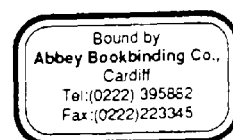

University of South Wales

2064724

ASESIAD GWRTHRYCHOL O DDYLANWAD CYNLLUN VAN LEER AR
GYMUNEDAU DIFREINTIEDIG YN NE-DDWYRAIN CYMRU

ANNE ENGLAND

Cyflwynir y traethawd hwn yn rhan o amodau angenrheidiol
Prifysgol Morgannwg ar gyfer gradd M.Phil.

Mai 1993

AN OBJECTIVE ASSESSMENT OF THE IMPACT OF THE VAN LEER
PROJECT ON SOCIALLY DEPRIVED COMMUNITIES IN SOUTH
EAST WALES

ANNE ENGLAND

A thesis submitted in partial fulfilment of the
requirements of the University of Glamorgan/Prifysgol
Morgannwg for the degree of Master of Philosophy

May 1993

DATGANIAD

Ysgrifennwyd y traethawd hwn gan yr ymgeisydd o dan gyfarwyddyd Mr. Cennard Davies, M.A. a Mr. Allan James, M.A., Y Ganolfan Astudiaethau Iaith, Prifysgol Morgannwg. Cydnabyddir defnydd o ffynonellau cyhoeddedig yn llawn yn y testun a'r llyfryddiaeth.

* * *

STATEMENT

This thesis was written by the candidate under the supervision of Mr. Cennard Davies, M.A., and Mr. Allan James, M.A., Centre for Language Studies, The University of Glamorgan. Published sources consulted are acknowledged fully in the text and bibliography.

* * *

Dymunaf ddatgan na chyflwynwyd y gwaith hwn ar gyfer gradd academiaidd arall, ac na'm cofrestrwyd fel ymgeisydd ar gyfer gradd arall gan y C.N.A.A. nag unrhyw brifysgol yn ystod y cyfnod y bûm yn ymchwilio.

Hoffwn gydnabod fy niolch a'm dyled i Mr. Cennard Davies a Mr. Allan James o Brifysgol Morgannwg am eu cefnogaeth a'u cymorth cyson. Hoffwn ddiolch hefyd, i Fudiad Ysgolion Meithrin am ei barodrwydd i gynorthwyo ac am ganiatâd i ymgynghori â'r holl ddogfennau perthnasol.

I wish to state that this work has not been submitted for any other academic degree and that I have not been registered as a candidate for an other degree by C.N.A.A. or any university during the period when this research was undertaken.

I would like to acknowledge my thanks to Mr. Cennard Davies, and Mr. Allan James, of the University of Glamorgan, for their support and assistance. Also, I would like to thank Mudiad Ysgolion Meithrin for its willingness to assist and for permission to use all relevant documents.

ASESIAD GWRTHRYCHOL O DDYLANWAD CYNLLUN VAN LEER AR
GYMUNEDAU DIFREINTIEDIG YN NE-DDWYRAIN CYMRU.

Anne England

Pwrpas y gwaith hwn yw cofnodi hanes Cynllun Cymreig Sefydliad Bernard van Leer ac asesu ei gyfraniad i nifer o ardaloedd difreintiedig yn Ne-Ddwyrain Cymru.

'Roedd angen disgrifio cefndir a natur Sefydliad Bernard van Leer am nad oedd llawer yn hysbys amdano yng Nghymru ar y pryd. Hefyd, 'roedd yn rhaid cofnodi hanes y Cynllun ei hun cyn mynd ati i ddadansoddi ei ragoriaethau a'i wendidau.

Y cam nesaf oedd dadansoddi'r perthynas rhwng y ddau sefydliad oedd ynghlwm wrth y Cynllun, sef derbynnydd y grant, Mudiad Ysgolion Meithrin a'r noddwr, Sefydliad Bernard van Leer. Datguddiwyd dau sefydliad ag amcanion cryn dipyn yn wahanol i'w gilydd a chreodd y gwahaniaethau hyn dyndra parhaus o fewn y Cynllun.

Am mai un o brif amcanion y Cynllun oedd cynyddu nifer y gweithwyr para-broffesiynol yn rhwydwaith cylchoedd chwarae Mudiad Ysgolion Meithrin penderfynwyd y dylid pwysu a mesur y problemau hyfforddi a wynebai'r Prosiect.

Y mae'r cyfraniad gweladwy a wnaed gan y Cynllun yn un eithaf sylweddol oherwydd bod nifer o gylchoedd chwarae Cymraeg wedi'u sefydlu gan y gweithwyr maes a hyfforddodd eu harweinyddion presennol. Yn ogystal â hyn, lluniwyd cyfres o ddeunyddiau dysgu Cymraeg a oedd yn addas i rieni eu defnyddio gyda'u plant.

Gallai nifer o'r gwersi cyffredinol a ddysgwyd yn sgil y Cynllun fod o ddefnydd i ddarpar-reolwyr a gweithwyr mewn cynlluniau tymor byr, yn enwedig pan fyddai'r prosiectau hynny'n cynnwys sefydliadau o'r sector gwirfoddol. Er na lwyddodd y Cynllun i gyflawni holl obeithion na derbynnydd y grant na'r noddwr chwaith ni ellir anwybyddu'r cyfraniad sylweddol a wnaed.

AN OBJECTIVE ASSESSMENT OF THE IMPACT OF THE VAN LEER
PROJECT ON SOCIALLY DEPRIVED COMMUNITIES IN SOUTH EAST
WALES

Anne England

The purpose of this thesis is to analyse the influence of the Bernard van Leer Foundation Welsh Project upon a selected number of socially deprived communities in South East Wales.

Background material includes an introduction to the aims and practices of the Bernard van Leer Foundation and to the geographical, social and educational context of the Project. This allows for a far more meaningful and revealing analysis of the strengths and weaknesses of the whole programme.

The thesis also seeks to examine the relationship between the two organisations involved in the Project, namely the grant holder Mudiad Ysgolion Meithrin and the sponsor, the Bernard van Leer Foundation. This examination highlights conflicting priorities which were destined to give rise to a feeling of tension within the project.

One of the Project's aims was to increase the number of para-professional workers in the Mudiad Ysgolion Meithrin network. Consequently it was necessary to consider the role of the para-professional and to examine the prime requirements of a structured training programme.

The thesis records that the Project did in part succeed in training a number of play group leaders who were subsequently to make a significant contribution to Welsh medium nursery education in the targetted underprivileged communities. It also succeeded in providing an innovative array of language materials to be shared by parents and children.

In terms of the lessons learnt as a result of Project experiences, there were a number of universal application which might be useful to prospective management committees and staff of short term schemes, especially those involving organisations from the voluntary sector. The valuable experience thus gained together with the visible contribution made by the Project can be balanced against the fact that it did not achieve exactly what both grant holder and grant giver had hoped.

Summary

The thesis divides into four sections. The first deals with the background of the two organisations involved in the Welsh playgroup project and outlines the *raison d'être* of the scheme. The opening chapters also describe the social background of the areas chosen as home to the original van Leer centres.

The increase in demand for places in Welsh medium playgroups since the establishment of MYM in 1971 has coincided with the growing tendency amongst women to take maternity leave for a few months rather than to hand in their notice. Therefore, the supply of potential playgroup leaders was no longer keeping pace with demand, especially in areas like the valleys of south east Wales, where native Welsh speakers were scarce. Largely as a result of this situation, MYM applied to the Bernard van Leer Foundation in 1986 for money to fund a scheme which would recruit and train new playgroup leaders. At that time, little was known in Wales about this charitable educational institution and it was thought that it would not play an active part in the project which it had agreed to fund. However, the Foundation, which is financed by profits from the multi-national van Leer company, is actively involved in all its projects throughout the world.

The second section of the thesis gives a chronological perspective of the three year project, during the first year of which the staff sought to establish five Welsh medium playgroups based in Gwent, Mid Glamorgan and West

Glamorgan. These playgroups were staffed by project personnel in centres offering Welsh classes to the children's parents/carers. The staff were expected to recruit and train playgroup leaders from the adult classes by the end of the first year; then they were to move on to a new location to repeat the exercise. The project personnel quickly realised that the proposed timetable had been over-ambitious, so the management committee and the BvLF agreed to alter the scheme to allow the staff a minimum two year period to establish a centre.

The third part of the thesis analyses the problems which beset the project. The perceived aims of the two institutions involved in the scheme differed considerably and this led to a growing tension between the Management Committee and the officers of the Hague-based organisation. The BvLF is primarily interested in the disadvantaged child who might not achieve his or her full potential because of social or cultural deprivation. Funds are allocated to a wide variety of projects as the Foundation interprets disadvantage as broadly as possible. However, the BvLF was not merely interested in deprived societies, but rather in those children and their families who are the most underprivileged members of their community. As such, the Foundation believes in the need to target such families rather than provide support for all, regardless of social background. On the other hand, MYM exists to promote Welsh medium nursery education for all, irrespective of social standing. By its very nature, the aims of MYM militated against the targetting of socially deprived

children. In addition, these voluntary playgroups depended for their existence on fees paid by participants, whilst, a state nursery accepted three year olds free of charge. Families receiving social benefit were less likely to pay for Welsh medium nursery education, which only lasted for a few hours a day, when their children were entitled to full-time English medium education in their own locality. It soon became evident that the Foundation believed that MYM's insistence on Welsh was preventing the project from attracting the most deprived families to the project centres. The Welsh institution maintained that its proposal was a clear statement of intent and that, as it had been accepted without amendment by the BvLF, it should be allowed to develop as originally foreseen. Inevitably, each of the two organisations involved in the Welsh project felt that its aims were being compromised by the other.

MYM had hoped that the van Leer project would provide the machinery to overcome the scarcity of playgroup leaders. Despite limited success in recruiting potential leaders, the scheme never tackled the root cause of the original shortage, so , at best, it could only alleviate the situation. Adequate remuneration of playgroup leaders together with the provision of the means of gaining recognised vocational qualifications were never part of the project's brief. Nevertheless, both these issues needed to be tackled in order to make a lasting impact on the dearth of suitable workers in the Welsh playgroup movement.

The concluding part of the thesis sums up the contribution of the van Leer project in both visible and abstract terms. Most of the playgroups established during the scheme are still flourishing in the capable hands of the leaders trained by the project staff. We have, in addition, a body of materials designed to help non-Welsh speaking parents to participate in their child's playgroup activities and to continue that participation in the home. Apart from the concrete evidence of its existence, the project has also bequeathed a legacy of experience on which subsequent similar projects might draw.

The fact that the BvLF ceased its sponsorship of the Welsh Playgroup Scheme in 1989 clearly indicates that it did not feel that the project was fulfilling the Foundation's intentions. The Welsh language had become one of the main stumbling blocks as far as the Foundation was concerned, yet an increasing number of parents send their children to the remaining van Leer playgroups. Evidently, these playgroups are fulfilling the needs of their communities, one of the main priorities of the BvLF, and they are organised and financed by and for those communities.

CYNNWYS

	<u>TUDALEN</u>
1. Cefndir y Cynllun	1
2. Cefndir Ardaloedd y Cynllun	16
3. Blwyddyn Gyntaf Cynllun van Leer	31
4. Yr Ail Flwyddyn	49
5. Y Drydedd Flwyddyn	64
6. MYM a SBvL - Dwy Weledigaeth Wahanol	75
7. Gweithwyr Parabroffesiynol a Hyfforddiant	105
8. Adnoddau'r Cynllun	128
9. Dylanwad Cynllun van Leer	138
10. Llyfryddiaeth	161
11. Atodiad 1	168
12. Atodiad 2	169
13. Atodiad 3	171
14. Atodiad 4	184
15. Atodiad 5	201
16. Atodiad 6	219
17. Atodiad 7	222
18. Atodiad 8	223
19. Atodiad 9	224
20. Atodiad 10	258
21. Atodiad 11	271
22. Atodiad 12	292
23. Atodiad 13	294
24. Atodiad 14	298
25. Atodiad 15	299
26. Atodiad 16	302

27. Atodiad 17	307
28. Atodiad 18	320
29. Atodiad 19	322
30. Atodiad 20	341
31. Atodiad 21	345

D.S.Defnyddir y byrfoddau canlynol yn y traethawd:

MYM   Mudiad Ysgolion Meithrin

SBvL   Sefydliad Bernard van Leer

B.Ll.   Bwrdd Llywio/ Bwrdd Ymgynghorol

Cetndir y Cynllun

Ar 23 Mai, 1986, cyhoeddwyd y newyddion bod SBvL wedi cyfrannu swm sylweddol o arian i MYM ar gyfer cynllun yn ne-ddwyrain Cymru. Ys dywed datganiad y Mudiad i'r wasg ar 22 Mai, 1986,

"Mae Mudiad Ysgolion Meithrin yn datgan gyda llawenydd mawr ei fod wedi sicrhau nawdd o £296,000 gan Sefydliad van Leer, yr Hague, yr Iseldiroedd."

Yr oedd y newyddion am rodd mor sylweddol gan sefydliad tramor, nad oedd nemor neb yng Nghymru wedi clywed amdano, yn newyddion syfrdanol.

Ar 13 Mawrth, 1986, anfonwyd llythyr cais gan MYM at SBvL yn gofyn am gymorth ariannol i ychwanegu at ei ddarpariaeth meithrin yn ardaloedd difreintiedig cymoedd de-ddwyrain Cymru. Chwe phrif nod a osodwyd yn y llythyr cais hwnnw, sef:-

- 1 Sefydlu cylchoedd meithrin a fyddai'n datblygu galluoedd cymdeithasol ac ieithyddol plant mewn ardaloedd difreintiedig yn Ne Cymru.
- 2 Datblygu adnoddau addysgol ar gyfer:
  - i.grwpiau mam a'i phlentyn.
  - ii.cylchoedd chwarae.
  - iii.y cartref, yn ogystal â deunydd dysgu o hirbell ac adnoddau i rieni, gan ganolbwyntio ar ddysgu iaith.
- 3 Cynnig cwrs hyfforddi i rieni er mwyn galluogi grwpiau newydd i fod yn hunan-gynhaliol o ran rheolaeth a chyllid.
- 4 Hwyluso cyfathrebu rhwng yr awdurdod addysg

lleol a'r rhieni a pharatoi hysbysrwydd ar ddarpariaeth addysg feithrin ddwyieithog o fewn y gymuned.

- 5 Asesu posibilrwydd ymestyn y cynllun arbrofol hwn i ardaloedd difreintiedig eraill Cymru.
- 6 Nodi problemau arbennig siaradwyr iaith leiaf-rifol ac asesu dilysrwydd canlyniadau'r cynllun yng nghyd-destun grwpiau ieithyddol eraill.

Bwriad y Cynllun oedd cyrraedd mil o blant a'u teuluoedd mewn ardaloedd lle nad oedd darpariaeth feithrin yn y Gymraeg yn barod. Byddai'r Cynllun yn cynnig hyfforddiant i rieni / oedolion er mwyn eu galluogi i gymryd yr awenau ymhen blwyddyn a mynd yn gyfrifol am reoli a datblygu eu cylch eu hunain. Yr oedd hyn yn golygu bod yn rhaid i rieni godi digon o Gymraeg i'w galluogi i arwain cylch yn ogystal â derbyn hyfforddiant cymwys i'w weinyddu'n effeithiol. Rhaid oedd gwneud hyn oll o fewn cyfnod o dri thymor ysgol.

Y syniad gwreiddiol oedd sefydlu'r Cynllun mewn dwy neu dair canolfan gyda'r bwriad o adael y canolfannau hynny yng ngofal y rhieni ar ddiwedd y flwyddyn gyntaf pan fyddai'r staff cyflogedig yn symud ymlaen i ddatblygu canolfannau newydd. Sefydlwyd y patrwm hwn am mai polisi arferol SBvL oedd noddi cynlluniau am gyfnod o dair blynedd. Wrth awgrymu'r patrwm hwn, gobeithid gwneud y defnydd gorau posib o'r arian yn yr amser prin a oedd ar gael.

Try y llythyr cais at gymhellion rhieni wrth ddewis addysg Gymraeg i'w plant, gan gydnabod y prinder ymchwil ar y pwnc.

Eto, y mae'n crybwyll pum rheswm amlwg dros y dewis hwnnw, sef:-

- 1 Na fyddai eu plant yn cael eu hamddifadu o'u hiaith a'u diwylliant yn yr un modd ag y cawsant hwy.
- 2 Bod addysg ddwyieithog o fudd a bod safon addysg mewn ysgolion Cymraeg yn uchel iawn.
- 3 Y byddai'r gallu i siarad Cymraeg yn fantais gymdeithasol a galwedigaethol.
- 4 Y byddai modd i rieni gyfrannu at addysg eu plant wrth ddod yn aelodau o'r cymdeithasau rhieni ac athrawon sy'n gymaint rhan o fywyd ysgolion Cymraeg.
- 5 Y gallai unrhyw blentyn fod yn ddwyieithog petai'n dechrau dysgu'r iaith yn ddigon cynnar.

Cyrhaeddodd yr ateb o'r Hague ddiwedd mis Mai, 1986, yn cadarnhau cefnogaeth SBvL i'r Cynllun yng Nghymru. Wedyn, ffurfiwyd Bwrdd Llywodraethol (B.Ll.) i arolygu'r Cynllun. Aelodau'r Bwrdd oedd Cyfarwyddwr a Chadeirydd Mudiad Ysgolion Meithrin, cadeiryddion pwyllgorau sir y Mudiad yn y siroedd hynny lle y bwriedid sefydlu'r canolfannau, swyddogion datblygu y siroedd hynny a dau aelod o staff Politechnig Cymru, yn rhinwedd y ffaith mai Pennaeth y Gymraeg oedd yn gyfrifol am ysgogi'r cais. Defnyddid y Politechnig ar gyfer cyfarfodydd y B.Ll. oherwydd ei safle cyfleus a phan ddechreuodd staff y Cynllun chwilio am swyddfa addas penderfynwyd llogi ystafelloedd ar y campws am ei fod yn weddol ganolog.

Tanlinella'r llythyr cais fod De-ddwyrain Cymru yn rhanbarth

ditreintiedig nid yn unig yn yr ystyr economaidd, ond hefyd yn ieithyddol. Dengys y llythyr paham y daeth MYM i fodolaeth yn 1971 gan nodi'r gostyngiad cynyddol yn nifer siaradwyr y Gymraeg, yn enwedig ymhlith y to ifanc, yn ystod y ganrif hon. Mae'r llythyr yn tynnu sylw at ddylanwad MYM ar y cynnydd yn nifer y plant a oedd yn siarad Cymraeg erbyn Cyfrifiad 1981.(1)

Mae adroddiadau blynyddol MYM er 1981 yn dangos cynnydd aruthrol yn y rhwydwaith o gylchoedd meithrin ledled Cymru, ond gyda'r cynnydd daeth un o brif broblemau'r Mudiad i'r wyneb, sef prinder arweinyddion cymwys. Y mae sylwadau swyddogion Morgannwg Ganol yn Adroddiad Blynyddol 1983-84 yn nodweddiadol,

"Mae'r anhawster o gael arweinwyr addas i'r Cylchoedd hyn yn broblem drwy'r sir" (2).

Yn Adroddiad Blynyddol 1984-85 ceir eglurhad am y sefyllfa gan Menna Brown o Geredigion:

"Soniwyd lawer gwaith am brinder athrawon i gynnal y cylchoedd meithrin. Bu ymgyrch arbennig i geisio codi'r gydnabyddiaeth delir iddynt, ond mae treuliau cynnal cylchoedd, rhent, gwres ag ati mor uchel fel nad yw'n bosib rhoi tâl teilwng. Y canlyniad yw fod athrawon sy'n drwyddiedig yn dychwelyd i ddysgu rhan amser cyn gynted ag y medrant, sy'n achosi newid aml yn arweinyddiaeth y cylchoedd." (3).

Yn nyddiau cynnar MYM dibynnid bron yn llwyr ar athrawesau trwyddiedig a oedd wedi rhoi'r gorau i ddysgu tra'n magu eu plant eu hunain. Yr oedd y rhain, gan amlaf, yn Gymry Cymraeg, ac felly'n addas o ran gallu ieithyddol a hyfforddiant addysgol. Fodd bynnag, y mae'r duedd gynyddol o gadw swydd,

gan gymryd gwyliau mamolaeth, wedi lleihau'r nifer o athrawe-sau sydd ar gael am dair neu bedair blynedd i ymgymryd â gwaith gwirfoddol am dâl bychan.

Y mae rhai cylchoedd llwyddiannus wedi darfod oherwydd diffyg arweinyddion i gymryd lle'r rhai a oedd wedi ailgydio mewn gwaith llawn-amser neu a oedd wedi symud o'r ardal. Gwelwyd y broblem honno fel y rhwystr pennaf i ddatblygiad gwaith MYM ac felly gwelwyd bod nawdd SBvL yn cynnig cyfle i gynyddu nifer siaradwyr yr iaith yn yr ardaloedd mwyaf anodd o safbwynt sefydlu cylchoedd meithrin ac yn gyfle hefyd i gynnig hyfforddiant yn y maes meithrin. Ys dywedodd MYM mewn datganiad i'r wasg,

"Bwriad y cynllun arbennig hwn yw cynnig cyfle i'r plentyn a'i rieni fwynhau dysgu Cymraeg gyda'i gilydd.....Yn y pendraw, fodd bynnag, gobeithir y bydd rhai rhieni'n dod yn ddigon rhugl yn yr iaith Gymraeg ac yn ddigon cyfarwydd â thechnegau cynnal a threfnu cylch meithrin i fod yn gyfrifol am y gwaith hwn yn eu hardal, gan adael i dîm y Prosiect symud ymlaen i ardal newydd."

Ar ôl ffurfio'r B.Ll. hysbysebwyd swyddi'r tîm, sef Arweinydd, Swyddog Adnoddau, pum tiwtor Cymraeg i oedolion a phum arweinydd cylch meithrin. Yn lle'r ddwy neu dair canolfan a arfaethwyd yn y cais, penderfynwyd agor tair ym Morgannwg Ganol, un yng Ngwent ac un yng Ngorllewin Morgannwg. Er cafwyd peth anhawster mewn rhai mannau i ddod o hyd i'r holl weithwyr maes angenrheidiol, yr oedd pob swydd wedi ei llenwi a phawb yn barod i ddechrau ar y gwaith erbyn 1 Medi, 1986.

Sefydliad Bernard van Leer

Pan gytunodd SBvL i noddi'r Cynllun a gyflwynwyd gan MYM yr oedd y Sefydliad eisoes yn cefnogi cant ac un ar hugain o gynlluniau addysgol mewn un a deugain o wledydd (4). Pan ddaeth y Sefydliad i fodolaeth yn 1949 yr oedd ganddo amcanion dyngarol eang. Derbyniai ei incwm o gwmni Ffatrioedd Unedig van Leer a oedd yn trîn a gwerthu pob math o fetel, pren, papur, cardbord, corc, gwydr, cortyn a gwiaail. Ganwyd sylfaenydd y cwmni yn 1883 yn yr Iseldiroedd, ond gorfu iddo ffoi gyda'i deulu i'r Unol Daleithiau i osgoi'r ffawd a wynebai'r Iddewon ar ôl i'r Natsïaidd gipio ei wlad. Wedi dychwelyd i'r Iseldiroedd yn 1945 yr oedd yn rhaid iddo ailadeiladu'r busnes. Llwyddwyd i wneud hyn mewn cyfnod cymharol fyr. Yn y flwyddyn 1949, mewn cydymgyngoriad â'i wraig, Polly, a'i feibion, Willem ac Oscar, penderfynodd Bernard van Leer wneud cymynrodd o'r cwmni i gorff dyngarol a sefydlwyd yn unswydd ganddo. Dan arweiniad Oscar van Leer, Cadeirydd y Sefydliad rhwng 1972-1983, datblygodd y ffocws presennol, sef addysg a gofal plant ifainc o gefndir difreintiedig.

Anelai'r cynlluniau cynnar at alluogi'r plentyn difreintiedig i fanteisio ar y gyfundrefn addysgol. Canolbwyntiai'r prosiectau hynny ar feithrin y medrau, gwybodaeth ac agweddau a ddisgwyliid gan y gyfundrefn. Yr oedd y bobl yn y maes ynghyd â gweithwyr pencadlys van Leer yn derbyn mai datblygu sgiliau academiaidd plentyn oedd y flaenoriaeth.

Bu'r profiad yn y maes dros gyfnod o ryw ugain mlynedd yn gyfrwng diwygio rhywfaint ar y polisi cydadfer a geisiai

wneud yn iawn am ddiffygion materol a chymdeithasol teuluoedd trwy gynnig cymorth addysgol i'r plant. Sylweddolwyd nad oedd addysg yn bodoli mewn gwagle ac nad oedd modd cydadfer plentyn difreintiedig mewn ystafell ddosbarth yn unig. Yn ôl Hugh Philp yn ei lyfr, A Small Awakening (5), dyna oedd y casgliad mewn seminar a gynhaliwyd gan SBvL yn Curaçao ym mis Mai, 1974. Yn raddol sylweddolwyd na fyddai ysgaru plentyn o'i gyd-destun cymdeithasol yn newid dim ar y gymuned ddi-freintiedig y mae'n rhan ohoni. Sylweddolwyd yn ogystal na allai'r gymuned gynnal cyfundrefn addysg ffurfiol, ddrud heb gymorth sylweddol, yn ariannol ac yn weinyddol, o'r tu allan.

Os mai nod cynlluniau van Leer oedd lleddfu effeithiau tlodi economaidd a diwylliannol plant a'u teuluoedd, byddai'n rhaid galluogi'r gymuned leol rywsut i gymryd yr awenau a datrys ei phroblemau ei hun (6). Er bod y Sefydliad, erbyn hyn, yn credu mai'r ateb gorau posib i broblemau cymdeithasol yw'r un sydd yn deillio o'r gymdeithas ei hun, y mae eto le i'r person proffesiynol. Yng nghyd-destun van Leer y mae gan bobl broffesiynol rôl cyd-adweithiol, hynny yw y mae ganddynt gyfrifoldeb i gydweithio â theuluoedd er mwyn dilysu profiad y gymuned a'i gyfoethogi (7).

Mewn crynodeb o nodweddion athroniaeth SBvL dywed Hugh Philp fod y Sefydliad bellach yn credu mewn dulliau sy'n codi o gyd-destun arbennig yn hytrach na mewn rhai absoliwt a fydd yn addas ym mhob sefyllfa. O'r herwydd y mae'r Sefydliad yn ceisio cefnogi cynlluniau a gwyd o'r gymuned ei hun, yn lle gorfodi arni ryw batrwm delfrydol a ddyfeisiwyd mewn man

canolog. Cred SBvL yn y syniad o allu cynhenid plant, ond y mae hefyd yn credu y gall yr amgylchedd cyflawn gynorthwyo neu rwystro datblygiad y gallu cynhenid hwnnw. Y mae cynlluniau'r Sefydliad, ar y cyfan, yn addysgol yn hytrach na meddygol, ac y maent yn anelu at godi safon addysg a gofal plant, yn hytrach nag at gynyddu'r nifer sydd yn derbyn addysg feithrin.

Enghreifftiau o waith a noddwyd gan SBvL

Dwy enghraifft dra gwahanol o'r gwaith y mae SBvL wedi ei gefnogi yn yr wythdegau yw'r cynllun gyda'r Saami yng Ngogledd Norwy a ddechreuwyd yn 1984 a'r prosiect a lansiwyd yn 1985 ym Moçambique.

Bu'r Saami yn byw yng Ngogledd Llychlyn ers miloedd o flynyddoedd, yn pysgota ac yn hela a bugeilio ceirw. Erbyn heddiw y mae tua 30,000 yn byw yn Norwy a dim ond ychydig o'r rhain sydd yn medru siarad yr ieithoedd brodorol. Nid un iaith, ond pum iaith, gryn dipyn yn wahanol i'w gilydd, sydd gan y pobloedd gogleddol hyn, ond tan 1967 Norwyeg oedd unig iaith addysg ysgolion y wlad. Ar hyn o bryd y mae llai na 10% o'r Saami yn dibynnu ar ffermio ceirw am eu bywoliaeth, ac felly nid oes gwahaniaeth o ran gwaith rhyngddynt â gweddill pobl Norwy. Ar yr wyneb y mae'r rhan fwyaf o'r Saami wedi cael eu cymathu i fywyd a diwylliant y mwyafrif, ond eto, fel yng nghynllun y Saami yn Sweden, gwelir nad ydynt wedi llwyddo, cymaint ag y dylent, i fanteisio ar addysg ffurfiol (8). Am gyfnod hir honnid mai dylanwad yr iaith leiafrifol oedd yn gyfrifol am hyn. Y duedd heddiw yw rhoi'r cyfrifoldeb am

fethiant cyson lleiafrifoedd yn y maes academiaidd ar gwricwlwm a gwerthoedd amherthnasol i'w bywyd a'u profiad o'r byd.

Yn 1987 lansiodd llywodraeth Norwy gwricwlwm newydd yn yr ysgolion cynradd a fyddai'n dwyn pwysau ar bob ysgol unigol i greu ei maes llafur ei hunan, yn seiliedig ar draddodiad, diwydiant a diwylliant lleol. Cymerwyd y cyfle hwn i geisio adfer y Saami i'w priod le yn y gymdeithas a sefydlwyd cynllun gyda chymorth SBvL mewn tair ardal wahanol, o ran iaith a thraddodiad. Nid ceisio achub ieithoedd lleiafrifol yw nod y Sefydliad, eithr sicrhau bywyd a hunan-ddelwedd well i blant teuluoedd difreintiedig. Athroniaeth SBvL yw y dylid ystyried dwyieithrwydd yn fodd i gyfoethogi bywyd yn hytrach na phroblem i'w datrys, neu fel y dywedodd yr ieithydd Werner Leopold yn 1949

"Ignorance and superstition make the decisions of life simple. Education does not make life easier, but better and richer. Few would condemn education for this reason. Bilingualism should be seen in the same light" (9).

Fel prawf o'r cred hwn y mae'r Sefydliad yn cefnogi nifer o gynlluniau ledled y byd sydd yn ceisio adfer balchder yn y diwylliant brodorol, lleiafrifol. Ceir enghreifftiau eraill o'r gwaith hwn yn Iwerddon, Sweden a Seland Newydd (10).

Y broblem a wynebai gweithwyr Cynllun SBvL yn Norwy oedd perswadio'r Saami bod polisi newydd y llywodraeth yn un o fudd i'w plant. Fel yr eglurir yn un o gylchlythyron y Sefydliad (11) teimlai'r rhieni mai trwy gydymffurfio â

gweddill poblogaeth Norwy y gallai eu plant wella eu byd. Y mae staff y cynllun yn cydweithio ag athrawon y tair ardal er mwyn trefnu rhaglen addysgol i blant y Saami a'r Norwyaid yn ddiwahân. Teimlwyd pe gellid magu agwedd gadarnhaol ymhlith Norwyaid tuag at ddiwylliant lleiafrif yn eu mysg, byddai'n dilyn bod delwedd y Saami ohonynt eu hunain yn gwella. Er mwyn gwella'r ddelwedd honno y mae'r cynllun wedi cefnogi'r wasg a'r cyfryngau torfol i gynhyrchu erthyglau a rhaglenni sydd yn dangos cyfoeth bywyd a diwylliant y Saami. Y mae'r cynllun wedi cyhoeddi llyfr ar grefftwaith y Saami yn ogystal â datblygu arddangosfa ar hanes a diwylliant y bobl. Defnyddir yr arddangosfa hon yn yr ysgolion.

Yn raddol, llwyddwyd i ddenu cefnogaeth y Saami i'r cynllun trwy eu cynnwys ar y pwyllgorau llywio a sefydlwyd ym mhob un o'r ardaloedd i arolygu'r gwaith. Aethpwyd ati, hefyd, i gasglu straeon a defnyddiau traddodiadol lleol i'w defnyddio yn y rhaglen. Wedyn gwahoddwyd pobl leol i'r ysgolion i ddysgu pynciau fel crefftwaith brodorol sy'n gwneud defnydd o groen ac esgyrn carw.

Y mae cynllun y Saami yn Norwy yn dangos ymrwymiad y Sefydliad i'r syniad o gymdeithas amlddiwylliant. Y mae hefyd yn amlygu'r newid yn y polisi o gydadfer. Dyma dîm o bobl broffesiynol yn cydweithio â'r bobl leol i ddilysu profiad y gymuned a'i ehangu er mwyn cryfhau hunan-barch a hunanhyder. Drosodd a thro, pwysleisia SBvL mai caffaeliad ydy iaith a diwylliant lleiafrif, nid problem i'w datrys, neu fel y dywed y prif erthygl ar y pwnc yn un o rifynnau'r Cylchlythyr,

"The aim is for all people to have equitable

access to the institutions which purport to serve them, educational and otherwise. This will not be achieved if majority cultures continue to regard minorities as cases of social deprivation rather than as potential assets" (12).

Y mae'r ail enghraifft yn nodweddu'r gwaith a wneir gan y Sefydliad mewn gwledydd sydd yn datblygu. Ers i Moçambique ennill annibyniaeth yn 1975 y mae trychinebau naturiol ynghyd â rhyfela dibaid, wedi tanseilio holl ymdrechion y llywodraeth i wella byd ei 13,311,000 o drigolion. Y mae un ym mhob dau gant o fabanod wrth eu geni ac un ym mhob trichant a hanner o blant dan bump oed, yn marw bob blwyddyn. Y mae nifer gynyddol o blant wedi colli eu rhieni yn yr ymladd a miloedd wedi gorfod ffoi i ddianc rhag y rhyfel.

Y mae SBvL yn cydweithredu â'r Weinyddiaeth Iechyd ym Moçambique er mwyn datblygu'r gwasanaeth i blant a sefydlwyd gan y llywodraeth bresennol pan ddaeth i rym. Gyda'i bartneriaid, y mae'r Sefydliad wedi gweithio i ehangu'r rhwydwaith o feithrinfeydd a agorwyd mewn ffatrioedd gan godi safon gofal plant trwy ddatblygu gwybodaeth a sgiliau'r rhieni a'r bobl ifainc sydd yn aml yn gofalu am y plant bach.

Agwedd arall ar y cynllun yw'r rhaglen i gynorthwyo'r teuluoedd sydd wedi mabwysiadu plant amddifad. Cynigir cymorth materol megis bwyd, sebon, dillad, hadau ac offer amaethyddol, yn ogystal ag ymweliadau i roi cefnogaeth seicolegol ac emosïynol. Datblygwyd yr elfen hon o'r rhaglen mewn ymateb i ymchwil i gartrefi plant amddifad. Daeth i'r amlwg bod ymateb plant i'w profiad o'r rhyfel yn amrywio yn ôl p'un

ai'r gymuned ynteu cartref plant amddifaid sydd yn gofalu amdanynt. Ar y naill law, yr oedd plant amddifaid a gafodd eu dieithrio o'u cymuned a'u rhoi mewn cartref yn methu ymdopi â'u profiad am amser hir. Ar y llaw arall, yr oedd y plant amddifad a oedd yn dal i fyw yng ngofal eu cymuned yn addasu i'w sefyllfa newydd yn seicolegol dda, ac yn datblygu fel plant eraill o'u cwmpas (13).

Yng Ngylchlythyr 44 y Sefydliad, dywedwyd bod y cynllun ym Moçambique wedi agor tair canolfan; un mewn tref, un yn y wlad ac un yn ffinio ar fod yn wledig. Disgwylid i aelodau'r gymuned ofalu am y canolfannau ar ôl iddynt eu hadeiladu a chasglu adnoddau ar eu cyfer. Yr oedd cyfraniad y bobl leol yn allweddol i ddatblygiad y cynllun, fel yr eglura'r cylchlythyr (14). Yn unol â'r polisi i ddatblygu'r plentyn ym mhob agwedd o'i fywyd y mae'r cynllun ym Moçambique yn cyfuno addysg, iechyd a datblygiad corfforol (15). Yn y canolfannau derbynia'r mamau lleol hyfforddiant, naill ai yn hyfforddwy'r 'formadores', neu yn arweinyddion 'animadores'. Erbyn 1987 llwyddwyd i hyfforddi 60 o 'formadores' a 111 o 'animadores'.

Y mae'r prosiect hwn yn nodweddiadol o waith SBvL o safbwynt y berthynas rhwng y gymuned a'r cynllun; y gymdeithas sydd yn adeiladu ei chanolfannau ei hun ac maent yn gyfrifol am ofalu am y plant a'r adnoddau ynddynt. Cedwir costau'n isel oherwydd cyfraniad llafur y bobl sydd yn defnyddio'r canolfannau. Pwysleisir hyfforddiant ar gyfer pobl leol er mwyn eu galluo-gi i wasanaethu eu cymuned eu hunain, heb orfod dibynnu o hyd

ar bobl broffesiynol o'r tu allan. Yn olaf, ymateb i anghenion plant yng nghyd-destun Moçambique y mae'r cynllun, nid dilyn rhyw batrwm a orfodir arno gan y Sefydliad.

Y mae'r ffaith bod SBvL yn medru ariannu dau gynllun mor annhebyg â'r ddau uchod yn brawf o'i weledigaeth eang. Pa le bynnag y bo plant yn methu cyrraedd eu llawn botensial oherwydd rhesymau cymdeithasol, y mae SBvL yn awyddus i gefnogi'r gymuned yn ei hymdrechion i oresgyn ei phroblemau ei hunan. Weithiau y mae hyn yn golygu partneriaeth â chyrff statudol sydd yn gyfrifol am addysg a gofal plant bach, fel yn achos Moçambique a chynllun y Saami yn Norwy. Dro arall, ymetyb y Sefydliad i gais gan gorff gwirfoddol sy'n gweithio yn y gymuned megis SERVOL yn Trinidad (16). Plant difreintiedig yw canolbwynt pob cynllun; plant mewn cyd-destun cymdeithasol, nid wedi'u rhoi mewn ystafell ddosbarth er mwyn ceisio gwella eu byd. Yn anad dim, yr hyn sy'n nodweddu'r cynlluniau a dderbyniodd nawdd SBvL yw'r driniaeth gyfannol a gynigir i deuluoedd â phlant ifainc. Yn Norwy, gweithiai'r cynllun â'r Norwyaid yn ogystal ag â'r Saami er mwyn sicrhau y byddai diwylliant a thraddodiadau'r lleiafrif yn cael eu croesawu gan y gymdeithas ehangach. Ym Moçambique, ceisiwyd cynorthwyo'r gymuned mewn ffordd ymarferol er mwyn iddi gymathu a gofalu am ei phlant amddifaid ei hunan yn lle eu neilltuo i ryw sefydliad. Un elfen yn unig mewn strategaeth gymunedol eang yw'r gwaith â phlant bach yng nghynllun SERVOL, ond mae'n elfen allweddol yn ôl y Tad Gerard Pantin,

"..the only thing which seemed to unite the people of these areas into a real community was their concern for the education of their small children." (17)

Yr ystyriaeth honno oedd yr allwedd i ddatblygu'r gymuned er
lles plant difreintiedig.

Ffynonellau.

1. Proposal to the Bernard van Leer Foundation, the Hague, the Netherlands, 1986, t.2.
2. Francis, M. et al., Adroddiad Blynyddol Mudiad Ysgolion Meithrin (1983 - 84), 1984, t.20.
3. Brown, M., 'Ceredigion', Adroddiad Blynyddol Mudiad Ysgolion Meithrin (1984 - 85), 1985.
4. Beyond Child Survival: Towards A New Future. Report of the Bernard van Leer Foundation, 1986 - 1987, Yr Hague: SBvL, 1988, t.5.
5. Philp, H. & Chetley, A. A Small Awakening: the work of the Bernard van Leer Foundation 1965-1986, Yr Hague: SBvL, 1988, t.62.
6. The Parent as Prime Educator: Changing Patterns of Parenthood, Yr Hague: SBvL, 1986, t.19, par.76.
7. Ibid. tt.14 - 15, par.53.
8. Bernard van Leer Foundation Newsletter. Rhif 37, Yr Hague: SBvL, 1983, tt.6 - 7.
9. Bernard van Leer Foundation Newsletter, Rhif 53, Yr Hague: SBvL, 1989, tt.2-10.
10. Ibid. t.8.
11. Ibid. t.5.
12. Ibid. t.5.
13. Beyond Child Survival: Towards a new Future, second biennial report of the Bernard van Leer Foundation, 1986 - 1987, Yr Hague: SBvL, 1988, tt.11 -14.
14. Bernard van Leer Foundation Newsletter, Rhif 44, Yr Hague: SBvL, 1986, t.9.
15. Beyond Child Survival: towards a new future, second biennial report of the Bernard van Leer Foundation, 1986-1987, Yr Hague: SBvL, 1988, tt.11 -14.
16. Pantin, G., A Mole Cricket called Servol, Rhydychen: Pergamon Press, 1979.
17. Ibid. t.45.

Cefndir Ardaloedd y Cynllun

Cytunodd SBvL i noddi Cynllun MYM, cynllun a ddyfeisiwyd yn unswydd,

"....to extend and develop the provision of pre-school playgroups within the community to help families realise their linguistic, social and educational aspirations." (1)

Yn ôl y llythyr cais, byddai datblygu sgiliau trefnu cylch meithrin yn fodd i feithrin hyder a chynyddu effeithiolrwydd rhieni fel y medrent wneud cyfraniad gwerthfawr i fywyd eu cymuned. Byddai'r hyder newydd yn debyg o esgor ar awydd i barhau eu haddysg er budd eu plant.(2)

Dewiswyd pum pentref diwydiannol, o dair sir wahanol, i sefydlu'r Cynllun ym Medi, 1986. Y mae Aberfan, Nantymoel a Phenrhiwceiber ym Morgannwg Ganol, tra bo Cwm Afan yng Ngorllewin Morgannwg ac Abertyleri yng Ngwent. Pwysleisia'r cais nodweddion difreintiedig cymunedau'r rhanbarth a ddewiswyd. Crybwyllwyd adroddiad (3) a enwai Gwm Cynon a Merthyr Tudful ymhlith yr ardaloedd â'r cyni gwaethaf ym Mhrydain. Yn yr un adroddiad daeth Blaenau Gwent, sydd yn cynnwys Abertyleri, a Dyffryn Afan, lle saif Cwm Afan, yn yr ail grwp mwyaf difreintiedig.

Er bod Atodiad 1 yn dangos nifer y plant a oedd yn derbyn addysg feithrin yn y sector statudol yng Nghymru yn y flwyddyn 1986, nid oes ystadegau ar gael i ddweud wrthym faint ohonynt oedd yn derbyn eu haddysg trwy gyfrwng y Gymraeg. Yng ngwledydd Prydain y mae'n orfodol i bob plentyn dros bump oed gael ei addysgu. O dan yr oedran hwnnw nid yw addysg yn orfodol ac nid oes rhaid i'r awdurdodau addysg

ddarparu cyfleusterau addysg feithrin o gwbl. O ganlyniad, mae'r ddarpariaeth feithrin yn amrywio o sir i sir, a hyd yn oed o ardal i ardal o fewn sir. Nid oes cysondeb chwaith yn yr oedran y derbynnir plant i'r ysgol yn y sector Saesneg nac yn y sector Cymraeg.

Ar wahân i'r plant sydd yn derbyn addysg feithrin a ddarparwyd gan yr Awdurdod Addysg, yr oedd 9,440 wedi cofrestru gyda MYM, 6,557 ohonynt mewn cylchoedd meithrin a 2,883 mewn cylchoedd Mam a'i Phlentyn (4). Yn yr un flwyddyn, yr oedd tua 26,560 o blant yn mynychu cylchoedd chwarae y P.P.A. (Pre-school Playgroups Association) yng Nghymru (5). Ai rhai i un o'r 728 o gylchoedd chwarae ledled Cymru, a'r lleill i un o'r 600 o gylchoedd Mam a'i Phlentyn a oedd wedi cofrestru â'r P.P.A. ar y pryd.

MORGANNWG GANOL

Yn 1986 yr oedd poblogaeth Morgannwg Ganol tua 534,500 (6). Golygai hyn fod dros 20% o boblogaeth Cymru yn byw yn un o'i siroedd lleiaf o ran maint. Haearn a glo oedd dau brif ddiwydiant y sir trwy gydol y ganrif ddiwethaf a hyd at ddiwedd yr Ail Ryfel Byd, ond erbyn 1984 dim ond 4.3% o'r boblogaeth oedd yn ennill eu bywoliaeth yn y diwydiannau trymion hynny. Yr oedd y diwydiant cynhyrchu nwyddau wedi disodli mwyngloddio yn brif gyflogwr y sir. (7) Ar y pryd yr oedd ffigurau swyddogol diweithdra wedi cyrraedd 18.5% yn y sir. Y mae'n anodd dehongli'r ffigurau hynny oherwydd newidiwyd rheolau cyfri'r di-waith un ar bymtheg o weithiau rhwng Hydref, 1979 a Mehefin, 1986, gyda phob newid yn tynnu

rhwng 5,000 a 495,000 oddi ar y gofrestr. (8) Yr oedd carfannau o bobl heb swyddi, megis pobl ifainc ar gynlluniau hyfforddi'r llywodraeth neu bobl yn chwilio am waith rhan amser, heb eu cyfrif yn y 35,137, sef ffigur y di-waith ym Morgannwg Ganol yn 1986. Yn sicr, 'roedd tua phumed ran o weithlu'r sir heb swyddi pan agorwyd canolfannau'r Cynllun.

Y mae'r sir wedi ei rhannu'n chwe rhanbarth, bob un â'i gyngor ei hun. Y mae Aberfan yn nosbarth Merthyr Tudful, Nantymoel yn Ogwr a Phenrhiwceiber yng Nghynon. Yn Adroddiad Blynnyddol MYM 1986-87 dywedwyd bod 24 cylch meithrin a 10 cylch Mam a'i Phlentyn yng Nghynon a 4 cylch meithrin yn unig ym Merthyr Tudful.

Dim ond 8.3% o boblogaeth y sir dros dair oed oedd yn medru'r Gymraeg yn ôl Cyfrifiad 1981. Fodd bynnag, erbyn 1985 yr oedd 5,022 o blant cynradd y sir yn derbyn eu haddysg mewn unedau ac ysgolion Cymraeg. Mewn adroddiad ym mis Mawrth, 1988 (9), datgelodd Cyfarwyddwr Addysg Morgannwg Ganol fod 10% o blant ysgolion cynradd y sir yn derbyn addysg trwy gyfrwng y Gymraeg. Golygai hyn fod carfan gynyddol o rieni di-Gymraeg yn hawlio addysg trwy gyfrwng yr iaith honno i'w plant.

GWENT

Yn ffinio â Morgannwg Ganol yn y gorllewin ac â Chlawdd Offa yn y dwyrain, y mae Gwent wedi'i Seisnigeiddio'n fwy trwyadl na'r ddwy sir arall yn y Cynllun. Yng Nghyfrifiad 1981 dim ond 2.5% o boblogaeth y sir dros dair oed oedd yn medru siarad Cymraeg. Er bod Gwent ryw 36,000 hectar yn fwy na

Morgannwg Ganol yr oedd tua 92,100 llai o bobl yno nag yn y sir arall yn 1986. I ddibenion gweinyddol, rhennir y sir yn bum dosbarth, sef: Blaenau Gwent, Casnewydd, Islwyn, Mynwy a Thorfaen. Yn 1986 yr oedd 15% o'i phoblogaeth wedi'u cofrestru'n ddi-waith. (10)

Tan fis Medi, 1988, pan agorwyd Ysgol Gwynllyw, nid oedd gan Awdurdod Addysg Gwent yr un ysgol uwchradd Gymraeg o fewn y sir. Polisi'r Awdurdod oedd cynnig addysg gynradd Gymraeg mewn chwe uned Gymraeg a rannai gyfleusterau ag ysgolion Saesneg eu cyfrwng. Ar ddiwedd eu gyrfa yn yr unedau hynny, byddai'r disgyblion yn medru mynd ymlaen i dderbyn eu haddysg uwchradd yn Ysgol Gyfun Gymraeg, Rhydfelen, Morgannwg Ganol.

Ym Medi, 1985 yr oedd 431 o blant yn derbyn addysg gynradd trwy gyfrwng y Gymraeg yng Ngwent. Cododd y rhif i 623 erbyn Medi, 1987, cynnydd o dros 50%. Eto i gyd, rhaid cofio mai 37,470 oedd cyfanswm poblogaeth ysgolion cynradd Awdurdod Addysg Gwent yn Ionawr, 1986, ac mai carfan fechan iawn felly oedd yn y sector Gymraeg (11).

GORLLEWIN MORGANNWG

Yn 1986 yr oedd tua 363,400 o bobl yn byw yn y sir fwyaf gorllewinol o'r tair sir yn y Cynllun, bron wythfed ran o boblogaeth Cymru'n byw ar arwynebedd o 81,700 hectar, sef 4% o dir y wlad. Yn ôl ffigurau'r Swyddfa Gymreig yn ei 'Digest' am y flwyddyn 1986 yr oedd 15% o boblogaeth y sir wedi'u cofrestru'n ddi-waith. O blith 371,700 o drigolion y

sir yn 1981 yr oedd 58,100 yn medru siarad Cymraeg (12). Er gwaethaf cryfder cymharol yr iaith yn y sir yr oedd 19.8% o'i hysgolion cynradd heb gynnwys y Gymraeg yn rhan o'r cwricwlwm (13).

CANOLFANNAU GWREIDDIOL Y CYNLLUN

Dewiswyd y pum ardal wreiddiol am nifer o resymau. Y rheswm pwysicaf oedd bodolaeth ysgol gynradd Gymraeg yn y cylch er mwyn sicrhau dilyniant addysgol i'r plant yn y Cynllun. Yn ail, yr oedd rhaid cael adeilad addas lle gellid cynnal cylch chwarae a dosbarth Cymraeg. Sefydlwyd y canolfannau mewn mannau lle nad oedd cylch chwarae Cymraeg yn bod yn barod, neu lle oedd y cylch yn debyg o gau oherwydd prinder arweinyddion (e.e. Cwm Afan).

Swyddogion Datblygu MYM oedd yn gyfrifol am ddewis ardaloedd cymwys ac yr oedd y gwaith hwnnw wedi'i gwblhau cyn hysbysebu swyddi gweithwyr maes y Cynllun. Byddai'n deg dweud bod ôl dylanwad Arolwg Rhieni Dros Addysg Gymraeg o Addysg Gymraeg ym Morgannwg Ganol ar y dewis hwnnw. Cyhoeddwyd yr Arolwg yn 1984 ac argymhellwyd y dylai MYM gynyddu ei gylchoedd chwarae yn Ne Cwm Cynon, ardal Merthyr Tudful ac yn nalgylch Ysgol Gymraeg Pen-y-bont ar Ogwr (14).

ABERFAN

Dau bentref, yn wynebu ei gilydd, o ddeutu Afon Taf, yw Aberfan a Merthyr Vale. Tyfasant o gwmpas y pwll glo a roddasai waith i'r dynion lleol er ei suddo yn 1875. Y mae'r ddau bentref yn ffurfio un ward etholiadol ac y maent

yn rhannu gwasanaethau a chyfleusterau megis capeli, siopau ac ysgolion. Felly, i bob pwrpas ymarferol, un uned ydynt.

Cynnyrch ail gyfnod datblygiad diwydiannol cymoedd de-ddwyrain Cymru oedd Aberfan a Merthyr Vale, ac o'r herwydd yr oeddynt yn iachach llefydd i fyw ynddynt na'r trefi haearn a glo cynnar . Gan amlaf, nid tai a adeiladwyd gan berchenogion y pwll glo lleol yw tai y ddau bentref. Fe'u codid yn hytrach gan adeiladwyr preifat a'u gwerthai i unigolion neu i glybiau a chymdeithasau tai. Yr oedd clybiau o'r fath wedi bodoli ers ychydig cyn dechrau ail hanner y bedwaredd ganrif ar bymtheg. Trefnwyd y clybiau fel mentrau cydweithredol gan grwpiau bach o drigolion er mwyn sicrhau perchentyaeth ar eu cartrefi eu hunain. Yn sgil y datblygiad hwn y mae canran uchel o ddosbarth gweithiol y Cymoedd diwydiannol yn berchen ar eu tai eu hunain, wedi eu hetifeddu gan gyndeidiau a'u prynodd trwy un o'r clybiau tai (15).

Yn 1966 llithrodd tomen glo ar Ysgol Gynradd Pantglas, Aberfan, gan ladd 144 o blant ac oedolion. Yn 1968 agorwyd tair ysgol newydd sbon yn y pentref, ysgol feithrin, ysgol fabanod ac ysgol iau, i wasanaethu Aberfan a Merthyr Vale. Derbynnir plant tair oed i'r Ysgol Feithrin am hanner diwrnod bum gwaith yr wythnos ac maent yn medru aros yno drwy'r dydd erbyn iddynt gyrraedd tair a hanner oed.

Nid oes dosbarth meithrin Cymraeg yn Ysgol Gymraeg Rhyd-y-Grug, yr ysgol Gymraeg agosaf i Aberfan. Tan 1986, yr unig

addysg feithrin Gymraeg yn y rhan honno o'r cwm oedd yr hyn a gynigid gan Gylch Meithrin Treharris, ryw dair milltir a hanner o'r pentref. Cludai bws mini blant y pentrefi cyfagos i Dreharris am dâl ychwanegol.

Ar ôl ystyried nifer o bosibiliadau, penderfynwyd y gellid agor cylch meithrin a dosbarth Cymraeg i oedolion yn hen Ysgol Fabanod Perthigleision a oedd bellach yn ganolfan gymunedol. Agorwyd y drysau am y tro cyntaf ar 15 Medi 1986, ar ôl hysbysebu yn y wasg leol a thrwy gyfrwng posteri yn y ddau bentref. Cynhaliwyd y cylch chwarae mewn neuadd a oedd braidd yn rhy fawr ac yn anodd ei gwresogi, ond ar y cyfan yr oedd y cyfleusterau yn dda gyda chegin fodern ac ystafell ddosbarth gyfleus. Serch hynny, yr oedd fandaliaeth yn boblem gynyddol. Ni ellid gadael dim yn yr adeilad, hyd yn oed dan glo. Bu'r Cynllun am ychydig dros dymor ym Mherthigleision, ond wedyn symudwyd y ganolfan i Adain Ieuenctid Capel y Methodistiaid Saesneg am yr un rhent o £30 yr wythnos.

PENRHIWCEIBER

Pentref glofaol yn rhan ddeheuol Cwm Cynon yw Penrhiwceiber. Yn 1873 suddwyd pwll glo y pentref, a oedd , fel Merthyr Vale, yn un o bentrefi ail gyfnod datblygiad diwydiannol cymoedd De Cymru. Yr oedd poblogaeth Plwyf Llanwynno, lle saif Penrhiwceiber, wedi treblu bron rhwng 1851 a 1861, o ganlyniad i dwf aruthrol y diwydiant glo yn y cwm. Yn llyfr Thomas Evans, The History of Miskin Higher or the Parishes of Aberdare and Llanwynno, dangosir dirywiad cyson yn nifer siaradwyr y Gymraeg yn ardal Aberpennar, sydd yn

cynnwys Penrhiwceiber, o 29.9% yn 1901 i 17% yn 1951. Parhaodd y dirywiad hwn trwy gydol y ganrif hon nes bod yr iaith ond yn cael ei defnyddio yn y capel a chan y genhedlaeth hŷn.

Caewyd pwll glo Penrhiwceiber ar ddiwedd streic y glowyr yn 1984 ac erbyn mis Tachwedd, 1986, yr oedd 353 o ddynion wedi cofrestru'n ddi-waith mewn pentref â phoblogaeth o 4,531 (16). Pan gofir bod 40% o drigolion y pentref naill ai yn rhy hen ynteu yn rhy ifanc i chwilio am waith, yr oedd diweithdra wedi cyffwrdd â charfan sylweddol o deuluoedd y cylch.

Cyn 1986 byddai rhieni a oedd yn awyddus i'w plant gael addysg Gymraeg, yn gorfod eu danfon, yn dair oed, i Ysgol Gymraeg Ynyslwyd, Aberdâr, ryw bum milltir i ffwrdd. Y flwyddyn honno agorwyd uned Gymraeg Abercynon, dair milltir o'r pentref, a dderbyniai blant rhwng tair a saith oed. Ar y pryd yr oedd plant tair oed yn cael mynd i Ysgol Gynradd Penrhiwceiber ac yr oedd cylch Mam a'i Phlentyn, Saesneg ei gyfrwng, a drefnwyd gan y Gwasanaethau Cymdeithasol, yn cyfarfod yn y pentref sawl gwaith yr wythnos.

Sefydlwyd Canolfan van Leer yn festri Bethesda, Capel y Bedyddwyr Saesneg, yr unig gapel a oedd yn fodlon derbyn cylch meithrin. Bu rhaid i'r rhieni ymgodymu â chadeiriau gwthio a phlant bach wrth eu tywys lawr y grisiau niferus i festri dywyll lawn meinciau yng nghefn y capel. Er nad oedd y festri yn ddelfrydol, nid oedd gan y Cynllun ail

ddewis, oherwydd prinder adeiladau addas ym Mhenrhiwceiber.

CWM AFAN

Mae Afon Afan yn tarddu yn y brynau, ryw bum milltir ar hugain i'r gogledd-ddwyrain o'r môr. Rhed yr afon i'r môr heibio i hen bentrefi glofaol a diwydiannol megis Blaengwynfi, Cymer Afan, Dyffryn Rhondda, Cynonville, Pontrhydyfen a Chwm Afan. Ardaloedd cefn gwlad oedd y pentrefi bychain hynnes i lo a haearn gael eu gweithio yno mor gynnar â'r ail ganrif ar bymtheg. Erbyn dechrau'r bedwaredd ganrif ar bymtheg, yn ogystal â'r gweithfeydd glo, yr oedd ffatrioedd haearn, dur, alcan a chopor yng Nghwm Afan. Tyrrai pobl yno am waith o bob cwr o Gymru a rhannau o Orllewin Lloegr ac Iwerddon. Tyfodd y pentref o wyth cant o drigolion yn 1815 i dros saith mil erbyn 1858 ac yr oedd y diwydiannau trymion mewn bri yn yr ardal tan y Rhyfel Byd Cyntaf pan y'u symudwyd i Borth Talbot (17).

Er i Gwm Afan newid o fod yn ardal ddiwydiannol i ardal faestrefol, yr oedd y pentrefi bychain glofaol yn dal i fod o bwys i'r economi hyd ddechrau chwedegau'r ganrif hon pan gaewyd nifer fawr o byllau glo. Yn sgil hyn, gwelwyd cau'r rhwydwaith o reilffyrdd a oedd yn gwasanaethu'r pyllau yn ogystal â'r trigolion.

Yn ôl Cyfrifiad 1981 yr oedd 1,465 o boblogaeth y pentref dros dair oed yn medru siarad Cymraeg, carfan uwch o lawer nag yn unrhyw un o'r ardaloedd eraill a ddewiswyd. Agorwyd ysgol Gymraeg gyntaf yr ardal ar ddiwedd y pumdegau ym Mhontrhydyfen, pentref nid nepell o Gwm Afan. Yn 1987,

symudwyd yr ysgol i ystâd fawr Sandfields, Porth Talbot, ryw chwe milltir i ffwrdd.

Yr oedd cylch meithrin MYM eisoes yn bod yn y pentref cyn de-chrau'r Cynllun, ond oherwydd prinder arweinyddion mabwysiadwyd y cylch gan y Prosiect. Derbynnid plant yn yr ysgol gynradd Saesneg leol yn dair oed a bu cylch chwarae Saesneg yng Nghwm Afan er cyn 1986. Cartref y Cynllun am ychydig oedd adeilad y Y.W.C.A. Wedyn, fe'i symudwyd i Aelwyd yr Urdd am gyfnod cyn ymgartrefu yn y Ganolfan Gymunedol. Nid oedd yr un o'r adeiladau hynny mewn cyflwr boddhaol, ac efallai mai'r un olaf oedd y gwaethaf. Fodd bynnag, oherwydd addewid y ceid lle mewn canolfan gymunedol arfaethedig penderfynwyd aros.

ABERTYLERI

Saif tref Abertyleri ar ymylon maes glo De Cymru, yn hanner gorllewinol Gwent, y rhan fwyaf diwydiannol o'r Sir. Arferai pedwar pwll glo amgylchynu'r dref, ond erbyn heddiw nid oes yr un ohonynt yn dal ar agor. Yn yr un cyfnod ag y caewyd y pyllau glo, collodd y dref ei gorsaf a'r rheilffordd a gysylltai flaenau'r Sir â phorthladd Casnewydd (18). Rhwng 1921 a 1988 collodd Abertyleri ugain mil o'i phoblogaeth ac yr oedd canran uchel o'r rhai a adawodd yn deuluoedd ifainc a oedd yn chwilio am waith. Yn y degawd yn dilyn 1961 gadawodd mil o blant Flaenau Gwent cyn iddynt gyrraedd 10-14 oed. Yn yr un ardal gwelwyd gostyngiad o bron 10% yng ngharfan plant rhwng 0-4 oed o'i gymharu â chynnydd o 7.1% yng Ngwent (19).

Ym mis Awst, 1988, cyhoeddwyd adroddiad a wnaethpwyd gan URBED (Urban and Economic Development Group) ar ran Awdurdod Datblygu Cymru a Chyngor Cymuned Abertyleri a Llanhileth. Yn ôl yr adroddiad yr oedd angen gwario tua deng miliwn o bunnoedd ar wella adnoddau'r dref er mwyn ceisio osgoi anhrefn debyg i'r hyn a gaed mewn llefydd fel Toxteth yn Lerpwl a Brixton yn Llundain ym mlynnyddoedd cynnar y degawd (20).

Er gwaethaf ymdrechion y cyngor lleol i glirio safleoedd yr hen byllau glo er mwyn denu diwydiant newydd i Abertyleri, dirywiai busnes a masnach trwy gydol y saithdegau a'r wythdegau. Sefydlwyd patrwm o deithio i leoedd gwaith y tu allan i'r cylch (21). Her felly oedd sefydlu Canolfan van Leer yn hen swyddfeydd y Cyngor a oedd bellach yn ganolfan Menter Gymunedol. Ni chodwyd rhent, fel y cyfryw, ond rhoddwyd cyfraniad bach i'r corff a fu'n gyfrifol am y Ganolfan. Ar ôl cyfnod yno, symudodd y cylch meithrin i adeilad a berthynai i'r Eglwys Fethodistaidd.

Yn ôl Cyfrifiad 1981, 246 yn unig o boblogaeth o 15,757 a fedrai'r Gymraeg yn Abertyleri. Arferai rhieni a oedd yn awyddus i'w plant gael addysg Gymraeg eu hanfon i Uned Gymraeg Brynmawr cyn i uned arall gael ei hagor yn Ysgol Sofrydd.

NANT-Y-MOEL

Nant-y-Moel yw'r pentref mwyaf gogleddol yng Nghwm Ogwr. Saif y pentref ryw un filltir ar ddeg i'r gogledd o Ben-y-

bont ar Ogwr, dref fwyaf yr ardal. Tyfodd cymunedau o gwmpas pyllau glo y cwm a agorwyd yn ystod y bedwaredd ganrif ar bymtheg. Caewyd pwll glo Nant-y-Moel dri mis cyn i streic y glowyr ddechrau ym mis Mawrth 1984. Yr oedd y pwll glo wedi ei suddo ganrif ynghynt gan gwmni'r Arglwydd David Davies, Llandinam, a oedd yn bennaf gyfrifol am adeiladu'r rheilffordd trwy'r cwm. Cysylltai'r rheilffordd â rhwydwaith y Great Western Railway yn Llanharan er mwyn cludo glo o byllau Cwmni'r Ocean i'r porthladd newydd yn y Barri.

Yn 1902 agorwyd Neuadd y Gweithwyr yn Nant-y-Moel. Adeiladwyd y Neuadd ag arian o Gronfa Damweiniau'r Gweithwyr, yn ogystal â chyfraniadau dynion busnes a'r gweithwyr. Canolfan ddiwylliannol yr ardal oedd yr adeilad tan ddiwedd y chwedegau, ond erbyn 1972 y Cyngor lleol oedd yn gyfrifol amdani ac yno yr agorwyd Canolfan van Leer am rent o £26.15 yr wythnos. Yn 1981 yr oedd 164 o blith poblogaeth o 2,489, dros dair oed, yn medru siarad Cymraeg (22). Pan agorwyd cylch chwarae van Leer gallai plant Nant-y-Moel ddechrau yn yr ysgol Saesneg leol yn dair oed. Yr oedd yn rhaid i gylch chwarae'r Cynllun gystadlu â gwasanaeth rhad ac am ddim y sector statudol, fel ym mhob un o'r ardaloedd eraill.

Er gwaethaf gwahaniaethau rhwng yr ardaloedd a fu ynghlwm wrth Nghynllun van Leer, y mae'n deg dweud eu bod ymysg y rhai mwyaf difreintiedig yng Nghymru, a bod Cymru, ar sail nifer o gymariaethau, ymhell ar ôl rhannau mwyaf cyfoethog Lloegr. Yng ngeiriau astudiaeth a gomisiynwyd gan HTV Cymru

yn 1989,

"When considering any intra-regional differences within Wales this should be placed in the context of a poorly performing region which has been slipping further behind the prosperous South of England and the revived Midlands." (23)

Ffynonellau

1. Proposal to the Bernard van Leer Foundation, The Hague, The Netherlands, 1986, t.3.
2. Ibid. t.4.
3. Ibid. t.1.
4. Jones, J.B., Adroddiad Blynyddol MYM 1986-87, 'Adroddiad y Cyfarwyddwr', 1987.
5. Gwybodaeth o Swyddfa'r P.P.A.
6. Mid Year Estimate Welsh Office, HMSO, 1986.
7. Mid Glamorgan in Figures (1988), Economic Policy and Research Unit.
8. Taylor, D., 'Creative Counting'. Unemployment Bulletin, Rhif 20 - 22.
9. Welsh Medium Primary Education Special Sub-Committee 2 March, 1988. Report No.30, t.1.
10. Gwent in numbers (1988), Public Relations and Information Officer and Mid Year Estimate.
11. Sc9/DEP -llythyr gan Gyfarwyddwr Addysg Gwent at Ymchwilydd Cynllun van Leer, dyddiedig 14 Chwefror, 1989.
12. Statistics of West Glamorgan, Cyngor Sir Gorllewin Morgannwg, 1989.
13. Ystadegau Addysg yng Nghymru, Rhif 11, Y Swyddfa Gymreig, 1986.
14. Arolwg o Ddarpariaeth Addysg Gynradd Gymraeg ym Morgannwg Ganol, Rhieni Dros Addysg Gymraeg. Ardal Cwm Cynon, t.4; Rhanbarth Merthyr Tudful, t.6; Rhanbarth Ogwr, t.7, 1984.
15. Jones, I.G., Communities, essays in the social history of Victorian Wales, Gwasg Gomer, 1987, tt.144 - 146.
16. Census 1981, Office of Population Censuses & Surveys, HMSO, 1983.
17. Transactions of the Port Talbot Historical Society, Vol 3, No.1, 1974.
18. Atkins, C., Economic and Social Change in the South Wales Mining Town of Abertillery, traethawd a gyflwynwyd ym Mholitechnig Briste, ond heb ei gyhoeddi, 1982.
19. Ibid. t.50.

20. Revitalising the Heart of Abertillery, Adroddiad URBED (Urban and Economic Development Group) ar ran y W.D.A., Cyngor Dosbarth Blaenau Gwent a Chyngor Cymuned Abertillery, 1988.
21. Census 1981, Office of Population Censuses & Surveys. HMSO, 1983.
22. Census 1981, Office of Population Censuses & Surveys, Welsh Language in Wales, HMSO, 1983.
23. Morris, J. & Wilkinson, B., Divided Wales : Local Prosperity in the 1980s, Cardiff Business School, 1989, t.63.

BLWYDDYN GYNTAF CYNLLUN VAN LEER.

Patrwm y canolfannau gwreiddiol.

Agorwyd drysau'r pum canolfan wreiddiol o fewn ychydig ddyddiau i'w gilydd yng nghanol mis Medi, 1986. Yn ystod y cyfnod rhwng derbyn Llythyr Grant SBvL ac agor y canolfannau, ffurfiwyd Bwrdd Llywio (B.Ll. Gweler Atodiad 1) a chynhaliwyd ei gyfarfod cyntaf er mwyn sefydlu'r drefn. Dewiswyd ardaloedd lle oedd ysgol Gymraeg gerllaw ac adeilad addas yn y cyffiniau. Aethpwyd ati i hysbysebu am weithwyr a phenodwyd Arweinydd, Swyddog Adnoddau a gweithwyr maes yn haf 1986. Ym mhob canolfan yr oedd dau arweinydd yn gyfrifol am drefnu dwy agwedd y gwaith, sef cylch meithrin Cymraeg a dosbarth Cymraeg i oedolion. Gofynnwyd i staff y Cynllun gofrestru'r cylchoedd meithrin hynny â MYM gan gysylltu â'r Swyddog Datblygu lleol ac wedi'r cofrestru, yswirio'r cylch dan gynllun y Mudiad.

Cyfarfyddai'r dosbathiadau a'r cylchoedd chwarae bum gwaith yr wythnos yn ystod y flwyddyn gyntaf. Y bwriad oedd:

"cyflwyno'r iaith i blant oedran Meithrin a'u Rhieni mewn pum Canolfan yn y Cymoedd diwydiannol, pum niwrnod yr wythnos am sesiynau o ddwy awr yr un, gan annog rhieni i gymryd rhan mwy ymarferol yn addysg eu plant. Yr oeddwn hefyd yn cynnig hyfforddiant i ddarpar arweinyddion Meithrin gan obeithio y buasai y rhieni yn barod i redeg a chynnal y Ganolfan erbyn y flwyddyn nesaf, fel bod y Staff presennol yn medru symud ymlaen i agor pum Canolfan Newydd erbyn Medi, 1987, i ddilyn yr un patrwm." (1)

Derbyniwyd cymhorthdal o gan punt gan MYM tuag at sefydlu'r cylch ym mhob achos ac aethpwyd ati i chwilio am adnoddau a defnyddiau rhad neu am ddim. Penderfynodd ambell brifathro gael gwared â hen stoc o'r cwpwrdd nwyddau yn arwydd o ewyl-

lys da i gylchoedd meithrin a fyddai yn y pen draw yn bwydo ei ysgol.

Ar y dechrau yr oedd pob cylch i agor am bum sesiwn yr wythnos ac felly, dyletswydd gyntaf y tiwtoriaid oedd sicrhau cyhoeddusrwydd lleol trwy ddosbarthu taflenni a phosteri yn yr ardal. Yng nghyfarfod cyntaf y staff ar 8 Medi, 1986, cytunwyd y dylid codi dwy bunt a hanner yr wythnos ar blant a oedd yn mynychu'r cylchoedd meithrin a phunt ar oedolion. Yr oedd y taliadau meithrin yn cyfateb yn fras i'r hyn a godwyd gan y rhan fwyaf o gylchoedd MYM ar y pryd a theimlwyd ei bod hi'n bwysig cadw tâl y dosbarth Cymraeg mor isel ag oedd modd er mwyn galluogi'r rhieni i'w fynychu.

Er mwyn cysondeb penderfynwyd defnyddio'r un deunydd dysgu Cymraeg i oedolion ym mhob ardal. O fewn y strwythur hon yr oedd gan y tiwtoriaid ryddid i ychwanegu gwaith yn seiliedig ar themâu'r cylch chwarae. Ar y llaw arall, caniatâwyd i Diwtoriaid y cylchoedd chwarae lunio eu maes llafur eu hunain ar y cychwyn. Yr oeddynt i gyd yn brofiadol ym maes addysg a gofal plant bach ac yr oedd rhai ohonynt eisoes wedi gweithio yng nghylchoedd MYM am nifer o flynyddoedd.

Y Swyddog Adnoddau

Yn ei adroddiad ar waith y tymor cyntaf (2) soniodd y Swyddog Adnoddau am ei ymweliadau â'r pum canolfan er mwyn ymgysgu'rwyddo â'r ardaloedd a dosbarthu deunydd arbrol MYM. Teimlai y dylid defnyddio'r deunydd hwnnw am fod amcanion MYM a SBvL yn cyd-fynd mor agos. Un elfen o'r deunydd hwnnw

oedd y cynllun darllen, cynllun yn cynnwys rhyw 27 o lyfrau, pob un yn costio punt neu lai, i'w gwerthu i rieni dros gyfnod o dri thymor. Nod y cynllun darllen oedd galluogi rhieni di-Gymraeg y cylch meithrin i ddarllen yn gyson i'w plant yn Gymraeg. Yr oedd arweinydd y cylch i ddarllen y straeon yn uchel gan egluro ystyr y geiriau yn Saesneg i'r rhieni. Wedyn byddai'r rhieni'n ailadrodd y geiriau. Y bwriad oedd cynnal sesiwn o'r fath am ryw bump i bymtheg munud unwaith yr wythnos. Yn 1986 yr oedd y cynllun darllen yn un arbrofol mewn ychydig o gylchoedd dethol, ond fe'i bwriedid yn y pen draw ar gyfer holl gylchoedd meithrin MYM lle ceid rhieni di-Gymraeg. Yn gynnar ym mywyd y Cynllun, teimlwyd y gellid defnyddio'r deunydd darllen hwn yn fodd i ymweld â chartrefi aelodau'r canolfannau (3). Fodd bynnag, ni ddatblygwyd ymweliadau â'r cartref yn rhan o raglen waith y Cynllun, ac felly, neilltuwyd y cynllun darllen i'r ganolfan.

Yn y tymor cyntaf, dechreuwyd ar y gwaith o baratoi llyfrynau a chasetiau ar gyfer y cartref. Awgrymodd y Swyddog Adnoddau y gellid cyflwyno'r pecynnau yn y cylch, ac o ganlyniad byddai'r rhieni a'r plant yn medru eu defnyddio yn y tŷ am o leiaf bump i ddeg munud y dydd. Diben y pecynnau oedd datblygu'r plant yn gyffredinol gan roi lleiafswm o Gymraeg sylfaeol iddynt a'u rhieni ar yr un pryd (4). Bwriedid cynllun darllen MYM ar gyfer rhieni nad oedd yn siarad nac yn dysgu'r Gymraeg, ac felly arbrofid â'r deunydd hwn mewn cylch meithrin yn y Rhondda nad oedd yn rhan o Gynllun van Leer. Erbyn diwedd tymor haf 1987 yr oedd dau lyfr a dau gasét wedi ymddangos yn ogystal â fersiwn o'r

stori ryngwladol Y Tri Bwch Gafr.

Heblaw'r defnyddiau hynny, yr oedd y Swyddog Adnoddau wedi dyfeisio cyfres o daflenni i'w defnyddio yn y cylch yn ystod y sesiynau rhieni a phlant dan y teitl, Y Cynllun Rhieni a Phlant. Yr oedd y taflenni yn seiliedig ar raglen waith un o arweinyddion meithrin y Cynllun ac fe'u paratowyd ar gyfer yr ail flwyddyn i gynorthwyo arweinyddion llai profiadol yn bennaf. Fel rhan o'r cynllun hwn, darparwyd cyfres o lyfrau lliwio i gyd-fynd â chasetiau a fyddai'n cyflwyno ugain cân yr un. Defnyddiwyd ychydig o ddeialog rhwng y caneuon a chafwyd cyfieithiad Saesneg yn y llyfrau lliwio ar gyfer rhieni. Yr oedd llun yn gymar i bob cân er mwyn gwneud thema'r geiriau'n weladwy i'r plant. Yn ogystal â hyn ychwanegwyd pum stori wreiddiol at y cynllun darllen i'w defnyddio yn y sesiynau rhieni a phlant.

Penderfynwyd ar daflenni yn hytrach nag ar lyfrynnau gan na fyddai rhaid i rieni gofio dod â nhw bob dydd. Cyflwynid un newydd gan yr arweinyddes ym mhob sesiwn. Byddai gweld taflen newydd, hefyd, yn ychwanegu at newydd-deb y gweithgaredd, ac wrth gwrs, yr oeddent yn rhad i'w cynhyrchu.

Cyfeiriodd y Swyddog Adnoddau ddwywaith yn ei hadroddiadau at y bwriad o lunio casét symud/cadw'n heini, ond yr oedd diffyg arbenigwyr yn y maes meithrin wedi rhwystro'r datblygiad hwnnw. Ceir sawl cyfeiriad hefyd at lyfr crefftau ar gyfer arweinyddion cylchoedd yn yr adroddiadau cynnar. Yn nhymor yr haf gofynnwyd i diwtoriaid meithrin y Cynllun

gyfrannu pum syniad a oedd wedi llwyddo yn ystod y flwyddyn ar gyfer y llyfr arfaethedig. Er gwaethaf yr apêl nid ymddangosodd y llyfr crefftau.

Ar wahân i'w waith creu defnyddiau gwreiddiol, yr oedd y Swyddog Adnoddau wedi casglu llyfrau a chylchgronau ar addysg a datblygiad plant bach a dysgu ail iaith i oedolion. Trefnwyd arddangosfa fach o'r adnoddau hynny yn ei swyddfa lle gallai aelodau eraill y staff gael benthyc erthyglau a chylchgronau perthnasol i'w gwaith. O bryd i'w gilydd dosberthid defnyddiau megis cardiau fflach a gemau iaith i diwtoriaid yr oedolion a phan luniodd un tiwtor ei chwrs iaith ei hun fe'i dyblygwyd ar gyfer y gweddill. Eto i gyd yr oedd y prif bwyslais ar greu defnyddiau i'r cylchoedd meithrin yn hytrach nag i'r dosbarthiadau oedolion oherwydd y teimlad bod digon o ddefnyddiau addas eisoes ar gael.

Pwysleisiai'r Swyddog Adnoddau y dylai rhieni ac athrawon y canolfannau asesu gwerth yr holl ddefnyddiau a ddeilliai o'r Cynllun. Am y rheswm hwn bu'n ymwelydd cyson â'r canolfannau lle dosbarthai holiaduron yn achlysurol er mwyn casglu gwybodaeth a fyddai'n hwyluso gwaith asesu.

Hyfforddi Darpar Arweinyddion

Trwy gydol y tymor cyntaf pwysleisid i'r tiwtoriaid mai am flwyddyn yn unig y byddent yn aros mewn canolfan ac o'r herwydd ei bod hi'n hanfodol bwysig i ddod o hyd i rywrai a fyddai'n fodlon hyfforddi yn arweinyddion i gymryd drosodd ym mis Medi, 1987. Y syniad gwreiddiol oedd i'w hannog i fynychu cyrsiau MYM ar gyfer darpar-arweinyddion. Petaent

yn dilyn cwrs o'r fath ac yn mynychu'r dosbarth Cymraeg yn selog, gobeithid y byddent yn gymwys erbyn diwedd y flwyddyn gyntaf i fod yn llwyr gyfrifol am eu cylch.

Gwaith swyddogion datblygu MYM yw trefnu cyrsiau hyfforddi ar gyfer arweinyddion yn eu hardaloedd bob blwyddyn. Anelir at gynnal nifer o ddarlithoedd ar bynciau yn ymwneud â gofal a datblygiad plant, megis glanweithdra, cymorth cyntaf a chamdriniaeth, yn ogystal â syniadau ar sut i drefnu cylch meithrin. Cymerir yn ganiataol y bydd unrhyw ddarpar-arweinydd yn cael profiad ymarferol o weithio gyda phlant bach yn un o gylchoedd MYM. Cydnabyddir y cyrsiau hyn gan y Gwasanaethau Cymdeithasol fel hyfforddiant cymwys ar gyfer arweinyddion cylchoedd chwarae (Gweler Atodiad 2 & 3).

Hyfforddi'r Staff

Dechreuwyd darparu hyfforddiant mewn swydd ar gyfer staff y Cynllun erbyn diwedd Hydref, 1986. Canolbwyntiwyd ar dechnegau dysgu iaith ar gyfer tiwtoriaid yr oedolion ac ar waith ymarferol gyda phlant i'r rhai a fu'n gyfrifol am y cylchoedd. Adran Gymraeg y Politechnig a swyddogion MYM oedd yn bennaf gyfrifol am y sesiynau hyfforddi hyn a chaeid y canolfannau tra byddai staff y Cynllun yn derbyn hyfforddiant.

Rheolaeth y Cynllun

Cyn i MYM dderbyn taliad cyntaf y grant sefydlodd is-bwyllgor i oruchwylio'r Cynllun. Teitl yr is-bwyllgor oedd y Bwrdd Llywio a gyfarfu ddwywaith cyn agor y canolfannau a

phedair gwaith yn ystod eu blwyddyn gyntaf. Yn ei gyfarfod cyntaf

"Cytunwyd mai prif ddyletswydd yr is-bwyllgor fyddai gofalu am bolisi a strategaeth y Cynllun."

Yr oedd y B.Ll. yn atebol i Gyngor Cenedlaethol MYM, fel pob is-bwyllgor arall, ac yn gyfrifol am gyflwyno adroddiad ar y Cynllun i'r Cyngor hwnnw. Cafodd swyddogion datblygu MYM yn ardaloedd y Cynllun wahoddiad i fynychu cyfarfodydd y B.Ll. o'r cychwyn cyntaf, "fel sylwebyddion ond heb bleidlais" (5).

Tua diwedd y flwyddyn gyntaf derbyniwyd cais i gynnwys cynrychiolydd o blith staff y Cynllun ar y Bwrdd. Yr oedd y cynrychiolydd hwn i gael ei ethol gan y staff, ond ni fyddai pleidlais ganddo yn yr is-bwyllgor. Arweinydd y Cynllun oedd ysgrifennydd y B.Ll., yn gyfrifol am anfon gohebiaeth a chymryd cofnodion ei gyfarfodydd. Dyletswydd yr Arweinydd oedd cyflwyno adroddiadau ar y Cynllun a chynnig argymhellion i'r Bwrdd a fyddai'n penderfynu pa gamre i'w gymryd.

Yn ei gyfarfod ar 4 Mawrth, 1987, cytunodd aelodau'r Bwrdd i estyn gwahoddiad i Mr.Iorwerth Morgan i fod yn asesydd allanol i'r Cynllun. Derbyniodd Mr.Morgan y cynnig, ac erbyn Medi, 1987, yr oedd wedi cyflwyno adroddiad rhagarweiniol ar waith y flwyddyn gyntaf i SBvL. Yn rhinwedd ei swydd, mynychai gyfarfodydd y B.Ll. yn ogystal â rhai staff y Cynllun lle câi'r tiwtoriaid gyfle i drafod gwaith dyddiol y canolfannau. Yn y cyfarfodydd hynny, cyflwynid athroniaeth a dymuniadau SBvL i'r staff yn ogystal â phenderfyniadau'r B.Ll. Arweinydd y Cynllun oedd y ddolen gyswllt rhwng

yr Hague a'r swyddogion maes a rhyngddynt ag aelodau'r B.Ll., yn enwedig tan ddiwedd y flwyddyn gyntaf pan etholwyd cynrychiolydd staff i'r Bwrdd.

Ysgolion Undydd

Yn ail gyfarfod staff y Cynllun, ar 4 Mawrth, 1987, cytunwyd i fynd ati i drefnu ysgol undydd. Arbrawf oedd y cwrs er mwyn ceisio mesur yr ymateb posib i gwrs preswyl. Ar 14 Tachwedd, 1986, cynhaliwyd ysgol undydd gyntaf Cynllun van Leer. Aeth dwsinau o rieni a phlant i dreulio'r dydd yng Nghanolfan yr Urdd, Aberdâr. Cafodd nifer o athrawon iaith profiadol wahoddiad i fod yn gyfrifol am y dosbarthiadau i oedolion tra bod swyddogion y Cynllun yn trefnu'r feithrinfa ac adloniant.

Cymaint oedd yr ymateb i'r fenter fel y penderfynwyd y dylid cynnal cwrs undydd unwaith y tymor mewn canolfan wahanol bob tro. Yn yr ail dymor, felly, ymwelwyd â Nantymoel. Ychwanegodd eira mis Mawrth at yr anawsterau teithio rhwng y canolfannau gwasgaredig. Er gwaethaf hynny, a'r treuliau ychwanegol, yr oedd nifer dda o blant ac oedolion wedi mynychu'r ail "Sadwrn Siarad".

Y Cylchlythyr

Yn ail gyfarfod staff y Cynllun teimlwyd y dylid cynhyrchu cylchlythyr a fyddai'n cysylltu'r canolfannau â'i gilydd yn ogystal â'u hysbysebu i ddarpar-ddefnyddwyr. Byddai'r cylchlythyr yn cynnwys adroddiadau byrion ar weithgareddau pob canolfan ynghyd â gweithgareddau crefft ar gyfer plant bach a'u rhieni. Ymddangosodd y rhifyn cyntaf ym mis Tach-

wedd, 1986. Ar wahân i bwt bach am bob canolfan, cynhwysai lythyr gan Gadeirydd y B.LL, erthygl yn disgrifio datblygiad

Sefydliad van Leer, stori am Ddwynwen, nawdd sant cariadon Cymru, patrwm gwneud symudyn adar a chystadleuaeth cynllunio cerdyn Santes Dwynwen.

Dim ond dau rifyn o'r cylchlythyr a ymddangosodd (Gweler Atodiad 4), yr ail un yn Ionawr, 1987. Y tro hwn yr oedd deg tudalen teipiedig yn cynnwys pythau am raglen y canolfannau yn ogystal â chyfraniadau gan rai o'u defnyddwyr. Unwaith eto yr oedd cystadleuaeth, ond y tro hwn i ysgri-fennu stori Gymraeg i blant. Yr oedd erthygl arall am waith SBvL a chreffftwaith. Paratowyd y Cylchlythyr yn swyddfa'r Cynllun a'i gysodi yn Adran Argraffu Politechnig Cymru. Wedyn, fe'u gwerthwyd ymysg aelodau'r canolfannau.

Ymateb y Cyhoedd

Yn nhermau ffigurau moel yr oedd 65 o blant a 57 o oedolion ar gofrestri'r pum canolfan wreiddiol ar ddiwedd eu blwyddyn gyntaf (Gweler Atodiad 5). Yn ôl yr Asesydd Allanol amlygai'r ffigurau hyn gynnydd o ryw 34% dros flwyddyn. Yn yr un adroddiad tynnodd yr Asesydd sylw swyddogion SBvL at y ffaith bod y dosbarthiadau i oedolion wedi cadw 88% o'u haelodaeth er y disgwyliid colli rhyw 40% mewn dosbarthiadau nos cyffelyb yn y Cymoedd a'i gasgliad oedd,

"Clearly some identifiable community and individual need is met by the Project." (6)

O ganlyniad i'w cysylltiad â'r Cynllun daeth defnyddwyr y canolfannau i adnabod cylch ehangach o bobl yn eu cymuned eu

hunain, pobl a rannai eu diddordeb yn yr iaith Gymraeg (7). Ehangwyd, hefyd, ar faes eu profiadau yn sgil y gwibdeithiau a'r ymweliadau â chyrsiau undydd a phenwythnos a drefnwyd ar eu cyfer.

Uchafbwynt y gweithgareddau hynny i lawer oedd y cwrs preswyl yng Nghanolfan Iaith Nant Gwrtheyrn, Gogledd Cymru. Treuliodd rhai o aelodau'r gwahanol ganolfannau benwythnos yn y Nant yn cyd-fyw ac yn cyd-ddysgu. I lawer o deuluoedd dyna eu hymweliad cyntaf â Gogledd Cymru ac i ambell un yr unig wyliau oherwydd amgylchiadau ariannol cyfyng. Cymaint oedd llwyddiant y ddau benwythnos a drefnwyd fel yr aethpwyd ati yn syth i sicrhau dau gwrs cyffelyb ar ddiwedd yr ail flwyddyn.

Wrth geisio pwysu a mesur ymateb y cymunedau i'r canolfannau gwreiddiol, rhaid cydnabod eu cyfraniad ariannol tuag at y gost o'u cynnal. Ar wahân i'r cymhorthdal a dderbynai'r cylchoedd gan MYM a'r taliadau gan ddefnyddwyr y canolfannau, yr oedd yn rhaid i bob canolfan gynnal gweithgareddau cymdeithasol i godi arian. Yr oedd treuliau'r canolfannau'n amrywio, ond gofynnwyd i bob un ohonynt sicrhau swm sylweddol erbyn diwedd y flwyddyn gyntaf i fod yn gefn i'r arweinyddion newydd. Cyfrannai aelodau'r cymunedau tuag at ffeiriau sborion, boreau coffi, nosweithiau cymdeithasol a digwyddiadau tebyg. Yng nghanolfan Aberfan, er enghraifft, codwyd dros £1,300 o bunnoedd rhwng taliadau'r defnyddwyr a gweithgareddau codi arian.

Pan agorwyd y canolfannau anelwyd at ddenu aelodau'r cyhoedd a oedd yn awyddus i'w plant gael addysg feithrin Gymraeg ac i ddysgu'r iaith eu hunain. Ni ddarperid gweithgareddau i apelio at garfan ehangach o'r gymuned. Yr oedd y pwyslais ar yr iaith a'r diwylliant Cymraeg.

Ymweliad o'r Hague

Unwaith, yn ail dymor y flwyddyn gyntaf, ymwelodd y swyddog â chyfrifoldeb arbennig am y Cynllun Cymreig â'r Prosiect. Bu yng Nghymru am wythnos ym mis Mawrth, 1987, yn cwrdd ag aelodau'r staff a'r B.Ll. ac yn ymweld â'r canolfannau. Ar ôl dychwelyd i'r Hague a thrafod ei ymweliad â'i gyd-swyddogion, danfonodd nifer o lythyron i gadarnhau sylwadau a wnaeth yn ystod yr ymweliad. Ar 27 Mawrth, 1987, mewn cyfarfod staff, cyflwynodd Arweinydd y Cynllun sylwadau'r Swyddog Rhaglenni ar bynciau yn amrywio o hyfforddiant i asesu.

Yr oedd y Swyddog Rhaglenni wedi awgrymu y medrid cynllunio cwrs hyfforddi dwys ar gyfer darpar-arweinyddion o fewn adnoddau'r Cynllun. Am fod gan bob tiwtor meithrin ei chryfder arbennig gallai pawb elwa o ymweld â chanolfannau ei gilydd ym marn y Swyddog o'r Hague. Felly, trefnwyd cwrs ar batrwm ymweliadau a fyddai'n parhau am dridiau i bob cylch meithrin yn y Cynllun. Ar y diwrnod cyntaf byddai arweinyddes feithrin y ganolfan, a fu'n gartref i'r cwrs am y tro, yn gyfrifol am holl weithgareddau'r bore. Yr ail ddiwrnod, byddai darpar-arweinyddion y cylch hwnnw'n cymryd cyfrifoldeb am un neu ddau weithgaredd. Wedyn, y diwrnod

olaf, y darpar-arweinyddion a fyddai'n trefnu'r sesiwn gyfan. Gwahoddwyd tiwtoriaid plant pob canolfan, yn ogystal â'r darpar-arweinyddion, i'r cwrs hyfforddi. Yn eu habse-noldeb disgwylid i aelodau'r dosbarth Cymraeg, ynghyd â'u tiwtor, gynnal y cylch meithrin. Ar ddiwedd pob tridiau gofynnid i bawb a fu'n gwylio nodi eu sylwadau ar y gweithgareddau fel y gellid trafod unrhyw feirniadaeth neu ganmol-iaeth mewn sesiwn arall.

Yn sgil awgrym gan y Swyddog Rhaglenni, dechreuodd y tiwtor-iaid gadw dyddiadur gwaith. Yn y rhain yr oedd yn rhaid iddynt gofnodi eu nod ar ddechrau pob wythnos gan asesu eu llwyddiant ar y diwedd. Byddai'r dyddiadur yn gofnod hefyd o'r ffordd y treulid oriau gwaith y staff ac o gyfraniadau amrywiol aelodau'r ganolfan neu'r gymuned. Bwriad y dyddia-dur oedd cynorthwyo'r gwaith asesu wrth i'r Cynllun fynd yn ei flaen.

Yng nghofnodion cyfarfod staff y Cynllun, ar ôl ymweliad y Swyddog Rhaglenni, nodwyd,

"Dylid canolbwyntio ar lai o ddysgu iaith ffurfiol yn y canolfannau a mwy ar weithgareddau gyda'r plant."
(8).

O ganlyniad i'r awgrym hwn yr oedd yn rhaid i bob oedolyn, boed rhiant neu beidio, ymuno â'r plant am ryw weithgaredd bob dydd. Yr oedd yr arweinyddes feithrin i fod yn gyfrifol am ddewis y gweithgaredd ac am ei egluro i'r oedolion.

Yr oedd swyddogion SBvL yn gytûn y dylid parhau'r canolfan-nau gwreiddiol ar yr un patrwm â'r flwyddyn gyntaf gan

ganolbwyntio ar un grŵp o oedolion a fyddai'n cyfarfod o leiaf deirgwaith yr wythnos am sesiynau dwy awr (9).

Cadarnhaodd y Swyddog Rhaglenni na ddylid prynu offer ar gyfer y canolfannau ag arian y grant. Cyfrifoldeb y gymuned leol oedd sicrhau adnoddau ar gyfer ei chanolfan. Bwriedid arian y Sefydliad ar gyfer cyflogi staff a fyddai'n cryfhau gallu'r gymuned i wneud hynny drosti hi ei hun. Yn ôl yr argymhellion o'r Hague, dylai staff y Cynllun drefnu'r cyrsiau undydd yn hytrach na thiwtoriaid gwadd. Y staff hefyd a ddylai lunio'r cynllun gwaith (10).

Aethpwyd ati i weithredu yn ôl yr argymhellion yn ddi-oed. Mabwysiadwyd y dyddiaduron yn syth a threfnwyd y cwrs hyfforddi symudol yn nhymor yr haf, 1987. Yn y canolfannau lle nad oedd yn digwydd eisoes, dechreuwyd trefnu sesiynau dyddiol i oedolion a phlant ar y cyd.

Cododd yr un broblem gyda'r cwrs hyfforddi ag a godwyd gyda'r holl weithgareddau a drefnwyd i'r canolfannau ar y cyd, sef y pellter rhyngddynt. Yr oedd y canolfannau ar wasgar a chysylltiadau rhwng Cymoedd De-ddwyrain Cymru mor anfoddhaol fel bod trafnidiaeth cyhoeddus yn gwbl anymarferol. Hyd yn oed mewn car yr oedd dros awr o daith rhwng rhai o'r canolfannau. Cymhlethwyd y trefniadau teithio gan y ffaith bod plant oedran ysgol gan y rhan fwyaf o'r tiwtoriaid a'r darpar-arweinyddion. Golygai hyn nad oeddynt yn gallu gadael eu hardal tan ar ôl i'r plant hynny fynd i'r ysgol ac yr oedd yn rhaid i'r rhieni fod gartref erbyn

iddynt ddychwelyd o'r ysgol. Yr oedd y cyfyngiadau hynny yn milwrio yn erbyn llwyddiant y cwrs, nid o safbwynt ei werth, ond o safbwynt ei ymarferoldeb. Ni chynhaliwyd cwrs hyfforddi ar yr un patrwm yn union eto yn ystod tair blynedd y Cynllun.

Cyn gwylliau'r haf, 1987, daeth y Swyddogion Maes at ei gilydd ym Mholitechnig Cymru er mwyn llunio maes llafur yr ail flwyddyn. Cyfarfu'r tiwtoriaid meithrin ac oedolion ar wahân, ac felly lluniwyd rhaglenni annibynnol. Seiliwyd y gweithgareddau meithrin ac oedolion ar themâu, un am bob wythnos. Cytunwyd ar drefn y gwersi i oedolion, ond yr oedd y cyfrifoldeb am ddewis defnyddiau dysgu i gyflwyno'r gwaith yn nwylo'r arweinyddion eu hunain. Yr oedd y rhaglen i'r cylchoedd meithrin dipyn yn fwy caeth oherwydd nodwyd, nid yn unig llyfrau'r cynllun darllen y dylid eu defnyddio yn y tymor cyntaf, ond hefyd y deugain cân i'w cyflwyno i'r plant. Gadawyd trefniadau'r ddau dymor arall yn fwy llac gydag ychydig o awgrymiadau ar gyfer themâu posib yn unig (Gweler Atodiad 6 & 7).

Derbyniodd aelodau'r B.Ll. gopi o'r llythyr a ddanfonodd y Swyddog Rhaglenni at Arweinydd y Cynllun (11). Yn y llythyr hwnnw, awgrymodd y Swyddog Rhaglenni y byddai'n well gan SBvL petai'r B.Ll. yn cynyddu ei aelodaeth i gynnwys pobl a oedd yn gweithio dros y gymuned. Dywedodd hefyd y dylai'r Bwrdd newid o ran natur i fod yn fwy ymgynghorol ei naws. Yn sgil y drafodaeth ar yr ymweliad yn ei gyfarfod ym mis Ebrill, 1987, newidiodd y Bwrdd ei enw. O hyn allan cyfeirid ato fel y Bwrdd Ymgynghorol (B.Y).

Cynlluniau Ar Gyfer Yr Ail Flwyddyn

Galwodd y B.Ll./B.Y. ar Swyddog Adnoddau'r Cynllun i lunio rhaglen o weithgareddau ar gyfer y sesiynau plant a rhieni. Penodwyd dirprwyaeth o'r Bwrdd i "drafod a phenderfynu" ar gynllun gwaith yr ail flwyddyn. Yr oedd y ddirprwyaeth hon yn cynnwys Arweinydd y Cynllun, Cyfarwyddwr MYM, Cadeirydd ac Is-gadeirydd y Bwrdd a Chyfrifydd Cynllun van Leer. Gofynnwyd iddynt, hefyd, drafod dau gais gerbron y Bwrdd i ehangu'r Cynllun trwy agor canolfannau yn Rhymni a'r Rhonda.

Yr oedd y B.Y. eisoes wedi cytuno o ran egwyddor y dylid agor canolfannau newydd yn yr hydref. Penderfynwyd ar eu lleoliad erbyn diwedd mis Ebrill, sef:- Penywaun (Cynon), Abercynffig (Ogwr), Sandfields (Afan), Llanhileth (Gwent), Y Pant (Merthyr). Derbyniwyd y cynnig i wneud cais i Adran Efrydiau Allanol Colegau Prifysgol Cymru ddarparu cwrs Cymraeg unwaith yr wythnos i oedolion yn y canolfannau gwreiddiol (12).

Mor gynnar â mis Ionawr, 1987, gofynnwyd i swyddogion maes y Cynllun baratoi adroddiad ar lefydd posib ar gyfer canolfannau'r ail flwyddyn. Amlinellodd Arweinydd y Cynllun restr o argymhellion y dylai'r staff eu cadw mewn cof wrth chwilio am gartref addas i'r dyfodol, sef:-

- a. "Anghenion yr ardal (rhaid iddi fod yn ardal ddi-freintiedig yn economaidd ac yn gymdeithasol).
- b. Y galw am addysg feithrin Gymraeg yn yr ardal.
- c. Bod ysgol Gymraeg yn y dalgylch i sicrhau dilyniant addysg trwy gyfrwng y Gymraeg.
- ch. Bod rhieni yn barod i fynychu cwrs dwys yn y Gymraeg ac i gynnal y cylch y flwyddyn ganlynol. (Ni dderbynnir oedolion sydd heb fod â gofal

plentyn o dan 4 oed i'r dosbarth oedolion y flwyd
dyn ganlynol.)
d. Adeilad addas." (13)

Er gwaethaf y penderfyniad i sefydlu canolfannau newydd, ni theimlwyd y gellid gadael y rhai gwreiddiol yn ddiymgeledd. Felly, ym mis Gorffennaf, 1987, gwnaeth dirprwyaeth o'r B.Ll. gais i SBvL i gael defnyddio arian a oedd yn weddill o'r flwyddyn gyntaf i roi swm wythnosol i'r pum canolfan wreiddiol tuag at gyflogi arweinydd cylch meithrin. Teimlwyd y byddai'r help ariannol o gymorth i'r canolfannau lle yr oedd darpar-arweinyddion yn dal i ddilyn cwrs hyfforddi o ryw fath. Medrai'r cylch sicrhau dirprwy gyda'r arian hwnnw. Gofynnodd y Ddirprwyaeth hefyd am ganiatâd i ychwanegu at oriau gwaith y staff er mwyn iddynt gynnig ôl-ofal i'r canolfannau gwreiddiol ddwywaith yr wythnos.

Yr oedd y cynllun gwaith a luniwyd gan Ddirprwyaeth y B.Ll. yn cynnwys pedair sesiwn o ddwy awr yr un yn y canolfannau newydd a dwy sesiwn dwy awr yn yr hen rai. Cynhwyswyd cwrs hyfforddi yn y rhaglen a fyddai'n parhau am ugain wythnos. Disgwylid i'r tiwtoriaid fynychu'r cwrs bob yn ail fel y gellid sicrhau presenoldeb un ohonynt yn y cylch i ofalu am blant a rhieni gyda'i gilydd.

Diwedd glo

Erbyn eu cyfarfod olaf cyn gwyliau'r haf yr oedd swyddogion maes y Cynllun wedi braenaru'r tir fel petai yn barod i agor pum canolfan newydd. Yr oedd poster i a thafleddi wedi'u paratoi i'w dosbarthu yn yr ardaloedd. Yr oedd yr adeiladau

wedi eu sicrhau a'r celfi a'r defnyddiau yn barod. Er gwaethaf yr amheuon ynglŷn ag agor canolfannau newydd, gobeithid y byddai'r ôl-ofal a drefnwyd i'r canolfannau gwreiddiol yn ddigonol. Wedi'r cyfan yr oedd y cais gwreiddiol yn cynnwys addewid y byddai canolfannau newydd yn cael eu sefydlu bob blwyddyn ac yn ei lythyr grant yr oedd SBvL wedi derbyn y nod hwnnw.

Ffynonellau

1. Owen, I., 'Adroddiad Cynllun van Leer', Adroddiad Blynyddol MYM 1986-1987, 1987.
2. A1, Cynllun Gwaith drafft, 1986, t.8, par.1.
3. Cofnodion cyfarfod staff, 8 Hydref, 1986.
4. A1, Cynllun Gwaith drafft, 1986, t.9, par.3.
5. Cofnodion y B.Ll., 4 Mawrth, 1987.
6. Adroddiad Rhagarweiniol Yr Aseswr Allanol, Medi, 1987 t.5, par.5.2.
7. Ibid. par.10.1.
8. Cofnodion cyfarfod staff, 27 Mawrth, 1987, t.2, par.14.
9. Ibid., t.1, par.9.
10. Cofnodion cyfarfod staff, 27 Mawrth, 1987, t.2, par.13.
11. H14, llythyr gan Arbenigwr Rhaglenni SBvL at Arweinydd y Cynllun, dyddiedig 16 Ebrill, 1987.
12. Cofnodion y B.Ll., 29 Ebrill, 1987, 'Trafodaeth', t.3.
13. Llythyr gan Arweinydd y Cynllun at y staff dyddiedig 26 Ionawr, 1987.

Yr Ail Flwyddyn

Pum Canolfan Newydd.

Yn gynnar ym mis Medi, 1987, agorwyd ail do canolfannau Cynllun van Leer. I bob golwg yr oeddynt yr un fath yn union â rhai y flwyddyn gynt. Yr oedd gan bob un ddosbarth Cymraeg i oedolion a chylch chwarae Cymraeg i blant, ond y tro hwn cwrddent bedair gwaith yr wythnos yn Abercynffig (Ogwr), Llanhiledd (Gwent), Penywaun (Cynon), Y Pant (Merthyr Tudful) a Sandfields (Afan).

Ymunai'r oedolion â'r plant am ryw weithgaredd ar y cyd bob dydd a gofynnwyd yn gynnar yn y flwyddyn i'r oedolion ystyried dilyn cwrs hyfforddi yn arweinyddion cylch. Yn ogystal, yr oedd y canolfannau newydd i ddilyn yr un patrwm ariannol â'r rhai blaenorol, hynny yw, byddent yn derbyn grantiau MYM unwaith y tymor ac yn gorfod codi gweddill yr arian angenrheidiol trwy godi tâl ar eu defnyddwyr a chynnal gweithgareddau cymdeithasol.

Yr oedd costau cynnal y canolfannau newydd yr un mor amrywiol â'r hen rai. Yn Sandfields codwyd rhent o ddau gan punt y tymor, tra yn y Pant ni ddisgwylid ond can punt am yr un math o gyfleusterau. Yr oedd safon cyfleusterau'r gwahanol adeiladau'n amrywio o'r delfrydol i'r gwael. Fodd bynnag, rhannwyd un broblem gan bawb, sef nad oedd yr adeiladau'n perthyn i'r Cynllun. Talwyd rhent amdanynt ac o'r herwydd yr oedd rhaid gofyn am ganiatâd i'w defnyddio am bob gweithgaredd ychwanegol a thalu rhagor am eu defnyddio ar achlysuron arbennig. Yr oedd natur yr adeilad weithiau yn cyfyngu

ar y math o weithgaredd y medrid ei gynnal ynddo. Er enghraifft, yr oedd dwy ganolfan mewn eglwysi. Dechreuwyd dosbarthiadau crefft yng ngwanwyn yr ail flwyddyn (1). Talwyd hyfforddwyr y sesiynau crefft o gronfa ganolog y Cynllun, ond fe'u trefnwyd yn ôl gofynion lleol. Amrywiai'r ddarpariaeth yn fawr. Er enghraifft, yn y Pant cynigid sesiynau crosio a chrochenwaith yn ogystal â dosbarth gwau ar beiriant, tra yn Abercynffig darperid gwersi arlunio a sefydlwyd grŵp drama. Yn sgil y dosbarthiadau hynny cynhyrchwyd eitemau amrywiol a werthid ar bob achlysur posib megis yn y gwyliau meithrin, ffeiriau'r canolfannau eu hunain a hyd yn oed mewn gwyliau cenedlaethol fel yr Eisteddfod Genedlaethol a Gŵyl Mai Sain Ffagan.

Yr oedd pwrpas deublyg i'r gweithgareddau ychwanegol. Yn gyntaf, anelwyd at ddenu cynulleidfia ehangach i'r canolfannau gan fod yn rhaid cydnabod nad oedd pob rhiant yn awyddus i ddysgu'r Gymraeg er efallai eu bod am i'w plant wneud. Yn ail, gobeithid ariannu'r canolfannau o elw'r gwerthiant petai modd sefydlu peirianwaith marchnata. Llwyddwyd i ddenu grwpiau o fenywod, gan amlaf, i gymryd rhan yn y gweithgareddau crefft a derbyniai y ganolfan yr elw am yr eitemau a werthwyd ar ei rhan.

Cynyddwyd oriau gwaith tiwtoriaid y Cynllun o ugain awr i dair awr ar hugain yr wythnos er mwyn eu galluogi i gynnal ôl-ofal angenrheidiol i'r canolfannau gwreiddiol. Yr oedd y rhai hynny i dderbyn cymorth y staff am ddwy sesiwn yr wythnos trwy gydol yr ail flwyddyn. Caniatâwyd tair awr y sesiwn i gynnwys gwaith paratoi a thacluso. Disgwylid i'r

tiwtoriaid gynnal pedair sesiwn yn y canolfannau newydd a dwy yn y canolfannau gwreiddiol. Golygai hyn fod pum awr dros ben gan y staff i drefnu gweithgareddau cymdeithasol, darlithoedd, sesiynau crefft a gwibdeithiau (2). Llwyddodd Arweinydd y Cynllun i gael cefnogaeth ariannol Adran Efrydiau Allanol Coleg Prifysgol Caerdydd ac Abertawe er mwyn sicrhau sesiwn ychwanegol o Gymraeg i'r oedolion yn Aberfan, Cwm Afan a Phenrhiwceiber. Yn Abertyleri yr oedd Awdurdod Addysg Gwent yn gyfrifol am ddarparu dosbarth tebyg.

Cyrsiau Undydd

Parhaodd yr ysgolion undydd i gael eu cynnal unwaith y tymor yn yr ail flwyddyn, ond ar ôl ymweliady Swyddog Rhaglenni yr oedd swyddogion y Cynllun yn gyfrifol am eu trefnu. Cadwyd at y patrwm o'u symud o'r naill ganolfan i'r llall fel y byddai'r teithio'n cael ei rannu'n gyfartal, ond penderfynwyd cynnal y cyrsiau yn ystod yr wythnos yn hytrach nag ar ddydd Sadwrn. Teimlai'r mamau'n arbennig yr hoffennhw gadw eu Sadyrnau'n rhydd ar gyfer y teulu. O ganlyniad i'r newid hwn, dim ond mamau a phlant bach a dynion di-waith a ddeuai i'r cyrsiau o hynny allan.

Gweithgareddau Cymdeithasol

Trwy gydol yr ail flwyddyn trefnid gweithgareddau cymdeithasol ar y cyd rhwng yr hen ganolfan a'r un newydd ym mron pob ardal. Nod llawer o'r gweithgareddau oedd codi arian, ond trefnwyd nifer er mwyn ehangu profiad y plant a'r oedolion fel ei gilydd. Cafwyd ymweliadau gan sioe bypedau, grŵp theatrig, llyfrgellydd a haneswyr lleol. Yr un pryd, aeth

aelodau'r canolfannau ar wibdeithiau i fferm, i'r amgueddfa werin ac i byllau nofio. Yr oedd cyplysu dwy ganolfan ar achlysuron tebyg yn bosibl, nid yn unig oherwydd eu hagosrwydd, ond hefyd o ganlyniad i ôl-ofal staff y Cynllun. Cymerai'r swyddogion maes y cyfrifoldeb am drefnu gweithgareddau allanol i'w dwy ganolfan a rhoddai'r digwyddiadau hynny gyfle i ddefnyddwyr y canolfannau rannu profiad mewn sgyrsiau anffurfiol.

Ymateb y Cyhoedd

'Roedd dros 100 o blant a 63 o oedolion wedi cofrestru yng nghylchoedd chwarae a dosbarthiadau Cymraeg y deg canolfan yn yr ail flwyddyn (Gweler Atodiad 8) ac yr oedd pedair o'r canolfannau gwreiddiol yng ngofal arweinyddion a hyfforddwyd yn ystod y Cynllun, sef Aberfan, Abertyleri, Cwm Afan a Phenrhiwceiber. Ceir darlun cynhwysfawr o'r Cynllun yn y cyfnod hwnnw yn ail adroddiad yr Asesydd Allanol. Yn rhinwedd ei swydd ymwelai â'r canolfannau'n gyson lle dosbarthai holiaduron ymysg tiwtoriaid a rhieni yn ogystal â sgwrsio yn anffurfiol â phawb. Er nad oedd yn aelod o'r B.Ll. nac o'r tîm, arferai fynychu cyfarfodydd y ddau gorff a mynychai gyrsiau hyfforddi'r staff a darpar-arweinyddion. Ar ôl iddo astudio cofrestri'r canolfannau, daeth i'r casgliad nad oedd dyblu nifer y canolfannau wedi golygu dyblu nifer y defnyddwyr (3). Erbyn diwedd 1987 yr oedd 79 o blant wedi cofrestru yn y deg canolfan ac yr oedd 46 o famau'n cymryd rhan yn y gweithgareddau. Cynyddodd nifer y plant i uchafswm o 99 yn ail dymor y flwyddyn ysgol.

Er bod nifer y defnyddwyr yn gymharol isel, llwyddai'r gweithgareddau ymylol i ddenu canran uwch o'r gymuned (4). Serch hynny, nid oedd digwyddiadau a ddenai cynulleidfa ehangach yn achlysurol yn medru cyfiawnhau bodolaeth canolfan. Yn wir, caeodd canolfan Penywaun ei drysau ar ddiwedd ei thymor cyntaf oherwydd diffyg cefnogaeth. Er gwaethaf sawl ymgyrch cyhoeddusrwydd lleol, ni lwyddwyd i ddenu digon o blant a rhieni i gyfiawnhau cyflogi dau diwtor i'w harwain. Aeth y tiwtoriaid i gynorthwyo dau gylch meithrin arall yn y cwm a oedd wedi methu dod o hyd i arweinyddes, sef Hirwaun ac Aberdâr (5).

Mewn ateb i holiadur ar gyfer defnyddwyr yr oedd dros 60% o'r rhieni wedi crybwyll yr iaith Gymraeg yn un o'r rhesymau dros ddod i'r ganolfan. Yn ddieithriad bron, yr oedd addysg feithrin Saesneg ar gael am ddim yn y gymuned. Yr oedd y rhieni, felly, wedi dewis talu am addysg feithrin Gymraeg yn hytrach na defnyddio'r gwasanaeth Saesneg statudol a oedd yn aml yn fodlon derbyn eu plant lawn amser yn dair neu'n dair a hanner oed. Heblaw talu am fynychu'r cylch a'r dosbarth Cymraeg, disgwylid i'r rhieni gefnogi gweithgareddau codi arian a oedd yn hanfodol i ddatblygiad y ganolfan. Am fod 80% o'r rhieni wedi clywed am y ganolfan gan gyfeillion neu rywun yn y gymuned yn hytrach nag o ganlyniad i hysbysebu uniongyrchol, teimlai'r Asesydd Allanol y byddai sefydlogi'r canolfannau am gyfnod hwy na blwyddyn yn debyg o ddenu mwy o bobl.

Cwrs Darpar-arweinyddion

Cyflwynodd Arweinydd y Cynllun raglen hyfforddi ar gyfer darpar-arweinyddion y Prosiect ym mis Tachwedd, 1987. Nod y cwrs oedd meithrin medrau rheoli ac arwain er mwyn cynorthwyo darpar-arweinyddion i gynnal Canolfan Rhieni a Phlant ac yn y pen draw i drosglwyddo'r union sgiliau i aelodau eraill eu canolfan. Bwriedid cynnal y cwrs am awr a hanner, unwaith yr wythnos, am gyfnod o ugain wythnos (Gweler Atodiad 9).

Ni chwblhawyd y cwrs, ac mewn adroddiad ar waith yr ail flwyddyn amlinellodd Arweinydd y Cynllun y rhesymau am ei fethiant. Yn ôl yr adroddiad, milwriai'r pellter rhwng canolfannau yn erbyn cynnal un cwrs canolog. Yr oedd dyletswyddau teuluol ynghyd â phroblemau teithio yn cymhlethu'r trefniadau yr oedd darpar-arweinyddion yn gorfod eu gwneud i gyrraedd mewn pryd. Ar wahân i hyn, nid oedd y canolfannau newydd wedi datblygu digon, ar ôl un tymor yn unig, i'r rhieni fod yn barod i ymgymryd â'r gwaith. Yr oedd penderfynu hyfforddi yn arweinydd canolfan ar ôl tymor yn ormod i'w ddisgwyl. Awgrymwyd yn yr un adroddiad mai'r ateb i'r problemau hyn fyddai trefnu rhaglen symlach ym mhob un o'r canolfannau.

Yr oedd rhai o unedau'r cwrs yn eithaf tebyg i elfennau yng nghyrsiau MYM, ond ar y cyfan yr oedd y cwrs yn dra gwahanol oherwydd y pwyslais ar weithio gyda rhieni fel partneriaid ac ar asesu anghenion nid yn unig y plentyn ond y teulu hefyd. Yr oedd y sesiynau i fod yng ngofal Arweinydd y

Cynllun, y Swyddog Adnoddau, yr Asesydd Allanol ac aelodau o staff y maes. Seiliwyd y cwrs i raddau helaeth ar y pecyn Working with Parents o'r "National Children's Bureau" (6) a chymeradwywyd ei gynnwys gan swyddogion SBvL (7).

Ymweliad o'r Hague

Yn gynnar yn ail dymor yr ail flwyddyn cafodd y Cynllun ymweliad gan Ddirprwy Gyfarwyddwr Gweithredol SBvL. Cyn ei ymweliad yr oedd eisoes wedi llythyru â Chyfarwyddwr MYM gan ganmol gwaith y Cynllun ac awgrymu bod dau ddewis yn ei wynebu, sef ychwanegu at nifer cylchoedd meithrin Cymraeg y wlad er mwyn sicrhau dyfodol yr iaith, neu ganolbwyntio ar wella magwraeth plant ac yn sgil hynny, ddatblygu'r gymuned. Ym marn y Dirprwy Gyfarwyddwr Gweithredol dyna agenda ei ymweliad â'r Cynllun. Er iddo ledawgrymu nad oedd y ddau gyfeiriad yn hollol groes i'w gilydd, yn y llythyr ceir datganiad clir o agwedd SBvL tuag at safle'r iaith Gymraeg yn y Cynllun. Datblygu'r plentyn nid hyrwyddo'r Gymraeg oedd y nod i swyddogion y Sefydliad (8).

Wedi'r ymweliad cyrhaeddodd llythyr arall o law'r Dirprwy Gyfarwyddwr Gweithredol. Ynddo crybwyllir deg pwynt, sef:-

- 1 Mai canolbwynt y Cynllun oedd magwraeth plant, nid hyrwyddo'r iaith Gymraeg er ei mwyn ei hun.
- 2 Bod angen cryfhau ECCE (gofal ac addysg plant bach) trwy gydweithredu â'r cyrff statudol a'r rhieni, yn ogystal â chryfhau ymrwymiad y rhieni a'r gymuned wrth y cylchoedd meithrin.

- 3 Y dylid edrych ar anghenion pellach plant a'u teuluoedd.
- 4 Bod angen hyfforddiant ychwanegol ar y tîm yn gyffredinol ym meysydd datblygu cymunedol a datblygiad plentyn a bod angen hyfforddiant ar yr Arweinydd ym maes rheolaeth.
- 5 Y dylai'r B.Ll. adael i'r Cynllun arbrofi a datblygu yn annibynnol.
- 6 Y dylid ychwanegu at aelodaeth y B.Ll. er mwyn iddo adlewyrchu diddordebau ehangach y Gymdeithas Gymreig, yn enwedig yng nghyswllt plant a theuluoedd "mewn perygl".
- 7 Y dylid dyfeisio gweithgareddau a fyddai'n cynnwys plant yn eu harddegau.
- 8 Y dylai MYM a'r Politechnig chwilio am ffyrdd i gynyddu eu cyfraniad i'r Cynllun yn wyneb y ffaith bod SBvL yn talu symiau sylweddol i'r ddau gorff.
- 9 Y byddai gwaith y Swyddog Adnoddau o hynny allan yn cael ei ystyried yn gynllun ar wahân fel na fyddai Arweinydd y Cynllun yn gyfrifol amdani.
- 10 Y dylai'r gwaith asesu fod o fudd ymarferol i'r tîm, i'r darpar-arweinyddion ac i'r mamau.

Yng nghyfarfod y B.Ll. yn dilyn ymweliad y Dirprwy Gyfarwyddwr Gweithredol trafodwyd goblygiadau'r llythyr. Yng nghofnodion y cyfarfod hwnnw, ar 24 Chwefror, 1988, nodwyd y dylid ceisio cyfuno nod y cais gwreiddiol ag amcanion SBvL, hynny yw bod y cais gwreiddiol yn galw am sefydlu Cylchoedd Meithrin gyda chysiau i ddysgu Cymraeg i oedolion. Gobeithid y buasai digon o rieni yn dewis mynychu'r rhain a derbyn hyfforddiant i fod yn ddarpar-arweinyddion drwy ymuno

â Chyrsiau Hyfforddi'r Mudiad. Ychwanegwyd at hynny gan ddweud bod

"Sefydliad van Leer yn rhoi ystyr llawnach i'r canol fannau gan ddisgwyl iddynt ddarparu pob math o weithgareddau ac iaith yn rhan hanfodol ohonynt, er budd y gymdeithas gyfan." (sic)

Yn dilyn y penderfyniad hwnnw aethpwyd ati i weithredu yn unol â chyfarwyddiadau'r Hague gan wahodd dau gynrychiolydd o'r gwasanaethau cymdeithasol i ymuno â'r B.Ll. Wedyn cysylltwyd â phrifathrawon ysgolion uwchradd Cymraeg yr ardal er mwyn gwahodd disgyblion hŷn i gymryd rhan yng ngweithgareddau'r canolfannau. Cytunwyd hefyd y dylid darparu rhaglen o weithgareddau ar gyfer yr aelodau nad oeddynt yn mynychu'r cwrs iaith, "gan geisio cyflwyno peth Cymraeg yn y cyd-destun yma." Yr oedd pob canolfan i ymateb i anghenion ei hardal, "gan ddefnyddio arbenigwyr a berthyn i'r gymdeithas leol." (9)

Erbyn cyfarfod dilynol y Bwrdd yr oedd y Cadeirydd a'r Is-gadeirydd wedi llwyddo i sicrhau tua ugain mil o bunnoedd dros gyfnod o dair blynedd gan Bolitechnig Cymru am brosiect ymchwil ar y Cynllun. Yn y cyfarfod hwnnw amlinellwyd patrwm ar gyfer y dyfodol, sef

"un ganolfan ym mhob ardal i wasanaethu cymdeithas eang gan sicrhau darpariaeth Feithrin, Cyrsiau Cymraeg a hyfforddiant i ddarpar arweinyddion (lle nad oes cwrs gyda MYM) a darparu cyrsiau ychwanegol yn ôl anghenion pob ardal." (10)

Yn sgil ymweliad Dirprwy Gyfarwyddwr Gweithredol SBvL daeth dau swyddog C.E.D.C (Community Education Development Centre) i Gymru i drafod hyfforddiant gyda staff y Cynllun, Cadeirydd y B.Ll. a Chyfarwyddwr MYM. Uned Addysg Teuluol

C.E.D.C. oedd yn gyfrifol am ddarparu hyfforddiant ar ran SBvL ar gyfer ei gynlluniau ym Mhrydain. Cynlluniodd C.E.D.C. gwrs saith niwrnod rhwng diwedd Mai a dechrau Gorffennaf, 1988 (Gweler Atodiad 10 & 11).

Lle 'roedd yr hyfforddiant a gynigid eisoes wedi canolbwyntio ar dechneg dysgu Cymraeg i oedolion ac ar drefnu cylch chwarae Cymraeg, yr oedd cwrs C.E.D.C. wedi cyflwyno dulliau gweithio gyda theuluoedd a chynllunio ac asesu gweithgareddau ar gyfer canolfan i'r teulu. Nod y cwrs oedd creu hyder ymhlith y staff ac unoliaeth pwrpas yn y tîm. Fe'i seiliwyd ar ddulliau dysgu o brofiad, nid dysgu goddefol. Ar ddiwedd y cwrs danfonwyd adroddiad yn cynnwys argymhellion y tîm am ddyfodol y Cynllun at SBvL, y B.Ll. ac Arweinydd y Cynllun. Yn ogystal trefnwyd sesiwn i aelodau'r staff gyd-drafod y Cynllun â dirprwyaeth o'r B.Ll.

Adnoddau

Er bod dosbarthiadau Cymraeg yn cael eu cynnig i oedolion yng nghanolfannau Cynllun van Leer, derbyniodd y Swyddog Adnoddau nad oedd pob rhiant o fewn y Cynllun yn medru eu mynychu oherwydd galwadau gwaith, ac yn sicr, nid oedd pob rhiant unigol yn awyddus i ddysgu'r iaith ei hun. Serch hynny, teimlwyd y dylai fod modd iddynt i gyd gymryd rhan ymarferol yn natblygiad ieithyddol eu plant. Am y rhesymau hynny arbrofwyd yn yr ail flwyddyn â deunydd a fedrai alluogi rhieni i ddefnyddio'r Gymraeg gyda'u plant heb, o angenrheidrwydd, ei dysgu. Canlyniad yr arbrofi fu'r Pecynnau Hwyl a seiliwyd ar y canllawiau canlynol:-

a Dylid cynnwys nifer o weithgareddau pleserus a fyddai'n

diddori plant dan bump oed, e.e. caneuon, straeon, symud, actio / ffugio, gemau, celf a chreffft.

- b Dylid cynnwys gweithgareddau y gallai rhieni eu mwynhau heb orfod treulio rhyw gyfnod penodol bob dydd arnynt.
- c Dylid cynllunio fformat hyblyg fel y gellid ei addasu ar ôl darganfod pa elfennau sydd yn boblogaidd.
- ch Dylai'r pwyslais fod ar y gweithgaredd yn hytrach nag ar yr iaith.
- d Dylai'r pwyslais fod ar chwarae yn hytrach nag ar ddysgu fel y cyfryw (er ei bod hi'n amlwg y byddai'r gweithgareddau'n cynorthwyo datblygiad y plentyn) (11).

Defnyddiai'r Swyddog Adnoddau ddulliau amrywiol i asesu gwerth y Pecynnau Hwyl. Bu'n ymwelydd cyson â'r canolfannau lle holai'r rhieni, y staff a'r arweinyddion newydd am eu barn am yr adnoddau. Mynychai gyfarfodydd staff er mwyn trafod defnyddiau a lluniodd holiadur (Gweler Atodiad 12) a ddosbarthai ymysg rhieni a swyddogion maes i gasglu gwybodaeth am y defnydd a wnaed o'r pecynnau. Ar y cyntaf, credai'r Swyddog Adnoddau y byddai modd cynhyrchu wyth neu naw Pecyn Hwyl y flwyddyn petai'r arbrawf yn un llwyddiannus. Byddai'n bosib wedyn i MYM addasu'r pecynnau a'u cyhoeddi ar gyfer rhieni cylchoedd chwarae ledled Cymru (12).

Yn yr un cyfnod yr oedd gwaith yn mynd yn ei flaen ar gwrs elfennol Stepen y Drws. Bwriadwyd y cwrs ar gyfer rhieni newydd, nid yn gymaint i ddysgu Cymraeg iddynt, ond yn hytrach i'w cyflwyno i'r dulliau a ddefnyddid i drosglwyd-

wythnos a gofynnid i'r rhieni dreulio hanner awr yr wythnos yn y cylch er mwyn ymarfer rhai o'r caneuon a'r straeon a gyflwynwyd yn y llyfryn Stepen y Drws.

Am fod gwaith y Swyddog Adnoddau yn cael ei ystyried yn gynllun ar wahân bellach, penderfynwyd gwneud ail gais i SBvL am arian i gynhyrchu a chyhoeddi defnyddiau. Anfonwyd cais am grant pellach o wyth mil o bunnoedd dros gyfnod o ddwy flynedd er mwyn cynhyrchu deg llyfr stori (13). Gwrthod am y tro a wnaeth y Swyddog Rhaglenni gan awgrymu y gellid ailystyried y cais o bosib ar ôl i'r Sefydliad bend-erfynu a fyddai'n noddai ail gyfnod o dair blynedd (14).

Rheolaeth y Cynllun

Mewn ateb i ymholiadau'r Arbenigwr Rhaglenni disgrifiodd Arweinydd y Cynllun swyddogaeth y B.Ll. fel corff ymgynghorol (15). Yn ddiweddarach yr un flwyddyn ceir datganiad manylach ar ei swyddogaeth yng nghofnodion cyfarfod y Bwrdd (16). Pwysleisiwyd:-

- "1 Bod y pwyllgor (sef y B.Ll.) wedi ei sefydlu gan MYM i weithredu o dan gyfarwyddiad y Mudiad.
- 2 Bod y penderfyniadau yn cael eu cymryd gan y Pwyllgor hwn.
- 3 Mae MYM sydd yn penderfynu sut y mae'r grant yn cael ei ddefnyddio.
- 4 Y dylid cadw yn ffyddlon at y nod cyntaf sef i ddatblygu'r iaith a gwasanaeth meithrin drwy gyfrwng y Gymraeg." (sic)

Fel y dywedwyd eisoes, gwahoddwyd nifer o bobl i ymuno â'r B.Ll. o ganlyniad i argymhellion o'r Hague, mewn ymdrech i adlewyrchu diddordebau heblaw'r rhai ieithyddol. Er i nifer o bobl dderbyn y gwahoddiad, ni fynychodd yr un ohonynt gyfarfod o'r Bwrdd yn yr ail flwyddyn na than ddiwedd y

drydedd flwyddyn.

Addasu'r Cynllun ar gyfer y Dyfodol

Daeth hi'n amlwg yng nghanol yr ail flwyddyn na fyddai'n bosibl gwireddu nod y Llythyr Cais i sefydlu canolfannau annibynnol mewn flwyddyn. Penderfynwyd, felly, ganolbwyntio ar sefydlu un ganolfan ym mhob rhanbarth i wasanaethu ardal eang. Golygai'r newid sylfaenol hwn fod angen caniatâd SBvL i addasu'r Cynllun.

Ar 25 Ebrill, 1988, anfonodd Arweinydd y Cynllun amlinelliad bras o raglen dwy flynedd ar gyfer y canolfannau arfaethedig. Bwriedid cychwyn ar y patrwm diwygiedig ym mis Medi'r un flwyddyn. Byddai hyn yn golygu gorffen y cyfnod o ddwy flynedd flwyddyn ar ôl i'r grant gwreiddiol ddod i ben. Yr oedd y rhaglen yn cynnwys pedair sesiwn dwy awr i'r cylch meithrin a'r dosbarth Cymraeg, un sesiwn dwy awr i gylch Mam a'i Phlentyn, un sesiwn trafod ar gyfer y defnyddwyr a'r staff, sesiwn celf a chrefft a darlith dwy awr. Byddai pum awr ychwanegol ar gael i drefnu unrhyw weithgaredd arall ac ar gyfer cyfarfodydd staff bob yn ail wythnos.

Ar ddiwedd yr ail flwyddyn yr oedd arian yn weddill eto oblegid tanwario ac felly gofynnwyd i SBvL am ganiatâd i gynnal chwe chanolfan yn ystod y drydedd flwyddyn yn ogystal â chadw'r ddwy ganolfan ar agor yng Ngorllewin Morgannwg, sef Sandfields a Chwm Afan. Isel iawn oedd nifer y plant a'r rhieni a fynychai Sandfields trwy gydol yr ail flwyddyn. Un o'r prif resymau am hyn oedd bod darpariaeth addysg feithrin statudol i bob plentyn dros dair oed a hyn, wrth

feithrin statudol i bob plentyn dros dair oed a hyn, wrth gwrs, am ddim. Gwaethygyd y sefyllfa ymhellach gan y ffaith bod yr adeilad, a berthynai i eglwys leol, heb wres ac yr oedd yn cael ei baentio a'i adnewyddu ac am gyfnod ni fu arweinyddes gymwys ar gael.

Yr oedd cylch meithrin Cwm Afan a'r dosbarth Cymraeg wedi parhau yn yr ail flwyddyn, ond ni theimlwyd bod canolfan fel y cyfryw wedi datblygu yno. Dan yr amgylchiadau hynny gofynnwyd i Bwyllgor Sir Gorllewin Morgannwg o MYM awgrymu lle addas i sefydlu canolfan fro. Yn niffyg awgrym pendant paratôdd tiwtor oedolion y ddau le adroddiad ar yr ardal. Yn sgil ei ymchwil daeth i'r casgliad bod modd datblygu canolfan naill ai yng Nghwm Afan neu yn Sandfields a byddai dewis un ohonynt yn well na dechrau o ddim unwaith eto (Gweler Atodiad 13). Er gwaethaf yr holl anawsterau, penderfynwyd cadw'r ddau le ar agor gan obeithio y medrid datblygu o leiaf un ohonynt yn ganolfan yn llawn ystyr y gair.

Ffynonellau.

1. Cynllun van Leer II Year - Progress Report, 1988.
2. Cofnodion cyfarfod staff, 26 Mehefin, 1987, par.2.
3. Adroddiad yr Aseswr Allanol, Medi 1988, t.20.
4. Ibid. t.16.
5. Ibid. t.3.
6. H25, llythyr gan Arweinydd y Cynllun, at Arbenigwr Rhaglenni SBvL, dyddiedig 20 Tachwedd, 1987.
7. H32, llythyr gan Arbenigwr Rhaglenni SBvL at Arweinydd y Cynllun, dyddiedig 21 Rhagfyr, 1987.
8. H26, llythyr gan Ddirprwy Gyfarwyddwr Gweithredol SBvL at Gyfarwyddwr MYM, dyddiedig 19 Tachwedd, 1987.
9. Cofnodion cyfarfod y B.Ll., 24 Chwefror, 1988.
10. Cofnodion cyfarfod y B.Ll., 22 Mawrth, 1988.
11. Adroddiad y Swyddog Adnoddau Medi, 1988.
12. Adroddiad y Swyddog Adnoddau Chwefror, 1988
13. MYM 14, llythyr gan Gyfarwyddwr MYM at Arbenigwr Rhaglenni SBvL, dyddiedig 18 Gorffennaf, 1988.
14. MYM 14b, llythyr gan Arbenigwr Rhaglenni SBvL at Gyfarwyddwr MYM, dyddiedig 2 Medi, 1988.
15. H21, llythyr gan Arweinydd y Cynllun, at Arbenigwr Rhaglenni, dyddiedig 22 Tachwedd, 1987.
16. Cofnodion cyfarfod y B.Ll., 24 Chwefror, 1988.
17. Cofnodion cyfarfod y B.Ll., 22 Mawrth, 1988.

Y Drydedd Flwyddyn

Swyddogion y Maes

Pan ddaeth yr ail flwyddyn i'w therfyn gyda'r cwrs hyfforddi mewn swydd, collodd y Cynllun bum aelod o'r staff maes. Cynigiwyd cytundeb ac amodau gwaith newydd i weddill y staff eu harwyddo erbyn 6 Awst, 1988. Yr oedd disgrifiad gwreiddiol swyddi'r tiwtoriaid yn cynnwys chwe phwynt (Gweler Atodiad 14), ond wrth i natur y gwaith newid dros y ddwy flynedd gyntaf, yr oedd yn rhaid addasu'r canllawiau i adlewyrchu hynny. Yr oedd y canllawiau diwygiedig yn nodi dyletswyddau a ddatblygwyd yn sgil dylanwad SBvL (Gweler Atodiad 15). Bellach, disgwyliad i'r swyddogion drefnu gweithgareddau mewn ymateb i anghenion y gymuned, gan sicrhau peirianwaith rheoli'r ganolfan yn lleol. Er gwaethaf y canllawiau newydd, wynebair Cynllun y drydedd flwyddyn â chryn ansicrwydd ar ôl colli hanner swyddogion profiadol y maes.

Yr oedd patrwm dau diwtor parhaol yn rhannu'r gwaith gweinyddu a threfnu wedi diflannu o bob canolfan ond un. Hysbysebwyd swyddi tiwtoriaid oedolion, ond methwyd â phenodi neb. Felly, cyflogwyd tiwtoriaid iaith fesul awr i ddysgu Cymraeg i oedolion a gwnaethpwyd un o'r ddau diwtor iaith parhaol yn athro peripatetig. Golygai hyn fod cyfrifoldeb yr holl waith gweinyddu a threfnu yn syrthio ar y tiwtor meithrin ym mron pob achos (Gweler Atodiad 16).

Patrwm y Canolfannau

O ganlyniad i benderfyniad y B.Ll. i sefydlu canolfannau bro, yr oedd chwe chanolfan yn y Cynllun erbyn dechrau'r

drydedd flwyddyn, sef Aberdâr, Abercynffig, Cwm Afan, Llanhiledd, Y Pant (Merthyr Tudful) a Sandfields. Yr oedd cylch meithrin ym mhob un ohonynt a dosbarth Cymraeg i oedolion ym mhob un ond Llanhiledd lle nad oedd digon o alw. Trefnwyd i'r unig aelod a oedd yn awyddus i ddysgu'r iaith dderbyn Cwrs Gohebol Politechnig Cymru. Mewn o leiaf dair canolfan cynhelid cylch Mam a'i Phlentyn unwaith yr wythnos yn ogystal â'r cylch meithrin (1).

Cytunodd y B.Y. fod lleoliad canolfannau'r ail flwyddyn yn addas i'w swyddogaeth newydd fel canolfannau bro, ac eithrio Y Pant (Merthyr Tudful). Ar wahân i drigolion lleol, dim ond defnyddwyr ceir a fedrai gyrraedd y pentref diarffordd hwn (2). Yn haf, 1988, aethpwyd ati i chwilio am adeilad addas ar gyfer sefydlu canolfan fro yn nhref Merthyr Tudful. Daethpwyd o hyd i adeilad gwag a oedd ar werth am bris rhesymol yng nghanol y dref. Wedyn cysylltwyd â'r Swyddfa Gymreig i drafod y posibilrwydd o gael cymhorthdal i'w brynu. Eglurwyd y dylid gwneud cais i Gyngor Bwrdeistref Merthyr Tudful am grant Cymorth Trefol. Pe llwyddid i gael cefnogaeth y Cyngor i'r cais, byddai'n mynd yn ei flaen i'r Swyddfa Gymreig a fyddai'n cyfrannu 75% o'r gost o dderbyn y cynllun.

Cyfarfu Arweinydd y Cynllun â Swyddogion Cyngor Merthyr Tudful i drafod y mater, ond nid oeddynt yn teimlo y byddai'r Cyngor yn eu cefnogi. Yn y cyfamser, parhâi'r defnyddwyr i gyfarfod yng Nghapel Caersalem bedair gwaith yr wythnos a chynhaliâi'r Tiwtor Meithrin gylch chwarae yn y

dref unwaith yr wythnos er mwyn cenhadu ar gyfer y dyfodol.

Adnoddau

Nid ymddangosodd defnyddiau newydd sbon yn y drydedd flwyddyn. Yn hytrach, datblygwyd defnyddiau a oedd eisoes wedi eu harfaethu, gan eu haddasu yn ôl gofynion y defnyddwyr. Paratowyd adroddiad y Swyddog Adnoddau ar ôl i'r newyddion dorri na fyddai SBvL yn parhau ei nawdd i'r Cynllun. Adroddiad ydyw, sydd yn bwrw golwg dros y tair blynedd, gan asesu gwerth y deunydd arbrolfol a sut y gellir datblygu'r defnyddiau a ddeilliodd o'r Cynllun ar gyfer cylchoedd meithrin MYM ledled Cymru. Diffyg arian a fu'n gyfrifol am y ffaith mai pump yn lle chwe Phecyn Hwyl a ymddangosodd a diffyg arian hefyd a rwystrodd MYM rhag cyhoeddi'r pecynnau yn eu diwyg gwreiddiol yn ôl yr Adroddiad (Gweler Atodiad 17).

Cyfeiria'r Adroddiad at gais i SBvL am gyfraniad ariannol tuag at gost cynhyrchu cyfres o lyfrau stori a chân ynghyd â chasetiau. Bwriedid i'r defnyddiau hynny adlewyrchu cynnydd iaith plentyn o'r cychwyn cyntaf yn y cylch meithrin hyd ddiwedd ei amser yno, ond nid oedd y cais hwn yn llwyddiannus chwaith.

Rheoli'r Cynllun

Yn fuan ar ôl dechrau'r drydedd flwyddyn, penderfynodd y B.Ll. ehangu ei aelodaeth drwy wahodd aelod o bwyllgor pob canolfan i fynychu ei gyfarfodydd. Cytunwyd hefyd y dylid cynnal cyfarfodydd y Bwrdd yn y canolfannau (3). Fodd bynnag, ni welid cynrychiolwyr y canolfannau yng nghyfarfodydd y Bwrdd am nad oedd gan y canolfannau bwyllgor a gymer-

ai'r cyfrifoldeb am weinyddu'r ganolfan ac am drefnu'r gweithgareddau. Dibynnid ar y swyddogion cyflogedig i wneud y gwaith gweinyddol ac i drefnu. Gofynnwyd i'r staff enwebu aelodau o'r gymuned leol er mwyn sefydlu pwyllgorau a fyddai'n adlewyrchu natur y gymdeithas, ac mewn un ganolfan, o leiaf, cynhaliwyd cyfarfod cyhoeddus gyda'r bwriad o ddenu'r bobl leol. Serch hynny, ni ellir dweud bod pwyllgorau, fel y cyfryw, wedi ei sefydlu o ganlyniad i'r cyfarfod hwnnw. Ni lwyddwyd i sefydlu peirianwaith rheoli lleol yn y canolfannau eu hunain, efallai am fod y staff wedi ysgwyddo'r cyfrifoldeb am y gwaith gweinyddol. O ganlyniad, nid oedd cyfundrefn rheoli'r Cynllun wedi newid yn sylweddol ers dechrau'r Prosiect, er gwaethaf yr ymdrech yn yr ail flwyddyn a'r drydedd i ehangu aelodaeth y B.Ll.

Ymateb y Cyhoedd

Yr oedd cynnydd o 158% yn nifer y plant a gofrestrwyd yn y drydedd flwyddyn o'i gymharu â'r nifer a ymunodd â'r Cynllun yn yr ail. Yr oedd y plant hyn hefyd yn mynychu'r canolfannau'n amlach na'r rhai a gofrestrwyd y flwyddyn flaenorol (4). Gwelid y twf mwyaf yng ngharfan plant dan oedran meithrin, sef dwyflwydd a hanner ac yn sgil y twf hwnnw deuai mwy o famau i'r cylchoedd chwarae. Mewn pedair o'r chwe chanolfan darperid sesiynau arbennig ar gyfer y plant lleiaf a'u mamau, ond yn Llanhilledd a Chwm Afan cymysgid plant o bob oedran.

Mewn ymateb i holiadur a ddosberthwyd gan yr Asesydd Allanol ymysg rhieni'r Cynllun, atebodd dros hanner ohonynt eu bod

wedi clywed am y ganolfan gan gyfaill, cymydog neu berthynas. Adlewyrchai'r gymeradwyaeth bersonol ymrwymiad y defnyddwyr i ddatblygiad y ganolfan. Wrth berswadio rhywun arall i ymuno â nhw, yr oedd y rhieni yn sicrhau dyfodol y Cynllun yn eu hardal eu hunain. Gwelid cynnydd hefyd yn nifer yr oedolion a gofrestrodd ar gyfer y dosbarthiadau Cymraeg, ond er gwaethaf y codiad o 25% yn nifer y dysgwyr, nid oedd parhad i'r dechrau addawol. Fel arfer, yr oedd llawer llai yn y dosbarth nag oedd wedi cofrestru ar ei gyfer (5).

Trefnid gweithgareddau amrywiol gan bob canolfan. Pwrpas rhai o'r digwyddiadau oedd ehangu gornelion y plant a'r rhieni. Trefnwyd cwrs penwythnos yng Nghanolfan Iaith Nant Gwrtheyrn unwaith eto er mwyn cynnig profiad addysgol a chymdeithasol yr un pryd. Ar raddfa leol, yr oedd y rhan fwyaf o'r canolfannau wedi trefnu ymweliadau â llefydd o ddiddordeb ar gyfer defnyddwyr y ganolfan. Fodd bynnag, yn yr un modd â'r blynyddoedd blaenorol, yr oedd yn rhaid i'r canolfannau fod yn hunangynhaliol. Yr oedd codi digon o arian i gynnal y ganolfan yn flaenoriaeth ym mhob ardal. Golygai hyn fod pwyslais ar weithgareddau codi arian a fyddai'n rhoi cyhoeddusrwydd i'r Cynllun yr un pryd.

Deuai degau, os nad cannoedd, o gefnogwyr i ddigwyddiadau achlysurol megis Twmpath Dawns neu Arwerthiant Llyfrau (6). Weithiau, yr oedd y rhieni yn gyfrifol am awgrymu a threfnu'r gweithgaredd eu hunain, ond gan amlaf, ysgwyddai'r swyddogion y baich o drefnu rhaglen gymdeithasol mewn ymgynghoriad â'r defnyddwyr.

Ymweliad o'r Hague

Disgwyliid ymweliad gan yr Arbenigwr Rhaglenni ym mis Tachwedd, 1988, i drafod dyfodol y Cynllun. Gohiriwyd yr ymweliad sawl gwaith am resymau gwahanol. Serch hynny, yr oedd y Swyddog o'r Hague wedi egluro amserlen SBvL ar gyfer prosesu ceisiadau am gymhorthdal pellach. Yr oedd yn rhaid i'r cais gyrraedd yr Hague yn gynnar ym mis Ionawr, er mwyn i'r swyddogion ei drafod a pharatoi adroddiad i aelodau Bwrdd Ymddiriedolwyr y Sefydliad a fyddai'n cyfarfod ym mis Ebrill yr un flwyddyn. Pe bai angen rhagor o wybodaeth neu eglurhad pellach, byddai digon o amser o fewn yr amserlen honno i swyddogion SBvL ohebu â'r Cynllun Cymreig.

Cyfarfu'r Arbenigwr Rhaglenni ag Arweinydd y Cynllun mewn gweithdy a gynhaliwyd gan C.E.D.C. (Community Education Development Centre) ar gyfer holl gynlluniau SBvL ym Mhrydain, fis Mawrth, 1989, yn Coventry. Yn ystod y cyfarfod hwnnw eglurodd yr Arbenigwr Rhaglenni y byddai swyddog arall SBvL yn cymryd cyfrifoldeb am y Cynllun Cymreig. Serch hynny, yr Arbenigwr Rhaglenni gwreiddiol a fu'n rhannol gyfrifol am y Cynllun hyd ddiwedd y tair blynedd. Dywedodd hefyd nad oedd y cais am gymhorthdal pellach wedi cyrraedd y Sefydliad a hyd yn oed petai'n cyrraedd yn ddiymdroi, ni fyddai'n debygol o gael ei ystyried yng nghyfarfod mis Ebrill Bwrdd Ymddiriedolwyr SBvL. Ar ôl darganfod bod drafft y cais, a baratowyd gan Arweinydd y Cynllun, yn Swyddfa MYM, fe'i anfonwyd ar frys i'r Hague.

Mewn ymgynghoriad â swyddogion y Cynllun ac aelodau'r B.Ll. lluniodd Arweinydd y Prosiect adroddiad a oedd i fod yn sail i gais gan MYM am gyfnod pellach o nawdd SBvL. Yn yr adroddiad hwnnw, ceisiwyd crisialu profiad y blynyddoedd cynnar er mwyn amlygu gwir anghenion y Cynllun fel y byddai'n gwreiddio a ffynnu yn y nawdegau. Cytunwyd y dylid cadw at y patrwm gwreiddiol o ddau diwtor ym mhob canolfan, un i drefnu'r cylch chwarae a'r llall i ddysgu Cymraeg i'r oedolion. Byddai'r ddau diwtor yn rhannu'r gwaith trefnu gweithgareddau addysgol a chymdeithasol.

Yn yr adroddiad, awgrymwyd y dylid ychwanegu dau swyddog rhan amser at y tîm, y naill i fod yn gyfrifol am gyhoeddusrwydd / marchnata, a'r llall i ofalu am hyfforddiant. Hyd yn hyn yr oedd tîm y Prosiect wedi cymryd cyfrifoldeb am sicrhau cyhoeddusrwydd i'r canolfannau ac am werthu unrhyw nwyddau a gynhyrchid yn sgil y dosbarthiadau crefft. Sylweddolwyd yn fuan bod angen chwilio am farchnad y tu allan i ddalgylch y Cynllun petai'r crefftwaith yn mynd i ddatblygu'n ffynhonnell ariannol o bwys. Nid oedd gan y swyddogion yr amser na'r cefndir masnachol i ddatblygu'r gwaith pwysig hwnnw, ac er i aelod o Ganolfan Y Pant fynychu cwrs busnes ar ran y Cynllun, yr oedd diffyg peirianwaith marchnata wedi rhwystro'r fenter rhag ffynnu. Cytunodd defnyddwyr y canolfannau y byddai'n ddoethach ceisio gwerthu eu crefftwaith mewn ardaloedd lle nad oedd traddodiad gwaith llaw yn gryf. Ar y pryd gobeithid y byddai MYM yn darparu'r arbenigedd a'r gyfundrefn farchnata drwy ei rwydwaith o gylchoedd meithrin, ond ni lwyddwyd i wneud hynny. Felly, teimlai aelodau'r tîm fod angen creu fframwaith

marchnata annibynnol i werthu'r gwaith llaw a'r defnyddiau a ddatblygwyd gan y Swyddog Adnoddau.

Cyfrifoldeb y Swyddog Hyfforddi fyddai cynllunio cyrsiau hyfforddi ar gyfer swyddogion cyflogedig y Cynllun a'r darpar-arweinyddion. Disgwylid y byddai'n gyfrifol hefyd am gynorthwyo'r canolfannau gyda'r gwaith llunio ac asesu rhaglen. Yn ystod y cyfnod cynnar daeth i'r amlwg bod angen hyfforddi arweinyddion sut i weithio gyda'r teulu er mwyn datblygu'r gymuned ac felly byddai angen swyddog â phrofiad yn y maes hwnnw i sicrhau hyfforddiant addas. Er gwaethaf y bwriad i gynnal cyrsiau hyfforddi yn y canolfannau eu hunain byddai darpar-arweinyddion yn dal i gael eu hannog i fynychu cyrsiau MYM yn ogystal.

Yn ôl yr adroddiad penderfynwyd y dylai'r Cynllun ddilyn yr un patrwm ag a sefydlwyd eisoes gyda chyfarfodydd rheolaidd rhwng y swyddogion a'r Arweinydd ac ymweliadau gan y Swyddog Adnoddau a'r Arweinydd â'r canolfannau. Yr unig newid sylweddol yn y drefn rheoli fyddai cynnal cyfarfodydd y Bwrdd yn y canolfannau er mwyn rhoi cyfle i aelodau'r Bwrdd ddod i adnabod canolfan unigol a'i defnyddwyr.

Ym mis Mai, 1989, daeth yr ymwelydd hir-ddisgwyliedig, ond nid yr Arbenigwr Rhaglenni gwreiddiol na'r un newydd. Yn hytrach, daeth Swyddog Datblygu Rhaglenni SBvL i asesu'r Cynllun. Yr oedd y Swyddog hwnnw eisoes wedi ymweld â'r Prosiect er mwyn trafod hyfforddiant staff yn sgil ymweliad Dirprwy Gyfarwyddwr Gweithredol SBvL yn yr ail flwyddyn.

Treuliodd y swyddog hwn bedwar diwrnod yn ymweld â rhai o'r canolfannau, gan gynnwys dwy o'r canolfannau gwreiddiol a oedd bellach yng ngofal MYM. Yn ystod yr ymweliad cyfarfu'r Swyddog Datblygu Rhaglenni â swyddogion y Swyddfa Gymreig a Chronfa Achub y Plant. Yn ogystal, cafodd gyfle i drafod y Cynllun â phawb a fu'n gysylltiedig ag ef (Gweler Atodiad 18). Trwy gydol yr holl drafodaethau ag aelodau'r staff ac aelodau'r B.Y., awgrymodd y Swyddog Datblygu na fyddai SBvL yn debyg o ariannu cyfnod pellach o'r Cynllun. Ar yr un pryd, sicrhaodd bawb na fyddai'r Sefydliad yn gorffen y Cynllun yn ddisymwth a bod gan SBvL ymrwymiad i dde-ddwyrain Cymru.

Ymhen ychydig wythnosau daeth cadarnhad, ar ffurf sgwrs ffôn, na fyddai'r SBvL yn cefnogi'r Cynllun am gyfnod ychwanegol (7). Wedyn, aethpwyd ati i drefnu cyfarfod ar y cyd i'r B.Ll. a swyddogion y Cynllun. Yn y cyfarfod hwnnw trafodwyd goblygiadau penderfyniad SBvL a chytunwyd ysgri-fennu at yr Hague er mwyn datgan siom a cheisio cefnogaeth ariannol dros dro i gynorthwyo'r staff nes iddynt gael swyddi eraill (8).

Bythefnos ar ôl y cyfarfod hwnnw, cynhaliwyd un arall a'r tro hwnnw penderfynwyd llunio cais newydd i SBvL ar ran swyddogion y Cynllun gan geisio ailwampio'r Prosiect mewn ffordd a fyddai'n debycach o gyrraedd nod y Sefydliad. Cafwyd ar ddeall mewn sgwrs ffôn â swyddog yn yr Hague nad oedd SBvL wedi cytuno i gydweithredu ag unrhyw asiantaeth arall yn Ne Cymru er ei fod yn awyddus i barhau ei gysylltiad â'r ardal (9). Derbyniodd Cyfarwyddwr y Sefydliad ddws-

nau o lythyron oddi wrth ddefnyddwyr y canolfannau yn mynegi eu siom am na fyddai'r Cynllun, fel y cyfryw, yn parhau. Diolchodd llawer o'r gohebwyd i'r Sefydliad am roi'r cyfle iddynt i ddysgu iaith eu gwlad ac am alluogi eu plant i dderbyn eu haddysg yn yr iaith honno.

Diwedd glo'r Cynllun

Yn ystod gwyliau haf 1989 terfynwyd cytundebau gwaith swyddogion y Cynllun. MYM oedd cyflogwr y tîm, ond pan ddaeth y cymhorthdal i ben, nid oedd y Mudiad mewn sefyllfa i gymathu'r Cynllun oherwydd prinder arian. Yr oedd yr Arbenigwr Rhaglenni, gyda chyfrifoldeb am y Cynllun, eisoes wedi awgrymu y byddai swm o ryw £25,000 ar gael i'r canolfannau am un flwyddyn yn unig. Byddai'n rhaid i'r defnyddwyr sicrhau statws cyfreithiol i bwyllgor rheoli newydd a fyddai'n cynnwys cynrychiolwyr o'r wyth canolfan a oedd yn dal mewn bodolaeth. Er na fyddai unrhyw gysylltiad pellach rhwng MYM a'r gyfundrefn rheoli newydd, byddai'n dal i roi'r cymhorthdal arferol i bob cylch chwarae a gofrestrai gyda'r Mudiad.

Y mae cylch chwarae o hyd yn Abertyleri, ond ers diwedd yr ail flwyddyn nid oedd cysylltiad gweinyddol rhyngddo â'r Cynllun yn unol â phenderfyniad y defnyddwyr (10). Ni lwyddwyd i ddod o hyd i arweinydd addas ar gyfer Nantymoel ac felly diddymwyd y cylch hwnnw ddiwedd yr ail flwyddyn. Rhannodd gweddill y cylchoedd y pum mil ar hugain o bunnoedd rhyngddynt ac y mae pob un ohonynt, ar wahân i Lanhilledd, yn dal mewn bodolaeth.

Ffynonellau

1. Cofnodion cyfarfod staff 21 Hydref, 1988.
2. Cofnodion y B.Ll. 16 Rhagfyr, 1988, t.1, par.1c.
3. Cofnodion y B.Ll. 7 Tachwedd, 1988, par.4a.
4. Adroddiad Yr Aseswr, Medi, 1989, t. 9, par.3.1.
5. Ibid. t.17, par.6(i).
6. Ibid. t.19, Tabl 6, par.7(vi).
7. H78, llythyr gan Arbenigwr Rhaglenni SBvL at Arweinydd y Cynllun, dyddiedig 6 Gorffennaf, 1989.
8. Cofnodion y B.Ll. 15 Mehefin, 1989, t.1, par.3.
9. Cofnodion y B.Ll. 29 Mehefin, 1989, t.1, par.2 & 3.
10. Llythyr, gan Arweinydd y Cynllun at Arweinydd Cylch Meithrin Abertyleri, dyddiedig 16 Rhagfyr, 1987.

MYM a SBvL - Dwy Weledigaeth Wahanol

Pan aethpwyd ati i lunio cais ar ran MYM am gymorth arian-nol gan SBvL, prin iawn oedd y wybodaeth yng Nghymru am amcanion a dulliau'r sefydliad yn yr Hague. Clywsai rhai o gefnogwyr y Mudiad am gynlluniau a noddid gan y Sefydliad mewn gwledydd Celtaidd eraill a chynhaliwyd trafodaethau anffurfiol ag ambell swyddog a weithredai'r cynlluniau hynny. Ar sail yr ymchwil ragarweiniol hon gobeithiwyd y byddai cais am nawdd y Sefydliad i hyrwyddo gwaith MYM yn llwyddo.

I bob golwg yr oedd y ddau sefydliad yn rhannu sylfaen gyffredin, sef plant ifainc, ac yr oedd gan SBvL nifer o raglenni yn ymwneud ag ieithoedd lleiafrifol neu sefyllfaoedd dwyieithog mewn nifer o wledydd. Felly, ar ôl ymgynghori ag un o swyddogion SBvL, lluniwyd cais (Gweler Atodiad 19) a anelai at ateb gofynion y sefydliad rhyngwladol yn ogystal ag anghenion y Mudiad. Er i'r cais hwnnw gael ei dderbyn yn ei grynsyth gan yr Hague, yn raddol daeth i'r amlwg bod gwahaniaeth yn y ffordd y dehonglwyd blaenoriaethau'r Cynllun gan y ddau bartner.

Mewn erthygl yn "Meithrin", cylchgrawn y Mudiad (1), dywedodd Arweinydd y Cynllun na sylweddolwyd ar y dechrau bod SBvL yn cymryd rhan weithredol yng ngweithgareddau eu cynlluniau. Tua diwedd ail dymor y flwyddyn gyntaf, ar ôl ymweliad cyntaf swyddog o'r Hague, eglurwyd bod y Sefydliad yn disgwyl cyfrannu o'i syniadau a'i arbenigedd i'r Cynllun yr oedd yn ei ariannu.

Ar yr wyneb, yr oedd y berthynas rhwng swyddogion SBvL ac aelo-dau'r Bwrdd Llywio yn ddigon cytûn (2), ond ysbeidiol oedd y cyswllt uniongyrchol rhyngddynt. Yn ystod tair blynedd y Cynllun gwreiddiol, pum ymweliad cwta fu â Chymru. Derbyniai'r Sefydliad gyfieithiad Saesneg o gofnodion cyfarfodydd y B.Ll. ac ambell waith, byddai swyddogion y naill sefydliad yn gohebu â'r llall, ond yn anad neb, Arweinydd y Cynllun fu'r ddolen gyswllt rhwng y ddau gorff. Ar y cyfan trafodaethau ffôn oedd y prif gyswllt rhwng Arweinydd y Cynllun a'r Arbenigwr Rhaglenni yn yr Hague, ond, wrth gwrs, nid oes gennym gofnod o'r sgysiau hynny.

Derbyniai'r Cynllun arian gan y Sefydliad fesul tipyn. Weithiau byddai'r taliad yn dibynnu ar adroddiad neu gynllun gwaith yn cyrraedd yr Hague erbyn rhyw amser penodedig; weithiau byddai'r tâl yn ddiamod. Cafodd un taliad ei gadw yn ôl am gyfnod oherwydd nad oedd y dogfenau priodol wedi cyrraedd y Sefydliad. Yr oedd staff y Cynllun, felly, yn ymwybodol bod rhaid bodloni SBvL a bod yn atebol ar yr un pryd i'r B.Ll. a reolai'r Cynllun ar ran MYM. Yn sgil y gwahaniaeth yn agwedd y ddau sefydliad at nifer o faterion pwysig datblygodd tyndra rhwng MYM a SBvL, tyndra na lwyddwyd i'w ddiddymu.

Amlygwyd gwahaniaeth barn ar sawl pwnc sylfaenol megis natur anfantais, statws arbrofol y Cynllun, ei strwythur rheoli, ariannu a chydweithio ag asiantau eraill. Ond yn bennaf, bu anghydweld ar bwysigrwydd y Gymraeg i'r Cynl-

lun.

1.Y Gymraeg

i. Agwedd MYM at y Gymraeg

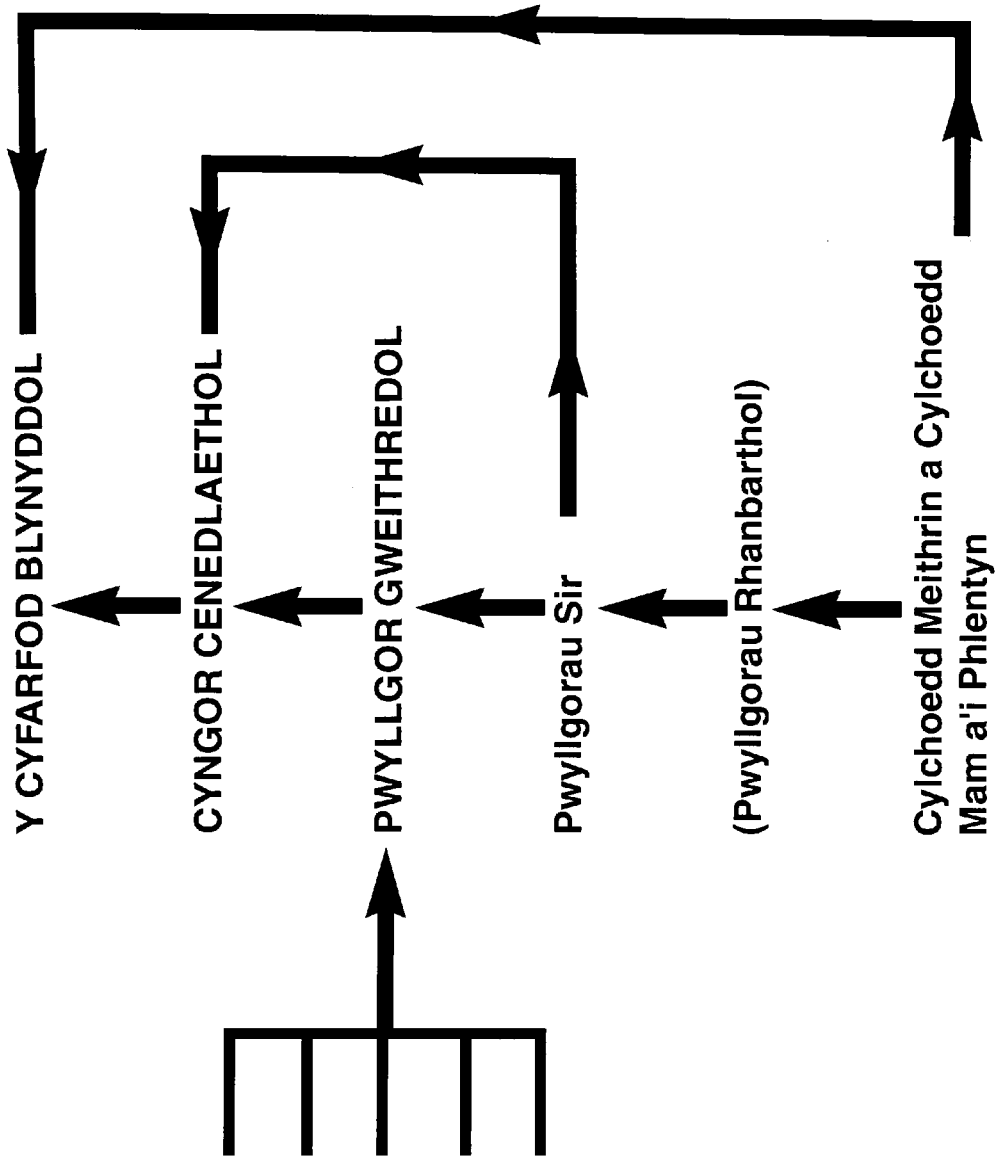
Rhwydwaith o gylchoedd chwarae a chylchoedd Mam a'i Phlentyn a weinyddir gan gyngor canolog sydd yn cyfarfod o leiaf ddwywaith y flwyddyn trwy bwyllgorau sirol a lleol yw MYM. Gwasanaethir y cylchoedd gan weithwyr cyflogedig yn y siroedd ac ym mhencadlys y Mudiad yng Nghaerdydd. Yn Tabl 1 ceir copi o ddiagram o'r strwythur rheoli a fabwysiadwyd gan MYM mewn adroddiad gan Is-bwyllgor Strwythur y Mudiad yn 1986 (3).

Dengys y diagram fod cynrychiolwyr o'r pwyllgorau sir ar y Cyngor a'r Pwyllgor Gwaith. Sefydlwyd is-bwyllgor ychwanegol yn 1986 a fyddai'n gyfrifol am reoli Cynllun van Leer ac a fyddai'n atebol i'r Cyngor. Yr oedd yr Is-bwyllgor hwnnw yn cynnwys aelodau o staff y Mudiad, rhai o swyddogion mygedol y Cyngor ac aelodau cyfetholedig.

"Mudiad gwirfoddol yw a sefydlwyd er mwyn hyrwyddo Addysg Feithrin Gymraeg". Dyma ddisgrifiad y Mudiad ohono'i hun yn un o'i daflenni hysbysebu. O'r cychwyn cyntaf, hyd at heddiw, nod MYM fu datblygu ac ehangu addysg feithrin Gymraeg ac ystyriwyd arian SBvL yn fodd i ddwysáu'r gwaith hwnnw mewn ardal arbennig o Gymru.

Teimlai aelodau'r B.Ll. yn gryf fod amcanion MYM wedi eu gosod yn glir yn y cais gwreiddiol. Nodwyd eisoes, ym

TABL 1

Is-bwyllgor Cyhoeddi

Is-bwyllgor Hyfforddi

Is-bwyllgor Cyllid a Staffio

Is-bwyllgor Anghenion Arbennig

Is-bwyllgor Gwyl Feithrin,
Eisteddfodau, Cyhoeddusrwydd

Mhennod 1, bod y cais yn amlinellu prosiect a anelai at sefydlu cylchoedd chwarae a dosbarth Cymraeg i oedolion yn ogystal â darparu adnoddau ar gyfer y cylch a'r cartref, "with a particular focus on language acquisition" (4). Yr oedd y Gymraeg yn hanfodol i'r Cynllun o safbwynt mudiad a fodolai er mwyn hybu addysg feithrin trwy gyfrwng yr iaith honno. Gobaith y Mudiad oedd y medrai'r Cynllun ddod o hyd i ddarpar-arweinyddion mewn ardaloedd lle 'roedd prinder dybryd ohonynt, a'u hyfforddi i gymryd gofal o'u cylchoedd eu hunain. Y prinder hwnnw oedd wedi rhwystro cynnydd yn nifer y cylchoedd chwarae er gwaethaf y galw cynyddol am addysg Gymraeg. Fel y dywed y cais gwreiddiol:

"Two factors are responsible for this in the main: our lack of local Field Staff to inform parents of our provision and the fact that we are seeking Welsh speaking group leaders from that age range where the language suffered such a traumatic loss immediately following the Second World War." (5)

Ofnwyd na fyddai momentwm yr alwad am addysg Gymraeg yn parhau heb rwydwaith o gylchoedd chwarae i fwydo'r ysgolion Cymraeg, fel y dengys yr arolwg a wnaeth Rhieni Dros Addysg Gymraeg o ddarpariaeth addysg gynradd Gymraeg ym Morgannwg Ganol. Yn achos tair o'r ardaloedd lle sefydlwyd canolfannau van Leer yr oedd yr arolwg wedi galw am gynnydd yn darpariaeth MYM oherwydd:

"Os oes unrhyw gynnydd sylweddol i fod yn hanes addysg Gymraeg yn y Rhanbarth mae'n amlwg y bydd rhaid i MYM ymdrechu i ychwanegu at y ddarpariaeth bresennol." (6)

Ni cheisiodd MYM gelu'r ffaith ei fod yn disgwyl i waith y Cynllun ehangu ei rwydwaith o gylchoedd chwarae. Ceir datganiad clir o'r gobaith hwnnw yn ei lythyr cais:

"Every new group is envisaged as a potential source of help for emerging networks of new groups within each locality. Parents from groups having completed the necessary training courses will be encouraged and offered support to establish more groups along similar lines in the nearby areas. (7)

Nid oedd iaith y cylchoedd arfaethedig o dan unrhyw amheuaeth chwaith. Rhagwelai'r cais y byddai rhwng 70% ac 80% o rieni de-ddwyrain Cymru yn dewis addysg feithrin Gymraeg dros eu plant, "...were it available and were they informed of its availability." Ym mhob achos, yr oedd rhieni'r canolfannau wedi dewis anfon eu plant at y cylch chwarae Cymraeg er bod un Saesneg yn yr un pentref. Yr oedd eu rhesymau dros wneud hynny yn amrywio, ond yr oeddynt i gyd wedi dewis y cylch Cymraeg o'u gwirfodd. Dadl MYM yn ei gais am gymhorthdal oedd bod cymoedd de-ddwyrain Cymru yn ardal ddifreintiedig, yn gymdeithasol, yn ddiwylliannol ac yn economaidd a bod nifer gynyddol o rieni yn argyhoeddiedig y byddai eu plant yn cael gwell cyfle mewn bywyd petaent yn ddwyieithog.(8)

ii. Agwedd SBvL at y Gymraeg

Ar ôl ei ymweliad cyntaf â'r Cynllun anfonodd Arbenigwr Rhaglenni SBvL llythyr at Gadeirydd y B.Ll. er mwyn crynhoi disgwyliadau'r Sefydliad am y Prosiect Cymreig (9). Ni chyhuddwyd y Cynllun na'r Bwrdd Llywio o roi gormod o sylw i'r iaith, ond ceir awgrym clir yn y llythyr y dylid ehangu'r gwaith i ateb anghenion eraill y gymdeithas.

"As it is the main purpose of the project to develop in the valleys the provision of Welsh medium pre-school playgroups within the community to help families realise not only their linguistic, but also their social and educational aspirations, we do admire the recognition of the project staff that beyond the question of language acquisition there is a strong need to address the issues of social and educational

deprivation." (10)

Eto, ar ddechrau ail dymor yr ail flwyddyn daeth Dirprwy Gyfarwyddwr Gweithredol y Sefydliad i ymweld â'r Cynllun. Cynhaliodd drafodaethau ag aelodau'r Bwrdd Llywio a'r gweithwyr maes yn ystod ei ddeuddydd yng Nghymru. Wedyn, mewn llythyr (Gweler Atodiad 20) at Arweinydd y Cynllun yn dilyn ei ymweliad, cyfeiriodd at ddeg pwynt yr oedd yntau, yr Arweinydd a'r Bwrdd Llywio yn cyd-weld â nhw. Soniodd yn gyntaf am brif bwrpas y Cynllun, sef gofal ac addysg plant bach a chefnogaeth i'r teulu a'r gymuned. Priodolwyd swyddogaeth gynorthwyol i'r Gymraeg a allai gynyddu hyder defnyddwyr y canolfannau. Y mae'n amheus iawn a gafodd safle'r iaith o fewn y Cynllun ei ddatrys yn derfynol fel yr awgryma'r llythyr hwn. Pe bai'r ddwy ochr yn hollol gytûn ar y pwnc, prin y byddai'r Arbenigwr Rhaglen-ni wedi ailadrodd yr un pwynt yn union mewn ateb i gais am estyniad i'r grant, ychydig o fisoedd yn ddiweddarach (11).

Yr oedd gan SBvl nifer o gynlluniau lle 'roedd iaith leiafrifol yn ganolog i'r gwaith. Yn ei gynllun yn Seland Newydd yr oedd pobl Ynysoedd y Môr Tawel yn siarad saith iaith wahanol. Nod y cynllun yno oedd hyrwyddo balchder y bobl yn eu diwylliant brodorol er mwyn iddynt fod yn ddigon hyderus i fanteisio ar y cyfle addysgol a geid yn eu gwlad newydd. Anelai cynlluniau'r Saami yn Norwy a Sweden at wella statws y bobl hynny ym marn gweddill y boblogaeth yn ogystal ag ym marn y Saami eu hunain. Bwriad cynlluniau o'r fath oedd sicrhau na fyddai trwch y

boblogaeth yn ystyried iaith a diwylliant y lleiafrif yn eu mysg yn broblem neu yn fwrn. Yn gyntaf yr oedd yn rhaid sicrhau bod hunan-ddelwedd y lleiafrif yn un gadarnhaol a chytbwys er mwyn iddynt gymryd eu lle priodol yn y gymdeithas ehangach. Nid oedd gan y Sefydliad ddiddordeb mewn achub ieithoedd lleiafrifol *per se*. Yn y brif erthygl ar ddwyieithrwydd yn ei gylchgrawn chwarterol dywedwyd:

"More recently in many settings, the recognition has come that the focus for bilingual and bicultural education has to include the people in the mainstream language and culture. As they appreciate the validity of other cultures and languages, see them only as being *different* means of arriving at common educational goals, rather than in some way *inferior*, the opportunities increase for sustaining true bilingual curricula." (sic.) (12)

Nid oedd y Gymraeg yn yr un sefyllfa â'r ieithoedd lleiafrifol uchod, o leiaf yn ne-ddwyrain Cymru. Plant o'r prif ddiwylliant oedd yn mynychu'r cylchoedd Cymraeg. Saesneg oedd iaith gyntaf y plant lle 'roedd yr iaith honno'n brif iaith cyfathrebu'r gymdeithas, ac felly yr oedd yn anodd darbwyllo'r Sefydliad eu bod dan anfantais o beidio â bod yn ddwyieithog.

iii. Y Staff a'r Gymraeg

Ar y cychwyn, ni theimlai'r gweithwyr maes eu bod yn gymwys i weithredu syniadau datblygu cymunedol y Sefydliad gan iddynt gael eu cyflogi yn wreiddiol at bwrpas arall, sef dysgu'r Gymraeg i oedolion ac i blant. Addaswyd y Cynllun dros gyfnod i geisio ateb y gofynion newydd. Derbyniodd gweithwyr y Cynllun hyfforddiant i'w cymhwyso ar gyfer y tasgau a'u hwynebai, ond yr oedd gan y Gymraeg ran ganolog yn y gwaith o hyd. Mewn ateb i'r cwestiwn

`Beth oedd nod y rhieni wrth fynd i'r ganolfan ar y dechrau?', dywedodd un o'r gweithwyr maes, mai i ddysgu'r Gymraeg y deuai'r rhieni i'r ganolfan a'i fwynhad pennaf oedd "...y dysgu, achos 'dwi wedi hyfforddi i ddysgu'r iaith". (13) Er bod staff y Cynllun yn awyddus i fodloni SBv1, nid oedd yr un ohonynt yn fodlon aberthu'r Gymraeg er mwyn gwneud hynny.

2. Anfantais - Cyrraedd y teuluoedd mwyaf difreintiedig

i. SBvL a'r Difreintiedig

Dywed Hugh Philp yn ei lyfr am ddatblygiad SBvL ei fod yn

"relativist rather than absolutist in its acceptance of the meaning of disadvantage from country to country and project to project". (14)

Dyma pam y medrai'r Sefydliad gefnogi cynlluniau yn Sweden a Soweto ar yr un pryd. Er hynny, prif ddiddordeb y Sefydliad oedd cyrraedd y teuluoedd mwyaf difreintiedig o fewn y gymdeithas fel yr eglurir yn y rhagymadrodd i bob un o'i gyhoeddiadau. Cynhwysa'r rhagair y geiriau dilynol:

"....the Foundation has, since the nineteen-sixties, concentrated on the development of low-cost, community-based initiatives in the field of early childhood care and education for socially and culturally deprived children from birth to eight years of age."

Yr oedd yn bosib i SBv1 weithio mewn gwlad fel Cymru, a oedd yn gymharol gyfoethog o'i chymharu â gwledydd y Trydydd Byd, mor bell â bod y Cynllun yn cyrraedd yr unigolion mwyaf difreintiedig o fewn y gymdeithas honno. Nid oedd yn ddigon ynddo'i hun bod ardal y Cynllun yn ddirwasgedig, yr oedd rhaid wrth strategaeth i gyrraedd y teuluoedd hynny a amlygai'r anfantais o fyw mewn lle

tebyg. Fel y dywed Hugh Philp:

"In this sense a target group for BvLF is one whose members are less likely to attain or achieve their potential than the majority within the same society. Such groups are difficult to define precisely, except in terms of any given society: the definition becomes operational." (15)

ii. Cyfyng-gyngor MYM

Soniodd y Llythyr Cais am Grant am gefndir difreintiedig ardal y Cynllun arfaethedig a chyfeiriwyd at astudiaeth a wnaed gan Adran Gynllunio Swydd Durham o holl ardaloedd Cymru a Lloegr:

"The Durham exercise studied all districts in England and Wales and put them into 25 groups according to a number of indicators of deprivation. The study found that the three Districts of Cynon Valley, Merthyr Tydfil and Rhondda experience the worst deprivation of all Districts in England and Wales.....The study also found that Rhymney Valley came within the fourth most deprived group of districts. This grouping also included Blaenau Gwent and Afan, as well as Wear Valley in County Durham. The characteristics the four Districts have in common are that they are all old industrial areas currently suffering high unemployment, particularly amongst young people." (16)

Yn y Cais honnwyd y byddai codi iaith newydd a dysgu cymryd cyfrifoldeb am weithgareddau'r cylch chwarae, nid yn unig yn esgor ar hyder newydd ymhlith plant a rhieni, ond hefyd yn rhoi iddynt gyfle newydd mewn bywyd. Eglurodd yr Asesydd Allanol holl fanteision cyflwyno'r Gymraeg i blant difreintiedig oherwydd byddai modd parhau'r gofal ieithyddol yn yr ysgolion Cymraeg (17). Y broblem oedd perswadio'r rhieni mwyaf anghenus i ddod i'r ganolfan yn y lle cyntaf ac nid oedd gan MYM strategaeth i wneud y fath beth.

Yr oedd MYM yn sôn am ddau fath o anfantais yn ei gais am grant. Crybwyllodd y Cais ddirywiad economaidd y Cymoedd,

ond hefyd cyfeiriodd at yr anfantais o fod yn uniaith Saesneg mewn gwlad a feddai ar ddwy iaith. Yn ôl yr ail ddiffiniad, gallai unrhyw un na fedrai'r Gymraeg fod yn ddifreintiedig, beth bynnag oedd ei gefndir cymdeithasol.

Byddai SBvL yn cefnogi'r ail ddiffiniad yn ogystal â'r cyntaf, ond nid achub ieithoedd lleiafrifol oedd ei flae-noriaeth, eithr eu hyrwyddo er mwyn adfer balchder a hunan-ddelwedd dda i bobl sydd yn byw ar ymylon cymdeithas, er mwyn eu galluogi i newid a gwella eu byd (18).

Awgrymodd MYM yn ei gais gwreiddiol y byddai modd denu mil o blant i'r cylchoedd chwarae dros gyfnod o dair blynedd. Pe credai swyddogion SBvL mai'r pwyslais ar y Gymraeg oedd yn gyfrifol am y ffaith na ddenwyd y nifer ddisgwyliedig o blant dan anfantais economaidd, gellir tybio na fyddent yn fodlon parhau eu nawdd i MYM. Pan ddaeth Swyddog Datblygu Rhaglenni SBvL ar ei ymweliad olaf, cyfeiriodd at gefndir cymdeithasol plant y cylchoedd. Nid oedd yn fodlon ar gyfartaledd uchel y plant o ddosbarthiadau cymdeithasol dau a thri a fynychai'r cylchoedd. Mynegodd y pryder bod y canran hwn yn uwch yn y cylchoedd nag yr oedd yn y gymdeithas y tu allan i'r canolfannau a golygai hyn nad oedd y plant a dargedid gan SBvL yn dod i'r cylchoedd. Ni fu'n arfer erioed gan MYM dargedu unrhyw garfan arbennig o blant. Rhoddir gwahoddiad i bawb, yn ddiwahân, anfon eu plant i gylchoedd chwarae'r Mudiad ac oherwydd ei lwyddiant diamheuol i wneud hyn nid oedd MYM dan unrhyw bwysau i ddarganfod a oedd yn denu'r plant tlotaf. Prin y medrai'r

Mudiad ddiwallu'r angen am gylchoedd chwarae ychwanegol yn yr ardaloedd di-Gymraeg. Ni welai'r angen am ymchwil i resymau rhai rhieni, ymysg y carfan mwyaf difreintiedig, dros beidio â defnyddio cylchoedd chwarae Cymraeg.

iii. Cefndir Cymdeithasol Ysgolion Cymraeg y Cymoedd

Dengys canlyniadau holiadur (Gweler Atodiad 21) a roddwyd i bob plentyn a ddechreuodd ei yrfa yn un o'r ysgolion Cymraeg a dderbyniodd blant y Cynllun ym mis Medi, 1987, fod carfan sylweddol o'r disgyblion yn dod o grwpiau economo-gymdeithasol isaf cymdeithas. Yr oedd mwy na thraean o'r plant â'u tadau'n gweithio yn dod o ddosbarth pedwar a phump. O'r 287 o atebion a dderbyniwyd, dangoswyd bod 9.5% o'r plant yn dod o deuluoedd un rhiant ac yr oedd pymthegfed ran o'r plant â'u tadau'n ddi-waith. Er bod ysgolion Cymraeg, erbyn hyn, yn denu canran uchel o blant y tu allan i'r dosbarth canol, nid â pob un ohonynt i gylch chwarae Cymraeg. Ni fynychai 29 o'r plant uchod unrhyw fath o gylch, ac o'r gweddill aeth 52 i gylch chwarae Saesneg yn unig. Arfer cymharol ddiweddar yng nghymoedd de-ddwyrain Cymru yw anfon plant i gylch chwarae. Yn draddodiadol arhosai'r fam gartref i ofalu am ei phlant dan bump oed, ond os oedd yn rhaid iddi weithio y tu allan i'r cartref, aelodau eraill o'r teulu neu'r gymuned a ofalai am y plant. Caniataodd cynnydd yn y ddarpariaeth feithrin Gymraeg i deuluoedd di-Gymraeg baratoi eu plant ar gyfer gyrfa mewn ysgol Gymraeg, ond eto, fel y dengys yr ystadegau uchod, nid pob rhiant sydd yn manteisio ar y cyfle am resymau gwahanol. Dangoswyd eisoes bod canolfannau van Leer yn cystadlu â dosbarthia-

dau meithrin statudol, di-dâl a leolwyd, gan amlaf, yn ysgol y pentref. Gellir dadlau, felly, nad y Gymraeg a rwystrodd rhieni rhag anfon eu plant i gylchoedd chwarae'r Cynllun, ond yn hytrach y gost o wneud hynny a'r ymrwymiad a ddisgwyliid i'r ganolfan.

3.Ystrwythur Rheoli'r Cynllun

Un o is-bwyllgorau MYM, a sefydlwyd yn unswydd i reoli Cynllun van Leer, oedd y B.Ll. Pan drafodwyd ei swyddogaeth yng nghanol yr ail flwyddyn, cydnabu aelodau'r Bwrdd eu bod yn atebol i'r Mudiad ar y naill law ond ar y llaw arall 'roedd ganddynt awdurdod i reoli'r Cynllun (19).

Arweinydd y Cynllun a fu'n gyfrifol am oruchwylio'r gwaith o ddydd i ddydd, yn ogystal ag am gydlynw'r amryfal grwpiau a oedd yn gysylltiedig â'r gwaith, sef y B.Ll., SBvL, MYM, y gweithwyr maes ac i raddau, ddefnyddwyr y canolfannau (20). Am flwyddyn gyfan, yr Arweinydd oedd yr unig aelod o staff cyflogedig y Cynllun â'r hawl i fynychu cyfarfodydd y B.Ll. Bu'n ddolen gyswllt, felly, rhwng gweithwyr y Cynllun a'r rheolwyr ac yr oedd gweddill y staff yn atebol i'r Arweinydd, fel yr oedd hithau, yn ei thro, yn atebol i Gyfarwyddwr MYM.

Erbyn dechrau'r ail flwyddyn caniatwyd cynrychiolydd o blith y gweithwyr maes i fynychu cyfarfodydd y B.Ll. (21). Swyddogaeth ymgynghorol oedd gan y cynrychiolydd a'r Arweinydd ac nid oedd ganddynt bleidlais. Yn rhinwedd ei swydd bu'r Arweinydd yn gweithredu yn ysgrifennydd i'r

B.Ll., yn hysbysu'r aelodau am gyfarfodydd ac yn paratoi cofnodion a'u dosbarthu. Yn ystod tair blynedd y Cynllun cyfarfu'r Bwrdd Llywio lawn dwsin o weithiau, a dirprwyath o'r Bwrdd chwe gwaith.

Trwy gydol dwy flynedd gyntaf y Cynllun, yr Arweinydd ac wedyn cynrychiolydd y staff yn ogystal, a fu'n gyfrifol am drosglwyddo gwybodaeth o'r B.Ll. i'r gweithwyr maes a thrwyddynt hwy i'r canolfannau. Bu ymgais i newid y patrwm hwn yn gynnar yn y drydedd flwyddyn pan dderbyniodd y B.Ll. gynnig i wahodd aelod o bwyllgor pob canolfan i fynychu ei gyfarfodydd (22). Cyn i'r patrwm newydd gael ei sefydlu, fodd bynnag, daeth Swyddog Datblygu Rhaglenni yr Hague i asesu'r Cynllun ar ran SBvL. O dan y drefn wreiddiol, yr oedd defnyddwyr y canolfannau yn rhan o ystrwythur rheoli pob canolfan unigol o safbwynt cyllid a'r rhaglen weithgareddau, ond nid oedd ganddynt lais ynglŷn â pholisi a phatrwm y Cynllun ei hun.

Gwnaeth swyddogion SBvL hi'n amlwg nad oeddynt yn fodlon ar yr ystrwythur rheoli yn fuan ar ôl i'r Cynllun gychwyn. Mynegwyd annifyrrwch ynglŷn â dwy agwedd yn benodol, sef yn gyntaf, aelodaeth y Bwrdd Llywio, ac yn ail, ei swyddogaeth. Mewn llythyr at Gyfarwyddwr MYM (23) dywedodd yr Arbenigwr Rhaglenni y dylid ailystyried natur y Bwrdd a'i droi yn fwrdd ymgynghorol. Er i'r B.Ll. newid ei enw yn sgil yr awgrym hwn, ni fu newid yn y dull y rheolwyd y Cynllun. Y Bwrdd Llywio-Ymgynghorol a fu'n gyfrifol am benderfynu polisiau a phatrymau y Cynllun o hyd. Methodd ymdrech y Bwrdd i ddenu aelodau newydd mewn ymgais i

adlewyrchu anghenion cymdeithas ehangach oherwydd, er i rai dderbyn gwahoddiad i ymuno â'r Bwrdd, ni fynychent y cyfarfodydd.

Yr oedd SBvL yn gyfarwydd â sefydliadau megis SERVOL a ddatblygodd ei ystrwythur rheoli dros gyfnod:

"From a practical point of view, however, there are thirteen sub-committees, each with its own chairman, and each given a free hand in the day-to-day running of the project in question....Each month a report is submitted to the Central Committee at an open meeting. Apart from this, the subcommittee is completely in charge of the project....One can see in this structuring a clear compromise between the pressing need for decentralization and the desire of the community promoters to maintain control of all projects." (24).

Y mae'r is-bwyllgorau a grybwyllir uchod yn cynnwys y gweithwyr maes yn ogystal â chynrychiolwyr o'r gymuned neu ddefnyddwyr y gwasanaeth. Datblygwyd yr ystrwythur hwn o ganlyniad i'r cyn-nydd yn nifer y prosiectau gwahanol dan ambarél SERVOL. Yr oedd briff y sefydliad hwnnw yn llawer ehangach nag un MYM am ei fod yn ymwneud â phob agwedd o fywyd y gymuned fel y gwelir yn rhestr ei is-bwyllgorau (25). O dan y gyfundrefn uchod cydlynw yw prif swyddogaeth y Pwyllgor Canolog a chaniateir cryn ryddid i'r is-bwyllgorau ddatblygu eu prosiectau yn unol â'r gofynion lleol.

Daeth swyddogion SBvL yn ôl i'r un pwyntiau dro ar ôl tro (26), sef bod y B.Ll. yn brin o aelodau â phrofiad ym maes teuluoedd difreintiedig a datblygu cymunedol a bod y Bwrdd yn rheoli'r Cynllun yn rhy gaeth yn lle rhoi iddo benrhyddid i ddatblygu ei fentrau ei hun (27).

4.Natur Arbrofol y Cynllun.

O'r cychwyn cyntaf yr oedd MYM o'r farn na ellid gwyro o'r llwybr a amlinellwyd yn y Cais Gwreiddiol. Yr oedd ei gynllun arfaethedig yn gydnaws â diddordebau'r Mudiad a oedd yn hysbys i SBvL a phe bai'n llwyddiannus gobeithid efelychu'r patrwm mewn mannau eraill o Gymru. Nid oedd y syniad yn gwbl newydd. Yr oedd adroddiadau blynyddol MYM yn frith o gynlluniau tebyg. Dadleuodd cynrychiolydd Pwyllgor MYM Penfro:

"Mae gorfodi plant i ddysgu Cymraeg heb gynnig adnoddau i'r rhieni di-Gymraeg i ddysgu'r iaith yn anfoesol ac aneffeithiol." (28)

Yr oedd nifer o ardaloedd wedi mynd ati i oresgyn y broblem ieithyddol hon. Yr oedd dosbarthiadau boreol i gydreddeg ag amser y cylch meithrin wedi eu trefnu yng Ngheredigion ac yng Ngwent ar ddechrau'r wythdegau (29). Yr oedd tîm o ddeg o athrawon teithiol yn dysgu'r Gymraeg mewn trigain o gylchoedd meithrin ym Môn (30) ac yr oeddynt wedi paratoi llyfrynnau canu ar gyfer y cartref.

Yr oedd Cynllun van Leer wedi dod â nifer o syniadau a awgrymwyd eisoes mewn gwahanol rannau o Gymru at ei gilydd er mwyn ceisio denu arian ar gyfer ehangu'r patrwm mewn llefydd lle yr oedd prinder mawr o siaradwyr y Gymraeg a darpar-arweinyddion. Byddai'r cylchoedd a sefydlwyd o ganlyniad i'r Cynllun yn cael eu derbyn i rwydwaith a rheolaeth arferol MYM ac felly, byddai'r Cynllun yn ychwanegu at y patrwm sefydlog, nid creu patrwm hollol newydd.

Yn ystod blwyddyn gyntaf y Cynllun digwyddodd dau beth a fwriodd amheuaeth ar y bwriad gwreiddiol. Yn gyntaf, daeth y gweithwyr maes i'r casgliad y byddai'n anfoddhaol i geisio sefydlu pum canolfan newydd gan adael y rhai gwreiddiol yng ngofal y defnyddwyr ar ddiwedd y flwyddyn. Teimlent nad oedd y defnyddwyr yn credu eu bod wedi derbyn digon o hyfforddiant o ran iaith nac o ran trefnu cylch meithrin (31). Ceir datganiad personol Arweinydd y Cynllun ymhlith cofnodion cyfarfod y B.Ll.(32) yn mynegi'r farn na ddylid creu canolfannau newydd, ond yn hytrach fuddsoddi mwy o arian yn yr hen ganolfannau.

Yn ail, daeth nifer o awgrymiadau o gyfeiriad yr Hague a fyddai'n newid natur y Cynllun yn sylweddol trwy ei wneud yn llawer llai dibynnol ar batrwm sefydlog MYM. Awgrymodd yr Arbenigwr Rhaglenni y dylid sefydlu cwrs hyfforddi annibynnol ar gyfer darpar-arweinyddion canolfannau van Leer a dylai staff y Cynllun fod yn gyfrifol am ei gynnal. Pwysodd swyddogion SBvL ar y B.Ll. i roi mwy o gyfrifoldeb yn nwylo'r gweithwyr cyflogedig a ddylai, yn eu barn nhw, baratoi cynllun gwaith y prosiect ac asesu eu hunain a'u canolfannau (33). Crybwyllwyd y math o hyfforddiant mewn swydd a fyddai'n galluogi'r staff i gyflawni'r dyletswyddau hyn. Er enghraifft, dylent ymweld â chanolfannau eu cyd-weithwyr er mwyn gweld eu rhagoriaethau yn ogystal â dilyn cyrsiau neu ymweld â sefydliadau addysgol perthnasol. Yn olaf, gwnaed yn glir y dylai'r canolfannau gwreiddiol ddilyn yr un patrwm yn yr ail flwyddyn ag yn y

flwyddyn gyntaf. Yr oedd yn amlwg na theimlai swyddogion SBvL unrhyw reidrwydd i lynu at batrwm sefydlog MYM, ac mewn llythyr at Arweinydd y Cynllun dywedodd yr Arbenigwr Rhaglenni fod angen ystrwythur wahanol i un y Mudiad (34). Teimlai'r B.Ll. fod hyn yn gwyro'r Cynllun ymhellach o'i nod, sef hyfforddi rhagor o arweinyddion meithrin ac agor mwy o gylchoedd chwarae (35). Er i'r B.Ll. ganiatáu yr addasiadau a awgrymwyd gan swyddogion yr Hague, yr oedd yn benderfynol o gadw at amcanion gwreiddiol y Cynllun (36).

Ar wahân i'w ohebiaeth uniongyrchol ag unrhyw gynllun y mae SBvL yn cyfleu ei syniadau ar waith y maes trwy y dwsinau o lyfrau a llyfrynnau a gyhoedda, yn ogystal â'i gylchgrawn chwarterol a ddosberthir ymhlith prosiectau ledled y byd. Ffrwyth profiad yn y maes yw'r cyhoeddiadau, weithiau o ganlyniad i gyd-drafod mewn seminar neu gynhadledd, weithiau yn sgil profiad cynllun arbennig. Dyma brif ddull y Sefydliad o ledaenu syniadau ar ymarfer da ac o rannu gwybodaeth rhwng cynlluniau gwasgaredig, er nad ydyw'n credu bod rhyw fodel perffaith y dylid ei efelychu mewn cyd-destun gwahanol (37). I'r gwrthwyneb, disgwylid i bob cynllun gael y rhyddid i ddatblygu yn ôl anghenion y gymuned leol (38). Golygai hyn fod angen mewnbwn gan y gymuned a wasanaethid er mwyn sicrhau bod y gwasanaeth yn un perthnasol. Pwysleisiai'r Tad Gerard Pantin, Cyfarwyddwr SERVOL, sydd wedi derbyn nawdd arianol SBvL ers blynyddoedd bellach, mai proses barhaol o wrando ar y bobl yw cynllun a bod angen caniatáu i'r peth ddatblygu yn ei ffordd a'i amser ei hun (39).

Deuai pwysau parhaus o du'r Sefydliad ar y B.Ll. i ehangu ei aelodaeth er mwyn sicrhau llais i'r gymuned ac i roi mwy o ryddid i'r staff addasu'r Cynllun yn ôl gofynion y defnyddwyr. Nid oedd gan SBvL ddiddordeb mewn ychwanegu at nifer cylchoedd MYM, ond yn hytrach yr oedd am weld cylchoedd a fyddai'n ganolbwynt canolfannau cymunedol i bobl fwyaf difreintiedig y gymdeithas. Dengys cyhoeddiadau SBvL fod gan swyddogion y Sefydliad gryn amheuaeth o'r ddibyniaeth ar gylchoedd chwarae ac ysgolion fel cyfrwng i newid sefyllfa plant nac i achub iaith a diwylliant lleiafrifol (40). Ym marn swyddogion SBvL gellid defnyddio addysg plant bach fel allwedd i'r gymuned, ond byddai'n rhaid datblygu rhaglen ehangach er mwyn sicrhau gwelliant parhaol ym mywyd plant difreintiedig (41). Awgryma llenyddiaeth y Sefydliad y dylid cynnig rhaglen ar gyfer y gymuned gyfan er mwyn sicrhau gwelliant parhaol ym mywyd plant. Yr oedd MYM, ar y llaw arall, wedi canolbwyntio o'r cychwyn cyntaf ar y cylch chwarae yn fodd i newid cyfrwng cyfathrebu plant a'u teuluoedd.

Ceisiodd y B.Ll. ymateb i awgrymiadau'r Sefydliad gan addasu'r Cynllun mewn ffordd a fyddai'n bodloni'r ddwy ochr, ond er gwaethaf ei ymdrechion, methodd nifer o'r addasiadau â chyrraedd eu nod. Er enghraifft, yr oedd y B.Ll. wedi cytuno i ehangu ei aelodaeth ac i sicrhau ymweliadau gan ddisgyblion ysgolion uwchradd Cymraeg â'r canolfannau, ond ni ddigwyddodd hyn. Penderfynodd y Bwrdd gyfarfod yng nghanolfan Aberdâr a gwahodd cynrychiolydd o bob canolfan i fynychu ei gyfarfodydd; eto, ni wireddwyd y

bwriad. Datblygwyd dosbarthiadau crefft mewn ambell ganolfan, ond ni ddatblygwyd ystrwythur marchnata ar gyfer y cynnyrch, ac felly, ni lwyddodd y cynllun crefftau i ddatblygu'n gyfundrefn ariannu ar gyfer y Prosiect. Yr oedd y B.Ll. wedi cytuno o ran egwyddor i addasu'r Cynllun i fodloni swyddogion SBvL, ond yr oedd agwedd y ddau sefydliad at natur y Cynllun yn dra gwahanol. Yr oedd yn anodd i aelodau'r B.Ll. ganiatáu penrhyddid llwyr i'r Cynllun rhag ofn iddo golli ei ffordd a gwyro o'r nod a osodwyd gan MYM.

Mewn llyfr arall a gyhoeddwyd gan y Sefydliad ceir disgrifiad o'r tyndra a all godi rhwng gweithwyr sydd yn gorfod ymateb i anghenion y gymuned a rheolwyr sydd yn glynu wrth y bwriad gwreiddiol doed a ddelo:

"In addition, voluntary organisations attract people to management committees who will commit themselves to an initial idea and who will remain immensely loyal and supportive through all the difficult times as well as the boom times. While on the whole this type of support is very valuable, there is also the danger that committee trustees will overlook the field workers' changing practices and remain steadfast in supporting the ideas, values and assumptions upon which the project was founded originally. In this way, management can impede the field work, which may be changing to meet the real needs of those being served." (42)

Y mae'r pwysau i sicrhau ffynhonnell ariannol yn dwysáu'r gwrthdaro hwn oherwydd rhaid bodloni'r rhoddwr grant yn anad dim.

5.Ariannu

i. Y Canolfannau

Dibynnai'r Cynllun Cymreig bron yn gyfangwbl am ei fodola-

eth ar arian SBvL ac yr oedd canllawiau pendant ar sut y gellid gwario'r arian hwnnw. Ni fwriadwyd yr arian ar gyfer prynu na rhentu adeiladau nac offer, heblaw'r hyn a fyddai'n angenrheidiol i greu swyddfa i weinyddu'r prosiect. Talwyd cyflogau a threuliau holl weithwyr y Cynllun, yn ogystal â chostau cynnal swyddfa ganolog. Ni ellid cynorthwyo'r canolfannau gydag arian y Sefydliad. Yn hytrach, disgwylid i'r gymuned leol godi'r arian i'w cynnal. Trefnwyd cyllid pob canolfan yn annibynnol fel y byddai'r bobl leol yn gyfrifol am gadw'r drysau ar agor o'r dechrau. Yr oedd pob cylch chwarae MYM yn gweithredu yn yr un modd gan godi tâl ar ddefnyddwyr y gwasanaeth a chan gynnal gweithgareddau codi arian am weddill ei angenion. Fodd bynnag, yr oedd canolfannau van Leer dan bwysau i sicrhau dau beth a ymddangosai fel pe baent yn anghyson, sef bod yn hunangynhaliol yn ariannol a denu aelodau mwyaf difreintiedig y gymdeithas.

Fel y dywedwyd eisoes, yr oedd y pwyslais ar greu canolfannau hunangynhaliol o fewn blwyddyn yn milwrio yn erbyn y bwriad o ddenu teuluoedd mwyaf difreintiedig y Cymoedd i ddefnyddio'r cylchoedd. Ym mhob un o ardaloedd y Cynllun yr oedd darpariaeth feithrin statudol Saesneg am ddim, a chynigid lleoedd i blant dan dair oed o blith y teuluoedd mwyaf difreintiedig. Yr oedd hi'n anodd darbwylllo'r teuluoedd hyn y byddai addysg feithrin Gymraeg o fudd i'w plant pan na ellid cynnig mwy na deg awr yr wythnos, a hynny am dâl. Argymhellid derbyn plant na allai dalu gan ofyn i'w rhieni wneud cyfraniad o fath gwahanol i'r cylch: gallent drwsio celfi neu baratoi defnyddiau yn lle talu.

Y broblem oedd llwyddo i gael y rhieni hyn trwy'r drysau yn y man cyntaf.

Wrth chwilio am ddulliau o greu incwm i'r canolfannau a allai ysgafnhau'r baich ariannol ar y teuluoedd a'u defnyddiai a chyda golwg ar ddyfodol heb gymhorthdal SBvL, yr oedd Arweinydd y Cynllun wedi cyflwyno'r dosbarthiadau crefft. Yr oedd cynllun ym Mhortiwigal eisoes yn cael ei ariannu'n rhannol gan gynnyrch crefftwaith y defnyddwyr. Teimlid bod digon o brofiad gwaith llaw ymhlith pobl y Cymoedd, ond oblegid hynny, nid yn y Cymoedd hynny yr oedd y farchnad orau ar eu cyfer. Byddai'n anodd gwerthu crefftwaith am brisiau teg i bobl a fedrai wneud yr un eitemau eu hunain am gost y defnyddiau yn unig. Yr oedd angen gwerthu cynnyrch crefft y canolfannau i gynulleidfa y tu allan i'r Cymoedd.

Pan wnaed cais ar ran y Cynllun i MYM farchnata siwmperi â logo'r Mudiad arnynt trwy rwydwaith ei gylchoedd chwarae, lles y Mudiad oedd y flaenoriaeth. Byddai'n rhaid i'r Mudiad sicrhau na fyddai'n darparu'r gwasanaeth ar ei golled a disgwyliwyd rhoi canran o'r elw i bob cylch meithrin a werthai'r siwmperi fel y gwneid yn achos yr holl nwyddau a werthid yn yr un modd. Golygai hyn na fyddai'r Cynllun yn gwneud digon o elw i roi cyfraniad i aelodau'r canolfannau am eu gwaith yn ogystal â chreu incwm i'w ddibenion ei hun. Yr oedd yn rhaid i'r Cynllun gydymffurfio â threfn MYM, neu ofnid y byddai annifyrrwch yn codi ymysg y cylchoedd eraill. Yr oedd yn rhaid dioge-

lu buddiannau'r Mudiad a sicrhau na fyddai cylchoedd y Cynllun yn cael eu trin yn wahanol i'w gylchoedd eraill rhag i hyn beri diflastod ymhlith gweithwyr difflino MYM. O ganlyniad i fethiant yr is-gynllun hwn, yr oedd yn rhaid i'r canolfannau ddibynnu ar ffyrdd traddodiadol o godi arian o fewn y cymunedau difreintiedig eu hunain.

ii. Y Cynllun Cyfan

Y mae SBvL yn pwysleisio gweithredu cynlluniau mewn partneriaeth â sefydliadau yn y gymuned. Disgwyliai gyfraniad i'w brosiectau o ran arian neu o ran adnoddau a gwasanaethau gan bartneriaid y rhaglen. Yn amlach na pheidio, byddai'r Sefydliad yn parhau ei nawdd ariannol ar ddiwedd cyfnod y grant gwreiddiol, ond nid, bob amser, i'r un graddau (43). Disgwyliai'r Sefydliad i dderbynnydd y grant sicrhau cyllid i addasu cynllun cyfan, neu'r rhannau llwyddiannus ohono, i fod yn rhan o gyfundrefn barhaol, lle 'roedd hynny'n bosib (44).

Dros gyfnod o ddwy flynedd gyntaf y Cynllun cyfrannodd MYM £5,475 mewn grantiau i'r canolfannau, ynghyd â gwasanaeth ei swyddog cyllid a'i swyddogion datblygu i'r B.Ll. ac i'r cylchoedd chwarae (45). Yn yr un cyfnod, cyfrannodd Politechnig Cymru £20,000 tuag at brosiect ymchwil ar y Cynllun yn ogystal â gwasanaeth dau aelod o'r Adran Gymraeg i'r B.Ll. Derbyniai'r Cynllun hefyd ostyngiad ym mhreis llogi stiwdio recordio'r Politechnig lle gwneid casetiau ar gyfer y Pecynnau Hwyl.

Ar y llaw arall, yr oedd y ddau sefydliad Cymreig wedi

derbyn tâl gan SBvL am wasanaethu'r Cynllun. Telid Politechnig Cymru am ddarparu swyddfeydd a thelid MYM am wasanaeth ei Swyddog Cyllid a fu'n gyfrifol am weinyddu'r grant. Gwnaed tâl unigol i un o swyddogion datblygu'r Mudiad yn ogystal, am wneud gwaith ymchwil i'r Cynllun. Yr oedd Cyfarwyddwr MYM wedi hawlio cyfraniad o £4,998 ar ran y Mudiad tuag at gostau hyfforddi darpar-arweinyddion y cylchoedd chwarae (46). Gwnaeth y Mudiad gais aflwyddiannus i SBvL i ystyried cyhoeddi gwaith y Swyddog Adnoddau ar ffurf cyfres o straeon i rieni heb fod ganddynt lawer o Gymraeg (47). Gwnaeth y B.Ll. gais arall i'r Sefydliad am gael agor canolfan ychwanegol yn y drydedd flwyddyn oherwydd tanwario yn yr ail flwyddyn (48).

Trwy gydol y tair blynedd, nid oedd cais wedi ei wneud i unrhyw sefydliad heblaw SBvL am arian tuag at gynnal y Cynllun yn ei grynsyth erbyn i'r grant ddod i ben. Er hynny, llwyddodd staff a defnyddwyr y canolfannau i sicrhau cymhorthdal ar gyfer treuliau ac offer newydd gan gynghorau dosbarth a chymuned ac ymddiriedolaethau.

Ni fu unrhyw ymdrech ganolog i sicrhau ffynhonnell arianol newydd i'r Cynllun am nifer o resymau. Ni allai gweithwyr y prosiect wneud cais yn enw'r Cynllun, oherwydd mai MYM oedd daliwr y grant a'r Mudiad a dderbynai gyfrifoldeb am weinyddu'r arian. Dibynnai MYM ei hunan ar gymhorthdal o'r Swyddfa Gymreig ac o ganlyniad ni chredai Cyfarwyddwr y Mudiad y byddai'r Swyddfa Gymreig yn fodlon ystyried cais arall ar ran cynllun o dan adain MYM.

Penderfynwyd, felly, beidio â dilyn y trywydd hwnnw, ac ni wnaethpwyd cais am arian i unrhyw ymddiriedolaeth neu sefydliad arall ar ran y Cynllun cyfan.

Yr oedd y methiant i sicrhau ffynonellau ariannol newydd ynghyd â'r parodrwydd i hawlio tâl am wasanaethu'r Cynllun wedi creu'r argraff, yn gam neu'n gymwys, fod y Cynllun o dan anfantais wrth gael ei glymu i MYM. Atgyfnerthwyd y teimlad hwn pan fu un o'r canolfannau gwreiddiol dan fygythiad o golli ei hadeilad. Yr oedd y ganolfan wedi ei throsglwyddo i ofal y Mudiad ar ddiwedd blwyddyn gyntaf y Cynllun, ond pan apeliodd am gymorth, ni theimlai MYM y gallai ei helpu. Byddai'n sefydlu cynsail beryglus am mai sicrhau adeilad addas yw blaenoriaeth pob cylch chwarae ac nid oedd gan y Mudiad yr adnoddau i ddiwallu anghenion pob un ohonynt.

Yr oedd darganfod ffynonellau ariannol newydd a lledaenu neges cynllun yn mynd law yn llaw. Wrth olrhain datblygiad athroniaeth SBvL dywed Hugh Philp:

"Experimental projects in any field - medicine, agriculture, industry alike - are almost invariably much more successful than their full development. To invest substantial funding in a different, innovative programme, particularly when it runs against the grain of tradition, is a considerable step for any government. Moreover, spread of the idea involves the development of new administrative structures, new techniques for delivery systems, new training procedures and so on. Such activities take time, effort, allocation of funds and a further element of risk taking. For these and many other reasons, sometimes political, sometimes social, authorities have often been slow to take up the BvFL models, however successful they may have been, however strongly supported and applauded by those very authorities they may have been." (49)

Am y rhesymau hyn yr oedd y Sefydliad yn fodlon cydweithio

ag asiantaethau llywodraeth yn ogystal â chyrff anstatudol er mwyn sicrhau y byddai gwaith arbrofol ei gynlluniau yn ddylanwad o bwys yn ei faes priodol. Disgwyliai SBvL i ddaliwr grant chwilio am bartneriaid eraill gyda dilyniant cynllun mewn golwg. Nid cyfraniad ariannol oedd yr unig gyfraniad posib y gallai partner ei wneud a gellid gwerthuso cyfraniad o ran defnyddiau ac amser gweithwyr mewn termau ariannol. Nod partneriaeth tebyg fyddai lledaenu arfer da cynllun yn ogystal â'i baratoi ar gyfer cyfnod pan fyddai mewnbwn ariannol SBvL yn llai.

Diwedd glo

Gellir crynhoi safle MYM yn y modd canlynol:-

- 1 Y mae MYM yn bodoli i ddarparu addysg feithrin Gymraeg ac i hyrwyddo'r cynnydd yn y galw amdani.
- 2 Nid ydyw'n targedu unrhyw grŵp arbennig o fewn ei gynulleidfa bosib. Croesewir pawb yn ddiwahân.
- 3 Yr oedd yn awyddus i'r Cynllun ehangu rhwydwaith ei gylchoedd chwarae trwy gynyddu nifer y siaradwyr Cymraeg a allai arwain cylch.
- 4 Dyletswydd y B.Ll. oedd sicrhau bod y Cynllun yn cadw at amcanion y Cais am Grant, sef hyrwyddo gwaith MYM.

Y mae SBvL, ar y llaw arall, yn noddi:-

- 1 Cynlluniau sy'n ymwneud ag ieithoedd lleiafrifol er mwyn sicrhau hunanddelwedd dda ymhlith eu siaradwyr a pharch tuag atynt ymysg gweddill y gymuned; hyn oll er mwyn gwella cyfle'r lleiafrif mewn bywyd. Offeryn yw iaith yn y cyd-destun hwn, nid raison

d'être.

- 2 Cynlluniau sy'n targedu'r plant a'r teuluoedd mwyaf difreintiedig.
- 3 Cynlluniau a fyddai'n debyg o newid y *status quo* er budd teuluoedd difreintiedig.
- 4 Cynlluniau lle bydd yr ystrwythur rheoli yn caniatáu i'r staff ystwytho prosiect er mwyn ymateb i anghenion y gymuned, yn hytrach na dilyn canllawiau a osodwyd cyn sicrhau mewnbwn cymunedol.

Yn y pen draw, y maen tramgwydd pennaf rhwng MYM a SBvL oedd y ffordd y dehonglodd y ddau gorff 'Anfantais'. Yr oedd y gwahaniaeth barn ar bwysigrwydd y Gymraeg i'r Cynllun yn deillio o'r diffiniad hwnnw. Dadl MYM oedd bod ardal y Cynllun yn ddirwasgedig ac yr oedd hynny ynddo'i hun yn anfanteisio pob plentyn oedd yn byw yno. Anfantais gymharol fyddai hynny, ond nid oedd yn ddigon i swyddogion SBvL a ymddiddorai yn y teuluoedd a ddioddefai fwyaf o fyw mewn ardal debyg. Nid anfantais yr unigolyn oedd prif ddiddordeb yr Hague, ond, yn hytrach, anfantais grŵp a ffurfiai gymuned o fewn cymuned. Ceir trafodaeth bellach ar y pwnc hwn ym Mhennod 9 wrth gloriannu'r Cynllun.

Ffynonellau

1. Owen, I. The van Leer Project in the South Wales Valleys. Meithrin, Rhifyn 44, 1989, t.17.
2. H26 & H35, llythyron gan Ddirprwy Gyfarwyddwr SBvL at Gyfarwyddwr MYM, dyddiedig 19 Tachwedd, 1987, a 19 Ionawr, 1987.

H36, llythyr gan Ddirprwy Gyfarwyddwr SBvL at Gadeirydd y B.Ll., dyddiedig 19 Ionawr, 1988.
3. Adroddiad Is-bwyllgor Strwythur MYM, 1986, par.5(2).
4. Proposal to the Bernard van Leer Foundation, The Hague, The Netherlands, 1986.
5. Ibid., t.3.
6. Arolwg o Ddarpariaeth Addysg Gynradd Gymraeg ym Morgannwg Ganol, Rhieni Dros Addysg Gymraeg, Rhanbarth Merthyr Tudful, 1984, t.6, par.23.
7. Proposal to the Bernard van Leer Foundation, The Hague, The Netherlands, 1986.
8. Ibid., t.2.
9. H13, llythyr gan Arbenigwr Rhaglenni SBvL at Gadeirydd y B.Ll., dyddiedig 16 Ebrill, 1987.
10. Ibid.
11. H52, llythyr gan Arbenigwr Rhaglenni SBvL at Arweinydd y Cynllun, dyddiedig 2 Mai, 1988.
12. Bernard van Leer Foundation Newsletter, Rhif 53, Yr Hague: SBvL, 1989, t.4.
13. Tâp y gweithwyr maes 1, 1988.
14. Philp, H. & Chetley, A., A Small Awakening, Yr Hague: SBvL, 1988, t.14.
15. Ibid., t.6.
16. 'Deprivation in Mid Glamorgan,' Adroddiad gan Swyddog Cynllunio Morgannwg Ganol, 1985, t.2.
17. Cofnodion y cyfarfod staff, dyddiedig 4 Rhagfyr, 1987.
18. Multi-Cultural Societies: Early Childhood Education and Care, Yr Hague: SBvL, 1984, t.12, par.18.
19. Cofnodion y B.Ll., 24 Chwefror, 1988, par.6 (sic).
20. Canllawiau Swydd Arweinydd Cynllun van Leer.

21. Cofnodion y B.Ll., 10 Mehefin, 1987.
22. Cofnodion y B.Ll., 7 Tachwedd, 1988, par.4a.
23. H12, llythyr gan Arbenigwr Rhaglenni SBvL at Gyfarwyddwr MYM, dyddiedig 16 Ebrill, 1987.
24. Pantin G., A Mole Cricket Called Servol, Rhydychen: Pergamon Press, 1979, t.31.
25. Ibid., tt.146-147.
26. H34, llythyr gan Ddirprwy Gyfarwyddwr Gweithredol SBvL at Arweinydd y Cynllun, dyddiedig 18 Ionawr, 1988.

H52, llythyr gan Arbenigwr Rhaglenni SBvL at Arweinydd y Cynllun, dyddiedig 2 Mai, 1988.
27. Ibid.
28. James, R., Adroddiad Blynyddol MYM 1980-81, 1981, t.5.
29. Ibid., Jones L.T., t.11.
30. Davies, C., Adroddiad Blynyddol MYM 1983-84, 1984, t.18.
31. Cofnodion y cyfarfod staff, dyddiedig 17 Mehefin, 1987.
32. Cofnodion y B.Ll., dyddiedig 29 Ebrill, 1987, t.4.
33. Ibid. t.1., par.5.1b & c.
34. H20, llythyr gan Arbenigwr Rhaglenni SBvL at Arweinydd y Cynllun, dyddiedig 30 Medi, 1987.
35. Cofnodion y B.Ll., dyddiedig 24 Chwefror, 1988, t.2.
36. Ibid., t.3, par.6 (iv).
37. Philp, H. & Chetley, A., A Small Awakening, Yr Hague: SBvL, 1988, t.130, 'Flexibility'.
38. Ibid. tt.87 - 88, 'A Holistic Approach'.
39. Pantin, G., Bernard van Leer Foundation Newsletter, Rhif 54, Yr Hague: SBvL, 1989, t.3, 'Helping People'.
40. Barker, W., The Home as the First Pre-School - a New Support Programme. Darlith a roddwyd yn ystod cynhadledd flynyddol "South African Association for Early Childhood Education", 1984, t.2.
41. Philp, H. & Chetley, A. A Small Awakening, Yr Hague: SBvL, 1988, t.62.
42. Filkin, E. et al., Women and Children First, Michigan: The High / Scope Press, 1984, t.116.

43. H52, llythyr gan Arbenigwr Rhaglenni SBvL at Arweinydd y Cynllun, dyddiedig 2 Mai, 1988.
44. Ibid. par.6.
45. H68a, llythyr gan Arweinydd y Cynllun at Arbenigwr Rhaglenni SBvL, heb ddyddiad.
46. Cofnodion y B.Ll., 7 Tachwedd, 1988.
47. MYM 14, llythyr gan Gyfarwyddwr MYM at Arbenigwr Rhaglenni SBvL, dyddiedig 18 Gorffennaf, 1988.
48. Cofnodion y B.Ll., 22 Mawrth, 1988, t.3, par.8.
49. Philp, H. & Chetley, A., A Small Awakening, Yr Hague: SBvL, 1988, t.109.

Gweithwyr Parabroffesiynol a Hyfforddiant.

Pam gweithwyr parabroffesiynol?

Un o brif amcanion Cynllun van Leer oedd denu a hyfforddi arweinyddion cylchoedd chwarae o blith trigolion ardaloedd difreintiedig de-ddwyrain Cymru. Yn y blynyddoedd rhwng ei sefydlu yn 1971 a dechrau'r Cynllun, yr oedd MYM wedi creu rhwydwaith eang o gylchoedd chwarae. Ar y cychwyn yr oedd llawer o'r arweinyddion yn athrawesau trwyddedig yn aros tan i'w plant eu hunain fynd i'r ysgol cyn chwilio am swydd eto. Yr oedd traddodiad cryf hefyd o wirfoddoli ymysg y dosbarth canol Cymraeg ei iaith a daeth llawer o arweinyddion o blith gwragedd-tai y dosbarth hwnnw i gynnig eu gwasanaeth am ddim er mwyn cefnogi'r achos. Yng nghymoedd de-ddwyrain Cymru, fodd bynnag, prin iawn oedd nifer y Cymry Cymraeg dosbarth canol. Yr oedd y prinder hwnnw, ynghyd â thuedd gynyddol i athrawesau gadw eu swyddi a chymryd gwyliau mamolaeth, wedi gorfodi'r Mudiad i hyfforddi menywod heb gymwysterau cydnabyddedig o ran dysgu a gofalu am blant bach. Yn aml iawn byddai'r menywod hynny newydd ddechrau dysgu'r Gymraeg ac yn dal i fynychu dosbarth nos i wella eu gafael ar yr iaith.

Gweithwyr parabroffesiynol oedd darpar-arweinyddion cylchoedd chwarae Cynllun van Leer yn nhermau'r Sefydliad hwnnw. Pobl o'r gymuned darged oeddynt; menywod yn ddieithriad, heb fod ganddynt gymwysterau ffurfiol i weithio gyda phlant. Bwriedid iddynt dderbyn hyfforddiant sylfaenol gan y Mudiad yn ogystal â chael profiad gwaith yn y canolfannau dan oruchwyliaeth staff y Cynllun. Yn

wreiddiol, cyfeiriai'r term parabroffesiynol at bobl a weithiai ochr yn ochr â gweithwyr proffesiynol mewn swydd gynorthwyol. Erbyn hyn, mae llawer o weithwyr tebyg mewn nifer o feysydd gwahanol ledled y byd yn gweithio ar eu pennau eu hunain heb unrhyw bresenoldeb proffesiynol (1).

Mewn nifer o feysydd mewn gwledydd gwahanol nid prinder pobl broffesiynol yn unig sydd yn gyfrifol am amlygrwydd gweithwyr parabroffesiynol. Gwerthfawrogir y cyfle i ddefnyddio gweithwyr a ddaw o'r gymuned darged ei hun. Un o'u rhinweddau yw eu bod yn hanu o'r un cefndir diwyllianol â defnyddwyr eu gwasanaeth ac mae'r ffaith hon yn eu galluogi i gyfathrebu'n hawdd â'r bobl leol. Yn bwysicach na hynny, gall gweithwyr parabroffesiynol fod yn allweddol ym mhroses datblygu'r gymuned leol oherwydd eu bod yn rhan o'r gymuned honno ac ar yr un pryd mewn cyswllt ag asiantaethau allanol. Fel y dywed astudiaeth ar weithwyr parabroffesiynol ledled y byd:

"As well as being more numerous than any other category of human service personnel in most countries, paraprofessionals tend to be more accessible to the people who need services and are more like them in socio-economic and cultural background. As a consequence, it has been suggested that they are in an especially advantageous position to bring about positive change in the lives of the people whom they serve." (2)

Yr oedd cynlluniau SBvL yn gwneud defnydd helaeth o weithwyr parabroffesiynol am y rhesymau uchod (3). Er enghraifft, defnyddiwyd hyfforddwyr Saami i ddysgu sgiliau traddodiadol yn yr ysgolion yng Ngogledd Norwy a Sweden. Yr oedd 'animadores' y cynllun ym Moçambique wedi'u dewis gan rieni'r plant a fynychai'r canolfannau yn Ninas Maputo

a Cabo Delgado (4). Cytunodd SBvL i noddi Cynllun MYM a roddodd bwyslais ar y ffaith y byddai'r profiad o fod yn arweinydd cylch chwarae yn rhoi hyder i'r unigolyn a fyddai, yn sgil hynny, yn gwneud cyfraniad sylweddol i fywyd ei gymuned (5). Yr oedd gweithwyr maes y Cynllun hefyd yn rhannu nifer o nodweddion y darpar-arweinyddion, sef eu bod yn hanu o'r cymunedau yr oeddynt yn eu gwasanaethu, a hefyd, ac eithrio un, wedi dysgu Cymraeg yn ail iaith. Er bod hanner staff y canolfannau wedi derbyn addysg uwch, nid oedd yr un ohonynt wedi cael ei hyfforddi yn weithiwr cymunedol. Yr oedd anghenion hyfforddi'r darpar-arweinyddion a'r gweithwyr cyflogedig yn debyg ac o ganlyniad, trefwyd nifer o sesiynau hyfforddi ar y cyd i'r ddwy garfan.

Yr oedd prinder arweinyddion wedi gorfodi MYM i ddefnyddio gweithwyr parabroffesiynol a hanai o'r gymuned ac am flynyddoedd cyn y Cynllun yr oedd wedi anfon merched tebyg ar gyrsiau Cymraeg dwys Politechnig Cymru. Yr oedd yr alwad gynyddol am addysg feithrin Gymraeg ynghyd â'r diffyg darpariaeth statudol wedi gorfodi'r Mudiad i ricriwtio yn y fath fodd, yn hytrach na pholisi pwrpasol i ddefnyddio merched o'r cymunedau difreintiedig.

Hyfforddiant Gweithwyr Parabroffesiynol y Cynllun

Ar gychwyn y Cynllun, anfonwyd y darpar-arweinyddion ar gyrsiau hyfforddi MYM (Gweler Atodiad 2 a 3). Amrywiai'r cyrsiau o ran hyd, ond yr oeddynt yn eithaf tebyg i'w gilydd o ran cynnwys. Yr oedd pwyslais y cyrsiau ar sesiynau ymarferol o waith cylch chwarae megis gwaith

crefft, ymarfer corff a gwahanol fathau o chwarae. Yn awr ac yn y man, trefnid darlithoedd gan arbenigwyr ar bynciau yn amrywio o blant ag anghenion arbennig, i gymorth cyntaf a phlant mewn perygl. Yn llawlyfr y Gwasanaethau Cymdeithasol ar gylchoedd chwarae a gofalwyr plant bach (6), anogir gweithwyr cylchoedd chwarae i ddilyn cyrsiau MYM, neu'r corff cyfatebol Saesneg, y P.P.A. (Pre-school Playgroups Association). Rhydd Swyddfa Ganolog MYM ganllawiau i Swyddogion Datblygu'r Mudiad ar sut i fynd ati i drefnu cyrsiau hyfforddi arweinyddion (7). Cydnabyddia'r Gwasanaethau Cymdeithasol dystysgrifau MYM yn brawf o hyfforddiant cymwys ar gyfer arwain cylch chwarae.

Ar ôl ymweliad cyntaf swyddog SBvL â'r Cynllun trefnwyd i'r darpar-arweinyddion dderbyn hyfforddiant gan staff y Prosiect yn ogystal â dilyn cyrsiau'r Mudiad. Fel y crybwyllwyd eisoes ym Mhennod 3, cynhaliodd pob canolfan dri bore hyfforddi i weddill darpar-arweinyddion y Cynllun. Y bore cyntaf byddai tiwtor meithrin cyflogedig yn arwain gyda chymorth dau ddarpar arweinydd y cylch. Yr ail fore byddai'r darpar-arweinyddion yn gyfrifol am ran o'r sesiwn. Wedyn, y trydydd bore, byddai'r darpar-arweinyddion yn llwyr gyfrifol am y sesiwn. Gofynnwyd i sylweyddion o'r canolfannau eraill lenwi ffurflenni asesu ar ddiwedd y tridiau. Ni ddefnyddiwyd yr un patrwm yn union mewn cyrsiau canlynol, er y ceisiwyd trefnu cwrs mewnol eto yn yr ail flwyddyn (Gweler Atodiad 9).

Yr oedd y ddau gwrs a ddyfeisiwyd o fewn fframwaith y

Cynllun wedi'u llunio i ateb anghenion gweithwyr parabrof-fesiynol y Prosiect ei hun. Er i SBvL ac eraill deimlo nad oedd cyrsiau hyfforddi MYM yn ddigonol i wneud hynny (8), nid oedd cyrsiau'r Cynllun yn medru eu disodli yn llwyr. Y rheswm amlycaf am hyn oedd nad oeddynt wedi eu dilysu na chael eu derbyn gan swyddogion y Gwasanaethau Cymdeithasol yn hyfforddiant cymwys ar gyfer arweinyddion grŵp chwarae. Ar y gorau byddai cyrsiau'r Cynllun yn medru ehangu profiad y darpar-arweinyddion a'u paratoi yn well ar gyfer y gwaith a'u hwynebai yn y canolfannau. Ni llwyddwyd, fodd bynnag, i sefydlu cwrs hyfforddi yn fframwaith y Cynllun. Milwriai un ffactor ymarferol yn erbyn llwyddiant y cyrsiau hyn, sef y pellter rhwng y gwahanol ganolfannau. Yr oedd cyrsiau yn rhy ddrud i'w trefnu ym mhob canolfan unigol, ond yr oedd yn anodd iawn i famau â theuluoedd ifainc deithio y tu allan i'w hardal eu hunain. Yr oedd rheswm arall, o bosib, am y diffyg ymrwymiad i'r ail gwrs yn arbennig. Oherwydd nad oeddynt yn gymhwyster derbyniol gan y Gwasanaethau Cymdeithasol, 'roedd rhaid i'r menywod fynychu un o gyrsiau MYM yn ogystal â chwrs y Cynllun. Pe bai amser yn brin, neu alwadau'r teulu yn rhy sylweddol, byddai'n naturiol i'r darpar-arweinyddion ddewis y cwrs a fyddai'n eu cymhwyso i arwain cylch chwarae.

O ran cynnwys, yr oedd ail gwrs y Cynllun yn anelu at ddarganfod dulliau o gydweithio â rhieni er budd eu plant. Bwriedid trafod agweddau ymarferol ar drefnu cylch chwarae megis cynllunio ariannol, amserlen gweithgareddau'r cylch ac yn y blaen, ond yr oedd y cwrs yn llawer mwy athronyd-

dol na chyrsgiau MYM. Anelwyd at ddarbwylllo darpar-arweinyddion o ragoriaethau gweithio mewn partneriaeth â rhieni. Yr oedd amlinelliad y cwrs ugain wythnos yn edrych yn haniaethol oherwydd nad oedd yn cynnwys rhestr fanwl o destunau ymarferol, megis ymarfer corff neu symud i gerdoriaeth. Anelai'r cwrs yn fwy at baratoi'r arweinyddion i weithio gyda rhieni mewn grŵp lle medrai'r rhiant wneud cyfraniad i'r drafodaeth. Yn anffodus, ychydig o sesiynau a gwblhawyd oherwydd na allai'r darpar-arweinyddion eu fynychu'n rheolaidd am fod y daith yn hir i'r ganolfan lle cynhaliwyd y cwrs ac 'roedd yn rhaid iddynt gasglu eu plant bach o'r ysgol.

Ar ddiwedd yr ail flwyddyn, anfonwyd braslun o batrwm y Cynllun ar gyfer y ddwy flynedd ddilynol at swyddogion SBvL. Eglurwyd mai'r bwriad oedd sefydlu cyfleusterau hyfforddi ym mhob canolfan, ond ni cheir unrhyw ymhelaethu ar ba fath o hyfforddiant a gynigid ynddynt, heblaw ei fod ar gyfer darpar-arweinyddion (9).

Hyfforddiant ar gyfer y gweithwyr cyflogedig.

Cyflogwyd gweithwyr y canolfannau yn wreiddiol i gyflawni un o ddwy swydd, sef i fod yn arweinyddion cylch chwarae neu'n diw-toriaid Cymraeg i oedolion. Gweithient yn rhan amser heb fod dan oruchwyliaeth barhaus er eu bod yn atebol i Arweinydd y Cynllun. Pan newidiwyd anghenion y Cynllun, newidiwyd gofynion eu swydd a theimlai'r staff nad oeddynt yn gymwys ar gyfer rhai agweddau ar y gwaith. Gofynnwyd am hyfforddiant mewn swydd a fyddai'n eu galluo-

gi i drefnu canolfannau teulu. Yn sgil y cais hwn, trefnwyd ymweliad gan C.E.D.C. Coventry i drafod y math o hyfforddiant yr oedd ei angen. Cyflwynwyd cwrs saith niwrnod i staff y Cynllun ym Mholitechnig Cymru ar ddiwedd yr ail flwyddyn. Seiliwyd yr hyfforddiant ar waith mewn grwpiau bach a fyddai'n adrodd i'r grŵp cyflawn er mwyn cynnal trafodaeth ar y cyd.

Defnyddiwyd tridiau cyntaf y cwrs i ddadansoddi'r elfennau gwahanol sy'n hyrwyddo dysgu effeithiol mewn parau a grwpiau bach yn ogystal ag anghenion plant a rhieni. Yn ystod y trydydd diwrnod aethpwyd ati i lunio rhestr o flaenoriaethau ar gyfer y canolfannau gan drafod y problemau a allai godi i rwystro'r cynlluniau ar gyfer dyfodol y Prosiect. Yr oedd pedwar diwrnod olaf y cwrs wedi'u cynnal unwaith yr wythnos dros gyfnod o bedair wythnos. Yn ail hanner y cwrs trafododd y staff sut i weithio â rhieni a phlant a beth a sut i asesu. Ar ddiwrnod olaf y cwrs gwahoddwyd aelodau'r B.Ll. i drafod y problemau hynny yr oedd y staff yn awyddus i'w gwyntyllu, sef:

- "- the role and composition of the Steering Committee
- the need for adequate, permanent buildings coupled with the need to promote the project to local authorities
- terms and conditions of employment
- the nature of the research into the project to be funded by the Polytechnic." (10)

Yn ei adroddiad terfynol awgrymodd Hyfforddwraig C.E.D.C. y byddai'r cyfarfod rhwng aelodau'r B.Ll. a'r staff wedi bod yn fwy buddiol pe bai cynrychiolydd o SBvL yn bresennol hefyd. Cytunodd aelodau'r B.Ll. â'r rhestr amcanion ar gyfer y canolfannau a luniwyd gan y staff ac aethant ymhellach i ddatgan y dylai pob canolfan sefydlu ei grŵp

ymgynghorol ei hun â chynrychiolydd ar y B.Ll. Derbyniwyd y dylid ailedrych ar ganllawiau ac amodau gwaith y staff gan gynnwys eu cyflog yn wyneb y newid yn natur eu gwaith er dechrau'r Cynllun. Cytunwyd y byddai cyfarfod tebyg rhwng y B.Ll., y staff a swyddog o'r Hague o leiaf unwaith y flwyddyn o fudd mawr i'r Prosiect, er mwyn sicrhau gwell cyfathrebu rhyngddynt.

Beirniadodd Hyfforddwraig C.E.D.C. y ffaith bod yr hyfforddiant wedi dod mor hwyr ym mywyd y Cynllun a dywedodd ei bod yn siomedig nad oedd Arweinydd y Cynllun wedi mynychu pob sesiwn am fod cwrs o'r fath ar gyfer pawb a fu'n gysylltiedig â'r gwaith. Tynnodd sylw yn ei hadroddiad at y ffaith bod aelodau'r B.Ll. dan yr argraff bod yn rhaid iddynt lynu'n gaeth at y Cais gwreiddiol oherwydd nad oeddynt yn gyfarwydd â dulliau SBvL ac yr oeddynt yn credu mai am dair blynedd yn unig y byddent yn derbyn nawdd ariannol (11). Awgrymodd y dylai swyddogion SBvL ymweld yn amlach â chynllun, yn enwedig yn ei ddyddiau cynnar er mwyn osgoi rhai o'r camsyniadau a allai godi o ganlyniad i'r pellter daearyddol ac athronyddol rhwng prosiect a'r Hague.

O ran arddull, yr oedd y cwrs hwn yn wahanol i'r rhai traddodiadol lle safai darlithydd o flaen dosbarth gan draddodi ar ei bwnc. Nid cyfres o ddarlithoedd gan arbenigwyr ar wahanol bynciau ydoedd (12). Bwriedid defnyddio arbenigedd a phrofiad aelodau staff y Cynllun fel catalydd i waith grŵp. Teimlwyd ei fod yn hanfodol adeiladu ar

brofiad y grŵp ei hun os nad oedd yr hyfforddiant i danseilio hyder y staff. Yr oedd y dulliau hyfforddi yr un mor bwysig, os nad yn bwysicach na'r cynnwys, am eu bod yn sylfaen i sicrhau cydraddoldeb rhieni â gweithwyr y Cynllun. Yr oedd y pwyslais ar asesu cyson er mwyn dysgu yn sgil profiad mewn cytgord â pholisi hyfforddi'r Sefydliad. Cynhwyswyd elfen o ddadansoddi profiad ymarferol yn y ddau gwrs ar gyfer darpar-arweinyddion er mwyn osgoi'r perygl o ysgaru damcaniaeth ac arfer a grybwyllwyd yn un o gylchlythyron y Sefydliad,

"Sadly, many training courses make little connection between theory and practice. So long as some practice, for example a period working in a pre-school centre, is included and assessed within a training programme, then whether the trainee has absorbed into his or her practice the knowledge from the theory sessions seems unimportant. And the important analysis of what the trainee has learned from the practice itself, the difficulties he or she has had in uniting it with previous knowledge and experience, never takes place." (13)

Erbyn diwedd y cwrs, yr oedd y cyd-drafod a'r cyd-ddysgu wedi amlygu personoliaeth a doniau'r gweithwyr i'w gilydd ac ar y cyd yr oeddynt wedi mynd ati i dynnu rhestr o'u hamcanion a'u blaenoriaethau eu hunain (14). Llwyddodd y cwrs i wneud dau beth amlwg. Yn gyntaf, rhoddodd gyfle i'r staff, ar sail profiad dwy flynedd, i asesu'r hyn yr oeddynt yn ei wneud ac i gynllunio ar gyfer yr hyn y dylent ei gyflawni. Yn ail, yr oedd wedi rhoi hyder a chyfle iddynt drafod y cyfan mewn fforwm agored. Yr oedd cwrs C.E.D.C., fel y cyrsiau blaenorol, yn ymgais i gynorthwyo'r gweithwyr i ateb anghenion y Cynllun, nid i roi cymhwyster gwaith iddynt. Disgwylid y byddai angen am hyfforddiant pellach ac i'r perwyl hwnnw gadawodd hyf-

forddwr C.E.D.C. holiadur i'r staff am eu hanghenion personol a rhai'r Cynllun (15). Fodd bynnag, ni threfnwyd unrhyw gwrs arall ar gyfer y staff yn y flwyddyn olaf. Fel y dywedwyd eisoes gadawodd hanner y staff y Cynllun yn syth ar ôl y cwrs hyfforddi ac o ganlyniad methwyd â manteisio ar yr hyn a ddysgwyd. Dangosai sylwadau'r staff ar y cwrs eu bod wedi gwerthfawrogi'r cyfle i drafod eu gwaith fel tîm ac y mae'r sylw isod yn nodweddiadol o'u hymateb:

"The course has certainly brought a welding of the team who are now of one purpose and who are prepared to discuss failures as well as successes." (16)

Gweithdy SBvL ar Hyfforddiant

Yn ystod ei flwyddyn olaf derbyniodd y Cynllun wahoddiad i anfon tri chynrychiolydd i weithdy a drefnwyd gan C.E.D.C. ar ran SBvL. Cynhaliwyd y gweithdy yn Coventry ar gyfer rhwydwaith cynlluniau'r Sefydliad ym Mhrydain a'i thema oedd hyfforddiant (17). Cynrychiolwyd y Prosiect gan Arweinydd y Cynllun, un o arweinyddion y cylchoedd chwarae gwreiddiol ac aelod o staff y canolfannau. Cafodd Ymchwilydd y Cynllun ganiatâd arbennig i fynychu'r gweithdy yn ogystal. Manteisiodd yr Arbenigwr Rhaglenni, a oedd yn bresennol trwy gydol y ddeuddydd, ar y cyfle i drafod pob cynllun unigol â'i arweinydd ac aelodau eraill o'r tîm. Ar ôl dychwelyd i Gymru, rhoddwyd adroddiad cyfansawdd o'r gweithdy i weithwyr y Cynllun a chafwyd trafodaeth lafar mewn cyfarfod staff (18). Daeth nifer o bryderon cyffredin i'r amlwg yn ystod y gweithdy, yn bennaf, ddiffyg ystrwythur gyrfaedd a chymwysterau cydnabyddiedig ar gyfer gweithwyr parabroffesiynol. Anhawster mawr

gweithdy o'r fath, fel offeryn hyfforddiant, oedd trosglwyddo'r profiad a gafwyd i weddill y tîm nad oedd yn bresennol. Ni fyddai cyflwyno adroddiad ysgrifenedig a thrafodaeth fer i'w ddilyn yn debyg o esgor ar newid sylweddol yn arfer staff na fu'n rhan o'r broses hyfforddi. Nid oedd modd elwa, ychwaith, ar y cysylltiad â gweddill rhwydwaith SBvL ym Mhrydain yn y pedwar mis rhwng diwedd y gweithdy a diwedd y Cynllun oherwydd prinder amser yn bennaf. Pan ddaeth swyddog ar ymweliad o'r Hague i werthuso'r Cynllun ym mis Mai y flwyddyn honno gwnaeth yn gwbl amlwg i bawb na fyddai'r Sefydliad yn debyg o barhau ei nawdd ariannol i'r Prosiect.

Datblygu gweithwyr parabroffesiynol

Fel y dywedwyd eisoes, nid oedd yr hyfforddiant a gynigid gan MYM, er yn dderbyniol i'r Gwasanaethau Cymdeithasol, yn arwain at gymhwyster uwch nac yn gam cydnabyddedig at yrfa. Nid oedd sôn am ehangu posibiliadau gwaith yr arweinyddion parabroffesiynol gan yr un o'r ddau sefydliad ynghlwm wrth y Cynllun. Hyfforddi arweinyddion cylchoedd chwarae oedd nod MYM a hyfforddi gweithwyr parabroffesiynol i weithio yn y gymuned oedd nod SBvL. Ni thrafodwyd swyddogaeth y gweithwyr hynny yn nhermau eu hanghenion eu hunain. Yr oedd y Cynllun yn fyd cae-ëdig i raddau i'r ddau sefydliad ac nid oedd gan y naill na'r llall ddiddordeb yn effaith eu hamcanion ar fywyd personol y gweithwyr parabroffesiynol.

Erbyn wythdegau'r ganrif hon yng Nghymru yr oedd y diwydi-

annau trwm traddodiadol ar drai. Yr un pryd â'r cywasgu hwn cafwyd cynnydd yn nifer y swyddi a ystyriwyd yn addas i fenywod. Am y tro cyntaf yr oedd bron hanner y gweithlu yn fenywod (19) ac yr oedd cyflogau carfan uchel o'r menywod hynny'n cynnal teulu cyfan. Yr oedd pwysau ar lawer o ferched i gyfrannu'n ariannol at y cartref, gyda diweithdra ymhlith dynion a thorbriodasau yn ddau o'r prif resymau am hynny. Yr oedd y B.Ll. a swyddogion SBvL yn gwybod am gefndir economaidd dirwasgedig y Cynllun, a byddent yn ymwybodol o'r pwysau a greir gan gefndir o'r fath. Gwyddent ei bod yn anodd dod o hyd i ddarpar-arweinyddion a'i fod yn anos eu cadw am gyfnod hir, ond ni wyntyllwyd y rhesymau am hynny. Yn hytrach, bwriwyd ati i ddod o hyd i ragor ohonynt trwy geisio denu pobl i ddysgu'r Gymraeg yn y canolfannau. Ni fwriadwyd i'r Cynllun ymgodymu â'r rhesymau a fu wrth wraidd y prinder arweinyddion, ond sicrhau cyflenwad o bobl addas.

Ar y naill law, yr oedd pwysau ar fenywod i gymryd gwaith a fyddai'n talu llawer mwy na'r hyn y gellid ei ennill mewn cylch MYM. Ar y llaw arall, yr oedd merched heb gymwysterau yn gweld yn glir na allent ddatblygu gyrfa ar sail arwain cylch chwarae'r Mudiad. Y mae gwneud gweithwyr parabroffesiynol yn ymwybodol o'u posibilïadau eu hunain yn rhan bwysig o ddatblygiad cymunedol, ond ni roddwyd sylw i'w hanghenion personol o gwbl. Yn hytrach, trafodwyd anghenion y ddau sefydliad yn drylwyr heb gymryd llawer o sylw, er enghraifft, o resymau rhai menywod dros ailystyried hyfforddi'n arweinyddion. Efallai bod modd dadlau na allai cynllun tymor byr ddatrys problemau mor

gymhleth, ond byddai'n anodd cyfiawnhau eu hanwybyddu'n llwyr.

Tua diwedd yr wythdegau, yr oedd dilysu profiad blaenorol gweithwyr heb gymwysterau wrth wraidd y cynllun i greu cyfundrefn cymwysterau gwaith, sef yr N.V.Q. (National Vocational Qualification). Yng nghylchgrawn y P.P.A. ymddangosodd erthygl ar y pwnc hwn, ganol 1989. Yr oedd yr erthygl yn cynnwys ymateb un o bwyllgorau sir y mudiad i'r cymwysterau arfaethedig. Er gwaethaf nifer o amheuan, yr oedd Pwyllgor Swydd Wiltshire o blaid y gyfundrefn newydd am dri rheswm:

- 1 "In the age of qualifications, students feel the need for some personal recognition for their commitment to a time-consuming and demanding course and the skills they have learned on it. P.P.A. students and their families make considerable sacrifices in order to pursue the course at a busy time in their lives.
- 2 Playleaders feel they would gain greater recognition from educationalists and the community if they were qualified. This might encourage better status and levels of pay.
- 3 The P.P.A. course is often the first step back into education since school and the achievement of a qualification can lead on to further study and future careers." (20)

Deallodd SBvL arwyddocâd y datblygiad hwn i weithwyr parabroffesiynol cynlluniau'r Sefydliad yn Ynysoedd Prydain, ac felly, buddsoddodd arian mewn cynllun ymchwil i'r gyfundrefn newydd. Yn 1988 cyflogodd ymchwilydd i weithio ar brosiect am ddwy flynedd yn C.E.D.C., Coventry. Yr oedd cymwysterau, neu ddiffyg cymwysterau wedi derbyn sylw mawr yn un o gylchlythyron y Sefydliad (21). Yr oedd y ffaith bod y Sefydliad wedi sôn am y posibilrwydd o greu ei dystysgrif ei hun yn dangos pa mor bwysig oedd y pwnc ym marn ei swyddogion. Nid oedd y broblem o greu ystrwy-

thur gyrfa i weithwyr parabroffesiynol yn un unigryw i gynlluniau SBvL nac i wledydd Prydain. Yr oedd yr angen i ddarparu cyfle i weithwyr parabroffesiynol ddatblygu eu sgiliau ac ehangu eu gorpwlion wedi codi ym mhob cornel o'r byd. Dengys astudiaeth Schindler a Brawley y broblem yn ei chrynswth yn y dyfyniad a ganlyn,

"The paraprofessional human service work force worldwide is predominantly a female one. In many instances, these workers are drawn from the poorest segments of the population and are members of disadvantaged racial, ethnic, or other minority groups. While employment in human service jobs or social development programs can be an important step toward greater economic well being for many of these workers, failure to provide realistic opportunities to progress beyond low-level jobs falls short of a genuine commitment to social justice for the groups involved. In fact the types of jobs provided may simply reinforce the marginal status of many of these workers; that is, maintain them in an essentially peripheral position in society so that their access to economic rewards, dignity and power remain severely limited." (22)

Y mae llawer o waith ar gyfer merched heb gymwysterau yn undonog ac weithiau y mae'n cymryd mantais o'r gweithwyr sydd ddim, ar y cyfan, yn perthyn i undebau llafur. Yng ngwledydd y Trydydd Byd, yn arbennig, y mae gwaith parabroffesiynol yn cynnig cyfle i wragedd wneud cyfraniad i fywyd eu cymuned ac i gael boddhad personol. Hyd yn oed mewn gwlad mor gyfoethog a soffistigedig ag U.D.A., ceisiwyd lleddfu diweithdra a gododd yn sgil datblygiadau technolegol, trwy greu ystrwythur gyrfaedd i weithwyr parabroffesiynol. Ys dywed awduron llyfr am gynllun New Careers yn U.D.A., yr oedd y cynllun hwnnw yn rhoi

"...opportunity for the motivated and talented poor to advance from low-skill entry jobs to any station available to the more favored members of society." (23)

Pwysleisiodd swyddogion SBvL, drosodd a thro, swyddogaeth

arbrofol cyfnod gwreiddiol y Cynllun. Y mae'n anodd deall pam nad oeddynt wedi awgrymu bod ymchwil yn cael ei wneud i gymhelliant y darpar-arweinyddion a wrthododd gymryd cyfrifoldeb am un o'r canolfannau gwreiddiol. Yr oedd y gweithwyr maes wedi aros yn Nant-y-Moel am ddwy flynedd ac yr oedd nifer o'r mamau wedi bodloni hyfforddi'n arweinyddion, ond serch hynny nid oedd yr un ohonynt am arwain y cylch.

Yn gynnar yn y Cynllun derbyniodd y B.Ll. gynrychiolydd o blith y staff yn un o'i gyfarfodydd i drafod rhai o amheuon a phroblemau'r darpar-arweinyddion (24). Yr oedd y gweithwyr parabroffesiynol yn ymwybodol iawn o'u diffyg cymwysterau a'r ffaith eu bod yn ceisio darbwyllo rhieni i adael eu plant yn eu gofal yn lle eu hanfon at ddosbarthiadau meithrin yr ysgol leol dan ofal gweithwyr â chymhwyster proffesiynol (N.N.E.B.). Yr oeddynt yn cystadlu yn erbyn gwasanaeth proffesiynol statudol lle 'roedd y staff â chymwysterau cydnabyddedig yn derbyn cyflog ar raddfa gydnabyddedig. Ymddangosodd y sylw trawiadol isod mewn rhifyn o gylchlythyr y Sefydliad:

"It is unfair for people with qualifications to say that they are not important - of course they are important, especially if you happen not to have any."
(25)

Yr oedd yn amlwg nad oedd teimladau darpar-arweinyddion y Cynllun yn unigryw. Trafodwyd y mater yn y cyfarfod, ond ni newidiwyd y sefyllfa oherwydd bod y cwrs hyfforddi, a feirniadwyd gan y darpar-arweinyddion, yn cael ei gydnabod gan y Gwasanaethau Cymdeithasol. Ni chodwyd y mater drachefn.

Pe bai MYM, gyda chymorth SBvL, wedi llwyddo i ddilysu cwrs hyfforddi mewn modd a fyddai'n cyfateb i fodiwl o gwrs cydnabyddedig arall, neu a fyddai'n gymhwyster derbyniol am le ar gwrs uwch, byddent wedi cymryd cam at oresgyn diffyg ystrwythur gyrfa. Wrth geisio datblygu'r gymuned, ni ellir anwybyddu anghenion y gweithwyr parabroffesiynol i'w datblygu eu hunain, neu yn y pen draw, y perygl yw y byddant yn teimlo bod asiantaethau allanol yn cymryd mantais ohonynt (26). Yn niffyg cyflogau mwy sylweddol am y gwaith cyfrifol a wneir mewn cylchoedd chwarae, mae'n bosib y byddai cynnig cyfle i ennill cymwysterau o werth, yn atyniad cryf i'r gwaith.

Cyflogau'r Gweithwyr Parabroffesiynol

Yr oedd problem cynyddu tâl yr arweinyddion yn un a wynebai'r Mudiad cyfan. Disgwyliai SBvL ac MYM i'r canolfannau fod yn hunangynhaliol o ran treuliau. Yr oedd yr arbrawf i farchnata cynnyrch crefft y canolfannau yn ymgais i godi arian mwy sylweddol er mwyn ateb holl anghenion y cylchoedd chwarae yn y dyfodol. Gwariwyd peth arian y grant ar hyfforddi defnyddwyr rhai o'r canolfannau mewn gwaith llaw megis crosio, gwau ar beiriant, crochenwaith a brodio. Er y buddsoddiad sylweddol o ran amser y defnyddwyr ac o ran arian y Cynllun, nid oedd gan weithwyr y Cynllun na defnyddwyr y canolfannau yr arbenigedd na'r amser digonol i ddatblygu ystrwythur marchnata. Gofynnodd staff y Cynllun am swyddog datblygu (27) i fynd yn gyfrifol am y gwaith hwnnw ac i sicrhau cyhoeddusrwydd

i'r Cynllun, ond diflannu a wnaeth yr awgrym erbyn i lythyr gael ei anfon i'r Hague yn cynnig patrwm y ddwy flynedd ddilynol (28). Crybwyllwyd cynlluniau i werthu siwmperi â logo MYM, ar ran y Cynllun, trwy rwydwaith y Mudiad ac ar y farchnad agored, cynlluniau nas gwireddwyd (29). Nod y Cynllun gwreiddiol oedd ychwanegu at rwydwaith cylchoedd chwarae, ragor o gylchoedd a allai gynnal eu hunain yn ariannol. Ni ofynnwyd i staff y Cynllun ddarganfod dulliau newydd o ariannu cylchoedd chwarae na chanolfannau teuluol. Yr oedd y Sefydliad yn fodlon cefnogi'r fenter crefftwaith am ei fod yn gyfarwydd â'r math hwn o weithgaredd yn yr Algarve, Portiwgal, ac am fod y canolfannau yn cynnig rhywbeth heblaw gwersi Cymraeg i oedolion. Serch hynny, ni lwyddodd y Cynllun i greu cyfundrefn marchnata, ac felly, gwerthid y gwaith llaw yn achlysurol mewn ffeiriau a gweithgareddau cymdeithasol yn ardal y Prosiect ei hun. Gan amlaf, dibynnai'r canolfannau ar ddulliau traddodiadol o godi arian, dulliau a ganolbwyntiai ar y gymuned leol bron yn gyfangwbl. Golygai hyn y byddai cyflog y gweithwyr parabroffesiynol yn dibynnu ar gyfraniad ansylweddol cymunedau dirwasgedig. Nid oedd y Cynllun Cymreig wedi ymgodymu â'r diffyg darpariaeth ariannol ar gyfer cyflogau.

Diwedd glo

Mewn gweithdy ym mhencadlys SBvL, a fynychwyd gan Arweinydd y Cynllun ym mis Medi, 1986 (30), gofynnwyd y cwestiwn, "May objectives, as stated in the Grant Letter, be changed?" Cafwyd ateb anuniongyrchol gan y Cyfarwyddwr

Gweithredol fod addasu cynllun wrth iddo ddatblygu yn un o agweddau pwysicaf asesu. Er na fwriedid i'r Cynllun Cymreig geisio darganfod pam yr oedd prinder arweinyddion na sut i oresgyn y problemau a roddodd fod i'r prinder hwnnw, yr oedd profiad gweithio yn y maes yn rhwym o ddatgelu ffeithiau perthnasol. Yr oedd y Cynllun yn feicrocosm o MYM, yn gorfod wynebu yr un anawsterau a'r un gofynion â chylchoedd eraill y Mudiad. Llwyddodd y cynllun yn y rhan fwyaf o achosion i ddod o hyd i fenywod a oedd yn fodlon mynd yn gyfrifol am y cylchoedd chwarae, ond cymerwyd mwy o amser i'w paratoi ar gyfer y gwaith nag a ddisgwylid. Nid oedd gan MYM yr adnoddau i ddefnyddio'r Cynllun yn batrwm ar gyfer rhannau eraill o Gymru. Ni fyddai modd i staff cyflogedig MYM dreulio dwy flynedd mewn ardal er mwyn sicrhau dwy arweinyddes i'r cylch chwarae, yn enwedig pan na ellid bod yn siwr y byddai'r arweinyddion newydd yn parhau am amser hir yn y cylch. Gwendid y Cynllun oedd nad ymgodymodd â'r holl resymau am brinder arweinyddion, ond canolbwyntio, yn hytrach, ar gynyddu nifer y siaradwyr Cymraeg.

Hyd yn oed os oedd y problemau yn rhy fawr i'r Cynllun eu datrys, byddai wedi bod yn bosib i MYM ddefnyddio'r wybodaeth a ddarganfuwyd yn sgil profiad ymarferol y gweithwyr, yn sail i weithdy neu gynhadledd ar gyfer yr asiantaethau hynny a allai newid y drefn. Pwysleisiai SBVL bwysigrwydd partneriaeth â chyrff statudol a gwirfoddol eraill er mwyn lledaenu o leiaf syniadau ac awgrymiadau mwyaf buddiol y Cynllun, os nad y Cynllun yn ei grynswth. Y mae modd o hyd i ddefnyddio'r hyn a ddysgwyd yn rhinwedd

y Prosiect er mwyn gwyntyllu ymateb posib i'r broblem.

Yn ei holl lenyddiaeth y mae SBvL yn mynnu nad oes y fath beth â model perffaith ar gyfer cynlluniau yn ymwneud ag addysg a datblygiad plant ifainc. Y mae'r gwahaniaethau diwylliannol ac economaidd mewn mannau gwahanol o'r byd yn milwrio yn erbyn sefydlu un patrwm sy'n addas i bob sefyllfa. Ar y llaw arall, y mae'r Sefydliad yn hwyluso cysylltiadau rhwng ei brosiectau amrywiol mewn nifer o ffyrdd, er enghraifft trwy'r gweithdai a gynhelir yn yr Hague, y cylchlythyr chwarterol a ddosberthir i bob cynllun a'r cynadleddau achlysurol a drefnir ledled y byd. Trwy'r dulliau amryfal hyn amlygir parodrwydd ar ran y Sefydliad i rannu profiad ar faterion o bwys cyffredinol. Gyda'i brofiad hir ac amrywiol yr oedd gan SBvL lawer o wybodaeth i'w gynnig i brosiectau, yn enwedig pan welai nad oedd modd cyrraedd y nod gwreiddiol. Yr hyn sydd yn peri syndod yw na wnaeth y Sefydliad dynnu sylw'r B.Ll. at yr hyn a oedd yn digwydd mewn mannau eraill o'r byd, ac yn fwy arbennig, at yr ymchwil a wnaethpwyd, ar ei ran, ym maes cymwysterau i weithwyr parabroffesiynol. Pe bai SBvL wedi gwneud hynny, byddai wedi bod yn bosib i MYM ddatblygu'r Cynllun er mwyn darganfod ateb mwy cynhwysfawr i'w brinder arweinyddion.

Y mae lle i gredu bod cyfathrebu yn broblem i'r Cynllun Cymreig. Prin fu'r ymweliadau gan swyddogion SBvL â'r Cynllun ac o ganlyniad, dibynnwyd ar lythyron a galwadau ffôn i gyflwyno gwybodaeth ac ateb cwestiynau. Yr oedd o

leiaf saith deg o'r cant ac wyth o lythyron yn Ffeil Llythyron SBvL yn cydnabod anfon neu dderbyn taliadau'r grant, neu ddogfennau'r Cynllun, neu ryw wybodaeth gyffredinol. Golygai hyn fod ychydig yn fwy na dwsin o lythyron y flwyddyn yn ymwneud â sylwedd y Cynllun. Gwyddys mai dau lythyr yn unig a gafodd eu trafod gan bawb a fu'n gysylltiedig â'r Prosiect Cymreig, sef un gan yr Arbenigwr Rhaglenni yn y flwyddyn gyntaf a'r llall oddi wrth y Dirprwy Gyfarwyddwr Gweithredol yn yr ail flwyddyn. Y mae'n amhosibl gwybod faint o drafod a fu dros y ffôn rhwng swyddogion SBvL ac Arweinydd y Cynllun oherwydd nad oes cofnod o'r galwadau. Serch hynny, byddai'n anodd credu nad oedd trafodaethau ffôn niferus. Er enghraifft, nid oes unrhyw gofnod ysgrifenedig o'r ffaith na chwblhawyd Cwrs Hyfforddi Darpar-arweinyddion yr ail flwyddyn. Ni fyddai'n debyg bod swyddogion y naill ochr na'r llall wedi anwybyddu'n llwyr agwedd mor bwysig o'r gwaith. Y mae'n rhaid ystyried hefyd bod y rhan fwyaf o'r bobl a fu'n gysylltiedig â'r Prosiect yn cyfathrebu yn eu hail iaith. Fel y dywedwyd eisoes, yr oedd pawb o staff y maes, ac eithrio un, wedi dysgu Cymraeg yn ail iaith fel y gwnaeth Swyddog Adnoddau'r Cynllun a'r ddau ysgrifennydd. Yr oedd y rhan fwyaf o swyddogion SBvL wedi dysgu Saesneg, yr iaith a ddefnyddid i gyfathrebu â'r Cynllun Cymreig. Trydedd iaith Arweinydd y Prosiect oedd Saesneg, a ddefnyddiai i gyfathrebu â'r Hague. Trefnwyd bod cyfieithiad Saesneg o gofnodion y B.Ll. yn cael ei anfon i'r Hague, ond weithiau yr oedd y cofnodion gwreiddiol yn aneglur eu hystyr (31). Defnyddid dulliau trosglwyddo gwybodaeth a ddibynnai ar ddolen gyswllt, sef person, yn mynychu cwrs

hyfforddi neu gyfarfod y B.Ll., a fyddai'n cyflwyno adroddiad ar y digwyddiad i weddill y tîm. Esiampl arall o hyn fyddai'r galwadau ffôn niferus ag Arweinydd y Cynllun yn lle mwy o gyswllt uniongyrchol rhwng swyddogion SBvL â'r Cynllun cyfan. Pan ddaeth y Swyddog Datblygu Cynlluniau i gloriannu'r Prosiect, yr oedd yn amlwg i bawb ei bod wedi gwneud penderfyniad ynglŷn â'i ddyfodol cyn cyrraedd Cymru er na fu unrhyw ymweliad am dros flwyddyn. Er yr holl anawsterau cyfathrebu, ni wnaethpwyd unrhyw ymdrech i newid y gyfundrefn gan y naill ochr na'r llall. Gan edrych yn ôl, gellir gweld bod diffygion cyfathrebu rhwng gwahanol haenau'r Cynllun wedi arwain at ddiffyg dealltwriaeth a thyndra. Yn waeth na hynny, collodd y ddau sefydliad gyfle i gydweithio ar bwnc o anfeidrol bwys i'r ddau ohonynt, sef gweithwyr parabroffesiynol.

Ffynonellau

1. Schindler, R. & Brawley, E.A., Social Care at the Front Line, a Worldwide Study of Paraprofessionals, Efrog Newydd & Llundain: Tavistock Publications, 1987, t.1.
2. Ibid. t.1.
3. Bernard van Leer Foundation Newsletter, Rhif 55, Yr Hague: SBvL, 1989, t.7.
4. Beyond Child Survival: towards a new future. Report of the Bernard van Leer Foundation 1986 - 1987, Yr Hague: SBvL, 1988, t.12.
5. Proposal to the Bernard van Leer Foundation, the Hague, The Netherlands, 1986.
6. Playgroup & Nursery Handbook, Mid Glamorgan County Council Social Services Department, t.5. (defnyddiwyd y llawlyfr tan 13 Hydref, 1991).
7. 'Cwrs Sylfaenol i Arweinyddion Newydd Ein Cylchoedd Meithrin (gan gynnwys darpar arweinyddion)'. Canllawiau gan Swyddfa MYM i swyddogion datblygu'r Mudiad ar sut i lunio cwrs hyfforddi arweinyddion.
8. Cofnodion y B.Ll., dyddiedig 10 Mehefin, 1987, par. 2a a 2b.
9. H55, llythyr gan ddirprwyaeth y B.Ll. at Arbenigwr Rhaglenni SBvL, dyddiedig 6 Mehefin, 1988.
10. Braun, D., Report of a Training Programme for Staff of the Bernard van Leer Foundation Welsh Project, The Community Education Development Centre, 1988, par.1.4.
11. Ibid. par.4.
12. Braun, D., Interim Report of a Training Programme for Staff of the BvLF Welsh Project, The Community Education Development Centre, 1988, t.3, par.4.
13. Bernard van Leer Foundation Newsletter, Rhif 55, Yr Hague: SBvL, 1989, t.4.
14. Braun, D., Interim Report of a Training Programme for Staff of the BvLF Welsh Project, The Community Education Development Centre, 1988, Atodiad 6 & 7.
15. Braun, D., Report of a Training Programme for Staff of the Bernard van Leer Foundation Welsh Project, Community Education Development Centre, 1988, Atodiad 6.
16. Ibid. par.2.
17. Programme Bernard van Leer Foundation UK Projects Work-shop 9th and 10th March 1989.

18. Cofnodion cyfarfod staff, 17 Mawrth, 1989, par.2.
19. Williams, G.A., When was Wales? - (A History of the Welsh), Penguin, 1985, t.298.
20. Saynor, M., 'National Council for Vocational Qualifications, Contact, Mehefin 1989, tt.26 - 27.
21. 'Accreditation', Bernard van Leer Foundation Newsletter, Rhif 55, Yr Hague: SBvL, 1989, t.3.
22. Schindler, R. & Brawley, E.A., Social Care at the Front Line, a worldwide study of paraprofessionals, Efrog Newydd & Llundain: Tavistock Publications, 1987, t.257.
23. Pearl, A. & Riessman, F., New Careers for the Poor, Efrog Newydd: Free Press, 1965, t.2.
24. Cofnodion cyfarfod y B.Ll., 10 Mehefin, 1987, par.2.
25. Bernard van Leer Foundation Newsletter, Rhif 55, Yr Hague: SBvL, 1989, t.3.
26. Schindler, R. & Brawley, E.A., Social Care at the Front Line, a worldwide study of paraprofessionals, Efrog Newydd & Llundain: Tavistock Publications, 1987, t.236.
27. Cofnodion cyfarfod staff, 24 Chwefror, 1988, t.3.
28. H51b, llythyr gan Arweinydd y Cynllun at yr Arbenigwr Rhaglenni, dyddiedig 25 Ebrill, 1988.
29. H55, llythyr gan Gyfarwyddwr MYM, Cadeirydd y B.Ll. ac Arweinydd y Cynllun at yr Arbenigwr Rhaglenni, dyddiedig 6 Mehefin, 1988.
30. Summary Report : Project Staff Workshop, The Hague, 14 20 September, 1986.
31. Cofnodion cyfarfod y B.Ll., 22 Mawrth, 1988, par.3.

Adnoddau'r Cynllun

Nod Adnoddau'r Cynllun a'u Derbyniad yn y Canolfannau.

Ar y cychwyn ystyriai'r B.Ll. a staff y Cynllun ganolfannau van Leer yn estyniad o rwydwaith MYM a fyddai'n adlewyrchu anghenion gweddill y cylchoedd. Yr oedd yn dilyn, felly, y byddai pawb yn cytuno y dylid dosbarthu defnyddiau MYM i ganolfannau'r Cynllun cyn mynd ati i ddyfeisio rhai newydd sbon (1).

Soniwyd am adnoddau arfaethedig y Cynllun fel rhan o waith parhaol MYM i ddarparu deunydd ar gyfer plant a rhieni'r cylchoedd chwarae (2). Gwelwyd nawdd y Sefydliad yn gyfle i arbrofi â defnyddiau a ddylai fod yn barod i'w dosbarthu i weddill y rhwydwaith erbyn diwedd y drydedd flwyddyn (3).

Pan benodwyd swyddog adnoddau ar ddechrau'r Cynllun rhoddwyd canllawiau gwaith iddo a alwai am :

"Sicrhau cyflenwad digonol o ddefnyddiau addas ar gyfer cyflwyno'r Gymraeg i blant ac oedolion." (4)

Cyn ymuno â staff y Prosiect, yr oedd y Swyddog Adnoddau eisoes wedi dyfeisio deunydd i ateb anghenion rhieni a phlant cylchoedd chwarae MYM (5). Llyfrau i gynorthwyo rhieni a phlant i godi'r iaith gyda'i gilydd oedd y rhain. Yn ei ragymadrodd i un o'r llyfrau hyn dywedodd yr awdur:

"The hours that a child spends in nursery school each week are few and his teacher's attention is divided among many children. For him to begin using Welsh with confidence and pleasure in the shortest possible time, his parents' help can be invaluable." (6)

Cyhoeddodd y Swyddog Adnoddau gwrs Cymraeg i rieni, yn seiliedig ar y cylch chwarae, yn ogystal â llyfr caneuon a

rhigyau addas i blant bach.

Dengys canllawiau gwaith y Swyddog Adnoddau y byddai ei waith ar y Cynllun yn barhad i raddau helaeth o'i waith ymchwil, sef datblygu defnyddiau i gyflwyno'r Gymraeg i rieni ac oedolion gyda'i gilydd. Yn ei ail adroddiad yr oedd y Swyddog Adnoddau wedi gwahaniaethu rhwng defnyddiau:

- "1.To bring parents of cylch meithrin (nursery group) children (aged 2.5-4) for brief periods into the cylch itself and enable them to participate with their children to some degree in the variety of experiences offered there.
- 2.To extend nursery education and the learning possibilities of parent / child interaction generally, beyond the cylch and into the home."

Bellach, nid dysgu Cymraeg i rieni oedd nod y defnyddiau, ond yn hytrach alluogi'r rhiant i ddefnyddio'r iaith i hyrwyddo datblygiad ei blentyn (7).

Er bod dau ddosbarth o ddefnyddiau bellach, un ar gyfer y cylch chwarae ac un ar gyfer y cartref, yr oedd un elfen yn gyffredin i'r ddau. Yr oeddynt i gyd yn hyrwyddo cydadwaith rhwng plant a'u rhieni yn eu hail iaith. Bwriadwyd y 'Taflenni Gweithgareddau' i gynorthwyo arweinyddion dibrofiad, rhieni di-Gymraeg a'r plant i gymryd rhan mewn nifer o weithgareddau ar y cyd yn y cylch chwarae trwy gyfrwng y Gymraeg. 'Roedd 'Cwrs Stepen y Drws' yn cyflwyno'r Gymraeg ac arferion y cylch chwarae i rieni hollol ddi-Gymraeg er mwyn iddynt rannu profiad eu plant. Ymestynnai'r 'Pecynnau Hwyl' waith y cylchoedd i'r cartref gan ddarparu straeon, caneuon, gēmau a gwaith crefft ar gyfer yr aelwyd. Cyflwynid y pecynnau yn y cylch er mwyn

dangos i'r rhieni sut i'w defnyddio gartref a chynhwysent gyfieithiadau Saesneg a chasetiau caneuon yn ogystal â'r geiriau Cymraeg.

Ymwelai'r Swyddog Adnoddau â'r canolfannau'n gyson er mwyn gwerthuso'r defnyddiau hyn trwy gymorth holiaduron a sgyrsiau â rhieni ac arweinyddion. Distyllwyd elfennau llwyddiannus pob arbrawf i fod yn sail i'r un nesaf, neu fel y dywedodd y Swyddog Adnoddau:

"Each additional experiment has been an effort to utilize the workable elements of the one preceding in another, more successful format." (8)

Yn ôl canlyniadau'r holiaduron a lenwyd gan rieni'r canolfannau yr oedd 96% ohonynt wedi defnyddio'r 'Pecynnau Hwyl' gartref (9). Amrywiai'r defnydd a wnaed o'r adnoddau, ond yr oedd dros hanner rhieni'r Cynllun yn defnyddio'r pecynnau, neu ran ohonynt, bob dydd neu bob yn ail ddydd, gyda'u plant (10). Yn lle derbyn rôl goddefol, medrai rhieni di-Gymraeg, diolch i ddefnyddiau'r Cynllun, gyfrannu at ddatblygiad eu plant yn iaith y cylch chwarae. Gallent gydgyfranogi o ystod eang o weithgareddau a fyddai'n ymestyn iaith newydd y plentyn ac ar yr un pryd, yn rhoi pleser i'r rhieni a'r plant gyda'i gilydd. O ganlyniad i'r ddarpariaeth hon cryfhawyd rôl canolog y rhiant yn addysg gynnar ei blentyn, yn unol ag un o brif themâu cynlluniau SBvL. Daeth seminar, a drefnwyd gan SBvL ar yr union thema, i'r casgliad bod cyfraniad y rhiant i addysg gynnar ei blentyn yn hanfodol i'w ddatblygiad diweddarach:

"A variety of experience in Latin America and elsewhere has demonstrated the importance of full parental involvement in educational efforts with the young child if the full benefit of later opportunities is to

be gained. This is especially important for the disadvantaged. Education at this early stage, without the participation and understanding of parents and community members, is limited in its effects." (11)

Dengys geiriau sy'n cloi un o adroddiadau'r Swyddog Adnoddau fod yr angen i adfer rôl canolog y rhiant yn un dyblyg yng nghyd-destun rhieni uniaith Saesneg a ddewisodd addysg Gymraeg dros eu plant:

"It is clearly unthinkable that these parents should be excluded from their children's experience in the cylch meithrin and made to feel that they themselves have nothing to contribute at this critical stage of child development. Hence the necessity for materials, techniques, opportunities, which will enable them to give this necessary support to their children by using the language in a variety of learning situations without actually becoming Welsh speakers themselves. Every time that a non-Welsh speaking parent sings a Welsh song with his or her child, reads a Welsh story, plays a Welsh game, in the cylch itself or at home, they are together undermining the barriers between school and the world outside which are prevalent in the best of circumstances and almost unavoidable in the area of second language education." (12)

Yr Angen am Adnoddau o Fath Wahanol

O bryd i'w gilydd, gofynnai'r gweithwyr maes am adnoddau, heblaw rhai ysgrifenedig, a fyddai o gymorth yn y cylch a'r cartref. Yn gynnar yn y drydedd flwyddyn, mewn trafo-daeth gan staff y Cynllun ar yr ail o'r 'Pecynnau Hwyl', gofynnwyd am

"...mwy o amrywiaeth a defnyddio blociau lliwgar, gludio ac yn y blaen gan fod torri allan a lliwio'n rhy anodd i blant tair oed. Teimlid fod yn rhaid symud ymlaen o'r tapiâu a datblygu ymhellach. (sic) (13)

Yr oedd y gweithwyr maes yn awyddus i drafod cynlluniau ar gyfer adnoddau newydd er mwyn cyflwyno eu syniadau i'r B.Ll., a hyn er gwaethaf addewid o "ddatblygiadau pellach ar y gweill" gan y Swyddog Adnoddau. Cydnabyddwyd cyfra-

niad yr adnoddau a oedd wedi cael eu dyfeisio eisoes, ond teimlid

"...nad oes eisiau cario ymlaen i arbrofi ymhellach gyda'r un rhai ond ceisio rhoi'r ffurf derfynol ar y pecynnau a chario ymlaen i ddarparu ar gyfer agweddau eraill o waith y Cylch, gan gadw mewn golwg sylwadau ac argymhellion y tîm. (14)

Canolbwyntiai'r holiaduron a roddid i'r rhieni ar y defnyddiau a ddefnyddid yn barod (15). Câi'r rhieni gyfle i sôn am weithgareddau aflwyddiannus yn ogystal â'r rhai llwyddiannus, ond ni ofynnwyd iddynt am sylwadau penodol am adnoddau eraill posib. Ar ddiwedd ambell holiadur rhoddwyd cyfle i'r rhieni roi unrhyw sylw neu awgrym ar bapur, ond yn anaml iawn y lleisiwyd barn am unrhyw beth heblaw'r adnoddau dan sylw.

Yn ystod y drydedd flwyddyn, dechreuodd Arweinydd y Cynllun drefnu gweithdai i greu defnyddiau ar gyfer y cylchoedd chwarae. Deuai'r gweithwyr maes at ei gilydd i un o'r canolfannau lle byddent yn cydweithio i gynhyrchu deunydd celf, cyn rhif a chyn darllen. Y teimlad cyffredinol oedd bod defnyddiau'r Swyddog Adnoddau yn ateb anghenion plant hŷn na'r rhai arferol a geid yn y canolfannau, gan ystyried bod rhai canolfannau yn colli eu plant i'r ysgol Gymraeg yn dair oed. (16)

Yn ei adroddiad ym mis Medi, 1988, dywedodd yr Aseswr Allanol:

"At some stage, the matter of resources for the project as a whole, must be addressed, because clearly the Resources Officer deals with only part of the resources need of the project at present; i.e. the Resources Officer is concerned solely with language

resource needs." (17)

O ganlyniad i'r pwyslais ar un math o adnoddau, cymerodd Arweinydd y Cynllun a'r gweithwyr maes gyfrifoldeb am ddiwallu anghenion eraill y canolfannau. Dosbarthai Arweinydd y Cynllun wybodaeth am ddefnyddiau chwarae a threfnodd gyfundrefn bras-brynu er mwyn cadw cost adnoddau cyffelyb i'r canolfannau mor isel â phosib. Anfonwyd copïau o gwrs Cymraeg i oedolion a luniwyd gan un o'r gweithwyr maes at weddill y tiwtoriaid ynghyd â phhecyn o luniau y gellid ei ddefnyddio yn y dosbarth iaith. Ar y llaw arall, yr oedd y Swyddog Adnoddau wedi casglu llyfrau a chylchgronau, yn ogystal ag ambell gêm iaith, a oedd yn berthnasol i'r dosbarthiadau Cymraeg a'r cylchoedd chwarae. Yr oedd arddangosfa o'r llenyddiaeth hon yn swyddfa'r Swyddog Adnoddau ym Mholitechnig Cymru a medrai aelodau o'r staff gael benthyg yr adnoddau hynny pan fyddent yn ymweld â'r prif swyddfa.

Ar ôl ymweliad Dirprwy Gyfarwyddwr SBvL â'r Cynllun yn 1988 neilltuyd gwaith y Swyddog Adnoddau i fod yn isgynllun (18). Ni roddwyd unrhyw reswm dros wneud hyn ac nid eglurwyd ym mha ffordd y byddai statws yr is-gynllun yn wahanol, er na fyddai'n rhan o gyfrifoldeb Arweinydd y Cynllun bellach. Derbyniai'r Swyddog Adnoddau ei gyllid o'r un gronfa ganolog ag o'r blaen; mynychai gyfarfodydd staff o hyd a daliai i arbrofi gyda'r defnyddiau yng nghylchoedd chwarae'r Prosiect. Ni fu unrhyw newid gweladwy yn y drefn.

Awgrymai'r digwyddiad hwn nad oedd swyddogion SBvL yn

ystyried bod gwaith y Swyddog Adnoddau yn ganolog i'r Cynllun, neu, yn hytrach, nad oedd yn ateb holl anghenion y staff a'r defnyddwyr. Atgyfnerthwyd yr awgrym hwn pan ddaeth Swyddog Datblygu Rhaglenni SBvL ar ei ymweliad olaf. Dywedodd nad oedd gan y Cynllun adnoddau a dargedai blant mwyaf difreintiedig y gymdeithas, gan ddiffinio anfantais mewn termau economaidd yn bennaf.

Er na cheir disgrifiad manwl o'r math o ddefnyddiau a ddisgwyliid gan swyddogion y Sefydliad yn eu gohebiaeth â staff y Cynllun, cyfeiria cyhoeddiadau fel Cylchlythyr chwarterol SBvL at arfer da cynlluniau ledled y byd. Mewn un rhifyn o gylchlythyr SBvL (19), pwysleisir y dylai adnoddau fod yn berthnasol i'r diwylliant lleol ac y dylid perswadio aelodau'r gymuned i helpu creu'r defnyddiau eu hunain. Nid sôn am ddefnyddiau a allai fod o werth y tu allan i'r prosiect a geir yn y Cylchlythyr, ond yn hytrach, sôn y mae am greu adnoddau sydd yn ateb anghenion unigryw y prosiect. Cydnabyddwyd yr angen am adnoddau ar gyfer y gymuned a'r gweithwyr parabroffesiynol yn ogystal ag i'r plant a'u rhieni. Gellir diwallu'r anghenion hynny trwy gyfrwng fideo, tegan, llyfr, cwrs hyfforddi, cylchgrawn neu gartŵn (20). Yr hyn sy'n nodweddu adnoddau llwyddiannus, ym marn swyddogion SBvL, yw eu bod yn ffrwyth cywaith gweithwyr proffesiynol, parabroffesiynol, rhieni, plant ac aelodau'r gymuned, fel yr eglura prif erthygl Cylchlythyr 47:

"In projects as far apart geographically as Israel and Columbia, the benefits of community involvement have been recognised. In both cases, parents are encouraged to participate in the production of games

and toys for their children, and take part in short courses on how to effectively use these materials to stimulate their children's healthy development." (21)

Unwaith yn rhagor, yr oedd disgwyliadau SBvL yn wahanol i rai MYM. Dymuniad staff a swyddogion y Mudiad oedd i'r Cynllun ehangu rhwydwaith MYM gan ddarparu defnyddiau a fyddai'n ateb anghenion y rhwydwaith honno. Yr oedd y Sefydliad, ar y llaw arall, yn awyddus i weithwyr y Cynllun gydweithredu â defnyddwyr y canolfannau i ddyfeisio adnoddau a atebai anghenion teuluoedd difreintiedig eu hardaloedd.

Diweddqlo

Tua diwedd ail flwyddyn y Cynllun gwnaeth MYM gais i'r Sefydliad am gymorth ariannol ychwanegol i dalu am arlunwaith broffesiynol ar gyfer cyfres o straeon y byddai'r Swyddog Adnoddau yn ei pharatoi (22). Ni roddwyd yr arian y pryd hwnnw, nac ar ddiwedd y Cynllun pan wnaethpwyd cais am gyllid i baratoi'r defnyddiau a ddyfeisiwyd yn ystod y Prosiect ar gyfer eu hargraffu gan MYM. Yr oedd y diffiniad o adnoddau a fabwysiadwyd gan y Cynllun yn rhy gyfyng o gofio un o nodweddion amlycaf cynlluniau SBvL, sef:

"the vital importance of developing materials and equipment within projects and to have the equipment relevant to the methods and techniques of the project itself;" (23)

Erbyn hyn y mae cyn Swyddog Adnoddau'r Cynllun wedi ailwampio nifer o ddefnyddiau arbrofol y Prosiect ac maent ar fin cael eu cyhoeddi ar eu newydd wedd. Y mae'r galw am ddefnyddiau ar gyfer rhieni di-Gymraeg a'u plant heb ballu yn y blynyddoedd ers y Cynllun. I'r gwrthwyneb, y mae nifer y plant sy'n derbyn addysg trwy gyfrwng y Gymraeg yn

Ne-ddwyrain Cymru yn cynyddu ac y mae'r mwyafrif ohonynt yn dod o gartrefi di-Gymraeg o hyd.

Er bod adnoddau'r Cynllun yn ateb angen amlwg ym myd addysg Gymraeg, nid oeddynt yn ddigonol o safbwynt y gweithwyr maes nac o safbwynt swyddogion SBvL.

Ffynonellau.

- 1 A1, Cynllun Gwaith drafft, 1986, t.8, par.2.
- 2 Ibid. t.9, par.3.
- 3 Ibid., 'Term 2 Summer Term 1987, 1 Y Cynllun Meithrin', t.9.
- 4 Canllawiau Gwaith Swyddog Adnoddau Cynllun van Leer.
- 5 Brooke, A., Mi Welais Jac-y-Do: a handbook for Welsh learner parents, Gwasg Gomer, 1981.
Dysgu Dau (1 & 2), Gwasg Gomer, 1982.
- 6 Brooke, A., Dysgu Dau (2) (1982) Gwasg Gomer, 'Introduction'.
- 7 Interim Report of the Welsh van Leer Resources Officer (February, 1988).
- 8 Adroddiad Y Swyddog Adnoddau, Gorffennaf, 1989, t.1.
- 9 Adroddiad Yr Aseswr, Medi, 1989, t.14, par.5.3.
- 10 Ibid. t.16, par.5.9.
- 11 The Parent as Prime Educator: Changing Patterns of Parenthood, Yr Hague : SBvL, 1986, t.1.
- 12 Adroddiad Y Swyddog Adnoddau, Medi, 1988, t.11, 'Final Comment'.
- 13 Cofnodion cyfarfod staff, 18 Tachwedd, 1988, tt.1-2, par.2.
- 14 Cofnodion cyfarfod staff, 28 Ebrill, 1989, par.6.ch.
- 15 Interim Report of the Welsh van Leer Resources Officer (February, 1988). Atodiad 2.
- 16 Cofnodion y B.Ll., 14 Hydref, 1987.
- 17 Adroddiad Yr Aseswr, Medi, 1988, t.12, par.6.6.
- 18 H34, llythyr gan y Dirprwy Gyfarwyddwr Gweithredol SBvL at Arweinydd y Cynllun, dyddiedig 18 Ionawr, 1988.
- 19 Bernard van Leer Foundation Newsletter, Rhif 47, Yr Hague: SBvL, 1987, t.1.
- 20 Ibid. t.8.
- 21 Ibid. t.1.
- 22 MYM 14, llythyr gan Gyfarwyddwr MYM at Arbenigwr Rhaglenni SBvL, dyddiedig 18 Gorffennaf, 1988.
- 23 Philp H., & Chetley A., A Small Awakening, Yr Hague: SBvL, 1988, t.132.

Dylanwad Cynllun van Leer.

Wrth ateb y cwestiwn, "Pwy sydd wedi elwa yn sgil Cynllun van Leer a sut?", gellir dod o hyd i wir gyfraniad y Prosiect yn ei gyd-destun. Yn gyntaf, gadawodd y Cynllun gylchoedd chwarae mewn nifer o lefydd lle na bu rhai o'r blaen. O ganlyniad i'r datblygiad hwnnw, y mae nifer gynyddol o blant y pentrefi hynny yn cael eu paratoi i fod yn ddwyieithog ac mae gan MYM rwydwaith ehangach o gylchoedd chwarae mewn ardaloedd yr oedd yn awyddus i'w datblygu. Cynigiodd y Cynllun gyfle i unigolion, yn rhieni ac yn blant, i godi iaith newydd ac, yn bwysicach, i wneud hynny ar y cyd. Cafodd y rhieni gynnig, nid yn unig, i gyfrannu mwy at ddatblygiad eu plant eu hunain, ond hefyd i hyfforddi i fod yn arweinyddion cylch chwarae eu cymuned. Yr oedd profiad gweithio ar gynllun tebyg wedi esgor ar hyder newydd ymhlith y gweithwyr maes yn ogystal, ac mae nifer ohonynt wedi mynd ati i ddatblygu eu gyrfa er diwedd y Cynllun.

Yr oedd yr arbrawf yn un diddorol a dysgodd y rhai a fu'n ei hyrwyddo nifer o wersi am hyfforddiant, ariannu, ac yn bennaf, am gyfathrebu; gwersi buddiol ar gyfer unrhyw gynllun. Arbrofwyd ag adnoddau ar gyfer rhieni a'u plant ac mae ffrwyth yr arbrofion hynny'n cael eu defnyddio gan gynulleidfa ehangach erbyn hyn; arwydd bendant o'u gwerth parhaol.

i. Y Cylchoedd Chwarae a'r Gymuned.

Olion mwyaf gweladwy y Cynllun yw'r saith cylch chwarae

Cymraeg lle na bu rhai o'r blaen. Achub cylch oedd eisoes yn bodoli a fu'r hanes yng Nghwmafan ac mae'n dal i ffynnu gyda 30 o blant ar y gofrestr (1). Dyma eu trydedd flwyddyn er diwedd y cymhorthdal. Erbyn hyn y mae nifer o'r cylchoedd gwreiddiol wedi symud i adeiladau gwahanol am resymau amrywiol. Symudodd Cylch Chwarae'r Pant i gartref newydd ym Merthyr Tudful, ac mae wedi ymsefydlu yn y Ganolfan Gymraeg lle cynhelir dosbarth Cymraeg ar gyfer y mamau, unwaith yr wythnos, i gydredeg â sesiynau'r cylch. Yn ei gartref newydd, y mae'r cylch chwarae yn rhan o ddarpariaeth gyflawn o weithgareddau trwy gyfrwng y Gymraeg ar gyfer pawb yn y gymuned. Y mae 45 o blant ar y gofrestr, ar hyn o bryd, rhwng y cylch chwarae a'r cylch Mam a'i Phlentyn. Y mae Cylch Abercynffig wedi ymsefydlu yn Neuadd yr Eglwys ac mae 20 o blant wedi cofrestru yno. Datblygwyd cysylltiad cryf rhwng y cylch a'r Ysgol Gymraeg leol lle âi'r Arweinyddes i ddysgu Cymraeg i'r mamau ac i gyflwyno'r Cynllun Darllen iddynt. Yn 1992 prynodd Cylch Penrhiwceiber ei adeilad ei hun ac mae dros 60 o blant ar y gofrestr. Canolfan y Teulu yw teitl swyddogol yr adeilad hwn a darperir pob math o weithgareddau yno ar gyfer teuluoedd yr ardal. Cylch chwarae Sandfields yw'r cylch arall sydd wedi symud, o un pen yr ystad i'r llall. Y mae Adran Efrydiau Allanol Coleg Prifysgol Abertawe yn cynnal dosbarth Cymraeg unwaith yr wythnos i gydredeg â'r cylch a chofrestrwyd 20 o blant yno eleni. Y mae Cylch Aberdâr yn dal i gyfarfod yn Aelwyd yr Urdd ac er nad oes dosbarth Cymraeg ar gyfer y rhieni, mae 45 o blant ar y gofrestr. Y mae'r 24 o blant Aberfan, sydd ar gofrestr y cylch, yn mynychu'r Ganolfan Gymdeithasol lle cynhelir dosbarth

Cymraeg un bore'r wythnos ar gyfer rhieni. Cyn-aelod o ddosbarth Cymraeg gwreiddiol y cylch yw tiwtor y grŵp presennol. Yng Ngwent, y mae cylch Abertyleri yn dal i fodoli gyda 10 o blant ar y gofrestr, ond methwyd â chynnal cylch yn Llanhilledd pan adawodd yr arweinydd cyflogedig. Fel y gwelir, y mae nifer o'r cylchoedd wedi cadw'r dosbarth Cymraeg i oedolion ac mae Cylch Penrhiwceiber a Chylch Merthyr Tudful yn rhan o ganolfan sydd yn darparu gwasanaeth eang ar gyfer pob oedran yn y gymuned. Pan agorwyd y pum canolfan wreiddiol yr oedd 43 o blant wedi cofrestru (2). Heddiw, ceir 254 o blant ar gofrestrau'r wyth cylch chwarae sydd yn weddill.

ii. Y Plant ac Addysg Gymraeg

Eithriadau oedd y plant nad aeth ymlaen o gylchoedd chwarae Cynllun van Leer i dderbyn addysg gynradd Gymraeg. Aeth dros 80% o'r plant a oedd wedi bod yng nghylchoedd chwarae y Cynllun i'r ysgol Gymraeg leol (3). Byddai rhai yn dadlau bod y ffaith honno ynddi'i hun yn esgor ar gyfle nas ceir yn ysgolion eraill yr ardaloedd hynny oherwydd y perthynas agos rhwng rhieni ac athrawon sy'n nodweddu'r sector Cymraeg (4). Y prif reswm dros beidio ag anfon plant i'r ysgol Gymraeg, yn ôl gwybodaeth a gasglwyd gan Asesydd y Cynllun, oedd y daith a amrywiai o dair i wyth milltir, nid unrhyw reswm addysgol (5).

Y mae'n bwysig cofio nad oedd addysgu plant trwy gyfrwng y Gymraeg yn beth cyffredin ym mhentrefi'r Cynllun ac, o ganlyniad, yr oedd dewis addysg Gymraeg yn aml yn un

dadleuol, hyd yn oed, o fewn y teulu estynedig. Yn wyneb difaterwch, os nad gwrthdaro, yr oedd y rhieni wedi derbyn cyfrifoldeb am addysg eu plant mewn modd hunan-ymwybodol. Gellir dweud hyn, yn gyntaf am eu bod wedi gwneud dewis, ac yn ail, am fod yr addysg feithrin a ddewiswyd ganddynt yn dibynnu am ei bodolaeth ar eu cefnogaeth. Er gwaethaf y ffaith bod y Cynllun wedi colli nawdd SBvL yn 1989, y mae'r rhan fwyaf o'r cylchoedd yn dal i fod yn hynod o llwyddiannus, fel y gwelir uchod. Dengys y llwyddiant hwn fod yr arbrawf wedi ysgogi diddordeb mewn addysg Gymraeg nas ciliodd gyda diwedd y Cynllun. Y mae Tabl 2 yn amlinellu'r twf ym mhoblogaeth ysgolion Cymraeg sydd yn cael eu bwydo gan gylchoedd chwarae'r Cynllun. Gwelir cynnydd ym mhob un o'r ardaloedd, os nad ym mhob un o'r ysgolion. Yn achos yr ysgolion lle 'roedd nifer y plant wedi gostwng, collasant blant i ysgol neu uned Gymraeg a oedd newydd agor. Wrth ystyried yr ardal gyfan, yn hytrach na'r ysgol unigol, gwelir cynnydd o rwng 12% a 64% yn nifer y plant sydd yn derbyn addysg Gymraeg er 1989, y flwyddyn y daeth y Cynllun i ben. Y mae'n amlwg bod y cylchoedd a sefydlwyd gan Gynllun van Leer yn dal i gyfrannu at y twf sylweddol yn y galw am addysg Gymraeg yn eu hardaloedd.

iii. Y Teuluoedd

Yn ogystal â chynyddu nifer y plant a dderbyniai addysg Gymraeg, cafodd y Cynllun effaith ar berthynas rhieni a'u plant. Sicrhaodd cylchoedd chwarae'r Cynllun fod y rhieni yn medru cyfrannu at addysg eu plant trwy eu galluogi i ddefnyddio'r iaith Gymraeg ac, yn ail, trwy eu hannog i

TWF YM MHOBLOGAETH YSGOLION CYMRAEG ARDALOEDD Y CYNLLUN

TABL 2

	1989	1992	Cynnydd %
GWENT			
Uned Gymraeg Brynmawr/ Ysgol Gymraeg Brynmawr	141	221	} 64.85%
Uned Gymraeg Sofrydd/ Ysgol Gymraeg Cwm Gwyddon	61	112	
GORLLEWIN MORGANNWG			
Ysgol Gymraeg Rhos Afan	253	284	12.25%
MORGANNWG GANOL			
Ysgol Gymraeg Abertcynon	96	196	} 16.38%
Ysgol Gymraeg Aberdâr	264	223	
Ysgol Gymraeg Rhyd-y-Grug	221	270	} 23.06%
Ysgol Gymraeg Santes Tudful	295	365	
Ysgol Gymraeg Penybont-ar-Ogwr	358	356	} 23.72%
Ysgol Gymraeg Pontycymer	93	202	

gymryd rhan yng ngweithgarwch y cylch a pharhau'r gwaith hwnnw gartref. Tra byddai'r plant yn y cylchoedd chwarae, cymerai eu rhieni ran weithredol bob dydd yng ngweithgareddau'r cylch. Anogwyd y rhieni i ddefnyddio Cynllun Darllen MYM gyda'u plant gartref yn ogystal â'r pecynnau a baratowyd gan y Swyddog Adnoddau. Cynhwysai y rhain ragor o straeon, caneuon ar gasét a gwaith celf syml. Cawsai'r plant gyfle, nid yn unig i gymdeithasu a dysgu trwy chwarae ac ymweld â llefydd o ddiddordeb, megis fferm, amgueddfa werin, glan y môr ac yn y blaen, ond hefyd i barhau gwaith y cylch gyda'u rhieni gartref. Yr oedd cyfraniad y rhieni at y cylchoedd, o ran amser ac arian, yn sylweddol, a phan symudodd y plant i'r ysgol Gymraeg leol parhaodd y cyfraniad hwnnw.

Prif ofn rhieni di-Gymraeg sydd yn awyddus i'w plant gael addysg Gymraeg yw na fyddant yn medru eu helpu yn eu gyrfa ysgol oherwydd na fedrant siarad yr iaith. Galluogwyd rhieni di-Gymraeg, yn sgil y Cynllun, i wneud cyfraniad gwerthfawr i addysg eu plant trwy'r Gymraeg. Yn ogystal â chyfraniad yr iaith, cafodd y rhieni wybodaeth am bwysigrwydd gwahanol fathau o chwarae i ddatblygiad plentyn a dangoswyd, trwy esiampl Arweinyddion y canolfannau, sut i ysgogi dychymyg plant. Gwahoddwyd rhieni i hyfforddi yn arweinyddion, i fod yn aelodau o bwyllgor rheoli'r cylchoedd chwarae ac i gymryd rhan ymarferol ym mhob sesiwn o'r cylch. Cynigiwyd partneriaeth i'r rhieni yn unol â chredo SBvL, yn hytrach na dilyn patrwm traddodiadol ysgolion lle mai cyfrifoldeb y bobl broffesiynol yw addys-

gu:

"The cardinal point is that teachers, become in effect, adult educators able to work with parents and monitor activities, whilst the task of direct interaction with children falls upon parents. The assumption is that, by encouraging parents to apply in their own homes the experience gained, the sound development of the child is reinforced. Family and 'education' process are able to dovetail in a continuous developmental environment for the child." (6)

Er diwedd y Cynllun y mae dosbarth Cymraeg i oedolion mewn pedwar o'r canolfannau o hyd, ond unwaith yr wythnos yn unig. Erbyn hyn y mae'r rhieni, gan amlaf, yn gadael y plant yng ngofal yr arweinyddion fel yn y rhan fwyaf o gylchoedd MYM.

Deuai'r rhieni o gefndir amrywiol, ond fel y dengys ail adroddiad blynyddol Aseswr y Cynllun, yr oedd dwy ran o dair naill ai'n ddi-waith, neu'n gwneud gwaith corfforol. Ymhlith y sector hwnnw yr oedd chwe mam ddi-waith o deuluoedd un rhiant (7). Er gwaethaf y ffaith bod y cylchoedd yn cystadlu â darpariaeth feithrin am ddim, llwyddasant i ddenu canran sylweddol o blant o ddosbarthiadau cymdeithasol 4 a 5.

Newidiwyd bywyd rhai o'r rhieni hyn yn sgil eu profiad yn ystod y Cynllun. Derbyniodd y rhieni her y Cynllun i wahanol raddau. Yr oedd rhai yn fodlon mynychu cyrsiau hyfforddi a dysgasant ddigon o Gymraeg i dderbyn cyfryfoldeb am waith y cylch (8). Ni wrthododd neb gymryd rhan yng ngweithgareddau'r cylch chwarae. Ymunodd rhai â rota o gynorthwyr a chafodd pawb gyfle i brofi defnyddiau'r Swyddog Adnoddau ac i fynegi eu barn am eu defnyddioldeb.

Hyfforddwyd saith rhiant yn arweinyddion ac y mae pump ohonynt yn dal i arwain cylch. Gellir crybwyll llawer mwy a gafodd eu cyfle cyntaf i adnabod yr iaith yn nosbarthiadau'r Cynllun ac sydd erbyn hyn yn ei defnyddio'n hyderus. Yr oedd y Cynllun wedi chwarae rhan allweddol yn natblygiad personol nifer fawr o ddefnyddwyr y canolfannau. Er enghraifft, dysgodd un fam-gu'r Gymraeg yn sgil mynd â'i hŵyr i'r cylch chwarae ac wedyn derbyn hyfforddiant i arwain y cylch. Erbyn hyn mae'n gynghorydd dosbarth ac yn dal i gyd-drefnu'r cylch meithrin sydd wedi prynu adeilad a fydd yn gartref parhaol.

Aberfan.

Yn naturiol, yr oedd pob canolfan wedi datblygu ychydig yn wahanol, ond er hynny, byddai'n fuddiol edrych yn fwy manwl ar un o'r canolfannau i ddeall effaith y Cynllun ar y defnyddwyr. Ym mlwyddyn gyntaf canolfan Aberfan yr oedd pedwar ar bymtheg yn mynychu'r dosbarth Cymraeg yn rheolaidd. Bu farw un aelod o'r dosbarth cyn diwedd y flwyddyn a symudodd un i fyw yn Lloegr oherwydd galwadau gwaith. Erbyn hyn y mae gan saith o'r grŵp blant mewn ysgolion Cymraeg. Hyfforddwyd pedwar yn arweinyddion cylch chwarae. Y mae pedwar o'r dosbarth wedi mynd ymlaen i ddilyn Cwrs Cymraeg Dwys Politechnig Cymru / Prifysgol Morgannwg ac y mae chwech wedi mynychu cyrsiau Cymraeg a drefnwyd gan yr Awdurdod Addysg Lleol. Y mae tri yn gweithio yn yr awr ginio mewn ysgolion Cymraeg oherwydd eu gallu i siarad yr iaith ac mae un o'r rhain yn diwtor i ddosbarth Cymraeg anffurfiol yn y pentref. Symudodd un o'r mamau gyda'i theulu i bentref Cymraeg ei iaith yng

Ngogledd Cymru. Cymraeg yw iaith yr aelwyd yn ogystal â chyfrwng addysg y plant ac y mae'r fam yn arwain un o gylchoedd chwarae MYM.

Ar wahân i'r ffaith bod nifer sylweddol o ddefnyddwyr y canolfannau wedi codi ail iaith, mae carfan uchel o'r grŵp gwreiddiol yn Aberfan yn byw bywyd tra gwahanol yn sgil eu cyswllt â'r Cynllun. Y mae pump yn medru cyfathrebu â'u plant neu eu hwyrion mewn dwy iaith. Y mae pedwar yn gwneud gwaith rhan amser sydd yn dibynnu ar eu gallu i siarad Cymraeg ac y mae eu bywyd cymdeithasol yn dra gwahanol i'r hyn a fyddai oni bai am y Cynllun. Nid yw'r canran uchel o oedolion a barhaodd eu hastudiaethau yn achos canolfan Aberfan yn nodweddiadol o grwpiau cyfatebol yn y gymdeithas (9). Manteisiodd y bobl hyn ar y cyfle i ddysgu Cymraeg a gynigiwyd gan y Cynllun, a phan ddaeth y Cynllun i'w derfyn aethant ymlaen gyda'u hastudiaethau. Ar y cyfan, nid oeddent yn bobl â chymwysterau academiaidd ac yn gyffredinol yr oeddynt yn ansicr o'u gallu i ddysgu pan ymunasant â'r canolfannau.

iv. Y Gweithwyr Maes

Cafodd y Cynllun gryn ddylanwad ar fywyd rhai o'r staff cyflogedig yn ogystal â defnyddwyr y canolfannau. Yn ystod tair blynedd y Cynllun, soniwyd yn aml am alluogi'r defnyddwyr i gyrraedd eu llawn botensial, ond pan ddaeth y cymhorthdal i ben yn ddisymwth, sylweddolodd rhai o weithwyr y Cynllun nad oeddent mewn gwell sefyllfa na'r rhai y buont yn eu gwasanaethu. Yr oedd pump o'r deg gweithiwr

maes gwreiddiol wedi derbyn addysg uwch, er nad oedd yr un ohonynt wedi'i hyfforddi i wneud gwaith cymunedol. Nid oedd gan y gweddill gymwysterau ffurfiol ar gyfer y gwaith yr oeddynt yn ei gyflawni ac, er eu holl brofiad ymarferol, ni fyddent yn cael eu derbyn yn athrawon nac yn gynorthwyyr meithrin mewn ysgolion. Nid oedd cyfundrefn NVQ yn bodoli i ddilysu profiad blaenorol gweithwyr ar y pryd, ac felly, 'roedd yn amhosib ennill cymwysterau yn y gweithle heb fynychu cwrs. Wynebai'r gweithwyr maes yr un problemau a gwyd o ddiffyg cymwysterau â'r gweithwyr parbroffesiynol. Os oeddent am ennill cymwysterau byddai'n rhaid iddynt ymddiswyddo a cholli cyflog gan wneud yr un cwrs yn union â myfyrwyr hollol ddibrofiad.

Erbyn hyn y mae dau o'r cyn-diwtoriaid yn hyfforddi i fod yn athrawesau ac y mae un o Arweinyddion y cylchoedd wedi cael cynnig lle ar gwrs hyfforddi athrawon. Aeth pump o'r tîm gwreiddiol i swyddi dysgu oherwydd bod ganddynt gymwysterau addas. Mae dwy arall wedi gadael maes gofal ac addysg plant bach yn gyfangwbl.

v. MYM ac Adnoddau

Yr oedd MYM wedi ennill wyth cylch chwarae a nifer o arweinyddion newydd yn sgil y Cynllun, fel y dangoswyd eisoes. Yr oedd, hefyd, wedi ennill profiad wrth arbrofi ym maes addysgu rhieni a phlant ar y cyd. Llwyddodd Swyddog Adnoddau'r Cynllun i gynhyrchu defnyddiau a oedd wedi'u profi a'u distyllu yn y maes fel y dangoswyd ym Mhennod 8. Erbyn hyn y mae ffrwyth yr arbrofion hynny wedi'i gyhoeddi ac mae ar gael i blant a rhieni ledled

Cymru. Darganfuwyd partner arall i ledaenu'r gwaith hwn yng nghwmni cyhoeddi Acen.

Llwyddiant Cymharol y Cynllun

Y mae'n rhaid cofio bod canolfannau van Leer wedi gwreiddio mewn mannau lle 'roedd swyddogion MYM wedi methu darbwyllo neb i sefydlu cylch chwarae neu lle 'roedd cylch wedi gorfod cau o ddiffyg arweinydd. Y cwestiwn sydd yn codi yw pam 'roedd Cynllun SBvL wedi llwyddo i dorri drwy'r talcen caled lle 'roedd MYM wedi methu sicrhau arweinyddion newydd.

Un gwahaniaeth ym mewnbyn y ddau sefydliad oedd arian. Cyfrannodd SBvL swm sylweddol dros gyfnod o dair blynedd ac o'r herwydd gellid cyflogi gweithwyr i agor cylchoedd a dosbarthiadau Cymraeg. Pan sylweddolwyd bod blwyddyn yn gyfnod rhy fyr i sefydlu cylchoedd annibynnol neilltuwyd arian i sicrhau ôl-ofal ar gyfer y canolfannau gwreiddiol. Y mae MYM yn dibynnu ar weithwyr gwirfoddol fel arfer i wneud y gwaith hwn ac o ganlyniad mae ei weithlu yn dueddol o fod yn ansefydlog. Yr oedd adnoddau ariannol y Cynllun yn medru sicrhau staff mewn mannau anodd. Hyd yn oed pan adawodd hanner y gweithwyr maes ar ddiwedd yr ail flwyddyn gellid parhau'r gwaith arfaethedig oherwydd bod modd cyflogi staff cymwys.

Serch hynny, nid yw arian ynddo'i hun yn ddigon i sicrhau llwyddiant. Un o'r problemau a gwyd weithiau pan gyflogir gweithwyr proffesiynol i ddatblygu gwaith cymunedol yw nad

ydy'r gweithwyr hynny yn perthyn i'r gymuned. "Parasiwtio" yw'r term a ddefnyddir am brosiect a gynllunnir gan asiantaeth allanol sy'n cyflogi gweithwyr proffesiynol o'r tu allan i'r gymuned. Y duedd yn aml yw i'r gweithwyr proffesiynol geisio arwain y bobl leol sy'n dibynnu arnynt, yn lle meithrin sgiliau arwain yn y gymuned ei hun. Pan fydd cynllun yn gorffen a'r gweithwyr yn gadael, bydd y datblygu hefyd yn darfod (10). Ni fydd y gwaith yn gwreiddio oherwydd gorddibyniaeth ar bobl o'r tu allan sy'n methu trosglwyddo'r gallu i arwain. Nid oedd hyn yn gyffredinol wir am Gynllun van Leer fel y dengys parhad 80% o'r cylchoedd. Efallai mai un o'r prif resymau am hyn oedd bod cefndir y gweithwyr yn ddigon tebyg i gefndir y defnyddwyr. Yr oedd saith o'r tîm gwreiddiol yn hanu o'r un ardal, os nad o'r un pentref â defnyddwyr y canolfannau. Yr oedd pawb ar y staff yn byw yn y pentref/dref lle 'roeddent yn gweithio neu yn weddol agos ac yn rhannu'r un gwasanaethau â'r defnyddwyr. O ganlyniad i gefndir cyffredin y gweithwyr a'r defnyddwyr, crewyd teimlad bod y Cynllun wedi'i wreiddio yn y gymuned yn hytrach na chael ei wthio arni gan asiantaeth allanol. Yn ogystal â hyn, 'roedd hi'n hysbys o'r dechrau y byddai cyfraniad y gweithwyr cyflogedig yn dod i ben cyn diwedd y Prosiect. Gwyddai'r defnyddwyr y byddai'n rhaid iddynt gymryd yr awenau eu hunain os oeddent am weld parhad y gwasanaeth, a hynny yn fuan ar ôl ei gychwyn. Cefnoga SBvL bob ymdrech i roi cyfrifoldeb am gynllun yn nwylo'r gymuned, ond mae'r broses yn un hir ac weithiau'n boenus, fel yr eglura'r Tad Gerard Pantin:

"You begin immersing yourself in the community and absorbing their attitudes, their outlook, their priorities, the speed at which they move. This is a painful thing when these attitudes and priorities are quite different from your own, but the pain must be faced and accepted as the gate of entry to the community. You acknowledge with humility that you will never completely understand or appreciate the many hidden problems; the problems they are prepared to discuss with you are merely the tip of the iceberg. So you soon see the absolute necessity of choosing a small number from the community to bridge the gap between you and the people. You accept the fact that though your presence is very important, you yourself do not play an integral part in the development process which belongs solely to the people; but you are responsible for the spark, the jolt, the new-born hope which will signal an end to the long hibernation and the beginning of new life." (11)

Yr oedd y ffaith bod gan y canolfannau weithwyr cyflogedig ymroddedig wedi caniatáu amser i aelodau'r ganolfan dderbyn hyfforddiant i fod yn arweinyddion a meithrin profiad cyn derbyn cyfrifoldeb am y cylch yn llwyr. Cymerai'r darpar-arweinyddion y cyfrifoldeb hwnnw yn raddol dan ofal staff profiadol.

Ar wahân i'r arian a sicrhâi'r sefydlogrwydd angenrheidiol, efallai mai'r prif wahaniaeth rhwng cylchoedd MYM a chanolfannau'r Cynllun ar y pryd oedd bod rhai SBvL yn cynnig cyfle i'r oedolion yn ogystal ag i'r plant. Yn y rhan fwyaf o achosion nid oedd cylchoedd chwarae'r Cynllun yn llefydd i adael y plant tra byddai mamau a thadau yn mynd i'r gwaith. Yn hytrach, disgwylid i'r rhiant aros naill ai yn y cylch neu yn y dosbarth Cymraeg. Ymunai pob oedolyn yng ngweithgareddau'r cylch, o leiaf yn achlysurol, tra byddai rhai yn cymryd rhan yn y gweithgarwch bob dydd. Gofynnwyd am ymrwymiad ac fe'i cafwyd, weithiau oherwydd nad oedd unrhywbeth arall ar gael yn yr ardal i

deuluoedd â phlant bach (12). Yn naturiol amrywiai'r sefyllfa o le i le, ond yn gyffredinol câi'r oedolion gyfle i gymdeithasu ac i ddysgu sgiliau newydd. Ar y dechrau, cynigiwyd dau fath o hyfforddiant i'r oedolion, sef dysgu'r Gymraeg neu ym maes addysg plant bach. Wedyn, ehangwyd y ddarpariaeth yn sgil cymhelliad SBvL i gynnwys gwaith llaw a gwybodaeth gyffredinol am gyrff cyhoeddus a hanes lleol. Daeth siaradwyr i'r canolfannau o'r Bwrdd Trydan a Nwy (Cwm Afan) a Churiad Calon Cymru (Y Pant ac Aberdâr).

Yr oedd gan yr oedolion fwy nag un rheswm dros fynd i'r ganolfan. Yn gyntaf, deuent gyda'u plant er mwyn i'r rhai bach gael cyfle i gymdeithasu â phlant o'r un oedran ac i godi'r Gymraeg. Yr oedd y mwyafrif o'r rhieni wedi dewis y canolfannau oherwydd mai Cymraeg oedd iaith y cylch chwarae ac yr oeddynt yn awyddus i'w plant gael addysg Gymraeg (13). Yn ail, caent gyfle i godi'r iaith eu hunain mewn awyrgylch anffurfiol ac mewn man cyfleus. O ganlyniad, deuent i gysylltiad â grŵp o bobl o'u cymuned eu hunain a oedd yn awyddus i wneud yr un peth â hwy. Rhannent brofiadau a chryfhawyd cysylltiadau o fewn y gymuned. Daeth y defnyddwyr i adnabod Cymry Cymraeg a dysgwyr eraill yn eu hardal eu hunain. Pan gyflwynwyd pynciau eraill, megis crefftwaith a drama, cafodd aelodau eraill y gymuned gyfle i ymuno â'r defnyddwyr, yn eu canolfannau gan amlaf, ac i glywed am y Cynllun a'i nod. Ar ôl i gymhorthdal SBvL orffen, nid oedd yn bosibl cynnal yr un amrywiaeth o weithgareddau oherwydd nad oedd gweithwyr cyflogedig yno i'w trefnu ac am nad oedd defnyddwyr y

canolfannau'n ddigon hyderus eto i ymgymeryd â gwaith o'r fath. Diflannodd y gwasanaeth ar gyfer oedolion, yn y rhan fwyaf o achosion, ar wahân i bedwar dosbarth iaith wythnosol a drefnwyd gan asiantaethau allanol. Erys dwy ganolfan sydd yn cynnwys cylch chwarae Cymraeg ac sydd, hefyd, yn darparu rhaglen lawn o weithgareddau ar gyfer pob oedran, sef Penrhiwceiber a Merthyr Tudful.

Y Gwersi A Ddysgwyd

Y mae modd dangos cyfraniad Cynllun van Leer mewn dwy ffordd. Yr ydym eisoes wedi gweld y cynnydd yn nifer cylchoedd chwarae a siaradwyr y Gymraeg a ddaeth yn sgil y Cynllun. Dyna gyfraniad diriaethol y Prosiect, ond yn ogystal â hyn dysgwyd nifer o wersi o ganlyniad i brofiad y tair blynedd.

Yn gyntaf, darganfuwyd nad oes modd i brosiect ddatrys problem trwy drafod symtomau'r broblem honno yn hytrach na'i hachos. Pan gyll sefydliad gwirfoddol ei weithwyr, neu pan fydd yn cael anhawster dod o hyd i ddigon o bobl i gynnal ei waith, dylid gofyn y cwestiwn sylfaenol pahan y mae hynny'n digwydd. Y mae gofyn y cwestiwn yn rhwym o arwain at ateb a fydd yn newid ffordd y sefydliad o weithredu. Gall newidiadau sylweddol i'r gyfundrefn, megis datblygu ystrwythur gyrfaedd, gymryd amser hir i'w sefydlu ac felly, byddai recriwtio darpar-arweinyddion mewn ardaloedd newydd yn ateb y broblem yn y tymor byr. Bydd hyn yn lleihau'r prinder dros dro, ond oherwydd nad yw'r sefydliad wedi ymgodymu ag achos y prinder y mae'n debyg o

ail ymddangos drachefn.

Yn ail, dangosodd y Cynllun fod modd sefydlu cylch chwarae mewn ardal ddifreintiedig pe telid yr arweinyddion am eu gwaith. Y mae pwysau economaidd ar fenywod, yn yr ardaloedd hyn yn arbennig, i wneud cyfraniad ariannol i'r cartref, lle yn aml iawn y fam yw'r unig un sydd yn gweithio. Rhaid cydnabod hefyd fod arian yn bwysig, nid yn unig ynddo'i hun, ond hefyd oherwydd y statws a rydd i'r gwaith sydd yn cael ei gyflawni. Gellir disgwyl a hawlio safonau uchel pan delir staff i ofalu am blant bach. Adlewyrcha'r cyflog y pwysigrwydd a roir i'r swydd gan y gymdeithas.

Y mae'r drydedd wers a ddysgwyd hefyd yn gysylltiedig â statws y gweithiwr parabroffesiynol. Ar ôl cyfnod mewn swydd bydd y gweithwyr mwyaf dawnus a galluog yn awyddus i godi yn y rhengoedd ac ymgymeryd â gwaith mwy cyfrifol. Yn niffyg ystrwythur gyrfa neu beirianwaith ennill cymwysterau cydnabyddedig, bydd y gweithwyr hyn yn ymadael i chwilio am her newydd. Nid yw'r broblem hon yn gyfyngedig i Gymru, ac mor bell yn ôl â dechrau'r wythdegau ceir cyfeiriad at yr angen am ystrwythur gyrfaedd ar gyfer gweithwyr parabroffesiynol yn un o ddogfennau'r Cenhedloedd Unedig (14). Pan gynhaliwyd gweithdy ar hyfforddiant ar gyfer rhwydwaith cynlluniau SBvL Ynysoedd Prydain, yr oedd galw am ddilysu profiad gweithwyr parabroffesiynol er mwyn iddynt gael eu cydnabod am yr hyn a wnaent (15). Os anwybyddir anghenion gweithwyr parabroffesiynol i wella eu byd personol ac i ddatblygu eu hunain, y mae'n anodd

gwadu bod yr achos yn elwa ar eu traul. Ys dywed astudiaeth fyd-eang o'r pwnc:

"The paraprofessional human service work force worldwide is predominantly a female one. In many instances, these workers are drawn from the poorest segments of the population and are members of disadvantaged racial, ethnic, or other minority groups. While employment in human service jobs or social development programs can be an important step toward greater economic well-being for many of these workers, failure to provide realistic opportunities to progress beyond low-level jobs falls short of a genuine commitment to social justice for the groups involved. In fact the types of jobs provided may simply reinforce the marginal status of many of these workers;...."(16)

Y pedwerydd pwynt a danlinellwyd gan y Cynllun yw nad ar chwarae bach y gellir newid swyddogaeth staff ar ganol prosiect. Disgwylir i weithwyr godi sgiliau newydd yn rhan o'u gwaith ac y mae'r rhan fwyaf o gyflogwyr heddiw yn darparu hyfforddiant mewn swydd er mwyn sicrhau hynny. Fodd bynnag, nid yw'n dilyn bod gan rywun a gyflogir i ddysgu iaith y gallu neu'r awydd i hyfforddi i fod yn weithiwr cymunedol. Pan newidir canllawiau swydd yn sylweddol, gall gweithwyr deimlo'n anghymwys ac yn bryderus. Hyd yn oed pe derbynient y newidiadau hyn byddai angen cynllun hyfforddi trylwyr arnynt yn ogystal â chymorth cyson pobl brofiadol yn y maes.

Cadarnhaodd y Cynllun y gred bod dysgu iaith i rieni a phlant gyda'i gilydd yn fwy boddhaol na chyflwyno'r iaith i blant bach ar eu pennau eu hunain. Wrth gynnig yr iaith i rieni yn ogystal ag i'w plant yr oedd yn bosib newid iaith yr aelwyd am o leiaf ran o'r dydd ac o ganlyniad byddai'r dysgu yn parhau yn y cartref. Y mae'r gyfndrefn hon yn galluogi rhieni i ailafael yn eu rôl o fod yn

brif addysgwyr eu plant, yn lle gorfod troi am gymorth at addysgwyr proffesiynol. Y mae'r broses o ddysgu rhieni a phlant ar y cyd, felly, yn cyflawni dau beth; sef ei bod yn debyg o newid arferion y cartref a'i bod yn hyrwyddo rôl gweithredol y rhiant yn addysg ei blentyn. Gofid athrawon ysgolion uwchradd Cymraeg yw nad ydy plant o gartrefi di-Gymraeg yn cael digon o gyfle i ddefnyddio'r iaith y tu allan i'r ysgol. Yr ofn yw y bydd y plant hyn yn cefnu ar yr iaith os nad ydyw'n berthnasol i'w bywyd bob dydd ac felly, y mae hwyluso newid iaith yr aelwyd yn atgyfnerthu'r gwaith a wneir yn yr ysgol.

Y mae'r chweched wers a ddysgwyd yn gysylltiedig â'r perthynas rhwng amser ac arian. Dibynna mudiadau gwirfoddol, megis MYM, ar arian eu cefnogwyr ac, i raddau cynyddol, ar gymhorthdal o'r pwrs cyhoeddus. Pan fydd mudiad gwirfoddol yn awyddus i arbrofi neu i ehangu ei waith, byddai'n rhaid sefydlu prosiect a gwneud cais am arian am gyfnod penodol. Y mae dau berygl ynghlwm wrth ariannu tymor byr: yn gyntaf, y duedd i greu cynllun a fydd yn denu cymhorthdal gan gorff ariannu yn hytrach nag un a fydd yn ateb anghenion y defnyddwyr a'r daliwr grant. Yn ail, tuedda dalwyr grant i fod yn oruchelgeisiol oherwydd amserlen gaeth y corff ariannu. Mewn disgrifiad o brosiect yn Netherley, Lerpwl, ceir y cyfeiriad canlynol at y broblem gyntaf:

"...Such problems are part of all voluntary organizations. Usually in such groups, policies are not sufficiently hammered out, and when the crunch of funding comes, the policy or work plan most amenable to the prospective funding source is chosen." (17)

Cyn sicrhau cymhorthdal, rhaid ymgodymu â'r amserlen. Y

mae'n hanfodol bwysig bod y ddwy ochr yn cytuno ar amserlen ymarferol i gyflawni amcanion y prosiect, yn enwedig lle bo elfen o waith datblygu'r gymuned neu'r unigolyn yn y fantol. Fel y dywed yr adroddiad ar Gynllun Netherley:

"Then too, if one of the long-term aims of a project is that working-class people are to exercise some project control, it must be kept in mind that this takes time. Confidence, skills and the experience needed to make choices and take control are acquired gradually by those who previously have had little choice in jobs, housing, education." (18)

Dysgodd y Cynllun wers sylfaenol arall am y math hwn o ariannu, sef y dylid cynllunio ar gyfer diwedd y prosiect o'r cychwyn cyntaf. Weithiau y mae cyrff ariannu yn parhau eu nawdd, ond yn anaml i'r un graddau ag yn y cyfnod gwreiddiol. Os dymunir cymhathu cynllun cyfan, neu hyd yn oed elfennau o waith cynllun, â rhwydwaith ehangach, y mae angen paratoi gogyfer â hynny yn fuan ym mywyd y prosiect. Y mae tuedd i gyrff ariannu ddisgwyl i dderbynnydd grant chwilio am bartneriaid ychwanegol i ysgwyddo'r baich ariannol dros gyfnod hir a'r paradocs yw eu bod yn debycach o barhau eu nawdd os llwyddir i godi arian o ffynhonnell newydd. Nid oes rhaid i'r cyfraniad atodol fod yn un ariannol o angenrheidrwydd; gellir cyfrannu amser gweithwyr neu adnoddau eraill heb godi tâl amdanynt, unrhywbeth a fydd yn sicrhau na fydd holl gost y gwaith yn syrthio ar y noddwr gwreiddiol.

Yn olaf, ac efallai, yn bennaf, dysgodd y Cynllun fod cyfathrebu effeithiol rhwng cyfranogwyr yn hanfodol bwysig. Pan ddibynnir ar un person i fod yn ddolen gyswllt rhwng gwahanol gyfranogwyr, creir sefyllfa lle:

bydd pwysau ar y person hwnnw i ddehongli syniadau pawb i'w gilydd,
dim ond un dehongliad fydd yn cael ei gynnig i'r gwahanol grwpiau,
un llais yn unig fydd yn pledio achos neu gais unrhyw garfan i weddill y cyfranogwyr,
bydd cyfathrebu yn cael ei arafu gan gyfryngwr,
bydd pellter yn cael ei roi rhwng cyfranogwyr gan gyfryngwr.

Nid mater syml o drosglwyddo gwybodaeth yw cyfathrebu effeithiol. Yr hyn sydd yn llawer mwy anodd yw cyfleu athroniaeth neu agwedd y gwahanol grwpiau i'w gilydd. Er mwyn hwyluso dealltwriaeth ar bob lefel dylid sefydlu peirianwaith cyfathrebu lle bydd yr holl gyfranogwyr yn cyfarfod â'i gilydd o leiaf unwaith y flwyddyn am gyfnod sylweddol.

Diweddsglo

Rydym newydd ystyried cyfraniad ymarferol a haniaethol Cynllun van Leer i ardaloedd y canolfannau ac i'n gwybodaeth am brosiectau o'r fath. Yn ogystal â hyn dylid ystyried agwedd y ddau gorff a fu ynghlwm wrth y Cynllun, MYM - derbynnydd y grant a SBvL - y corff ariannu. Faint o lwyddiant, neu o fethiant, oedd Cynllun van Leer yn nhermau Cais MYM (Gweler Atodiad 19) ac yn ôl athroniaeth SBvL?

Ar yr ochr gadarnhaol, yr oedd y Cynllun wedi ehangu rhwydwaith cylchoedd chwarae MYM; yr oedd wedi hyfforddi

oedd wedi datblygu defnyddiau a barhâi waith y cylch yn y cartref. Digwyddodd hyn oll mewn ardaloedd lle 'roedd prinder Cymry Cymraeg a diffyg arweinyddion cymwys yn gwneud y datblygiad mewn addysg feithrin Gymraeg yn annhebygol. Fodd bynnag, agorwyd wyth, yn unig, o'r pymtheg cylch chwarae arfaethedig ac ni lwyddwyd i ddenu'r nifer fawr o blant a theuluoedd a ddisgwyliwyd yn y Llythyr Cais.

Yn ôl meini prawf SBvL yr oedd y Cynllun Cymreig wedi methu ar nifer o bwyntiau. Yn gyntaf, er bod y gymuned leol yn gofalu am ei chanolfan o ddydd i ddydd, ni chyfrannai at bolisi rheoli'r Cynllun ei hun. Yn ail, ni ddenwyd partneriaid newydd i gymryd cyfrifoldeb am ran o'r Cynllun neu i gyfrannu tuag at gostau ei gynnal. Yn drydydd, ni lwyddwyd i ddenu nifer sylweddol o blant a theuluoedd mwyaf difreintiedig cymoedd de-ddwyrain Cymru i'r canolfannau ac nid oedd gan y Cynllun drefn i gyflawni hynny chwaith. Yn olaf, ni sefydlwyd cyfundrefn hyfforddi ar gyfer y gweithwyr parabroffesiynol a fyddai'n eu cymhwyso i weithio â rhieni yn ogystal ag â phlant.

Serch hynny, dylai swyddogion SBvL gydnabod bod y twf yn nifer y plant sydd yn mynychu'r cylchoedd a sefydlwyd gan y Cynllun, yn adlewyrchu dymuniad y gymuned am fath arbenig o addysg. Efallai nad oedd yr iaith Gymraeg o'r pwys mwyaf ymysg blaenoriaethau y Sefydliad, ond mae'n amlwg bod nifer sylweddol o rieni o bob dosbarth cymdeithasol yn ardaloedd y Cynllun yn awyddus i'w plant gael addysg Gymraeg. Ni ellir anwybyddu'r cynnydd parhaol yn nifer y

rhieni sydd yn dewis addysg Gymraeg dros eu plant. Hwylusodd y Prosiect y dewis hwnnw ac er bod y Cynllun, fel y cyfryw, wedi dod i ben, y mae mwyfwy o rieni yn dal i wneud yr un dewis. Y mae cylchoedd chwarae Cynllun van Leer yn dal i ateb anghenion eu cymunedau, yn gymaint â'u bod yn rhoi plant ar ben y ffordd i fod yn ddwyieithog.

Ffynonellau

1. Manylion am y cylchoedd gan Swyddogion Datblygu MYM a'r Arweinyddion.
2. Adroddiad Rhagarweiniol yr Aseswr, Medi 1987, Tabl 1.
3. Adroddiad yr Aseswr, Medi 1989, t.22, p.8.3.
4. Llythyr gan Aseswr y Cynllun, dyddiedig 12 Mehefin, 1989, at Gyfarwyddwr SBvL, p.ii.
5. Adroddiad yr Aseswr, Medi 1989, t.22, p.8.4.
6. The Parent as Prime Educator: Changing Patterns of Parenthood, Yr Hague: SBvL, 1986, t.7.
7. Adroddiad yr Aseswr, Medi 1988, tt.6-7.
8. Sefyllfa'r Canolfannau ar 25 Medi, 1987, Arweinyddion. (Dogfen a gyflwynwyd i'r B.Ll.).
9. Adroddiad Rhagarweiniol Aseswr Cynllun van Leer, Medi 1987, t.5, p.5.1 & 5.2.
10. Nimnicht, G., Arango, M., & Hearn, L., Meeting the Needs of Young Children: Policy Alternatives, Yr Hague: SBvL, 1987, t.13.
11. Pantin G., A Mole Cricket Called Servol, Rhydychen: Pergamon Press, 1979, tt.74-75.
12. Cofnod o dâp gan un o weithwyr y maes.
13. Adroddiad yr Aseswr, Medi 1988. Table 3.
14. Cenhedloedd Unedig, Development at Grass Roots: Training of Front-Line Personnel in Social Welfare, Efrog Newydd: CU, Adran Faterion Economaidd a Chymdeithasol Rhyngwladol, 1980.
15. Bernard van Leer Foundation Newsletter Rhif 55, Yr Hague: SBvL, 1989, t.3, 'Accreditation'.
16. Schindler R., & Brawley A.B., Social Care at the Front Line, a Worldwide Study of Paraprofessionals, Efrog Newydd a Llundain: Tavistock Publications, 1987, t.257.
17. Filkin E. et al., Women and Children First, Michigan: The High/Scope Press, 1984, t.116.
18. Ibid., t.135.

LLYFRYDDIAETH

- Brooke, A. MI WELAIS JAC-Y-DO: A HANDBOOK FOR WELSH LEARNER PARENTS. GWASG GOMER 1981.
- Brooke, A. DYSGU DAU, 1 & 2. GWASG GOMER. 1982.
- Filkin, E. et al., WOMEN AND CHILDREN FIRST. MICHIGAN. THE HIGH/SCOPE PRESS. 1984.
- Jones, I.G. COMMUNITIES, ESSAYS IN THE SOCIAL HISTORY OF VICTORIAN WALES. GWASG GOMER. 1987.
- Morris, J. & Wilkinson, B. DIVIDED WALES : LOCAL PROSPERITY IN THE 1980s. CARDIFF BUSINESS SCHOOL. 1989.
- Nimnicht, G.; Arango, M.; & Hearn, L. MEETING THE NEEDS OF YOUNG CHILDREN: POLICY ALTERNATIVES. YR HAGUE. SBvL. 1987.
- Office of Population Censuses and Surveys. CENSUS 1981, HMSO, (1983).
- Pantin, G. A MOLE CRICKET CALLED SERVOL. RHYDYCHEN. PERGAMON PRESS. 1979.
- Pearl, A. & Riessman, F. NEW CAREERS FOR THE POOR. EFROG NEWYDD. FREE PRESS. 1965.
- Philp, H. & Chetley, A. A SMALL AWAKENING. YR HAGUE. SBvL. 1988.
- Schindler, R. & Brawley, E.A. SOCIAL CARE AT THE FRONT LINE, A WORLDWIDE STUDY OF PARAPROFESSIONALS EFROG NEWYDD & LLUNDAIN. TAVISTOCK PUBLICATIONS. 1987.
- Sefydliad Bernard van Leer BEYOND CHILD SURVIVAL: TOWARDS A NEW FUTURE REPORT OF THE BERNARD VAN LEER FOUNDATION, 1986-87. 1988.
- MULTI-CULTURAL SOCIETIES: EARLY CHILDHOOD EDUCATION AND CARE. 1984.
- THE PARENT AS PRIME EDUCATOR: CHANGING PATTERNS OF PARENTHOOD. 1986.
- Swyddfa Gymreig. MID YEAR ESTIMATE, HMSO, (1986).
- YSTADEGAU ADDYSG YNG NGHYNRU, Rhif 11, 1986.
- Williams, G.A. WHEN WAS WALES? - (A HISTORY OF THE WELSH). PENGUIN BOOKS. 1985.

CYLCHGRONAU AC ADRODDIADAU

- Bernard van Leer Foundation. Newsletter, Rhif 37, (1983).
Newsletter, Rhif 44, (1986).
Newsletter, Rhif 47, (1987).
Newsletter, Rhif 53, (1989).
"Accreditation", Newsletter, Rhif 55, (1989).
- Brown, M. "Adroddiadau'r Staff - Ceredigion." Adroddiad Blynyddol Mudiad Ysgolion Meithrin 1984-85, (1985).
- Cenhedloedd Unedig. "Development at Grass Roots - Training of Front-Line Personnel in Social Welfare." Adran Faterion Economaidd a Chymdeithasol Rhyngwladol, (1980).
- Cyngor Sir Gorllewin Morgannwg. Statistics of West Glamorgan, (1989).
- Davies, C. "Adroddiadau'r Staff - Môn." Adroddiad Blynyddol Mudiad Ysgolion Meithrin 1983-84", (1984).
- Economic Policy & Research Unit. Mid Glamorgan in Figures, (1988).
- Fransis, M. et al., "Adroddiadau'r Staff - Morgannwg Ganol." Adroddiad Blynyddol Mudiad Ysgolion Meithrin 1983-84, (1984).
- Gwasanaethau Cymdeithasol Cyngor Sir Morgannwg Ganol. Playgroup and Nursery Handbook, (defnyddiwyd tan 13 Hydref, 1991.)
- James, R. Adroddiad Blynyddol Mudiad Ysgolion Meithrin 1980-81, (1981).
- Jones, L.T. Adroddiad Blynyddol Mudiad Ysgolion Meithrin 1980-81, (1981).
- Owen, I. "The van Leer Project in the South Wales Valleys," Meithrin, Rhifyn 44, (1989).
- Pantin, G. "Helping People", Newsletter, Rhif 54, (1989).
- Public Relations & Information Officer. Gwent in Numbers, (1985).

- Saynor, M. "National Council for Vocational Qualifications," Contact, Mehefin (1989).
- Taylor, D. "Creative Accounting", Unemployment Bulletin, Rhif 20-22.
- Urban & Economic Development Group. Revitalising the Heart of Abertillery Adroddiad ar ran y W.D.A., Cyngor Dosbarth Blaenau Gwent a Chyngor Cymuned Abertyleri. (1988).

Gweler rhestr isod o ddogfennau nas cyhoeddwyd ac sydd, erbyn hyn, yng Nghanolfan Astudiaethau Iaith, Prifysgol Morgannwg.

Atkins, C. "Economic and Social Change in the South Wales Mining Town of Aber-tillery", (traethawd a gyflwynwyd ym Mholitechnig Briste), 1982.

Barker, W. "The Home as the First Pre-School - a New Support Programme", (darlith a roddwyd yn ystod cynhadledd flynyddol "South African Association for Early Childhood Education", 1984.

Braun, D. "Interim Report of a Training Programme for Staff of the Bernard van Leer Foundation Welsh Project", The Community Education Development Centre, 1988.

"Report of a Training Programme for Staff of the Bernard van Leer Foundation Welsh Project", The Community Education Development Centre, 1988.

Brooke, A. Adroddiad y Swyddog Adnoddau, Chwefror, 1988.

Adroddiad y Swyddog Adnoddau, Medi, 1988.

Adroddiad y Swyddog Adnoddau, Gorffennaf, 1989.

Cofnodion Cyfarfodydd
Staff Cynllun van Leer.

8 Hydref, 1986.
27 Mawrth, 1987.
17 Mehefin, 1987.
26 Mehefin, 1987.
4 Rhagfyr, 1987.
24 Chwefror, 1988.
21 Hydref, 1988.
18 Tachwedd, 1988.
17 Mawrth, 1989.
28 Ebrill, 1989.

Community Education
Development Centre.

Programme Bernard van Leer Founda-
tion U.K. Projects Workshop 9th and
10th March, 1989.

Cofnodion Cyfarfodydd
Bwrdd Llywio Cynllun
van Leer.

4 Mawrth, 1987.
29 Ebrill, 1987.
10 Mehefin, 1987.
14 Hydref, 1987.
24 Chwefror, 1988.
22 Mawrth, 1988.
7 Tachwedd, 1988.
16 Rhagfyr, 1988.
15 Mehefin, 1989.
29 Mehefin, 1989.

Cyngor Sir Morgannwg
Ganol.

Welsh Medium Primary Education Spe-
cial Sub-Committee 2 March, 1988.
Report No. 30.

"Deprivation in Mid Glamorgan,"
1985.

Cynllun van Leer.

A1, Cynllun Gwaith Drafft.

Manylion am y cylchoedd.

Sefyllfa'r Canolfannau.

Llythyron.

H12 - gan Arbenigwr Rhaglenni SBvL
at Gyfarwyddwr MYM, dyddiedig 16
Ebrill, 1987.

H13 - gan Arbenigwr Rhaglenni SBvL
at Gadeirydd y B.Ll., dyddiedig 16
Ebrill, 1987.

H14 - gan Arbenigwr Rhaglenni SBvL
at Arweinydd y Cynllun, dyddiedig
16 Ebrill, 1987.

H20 - gan Arbenigwr Rhaglenni SBvL
at Arweinydd y Cynllun, dyddiedig
30 Medi, 1987.

H21 - gan Arweinydd y Cynllun at
Arbenigwr Rhaglenni SBvL, dyddiedig
22 Tachwedd, 1987.

H25 - gan Arweinydd y Cynllun at
Arbenigwr Rhaglenni SBvL, dyddiedig
20 Tachwedd, 1987.

H26 - gan Ddirprwy Gyfarwyddwr
Gweithredol SBvL at Gyfarwyddwr
MYM, dyddiedig 19 Tachwedd, 1987.

H32 - gan Arbenigwr Rhaglenni SBvL
at Arweinydd y Cynllun, dyddiedig
21 Rhagfyr, 1987.

H34 - gan Ddirprwy Gyfarwyddwr
Gweithredol SBvL at Arweinydd y
Cynllun, dyddiedig 18 Ionawr, 1988.

H35 - gan Ddirprwy Gyfarwyddwr
Gweithredol SBvL at Gyfarwyddwr
MYM, dyddiedig 19 Ionawr, 1988.

H36 - gan Ddirprwy Gyfarwyddwr
Gweithredol SBvL at Gadeirydd y
B.Ll., dyddiedig 19 Ionawr, 1988.

H51b - gan Arweinydd y Cynllun at
Arbenigwr Rhaglenni SBvL, dyddiedig
25 Ebrill, 1988.

H52 - gan Arbenigwr Rhaglenni SBvL
at Arweinydd y Cynllun, dyddiedig
2 Mai, 1988.

H55 - gan Ddirprwyaeth y B.Ll. at
Arbenigwr Rhaglenni SBvL, dyddiedig
6 Mehefin, 1988.

H68a - gan Arweinydd y Cynllun at
Arbenigwr SBvL, heb ddyddiad.

H78 - gan Arbenigwr Rhaglenni SBvL
at Arweinydd y Cynllun, dyddiedig
6 Gorffennaf, 1989.

MYM 14 - gan Gyfarwyddwr MYM at
Arbenigwr Rhaglenni SBvL, dyddiedig
18 Gorffennaf, 1988.

MYM 14b - gan Arbenigwr Rhaglenni
SBvL at Gyfarwyddwr MYM, dyddiedig
2 Medi, 1988.

Sc 9 / DEP - gan Gyfarwyddwr Addysg
Gwent at Ymchwilydd Cynllun van
Leer, dyddiedig 14 Chwefror, 1989.

CvL 1 - gan Arweinydd y Cynllun at
weddill y staff, dyddiedig 26
Ionawr, 1987.

CvL 2 - gan Arweinydd y Cynllun at
Arweinydd Cylch Meithrin Aber-
tyleri, dyddiedig 16 Rhagfyr, 1987.

CvL 3 - gan Aseswr Cynllun van Leer
at Gyfarwyddwr SBvL, dyddiedig 12
Mehefin, 1989.

Mudiad Ysgolion
Meithrin.

Adroddiad Is-bwyllgor Stwythur Mudiad Ysgolion Meithrin. 1986.

Cwrs Sylfaenol i Arweinyddion Newydd ein Cylchoedd Meithrin (gan gynnwys darpar arweinyddion)

Canllawiau Swydd Arweinydd Cynllun van Leer.

Canllawiau Gwaith Swyddog Adnoddau Cynllun van Leer.

Proposal to the Bernard van Leer Foundation, the Hague, the Netherlands, 1986.

Morgan, I.W.

Adroddiad Rhagarweiniol yr Aseswr, 1987.

Adroddiad yr Aseswr, Medi 1988.

Adroddiad yr Aseswr, Medi 1989.

Sefydliad Bernard van Leer.

Summary Report: Project Staff Workshop, The Hague. 1986.

MUDIAD YSGOLION MEITHRIN

Pwyllgor Llywio Cynllun van Leer

Cadeirydd	Mr Cennard Davies (Politechnig Cymru)
Is Gadeirydd	Mr. Allan James (Politechnig Cymru)
Ysgrifenyddes	Ms. Ivonne Owen
Aelodau	Mrs. Ellen ap Gwynn (Cadeirydd MYM)
	Mr. Wyn Rees (Rhieni Dros Addysg Gymraeg)
	Mr. Gareth Jones (MYM)
	Mr. Bryan Jones (Cyfarwyddwr MYM)

Enwebwyd i'r Pwyllgor

	Mrs. Rhian Criddle (Gwent)
	Mrs. Catrin Stevens (Gorllewin Morgannwg)
	Mr. Clive Williams (Morgannwg Ganol)
	Mrs. Meinir Jones (Swyddog MYM)
	Mrs. Rita Jones (Swyddog MYM)
	Mrs. Marian Maw (Swyddog MYM)
	Mrs. Gay Thomas (Swyddog MYM)
	Mrs. Diane Evans (Swyddog MYM)
	Mrs. Anne England (*Cynrychiolydd Staff y Cynllun)

ATODIAD 2

CWRS A NODDIR GAN FUDIAD YSGOLION MEITHRIN : GORFFENNAF

COURSE SPONSORED BY MUDIAD YSGOLION MEITHRIN : JULY 1987

Ionawr 9fed January 9th	<u>Plant ag Anghenion Arbennig</u> <u>Children with Special Needs</u> Maria Tucker - Ysbyty'r Waun University Hospital of Wales Man cyfarfod: Canolfan Athrawon Venue: Teachers Centre, Trefforest
Ionawr 16eg January 16th	<u>Cyn rif a chyn ddarllen</u> <u>Pre reading skills</u> Sian Wyn Siencyn Man cyfarfod: Canolfan Athrawon Venue: Teachers Centre, Trefforest
Ionawr 23ain January 23rd	<u>Ymweliad ag Ysgol Gymraeg leol/uned</u> <u>A visit to a local Welsh School/unit</u>
Ionawr 30ain January 30th	<u>Datblygiad plentyn</u> <u>Child Development</u> Rhian Harries - Ymwelydd Iechyd Health Visitor Man cyfarfod: Canolfan Athrawon Venue: Teachers Centre, Trefforest
Chwefror 6ed	<u>Paratoi ar gyfer yr ysgol</u> <u>Preparing for school</u> Hilary Cafferey Man cyfarfod: Canolfan Athrawon Venue; Teachers Centre, Trefforest
Chwefror 13eg February 13th	<u>Cyflwyno iaith yn y cylch meithrin</u> <u>Introducing Language</u> Gaynor Walter Jones Man cyfarfod: Canolfan Athrawon Venue: Teachers Centre, Trefforest

HANNER TYMOR

Chwefror 27ain
February 27th

Cylchoedd Mam a'i Phlentyn
Mother and Child Groups

Dr. Anne Brooke

Man cyfarfod: I'w drefnu
Venue: To be arranged

Mawrth 6ed
March 6th

Y Cylch Meithrin yn y Gymuned
The Playgroup in the Community

Avril Jones

Man cyfarfod: Canolfan Athrawon
Venue: Teachers Centre, Trefforest

Mawrth 13eg
March 13th

Gweithgareddau corfforol gyda phlant
Movement with young children ifanc

Bethan Cafferey

Man cyfarfod: Canolfan Athrawon
Venue: Teachers Centre, Trefforest

Mawrth 20fed
March 20th

Ymweliad a'r Cylchoedd
Visit to the Playgroups

Mawrth 27ain
March 27th

Dweud stori
Telling a story

Mary Culliford

Man cyfarfod: Canolfan Athrawon
Venue: Teachers Centre, Trefforest

Ebrill 3ydd
April 3rd

Cerddoriaeth yn y Cylch Meithrin
Music in the Playgroup

Phyllis Kinney

Man cyfarfod: Canolfan Athrawon
Venue: Teachers Centre, Trefforest

Ebrill 10fed
April 10th

Gwasanaethau Cymdeithasol - eu
rheolau ynglŷn â Chylchoedd Meithrin
Social Services - rules and
regulations relating to Playgroups

Gwyneth Davies - Gwasanaethau Cym-
deithasol Cwm Rhymni Social Services

PASG

CWRS SYLFAENOL I ARWEINYDDION NEWYDD EIN CYLCHOEDD

MEITHRIN (gan gynnwys darpar arweinyddion)

Paratoi

Mae angen paratoadau manwl a gofalus cyn cychwyn y cwrs sylfaenol. Dyma nifer o awgrymiadau i'w hystyried wrth drefnu cwrs o'r fath. Sylweddolwn wrth gwrs y bydd gofynion y siroedd yn wahanol ac y bydd rhaid cynllunio'r cwrs yn ôl anghenion ardaloedd gwahanol.

1. Dylai'r Swyddog Datblygu cymeryd y cyfrifoldeb o drefnu'r cwrs, efallai gyda help grwp o bobl sydd â diddordeb yn y cwrs sylfaenol.

- e.e.
1. Cynrychiolydd o'r Cylchoedd Meithrin.
  2. Gweithiwr Cymdeithasol neu berson o'r Adran
Gwasanaethau Cymdeithasol
  3. Ymwelydd Iechyd neu Nyrs Ardal.
  4. Athrawes o'r Ysgol Fabannod.
  5. Cynrychiolydd o'r Adran Addysg.
  6. Unrhyw un sydd â diddordeb mewn addysg cynnar
(plant dan 5 oed).

2. Os yn bosibl, dylai'r grwp hwn gyfarfod nifer o weithiau i drefnu rhai pwyntiau ymarferol. Dyma bwyntiau i'w hystyried:

- a) Teitl y cwrs
- b) Hyd y cwrs. Beth sydd yn addas i'ch ardal?
Awgrymwn 8-10 wythnos, un cyfarfod yr wythnos.
- c) Ble i gynnal y cwrs. A fydd yr Adran Addysg neu'r

Swyddog Addysg i Oedolion yn gallu helpu?

ch) Tiwtor neu gadeirydd y cwrs.

d) Tâl am y cwrs? - i) gan yr arweinyddion

ii) tal am gyfarpar a ddefnddir ar
y cwrs megis paent, clai, papur.

dd) Trafod cynnwys y cwrs (Y maes llafur).

3. Gwaith y Tiwtor neu'r Cadeirydd

Y Swyddog Datblygu yw'r person mwyaf addas ar gyfer y swydd hon gan fod profiad helaeth o'r sefyllfa leol yn angenrheidiol.

1. I fod yn bresennol ym mhob cyfarfod o'r cwrs.
2. I edrych ar ôl yr ochr weinyddol.
3. Cysylltu â'r Gwasanaethau Cymdeithasol, Adran Addysg ag ati.
4. Trefnu cyfarfod o'r Grŵp Cynllunio.
5. Cysylltu â'r Siaradwyr o flaen llaw.
6. Mae'n bosibl mai'r Cadeirydd fydd un o'r siaradwyr yn y cyfarfodydd cyntaf.
7. Cadeirio pob cyfarfod a helpu i greu awyrgylch cynnes a chroesawus.

Fframwaith ag amlinelliad o gwrs sylfaenol sydd yn dilyn. Fel y soniwyd eisoes, mi fydd anghenion lleol yn penderfynu natur terfynol y cwrs.

CYFARFOD 1 neu SESIWN 1

Fframwaith Mudiad Ysgolion Meithrin.

Tyfiant y Mudiad a'i ddatblygiad.

Pam Cylch Meithrin Cymraeg?

Beth yw adnoddau'r Mudiad?

Sut mae'r Mudiad yn helpu rhieni?

Beth yw Cylch Meithrin - a) i'r plentyn

b) i'r rhieni

Y plentyn

Mae'n debyg mai dyma'r tro cyntaf i'r plentyn gymdeithasu tu allan i'w gylch teuluol ac felly mae'r cyfnod o ymgar-trefu yn holl bwysig. Efallai y bydd rhaid i'r fam aros hefo'r plentyn am gyfnod sylweddol.

Mae'r Cylch Meithrin yn cynnig y cyfle i'r plentyn i chwarae, i gymdeithasu, i ddatblygu'n emosiynol, yn feddyliol, ac yn ieithyddol. Un o amcanion a phwrpas ieithyddol Cylch Meithrin Cymraeg yw diogelu neu datblygu gwybodaeth o'r iaith Gymraeg yn ei disgyblion. Mae pro-fïadau iaith i'r plentyn yn cynnwys siarad, gwrando, canu, dawnio, paentio, arlunio. Mae'n dysgu yn anunion-gyrchol gan amlaf drwy wrando ar yr athrawes yn sgwrsio, yn siarad, yn holi, yn ateb ei gwestiynau.

Rhieni

1. Dyma gyfle i rieni gyfarfod â'i gilydd a gwneud ffrin-diau.
2. Maent yn gweld eu plant yn cymdeithasu â phlant o'r un oedran.
3. Mae hi'n gyfle i rieni gasglu syniadau am sut i 'chwarae' hefo'r plant adref.
4. Cynnig cymorth i'r cylch meithrin drwy helpu ar

'rota', gwneud neu trwsio offer.

5. Gwasanaethu ar Bwyllgor y Cylch Meithrin, a helpu i gymeryd penderfyniadau. Helpu i godi arian i gynnal y Cylch Meithrin.

Yr Athrawes/Yr Arweinydd

Gofynnion y Gwasanaethau Cymdeithasol, h.y. cofrestru a chymwysterau.

Pwysleisir yr angen i fod yn llwyr broffesiynol drwy'r amser - gyda'r plant a'r rhieni. Mae hyn yn golygu dealltwriaeth a pharatoadau trylwyr.

Beth a ddisgwylir gan athrawes mewn Cylch Meithrin?

- a) Cariad at blant.
- b) Cymwysterau angenrheidiol i ofalu amdanynt.
- c) Gwybodaeth o fframwaith Mudiad Ysgolion Meithrin, h.y. perthynas yr athrawes â Phwyllgor y Cylch, Y Swyddog Datblygu, y Pwyllgor Sir ag ati. Cadw cofrestr, grantiau.
- ch) Gwybodaeth o drefnu'r Cylch Meithrin, e.e.
  - Trefnu Bore.
  - Gweithgareddau angenrheidiol i sicrhau datblygiad cyfan y plentyn.
  - Sut i gyflwyno iaith ag ati.

Bydd y pwyntiau uchod (ch) yn cael sylw llawn mewn cyfarfod arall.

Gwaith y Swyddog Datblygu, a'i chysylltiad â'r athrawes.

CYFARFOD 2

Awgrymir y dylid gwahodd siaradwyr proffesiynol i'r ail gyfarfod i drafod:

- a) Gofynnion y Gwasanaethau Cymdeithasol.
- b) Iechyd a diogelwch mewn Cylch Meithrin.

Gellir gwahodd -

- 1. Swyddog o'r Gwasanaethau Cymdeithasol sydd yn ymdrin ag addysg plant dan bump oed.
- 2. Ymwelydd Iechyd.
- 3. Nyrs Ardal neu Ddoctor.
- 4. Swyddog Diogelwch.

Gweler hefyd erthygl ar 'Diogelwch yn y Cylch Meithrin' - Meithrin, Awst 1981. Copi o'r Swyddfa.

- c) Yswiriant ag ochr ariannol y Cylch Meithrin.

CYFARFOD 3 (Gellir dangos sleidiau neu ffilm yma)

Trefnu'r Cylch Meithrin

1. Offer

- a) Os yw'r arian yn brin mewn cylch newydd - penderfynu ar ba offer sydd yn angenrheidiol, gan ystyried anghenion y plant.
- b) Trafod yr offer a ddylai fod ar gael ym mhob Cylch Meithrin. Gellir cael rhestr lawn o Swyddfa'r Mudiad.

- c) Sut i wneud offer neu sut i addasu offer. Er enghraifft - ffrâm ddillad (clothes horse), hen focs.
- ch) Lle i brynu offer yn lleol a thrwy gwmnïau masnachol megis Galts.
- d) Sylweddoli pwysigrwydd byrddau a chadeiriau bychan.

2. Paratoi a threfnu'r ystafell neu neuadd

- a) Ni fedrir or-bwysleisio y pwysigrwydd o baratoi'r ystafell cyn i'r plant gyrraedd. Mae hyn yn golygu fod yn rhaid i'r Arweinydd a'i chymorthwywraig/Mam ddod i'r ystafell tua hanner awr o flaen llaw. Ar ôl paratoi'r ystafell bydd yr Arweinydd yn rhydd i groesawu'r plant - pwynt arall y dylid ei bwysleisio'n gryf.
- b) Cynllunio'r Ystafell. Y mae modd gosod yr ystafell allan mewn amryw o ffyrdd ond dylid ceisio creu corneli neu unedau bychain o gwmpas yr ystafell er mwyn sefydlu ystafell chwarae sydd yn edrych yn ddeniadol ac sydd yn cynnig amrywiaeth eang o weithgareddau ar gyfer y plant. (Efallai y bydd yn rhaid i'r siaradwr esbonio beth yw 'cornel' a sut i greu 'cornel' drwy ddefnyddio'r offer a'r dodrefn sydd wrth law).

3. Chwarae grŵp a chwarae unigol

Mae ystafell sydd wedi ei rhannu i gorneli neu unedau chwarae, yn caniatáu i'r plant dewis chwarae ar ben eu hunain neu chwarae gyda grŵp o blant.

Dyma enghraifft o'r unedau/corneli y gellir ei

Tŷ bach twt

Cornel ar gyfer dŵr/tywod

Siop	Mat ar lawr hefo briciau neu
Cornel i beintio	flociau adeiladu
Cornel darllen	Cornel gwisgo lan/dillad ffansi
Tegannau bwrdd	Bwrdd natur
Fferm/Sw	Bwrdd Creu - Collage; Hen gatalogau

Trafod gyda'r 'myfyrwyr' sut i sefydlu y corneli hyn, h.y. beth sydd ei angen i wneud cornel i beintio faint o offer sydd ei angen cyfrifoldeb pwy yw cymysgu'r paent, newid y papur, gwisgo ffedog am y plentyn, mynd â nhw i olchi dwylo ag ati. Sut i sefydlu 'Ty twt' - a) gydag offer pwrpasol b) drwy addasu offer

Lleoliad Y gweithgareddau

Meddylwch am edrych ar yr ystafell drwy lygaid plentyn. Ydy'r ystafell yn ddiddorol ac yn ddeniadol? Ydy popeth wedi ei rannu yn drefnus? Mae neuadd fawr yn gallu dychryn neu syfrdannu plentyn bach. Gellir rhannu neuadd yn syml drwy ddefnyddio rhes o gadeiriau, gosod un neu ddau o fyrddau bach yn ofalus, gorchuddio ffram ddillad a chyrten neu ddarn o ddefnydd lliwgar, gwneud sgrin allan o 'hardboard' a'i ddefnyddio i greu cornel.

Rhaid ystyried gwahanu gweithgareddau swnllyd a rhai distaw, fel nad yw plentyn sydd yn ofalus yn adeiladu tŵr o flocliau yn cael ei boeni gan blentyn ar dractor.

1. Gweithgareddau sydd angen lleoliad tawel offer adeiladu (lego, blociau) gemau bwrdd a jigsaws cornel darllen

tywod matiau chwarae a traciau rheilffordd neu lôn

2. Gweithgareddau sydd angen arolygiaeth gofalus peintio gludo a thorri lluniau neu ddefnyddiau printio a thatws toes, clai chwarae â dŵr

3. Gweithgareddau corfforol a rhai sydd eisiau digon o le Ty bach twt/siop/ysbyty
gwisgo lan
ffrâm ddringo/llithren
tegannau mawr - ceir, lorïau, beiciau, tryciau

Weithiau mae'n well cadw'r offer mawr (ffrâm ddringo a thegannau ar olwynion) ar gyfer amser penodol yn ystod y sesiwn, gan adael digon o le i'r gweithgareddau eraill.

Rhaid sicrhau bod yr offer yn ddiogel ac mewn cyflwr da drwy'r amser.

Efallai y bydd modd gwneud cynllun o ystafell gyda'r myfyrwyr ar y cwrs, i ddangos lleoliad y gweithgareddau gwahanol.

Dangos sleidiau neu ffilm i'r grŵp.

CYFARFOD/SESIWN 4. Gwahodd siaradwr, Trefnydd Babannod, Darlithydd mewn Coleg Addysg. Y Cynghorydd Cenedlaethol.

Dysgu drwy chwarae

Beth a olygir wrth 'Chwarae Rhydd'?

Gwahanol math o chwarae, h.y. Chwarae Dychmygol, Chwarae Creadigol, Chwarae Corfforol, 'Manipulative Play'.

Patrwm y bore yn y Cylch Meithrin

Mae hyn yn golygu paratoi 'amserlen' o weithgareddau ar gyfer y Cylch Meithrin.

Dylid cynnwys y canlynol mewn sesiwn o'r Cylch Meithrin.
(Rhaid pwysleisio mai'r athrawes unigol wrth gwrs sydd yn penderfynu ar ffurf terfynol yr amserlen).

Chwarae Rhydd - amrywiaeth o weithgareddau yn dangos cydbwysedd rhwng y gwahanol mathau o chwarae. Mae'r plant yn cael dewis y gweithgaredd a symud o gwmpas yr ystafell. Yr athrawes wrth gwrs i oruchwylio y cyfan a chymeryd rhan yn y 'chwarae' hefo'r plant.

Amser Sudd Oren/Llefrith

Gemau Iaith/Gemau Bwrdd (Ymdriniaeth manylach mewn sesiwn arall)

Tegannau Mawr

Chwarae Corfforol. Tu allan neu tu fewn i'r adeilad, gyda'r athrawes yn arwain

Amser tawel i sgwrsio a dweud rhigymau.

Gellir paratoi amserlen hefo'r grŵp.

Mae'n bwysig bod y plant yn cael y cyfle i ddewis ac i arbrofi drostynt eu hunain, ond maent yn elwa llawer hefyd wrth ymuno â grŵp mewn gweithgaredd a drefnwyd gan yr athrawes.

Rhaid ystyried anghenion a 'hwyl' y plant wrth drefnu'r amserlen ond mae plant ifanc yn hoffi y sicrwydd o dilyn patrwm rheolaidd. Wrth gwrs, mae'n rhaid amrywio'r amserlen o bryd i'w gilydd yn enwedig os yw'r sefyllfa beunyddiol yn colli ei apêl.

Gellir trafod gyda'r grŵp yr angen am baratoadau tymhorol gan yr arweinydd,

e.e. Trafod thema. Pa rhai sydd yn addas i blant ifanc?
Am ba hyd y dylai thema barhau?

Beth sydd yn gynhwysiedig mewn thema?

Sut i gyflwyno iaith drwy thema arbennig?

Oes modd gwahodd pobl o'r gymdeithas leol i fewn i'r Cylch Meithrin ar gyfer cyfarfod anffurfiol iawn, e.e. y dyn llaeth, y dyn tân, nyrs, doctor, ag ati.

Ehangu profiadau'r plant wrth fynd â nhw i ymweld â'r fferm, y farchnad, y parc, yr orsaf ag ati.

Gellid trafod ymhellach oblygiadau ymweliad o'r fath, h.y. Yswiriant; gofal am y plant - sicrhau digon o oedolion;

caniatad y rhieni.

CYFARFOD/SESIWN 5 a 6

1. Trefnu ymweliadau i gylchoedd meithrin cyfagos, er mwyn

- a) sylwi ar rediad cylch meithrin
- b) sylwi ar blant yn chwarae
- c) gwneud ffrindiau newydd a chyfnewid syniadau
- ch) ffurfio perthynas a chylch meithrin cyfagos er mwyn cyfnewid tegannau.

2. Gweithdy

Paratoi sesiwn ymarferol i'r grŵp i roi cyfle iddyn nhw ymdrin ac arbrofi eu hunain gyda - phaent, clai, toes, coginio, gwneud pypedau.

Mae yna nifer o ffilmiau o eiddo'r P.P.A. sydd yn ymdrin â'r gweithgareddau uchod. Bydd modd gwahodd arbenigwyr lleol neu athrawesau i drefnu y gweithdai. Sut i gyflwyno'r gweithgareddau i'r plant.

CYFARFOD/SESIWN 7

Gwahodd arbenigwr

Plentyn y Cylch Meithrin

Awgrymiadau am beth i'w drafod

Datblygiad y plentyn ifanc, gan ganolbwyntio ar ei angenion emosiynol a chymdeithasol.

Perthynas y plentyn - a'i fam

gyda'r athrawes

gyda phlant eraill

Cariad, sicrwydd, annwyl, perthynas agos ag oedolyn, cyfle i arbofi gyda phrofiadau newydd, canmoliaeth a llwyddiant, cysur, sefyllfa i gymdeithasu, yr angen am gysondeb.

Beth i ddisgwyl neu beidio ddisgwyl gan blentyn y Cylch Meithrin

Gellir defnyddio peth o ddefnyddiau y Brifysgol Agored - 'The Pre-School-Child'.

Plant dan anfantais. Plant â phroblemau neu anghenion arbennig.

Efallai y buasai'n bosibl gwahodd nifer o arbenigwyr o feysydd gwahanol i ymdrin â'r cwestiynau hyn - a ffurfio panel i ateb cwestiynau o'r llawr. Gellid ymestyn y grŵp o aelodau'r Cwrs Sylfaenol i gynnwys athrawon profiadol y Cylchoedd, aelodau'r Pwyllgor Sir, neu unrhywun sydd â diddordeb yn y maes, i ddod i'r cyfarfod.

CYFARFOD/SESIWN 8

Datblygiad Iaith (Iaith Gyntaf)

Gwahodd siaradwr gwadd, e.e. Miss Elen Ogwen neu ddarlithydd cymwys o Goleg neu Brifysgol.

1. Ymestyn iaith lafar plant y Cylch Meithrin.
2. Iaith yr athrawes.
3. Sut i ymdopi â mamau ar rota sydd yn ddi-Gymraeg.

CYFARFOD/SESIWN 9

Sut i gyflwyno ail-iaith yn y Cylch Meithrin?

Pa ddefnyddiau/cyfarpar y gellid eu defnyddio?

Gweithdy

Gwahodd siaradwr yn y maes, Mr. Dan Lynn James, Mr. J.A. Evans, Y Cyngorydd Cenedlaethol, ag ati.

CYFARFOD/SESIWN 10

Dewis unrhyw bwnc sydd angen sylw arbennig a gwahodd siaradwr, e.e. Dweud Stori

Cerddoriaeth yn y Cylch Meithrin

neu drefnu Seminar i drafod

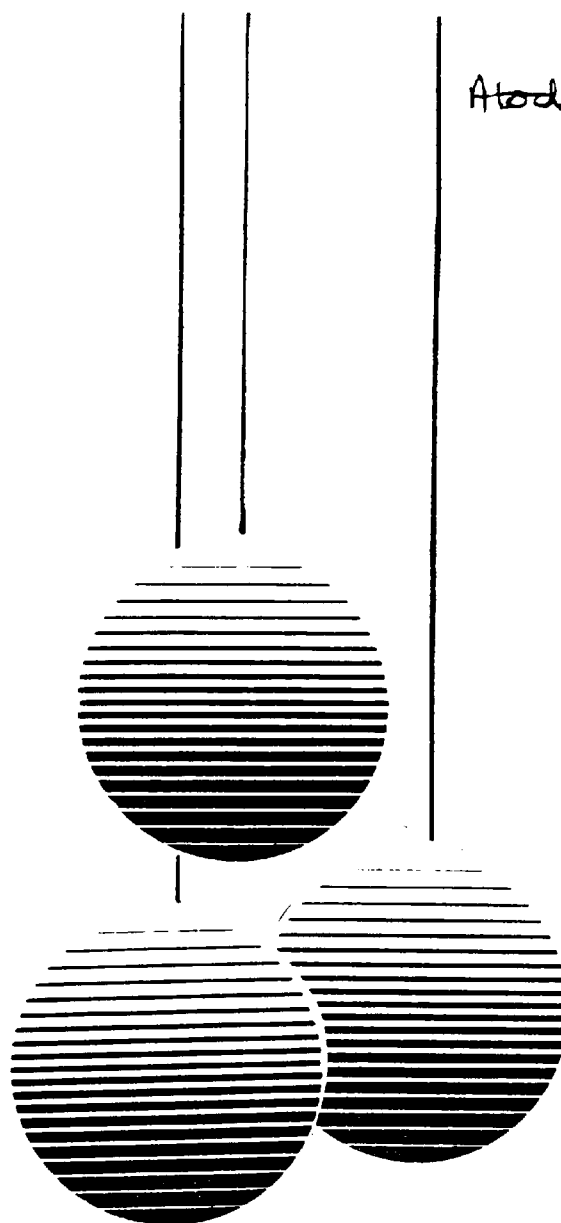
- a) Sut i ymdrin â'r plentyn anodd.
- b) Problemau Cymdeithasol.
- c) Rôl y Cylch Meithrin yn ein cymdeithas.

Rhestr o lyfrau + ffilmiau

(4)
Atodiad

cynllun

v
a
n

L
e
r

Mudiad Ysgolion Meithrin

C
V

FWY OEDD BERNARD VAN LEER?
WHO WAS BERNARD VAN LEER?

The man who was to bequeath the ownership of his world-wide industrial enterprise to humanitarian endeavour left school after completing only his primary education. Soon after the turn of the century and barely out of his teens, Bernard van Leer was employed by a hardware store in Amsterdam, then joined a major Rotterdam-based steel, machinery and building materials company, becoming the manager of its Amsterdam branch very early in his career. But it was not in his nature to remain someone else's employee. In 1919 the basis of what is today the Van Leer Group of Companies was laid with the founding of Van Leer's United Factories Ltd., 'for the processing of and trading in all types of metal, wood, paper, cardboard, cork, glass, twine and cane ...'

The story of Bernard van Leer and his enterprise, his entrepreneurial spirit, organisational ability and flair for sales and publicity, is part of Holland's industrial history. It was the logical consequence of multi-nationality having been one of his articles of faith right from the beginning, that in 1939, the year war broke out and 20 years after the incorporation of the company, he had set up shop in a number of European countries and elsewhere. With the German occupation of The Netherlands, the country's Jewish community came under threat and Bernard van Leer left with his family for the United States. Upon his return in 1945 he had to rebuild most of his organisation and within a few years he had not only regained his pre-war position, but had expanded the enterprise considerably. After his death in 1958, the Company continued to grow and by 1984 it was established in 31 countries and employed nearly 14,000 people.

Bernard van Leer's originality and perseverance contributed significantly to the Company's growth and eventual success, especially during its early years.

His humanitarian record, however, is less well known than his career as an industrialist. Among the many institutions to benefit from his generosity were: the University of Amsterdam (a hyperbaric oxygen surgical tank), the Royal Dutch Lifesaving Society (a lifeboat and boathouse), as well as a number of organisations serving the Dutch Jewish community. (Before his departure from German-occupied Holland, Bernard van Leer left the funds to establish and support an orchestra which, under the baton of Albert van Raalte, was to become the only ensemble in which Dutch Jewish musicians could perform during the war years.)

In 1949, in consultation with his wife Polly and his sons Willem and Oscar, Bernard van Leer decided to bequeath his entire proprietary interests in the Company to a humanitarian institution established for the purpose in his beloved Canton of Lucerne, Switzerland, and with objectives which were broadly defined.

ORIGINS AND DEVELOPMENT OF THE FOUNDATION

On the death of Bernard van Leer in 1958, the entire share capital of the Van Leer Group of Companies passed to the humanitarian institution he had created earlier to administer his bequest. This institution found its ultimate form in 1972 with the establishment of the Bernard van Leer Foundation in The Netherlands. This Foundation forms part of the Van Leer entity, together with the Van Leer Group Foundation, a separate legal body which actually holds and administers the share capital and accumulated reserves, and Royal Packaging Industries Van Leer, which generates the profits which make possible the work of the Bernard van Leer foundation.

During the first years of its existence, the Foundation's objectives and concerns remained broadly humanitarian. It was under the guidance of Bernard van Leer's son, Oscar, that a specific focus developed. The Foundation would 'concentrate on the learning problems of environmentally disadvantaged children and youth ... living in any country where the Van Leer Group is established, who are impeded by the social or cultural inadequacy of their back-ground and/or environment ... (to help them) ... achieve the greatest possible realisation of their innate intellectual potential'. The 'compensatory approach' dominated the organisation's work during the first decade. The major emphasis of many projects was on the cognitive development of disadvantaged children and youth. Since that period, knowledge and understanding of the processes involved in overcoming childhood disadvantage have advanced significantly and the Foundation's programme has developed in response both to world-wide findings and the experience gained by Foundation-supported projects.

What began as a general philanthropic body with a broadly-defined interest in human welfare, has become a specialised institution for the benefit of socially and culturally disadvantaged children, with an extensive and still growing body of project-based experience in the field of early childhood care and education.

**CANOLFAN IAITH
NANT GWRTHEYRN**

COFIWCH:

Gorffennaf 10 - 12 1987

Oedolion £21.50

Plant Oedran Ysgol £10.75

gostyngiad pellach i blant Meithrin

CYNLLUN VAN LEER

DYMA EIN CYFRANIADAU NI .....

CANOLFAN PENRHIWCEIBER

Mae grŵp Penrhiwceiber yn dal i fynd o nerth i nerth.

Cyn y Nadolig trefnwyd llawer o weithgareddau:

Sioe Bypedau (4.12.86) yng Nghanolfan yr Urdd, Aberdâr.

Cinio Nadolig (9.12.86) Roedd pawb wedi dathlu y Nadolig gydag angerdd a llawer o hwyl.

Gwasanaeth Carolau (16.12.86) yng Nghapel Bethesda.

Dyma ein noson fwyaf llwyddiannus yn 1986. Fe'n harweiniwyd gan y Parch Eric Jones yn y gwasanaeth gyda un o aelodau'r capel yn canu'r piano - Gwahoddwyd pobl Penrhiwceiber ac roedd y capel dan ei sang. Roedd te a bisgedi ar gael cyn y gwasanaeth. Roedd pawb wedi dod a'u teuluoedd i gyd, a chymdogion a ffrindiau.

Darllenwyd stori'r Nadolig gan blant o'r Uned Gymraeg, yn frodyr a chworydd i blant ein Cylch Meithrin. Rhoddon ni'r casgliad i'r Capel, gyda llawer o ddiolch.

Parti Nadolig (18.12.86) I orffen y flwyddyn cawsom ni barti mawr i'r plant a'r oedolion. Paratowyd llond bord o fwyd gan yr oedolion. Galwodd Siôn Corn heibio ac fe aeth y plant adre gyda phecyn llawn o bethau da - diolch i Glyn Owen. Ac nid yn unig y plant gafodd anrhegion, anrhegwyd y Tiwtoriad gyda trefniant o flodau sidan hardd iawn.

Dechreuon ni i gyd 'nôl ar 5 Ionawr, yn 19 o blant a 22 o oedolion. Y mae tair o'r mamau yn barod i arwain y cylch y flwyddyn nesaf.

Heb unrhyw broblem ar y gorwel gallwn ni dweud fod Cynllun Van Leer wedi sicrhau dyfodol i'r Cylch Meithrin ym Mhenrhiwceiber.

CANOLFAN CWMAFON

Roedd yn ddrwg iawn genym glywed bod Grev James - tiwtor Oedolion - wedi cael ei daro'n wael - Cyn hynny yr oedd Anne Rees - arweinydd Ysgol Feithrin - wedi bod yn sâl am gyfnod byr. Erbyn hyn y mae hi wedi gwella ac yn gweithio'n galed iawn i gadw pethau ar fynd yng Nghwmafon. Diolch yn fawr Anne!

Diolch hefyd i Marged West ac Hannah Wyn Jones am ddysgu'r Oedolion ac i Mair am helpu gyda'r Cylch Meithrin.

Brysiwch i wella Grev - Yr ydym ni i gyd yn meddwl amdanoch!

CANOLFAN PERTHIGLEISION (ABERFAN)

Diwedd tymor y Nadolig a'r Gwyliau

Parti Ysgol Feithrin

Diwrnod ola'r tymor cawson ni barti i blant yr Ysgol Feithrin. Wrth lwc, daeth Siôn Corn i ddosbarthu anrhegion ac ymunodd, dosbarth yr oedolion yn yr hwyl. Dau aelod o'r dosbarth gymerodd y cyfrifoldeb am wneud y bwyd a bu'n llwyddiant mawr.

Noson Gymdeithasol yr Oedolion

Nos Lun 29 Rhagfyr, cynhaliwyd noson gymdeithasol mewn clwb ym Merthyr Vale. Gwerthon ni docynnau am £1 yr un, ond nid pwrpas y noson oedd codi arian. Er hynny gwnaethon ni elw o £71 ar y noson.

Gwahoddon ni nifer o Gymry Gymraeg a dysgwyr ein pentref i'r parti er mwyn i bawb ddod i nabod ei gilydd. Cawson ni noson amrywiol o ddawnsio twmpath, canu gwerin a bingo yn Gymraeg ac mae pawb yn edrych ymlaen at y tro nesaf.

Marwolaeth un o'n haelodau

Yn anffodus bu farw Mrs Louise Ford chwe deg naw oed, o drawiad ar y galon ryw bythefnos cyn y 'Dolig. Roedd Mrs Ford newydd ymddeol cyn ymaelodi a'n dosbarth. Roedd pawb yn drist o'i cholli.

Erbyn hyn rydym wedi symud i adeilad arall, sef Canolfan Ieuenctid, Capel y Methodistiaid ar Heol y Bont.

Y mae hwn yn adeilad addas a diolch i'r rhieni am gynorthwyo i wneud y lle yn ddiogel i'r plant ac i aelodau'r capel am eu cyd-weithrediad.

Ar ôl y Nadolig cawson ni Noson Gymdeithasol mewn clwb yn Merthyr Vale, ar ochr arall yr afon i Aberfan. Am bunt, cawson ni dwmpath, bingo yn Gymraeg, canu gwerin a bwyd, wedyn disco i orffen y noson. Roedd gwahoddiad i'r Cymry Cymraeg a dysgwyr yr ardal i ymuno â ni. Mwynheuon ni'r noson yn fawr iawn.

Rydyn ni'n bwriadu cynnal noson debyg y noson cyn Dydd Gŵyl Dewi, 28 Chwefror, yng Nghlwb Cymdeithasol Merthyr Vale drws nesaf i'r hen garej ar yr heol fawr. Rydyn ni'n gobeithio dechrau am saith o'r gloch. Croeso i bawb sy'n dysgu neu yn siarad Cymraeg.

Canolfan Aberfan

ADRODDIAD CYLCH MEITHRIN, ABERTYLERI

Fe ddechreuon ni yn 6l ar Ddydd Mawrth, 6 Ionawr. Ni doeddem yn gallu cyfarfod ar dri diwrnod yn yr wythnos ganlynol oherwydd y tywydd drwg.

Yr ydym wedi denu dau blentyn newydd i'r Cylch ac y mae enwau wyth o blant ar y gofrestr yn awr. Buom yn ffodus i gael cymorth menyw o Nantyglo sydd a gafael dda ar y Gymraeg. Yr ydym yn gobeithio y bydd hithau, Mary, yn gallu arwain y Cylch y flwyddyn nesaf. Y mae Mrs Dale Curtis yn cynorthwyo â gweithgareddau'r plant hefyd.

Y mae tair menyw yn dod yn rheolaidd i'r dosbarth oedolion. Y mis yma yr ydym wedi defnyddio rhannau o "Gars y Dosbarth Nos" a nifer o raglenni a recordiwyd o'r Cwrs radio "Catchphrase" fel sail i'r gwersi. Y mae'r rhieni wedi mynd trwy nifer o lyfrau yn y cynllun darllen ac y maent yn eu defnyddio gartref gyda'u plant.

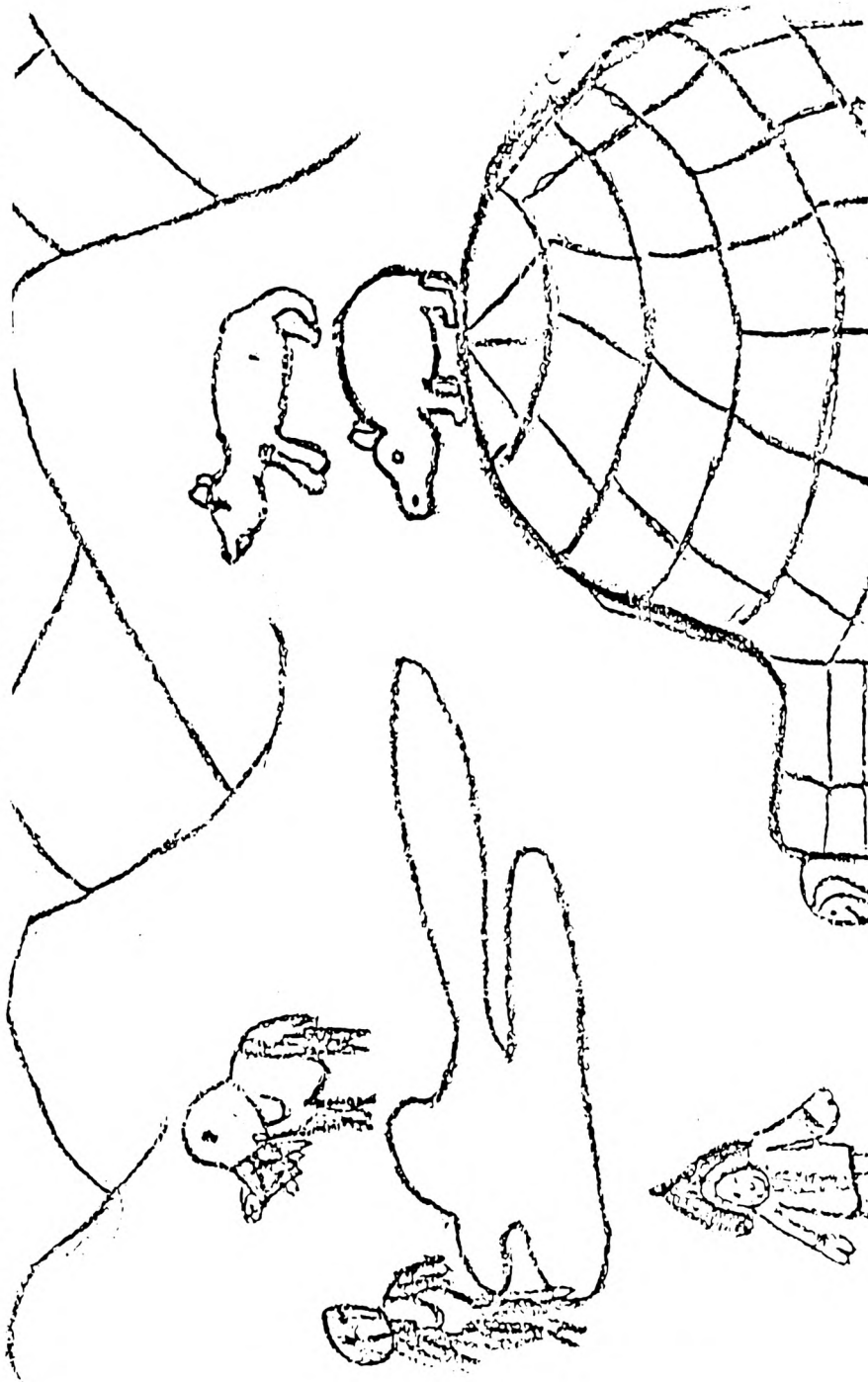
Llun gan Rachel Beaumont o Uned Gymraeg Brynmawr a chwaer i Adam yn y Cylch Meithrin. Y mae Rachel yn 6 oed.

Canolfan Abertillery

Yn y Tywydd Oer

Y tymor yma fe wnaeth y plant lun am y tywydd oer. Dyma rai o'r brawddegau a ysgrifennodd yr oedolion.

Mae'r esgimos yn byw yn Alasca. Roedden nhw'n arfer bwyta cig y morfilod ond nawr maen nhw'n bwyta bwyd tebyg i ni. Dau anifail y tywydd oer ydy'r arth wen a'r pengwin. Mae'r pengwins yn byw o gwmpas Ynysoedd y Falkland.

PAWB I WNEUD ANRHEG I'R PLANT!

Y mae angen:

Darn o ddefnydd neu gynfas
106 x 76 cm

Darnau o ddefnydd lliw

Darnau o wlan

Botymau

Hen sip wedi torri

(Cewch y patrwm oddi wrth Ivonne)

Enillydd y Gystadleuaeth diwethaf
"Cynllunio Cerdyn Dwynwen":

Canolfan Penrhiwceiber

Llongyfarchiadau!

Cystadleuaeth
GWOBR = £5
Ysgrifennu stori
am y Clown yn
Gymraeg, i'w
ddarllen i'r Plant.
.... i mewn erbyn:
30 Ebrill 1987

ADDUNEDAU BLWYDDYN NEWYDD

Ydych chi wedi gwneud Addunedau Blwyddyn Newydd eto?

Dyma rhai awgrymiadau o Gylch Penrhiwceiber fydd yn eich helpu chi i siarad Cymraeg yn well y flwyddyn yma.

Ar ôl cadw rhai o addunedau yma am flwyddyn fe fyddwch chi'n siarad Cymraeg yn llawer gwell.

1. "Rydw i'n mynd i siarad Cymraeg gyda rhywun bob dydd."
Ewch i siarad yn Gymraeg a'ch athro Cymraeg.
Ffoniwch rywun sy'n siarad Cymraeg.
2. "Rydw i'n mynd i sgrifennu pob siec yn Gymraeg."
3. "Rydw i'n mynd i brynu record sy'n record Gymraeg, ambell waith."
4. "Rydw i'n mynd i brynu calendr neu dyddiadur Cymraeg y mis yma.
Fe fyddan nhw'n fy helpu i ddysgu misoedd y flwyddyn yn Gymraeg."
5. "Rydw i'n mynd i ddarllen llyfr Cymraeg bob mis. Mae llawer o lyfrau Cymraeg i ddysgwyr yn y llyfrgell a'r siopau. Neu beth am archebu un o'r cylchgronnau Cymraeg sy'n arbennig i ddysgwyr."
6. "Rydw i'n mynd i edrych ar raglen Gymraeg bob nos. Rhaglenni plant sy'n fwy araf a chlir na raglenni i oedolion, ydy'r gorau. Mae newyddion yn dda hefyd - fe fyddwch chi'n gallu gwrandao ar y newyddion yn Gymraeg gynta' ac yna yn Saesneg."
7. "Rydw i'n mynd i siopa yn Gymraeg!"
Oes rhywun sy'n siarad Cymraeg yn gweithio yn siopau eich ardal chi?

Gofynnwch pwy sy'n siarad Cymraeg yn y Swyddfa Bost.

"Ga i stamp un deg wyth ceiniog, os gwelwch yn dda? Diolch."

Dydy e ddim yn llawer o Gymraeg, ond fe fyddwch chi wedi cadw eich adduned.

Pob lwc a cadwch ati.

Penrhiwceibr

CANOLFAN NANT-Y-MOEL

---

1. Aelodaeth:

Yn sgil amgylchiadau personol mae dau aelod o ddosbarth yr oedolion wedi gorfod ein gadael ni (y naill wedi mynd i weithio yn Hwngari ar ôl y Nadolig, a'r llall wedi symud tŷ), ond ar yr un pryd, 'Rydym ni wedi ennill aelod brwd arall sy'n dod a bachgen tair blwydd oed i'r Ysgol Feithrin. Gallwn ddweud yn hyderus, felly, bod 6 aelod fyddion yn nosbarth yr oedolion, a 7 o blant sy'n mynychu'r Ysgol Feithrin yn rheolaidd.

2. Cwrs Hyfforddi:

O blith y 6 oedolyn uchod bydd 3 yn mynychu'r cwrs hyfforddi a drefnir gan Swyddog Datblygu Rhanbarth Ogwr, sy'n dechrau ar brynhawn Mawrth, 20 Ionwar. Fe gynhelir y cŵrs o hyn allan bob prynhawn Mawrth yng Nghlwb Cymraeg Brynmenyn, ger Penybont. Gobeithio y bydd rhan helaeth y cwrs yn cael ei chynnal drwy gyfrwng y Gymraeg.

Bydd Elinor Burke yn gofalu am y plant yng Nghlwb Brynmenyn tra bod y mamau yn mynychu'r cwrs hyfforddi. Ar yr un pryd bydd Jane Harries yn cymryd gweddill y dosbarth er mwyn gwneud gwaith adolygu.

3. Gweithgareddau:

Roedd wythnos olaf tymor y Nadolig yn llwyddiannus iawn o safbwynt gweithgareddau cymdeithasol. Er gwaethaf tywydd anffafriol, daeth y Ffair Nadolig a gynhaliwyd ar Ddydd Llun, 15 Rhagfyr, ag elw o £76 i'r grŵp. Yno, ar Ddydd Gwener, 19 Rhagfyr, cafwyd parti Nadolig llwyddiannus iawn, yn cynnwys act gonsyrio, sioe bypedau, ac ymweliad oddi wrth Sion Corn i'r plant. Y tymor hwn, rydym ni'n gobeithio trefnu diwrnod agored ar Ddydd Llun, 2 Mawrth, ar achlysur Dydd Gwyl Dewi. Ar y diwrnod hwnnw, byddwn ni'n gofyn i ffotograffydd ddod o bapur newydd lleol er mwyn tynnu llun y plant yn eu gwisgoedd traddodiadol. Ar yr un pryd cawn fore coffi, cyngerdd bach ac arddangosfa o waith y plant. Dydyn ni ddim wedi cael cyfle i feddwl am fanylion y digwyddiad hwn eto.

COLOFN Y BEIRDD!

The children shout, gaf i bisgedi,
Athrawes says now do go steady.
Who's tipped laeth all over the floor?
Rhys is rhedeg mas y door.
Cathy eat your afal nawr,
That's right Bethan eistedd lawr.
Brian bach beth are you doing?
Gareth's quiet, something's brewing.
Adam's playing with a ball
Dale is going up the wall.

Barbara - Abertyleri

Ydych chi yn ysgrifennu barddoniaeth
a/neu rhyddiaith?
Beth am anfon eich cyfraniad erbyn
y rhifyn nesaf - Mehefin 1987

---

*HERE'S a special St David's Day poem written by
Phylis Butler, of Penrhiwceiber.
Mrs Butler is one the group of adults, learning
Welsh in daily lesson at Bethesda Chapel, Penrhiwceiber.*

When I was young, I chanced to hear
A sound that stayed and stayed.
To my young ears, it seemed a song
So beautifully played.

"What is this sound?" I asked of them
I pondered their reply:
"It's known as Welsh, but pay no heed,
It's not for you or I."

"Your language is the chosen one!
The only way to speak.
Far better to speak English
Now that Welsh is growing weak."

And I obeyed, as children do,
There was no other choice,
Although I knew that some day soon,
This child would have a voice.

When I grew up, they asked of me:
"Why do you want to change?
You're just a girl, you don't need Welsh,
Your future is arranged!"

"Why can't I learn? I know that I
Could speak as well as they,"
"Now come along," they'd say to me,
"We'll hear no more today."

And no more did they hear from me,
The hurt was hard to hide.
I was English on the outside
But oh so Welsh inside.

And now my children's flesh and blood
Will have what I have lost.
They'll marvel at this wondrous sound,
And never count the cost.

So take what's yours, my little ones,
No need to stand and fight.
It's given freely, hold it fast.
Your heritage your right.

The revolution's started
And right is on your side
And use this gift from Heaven,
No man will tell you "Paid!"

OS YDYCH AM RAGOR O WYBODAETH
IF YOU REQUIRE FURTHER INFORMATION

CYSYLLTER Â/CONTACT:

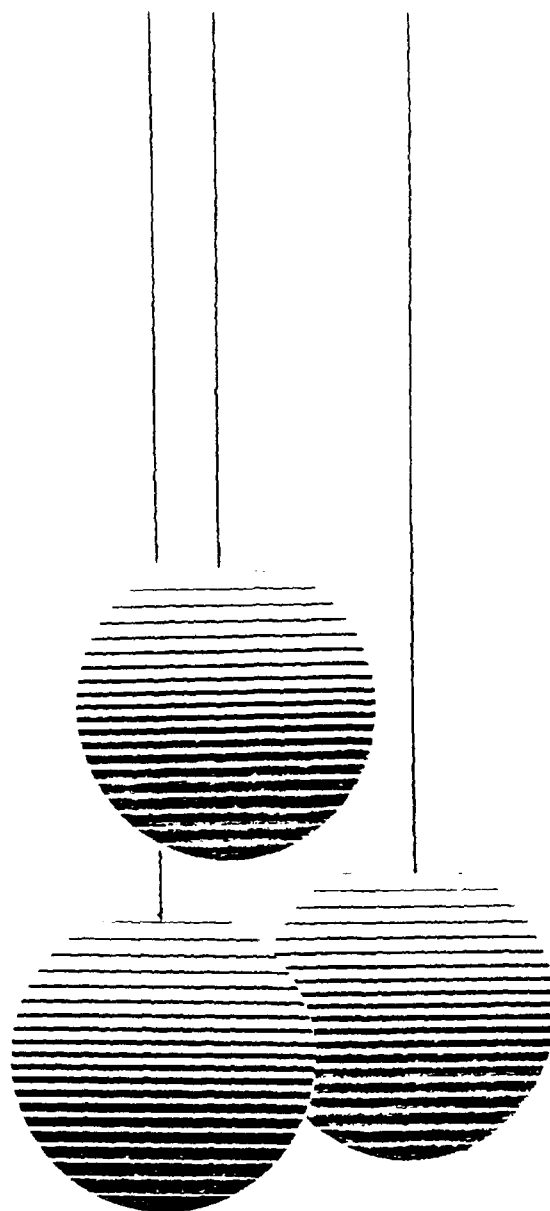
IVONNE OWEN
CYNLLUN VAN LEER
YSTAFELL E6
POLITECHNIG CYMRU
PONTYPRIDD

Rhif Ffôn: (0443) 405133 - Est 2572

CYNLLUN

V
A
N

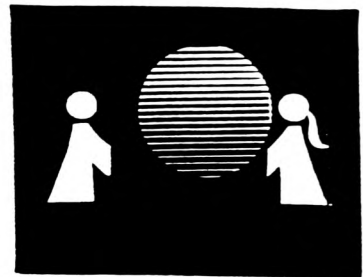
L
E
E
R

Mudiad Ysgolion Meithrin

AT AELODAU TŪM CYNILLUN VAN LEER

Tachwedd 1986

Annwyl Gyfeillion,

Ar ran y Pwyllgor Llywio, mae'n hyfrydwch gan i gael y cyfle hwn i gyfarfod a llongyfarch aelodau tŷm Cynllun Van Leer yn Ne-ddwyrain Cymru.

Pan benderfynwyd bwrw'r cwch i'r ddrifn ar 1 Medi 1986 roedd llawer ohonom yn amau ein doeth-
lneb gan fod y rhybudd mor fyr. Ar y llaw arall, teimlwyd bod dechrau ami ar gychwyn y flwyddyn
ysgol yn fantaisol iawn ar lawer cyfrif.

Mae'n dda inni benderfynu gwaithredau fel y gwnaethom, oherwydd eidd hyn mae'r cynllun wedi
bwrw gwreiddiau mewn 5 ardal a'r pum tŷm diwyd gyda chefnogaeth arweinydd a swyddog adnoddau'r
Cynllun, ynghyd â chymorth ymarferol Swyddogion Datblygu MYM, yn dechrau gweld ôl eu llafur.

"Deuparth gwaith, ei ddechrau", yn ôl yr hen air ac, yn sicr, rydym yn dechrau datblygu trefn
ac ymlewa ar broffid ymarferol.

Gaf fi, yn y cyfnewtyr cyntaf hwn, ddolch i bawb am eu llafur, eu brwdfrydedd a'u hymroddiad
a'u sicrhau o gefnogaeth ymarferol aelodau'r Pwyllgor Llywio hyd eithaf ein gallu. Os teimlwyd
y gallwn fod o ddefnydd i chi yn eich ardal, dawch ar ein gofyn yn eidd a gwawn ein gorau i
ymateb i'ch cais.

Gan ddolch i chi unwaith eto a dymuno pob hwyl i chi gyda'r gwaith.

Yn eidd,

CENNARD DAVIES (Cadeirydd)

THE FOUNDATION

The Bernard van Leer Foundation, which bears the name of its founder, is an international, philanthropic and professional institution based in The Hague, the Netherlands. The Foundation's income is derived from the Van Leer Group of Companies, a world-wide industrial enterprise of which the Foundation is the principal beneficiary shareholder. Created in 1949 for broad humanitarian purposes, the Foundation has, since the nineteen-sixties, concentrated on the development of low-cost, community-based initiatives in the field of early childhood care and education for socially and culturally disadvantaged children from birth to eight years of age.

The Foundation provides financial support and professional guidance to governmental, academic and voluntary bodies concerned with setting up projects to enable disadvantaged children to benefit fully from educational and social development opportunities. The Foundation is currently supporting nearly 150 projects in some 40 developing and industrialised countries throughout the world.

THE PROGRAMME

All Foundation-supported projects are locally planned and managed in order to meet the needs of specific communities. Several common features, however, can be identified. Emphasis on the training of parents and community members as para-professional workers is one such feature. Considerable experience in training methodologies and the preparation of curricula and materials for para-professional training has been developed by Foundation-supported projects. A focus on the potential of parents and their neighbours to play a more active role in early childhood care and education has also led many professionals to realise the need to re-examine their own roles and training needs in the delivery of educational and other services to the disadvantaged. The dissemination, adaptation and replication of successful project outcomes are crucial to the Foundation's work. The aim is that the positive results of Foundation-supported projects will be absorbed and adopted by local or national bodies responsible for educational and other services affecting young children. Projects are therefore carefully evaluated so their outcomes will be fully understood and shared with policy makers.

DYMA EIN HANES

CANOLFAN PERTHGLEISION, ABERFAN
Yn cyfarfod pum bore'r wythnos rhwng 9.30 ac 11.30 o'r gloch, o dan ofal Anne England a Marie Jenkins.

Y mae chwech o blant yn mynychu'r Cylch Meithrin yn rheolaidd ac y mae ugain o oedolion yn dysgu'r Gymraeg.

Fe ddaeth y Ffair Sborion a drefnwyd ar ddydd Sadwrn, 15 Tachwedd ag elw da iawn i'r ganolfan.

CANOLFAN PENRHIWCEIBER

Yn cyfarfod yng Nghapel Bethesda, Penrhiwceiber, pum bore'r wythnos o dan arweiniad Cheryl Owen a Joyce Davies.

Y mae 26 o blant a 22 o oedolion a'r nifer yn dal i dyfu.

Fe gafwyd cefnogaeth ardderchog gan y trigolion lleol i'r Noson Gymdeithasol a drefnwyd ar 8 Tachwedd.

CANOLFAN ABERTELERI

Yn cyfarfod pum bore yr wythnos yn Aberteleri Community Enterprise
Old Council Offices
Six Bells
Aberteleri
o dan ofal Charlotte Connolly a Nicolas Seaborne.

Hon oedd y ganolfan gyntaf i agor er mawr syndod i ni i gyd. Gobeithio y bydd y chwech phlentyn a chwech oedolyn sy'n mynychu'r ganolfan yn elwa ar yr addysg Gymraeg ac yn denu rhagor o ddysgwyr y flwyddyn nesaf.

CANOLFAN NANT-Y-MOEL

Yn cyfarfod yng Nghanolfan Berwyn, Nant-y-Moel bob dydd Llun, Mercher ac Iau rhwng 9.30 a 12.00 o'r gloch a bob dydd Mawrth a dydd Gwener rhwng 12.30 a 03.00 o'r gloch, o dan ofal Jane Harries ac Elinor Burke.

Y mae saith o blant a saith o oedolion yn manteisio ar y cyfle i ddysgu Cymraeg yn ystod y tymor cyntaf.

Fe drefnwyd bore coffi ar fore Llun, 3 Tachwedd yn llwyddiannus iawn. Yr oedd hwn yn gyfle gwych i hysbysebu ac i gyfrannu i'r gymdeithas leol yn ogystal a chasglu arian i'r Cylch Meithrin.

CANOLFAN CWMAFAN

Yn cyfarfod yn y YWCA, Depot Road, Cwmafan ar ddydd Llun rhwng 10.00 a 12.00 o'r gloch, ar ddydd Mawrth rhwng 1.00 a 3.00 o'r gloch.

Yn Tabernacl Newydd, Forge Road, Aberafan ar ddydd Mawrth rhwng 10.00 a 12.00 o'r gloch a dydd Mercher rhwng 10.00 a 12.00 o'r gloch.

Cylch Meithrin bore dydd Llun, Mawrth a Gwener.

Y mae'r Cylch Meithrin o dan arweiniad Anne Rees a Thiwtor yr Oedolion yw Greville James.

Y mae'r llwyddiant yn brawf o'r angen am addysg Gymraeg. Gobeithio bod y gwaith o dan nawdd Cynllun Van Leer yn mynd i ymhelaethu'r ddarpariaeth o addysg ddwyieithog yn y gwahanol ardaloedd. Hyd yma mae pob Canolfan yn llwyddiannus iawn ac i'r tiwtoriaid ac arweinyddion y Cylchoedd Meithrin y mae'r diolch am ysbrydoli'r dysgwyr a chynnig gwasanaeth gwerth chweil.

SANTES DWYNWEN - SANTES Y CARIADON

Merch Brychan, Brenin Brycheiniog oedd Dwynwen yn ôl y chwedl ac yr oedd hi'n byw yn y bumed ganrif.

Fe syrthiodd Dwynwen mewn cariad â Maelon ond nid oedd ei thad am iddi hi ei briodi e. Roedd Maelon yn greulon iawn at Dwynwen. Fe aeth e i ffwrdd a'i gadael yn unig a thrist.

Yr oedd Dwynwen yn ferch grefyddol ac fe aeth at yr offeiriad i gyffesu ac i ofyn am faddeuant.

Wedi torri ei chalon penderfynodd ymneilltuo i Ynys Llanddwyn, ger Ynys Mon, i weddïo dros bobl eraill mewn cariad.

Y mae adfeilion eglwys Dwynwen yn dal i fod ar yr ynys ac y mae ffynnon yno hefyd. Erbyn heddiw y mae cariadon yn ymweld â'r lle ac yn taflu ceiniog i'r ffynnon a gofyn am dri dymuniad.

25 Ionawr ydy Dydd y Santes Dwynwen a dyna pryd mae'r Cymry yn anfon cerdyn at eu cariadon neu at gariad rhywun arall!

Dysgwch

Llawn yw'r môr o swm a chregyn,
Llawn yw'r wy o wyn a melyn,
Llawn yw'r coed o ddail a blodau,
Llawn o gariad merch (bachgen) wyf innau.

Full is the sea of sand and shells,
Full is the egg of white and yellow,
Full are the trees of leaves and flowers,
Full of a girl's (boy's) love am I.

Geirfa

Chwedl - legend
creulon - cruel
unig - lonely
crefyddol - religious
offeiriad - priest
cyffesu - to confess
maddeuant - forgiveness
ymneilltuo - to retire, to withdraw
gweddïo dros - to pray for
adfeilion - ruins
ffynnon - well
taflu - to throw
ymweld â - to visit
dymuniad - a wish

CYSTADLEUAETH

G W O B R (PRIZE) - £5

Cynlluniwch gerdyn ar gyfer
Dydd Santes Dwynwen.

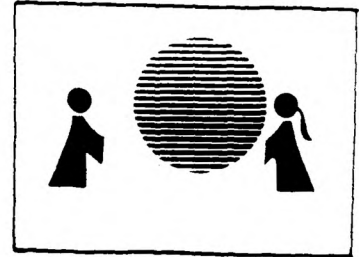
Make a card for St Dwynwen's
Day

. . . i mewn erbyn Rhagfyr
19eg 1986

PAWB I WNEUD ANRHEG I'R PLANT !!!

Y mae angen . . .

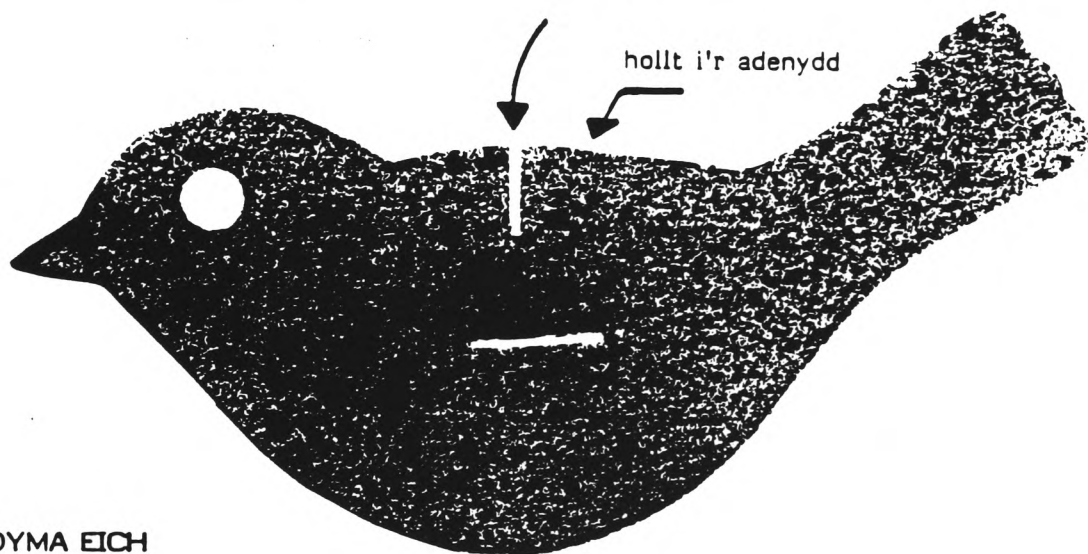
dau bren tenau
cardfwrdd
glud
papur lliw

. . . arnoch

edafedd

hollt i'r adenydd

DYMA EICH MODEL :

- Cam 1 Torrwch ddeg ohonynt allan o gardfwrdd.
- Cam 2 Gludwch edafedd 12 modfedd o hyd, ar yr ochr fewnol.
- Cam 3 Gludwch ddau o'r modelau efo'u gilydd.
- Cam 4 Gwnewch hollt i'r adenydd a thorrwch lygaid allan o bapur lliw a'u gludo yn eu lle.
- Cam 5 Torrwch ddarnau o bapur lliw 10"x7" a'u plygu ar ffurf ffan (gall hen gylchgronau wneud y tro)
- Cam 6 Cadwch yr adenydd wedi eu plygu a phasiwch nhw drwy'r hollt yn y model. Wedi cael hanner y ffan trwodd, agorwch yr adenydd.
- Cam 7 Clymwch y ddau bren ar ffurf croes ac wedyn bydd yn barod i chi hongian yr adar.

O.N Y mae papur disglair lliw aur neu arian yn gwneud i'r adenydd edrych yn effeithiol iawn.

OS YDYCH AM RAGOR O WYBODAETH
IF YOU REQUIRE ANY FURTHER INFORMATION
CYSYLLTER A / CONTACT

IVONNE OWEN
CYNLLUN VAN LEER
YSTAFELL E6
POLITECHNIG CYMRU
PONTYPRIDD

Rhif ffôn: (0443) 405133 - Est. 2572

Cynllun Van Leer Project

CYNLLUN VAN LEER PROJECT

" WELSH PARENT-RUN PLAY-GROUPS "

CYLCHOEDD-CHWARAE RHINI-REOLEDIG CYMRAEG

Cyfeiriad/Reference: X58 (410) 86 - 036

Grant-holder

Daliwr y grant : Mudiad Ysgolion Meithrin

A D R O D D I A D   R H A G A R W E I N I O L

MEDI, 1987

P R E L I M I N A R Y   R E P O R T

SEPTEMBER, 1987

ASESWR / ASSESSOR :   I. W. MORGAN

Acknowledgements

I wish to express my thanks to the Director of the Van Leer Project, Miss Ivonne Owen, who made all the relevant documentation available to me and allowed me free reign to visit all the project centres in my own time. Her guidance was invaluable.

The officers at the centres were welcoming and cooperative at all times and they made my visits informed and happy experiences. I am grateful too, for their responses to the project questionnaires although they did not receive them until the last fortnight of the summer term; my thanks are also due to the scores of adults who replied to my questions.

Mr B Bryan Jones, Director of MYM, kept me informed by sending me copies of papers and publications relevant to Van Leer projects, and I am grateful to him. My brief discussions with Mr Cennard Davies and Mr Alan James, chairman and vice-chairman respectively of the project committee, guided my perspectives on the project and I look forward to extended discussions with them.

Finally, I must thank all the adults and children at the centres for allowing me to join them in their living and learning together, often without prior notice of my visits.

Cynllun Van Leer Project
Welsh Parent-Run Play Groups

1.Introduction

1 . 1

This report is submitted as a preliminary review of the project as it was observed by means of visits to, and discussions at, the five centres, and returns of questionnaires by centre officers and parents during July 1987. Although three visits were made to all centres during June-July, the time factor did not allow study in depth of the activities pursued by the children and adults. More time should properly have been given to the officers and other respondents to consider and compile their returns.

1.2

Such initial observations and replies were intended solely to elicit indications about the nature of the activities and some perceived implications. Clearly, no statistical significance was expected and all responses have been used in the report as indicative and in no way definitive. Registers of attendances were kept at all centres, but any tables in this report are based on factual returns by the relevant officers.

1.3

Comments refer mainly to the project as a whole and only incidental references are made to individual centres in this initial report.

2. The Social Background

2.1

The geographical location and social background of the project have been suitably defined in the MYM Proposal to the Foundation. By any European criteria, the communities served by the project are materially deprived and culturally disadvantaged. One notable criterion of deprivation is the infant mortality rate (IMR), a factor which relates persistently to the Registrar General's Social Class Scale and Socio-Economic Groups ranking.

2.2

It must suffice for present purposes to state that three of the five centres are located in an area which had one of the highest IMR rates in Britain in 1986. One centre is located in a valley town which in the 1960s and 70s was one of three districts with the lowest socio-economic ranking in the whole of Wales. Another is in a built-up area where it seems that about 30 per cent of the entire housing stock is currently being re-roofed and refurbished.

3. Linguistic Competence

3.1

Although the five communities selected for the Van Leer Project have some identical problems of material deprivation, they vary in their linguistic competence in Welsh. It is not necessarily the proportion of the population in the different communities which actually speaks the

language that makes the variation, although that is also a factor, but rather the comprehension of the language by the general population and a sense of not finding the Welsh language alien. In this respect, the five localities vary in gradation of affinity with the language from Cwmafan, the furthest west and most sentimentally Welsh, to Abertyleri the furthest east, with its strong identity of being Welsh but with very little community competence in the Welsh language.

3.2

Since one of the main aims of the project is to improve the developmental levels of children and change parental perceptions by means of using the Welsh language and culture as a base, actual change could well relate to the linguistic competence of the community. That perhaps needs to be said lest uniformity of achievement and improvement were expected throughout the project.

3.3

Although the variable of location could be expected to result in differential levels of change, observations and responses to date tend to indicate more parental involvement in their community and more discerning help for their children in all areas. The extent of such change will be researched in the future.

3.4

Evidence was not available on the linguistic achievement of adult Welsh learners on their entry to the project. From observing only a few sessions at the centres, though, the nature and extent of their progress became clear. Aberfan, for instance, had no fewer than ten adults who

TABLE 1: THE NUMBERS OF CHILDREN AND ADULTS REGISTERED AT THE PROJECT CENTRES

Centre	Children		Adults	
	No. on Roll 1986	No on Roll June 1987	No. on Roll 1986	No on Roll June 1987
Abertyleri	3	10	6	5
Aberfan	6	8	16	19
Penrhiwcelber	19	26	25	19
Nantymoel	8	6	8	6
Cwmafan	7	15	10	8
TOTALS	43	65	65	57

were competent enough in Welsh to take charge of their own nursery, or group of older children. This was true, also, of many individuals in other centres.

4. Attendance at the Centres

4.1

Table 1: The Numbers of Children and Adults Registered at the Project Centres, please see page four.

4.2

With one exception, the numbers of children at the centres increased appreciably during the first year. Over the five centres, from September 1986 to June 1987, the increase was 34 per cent, whilst over four centres the increase amounted to 41 per cent. In view of an expected attendance for five two-hour sessions per week, this was a remarkable achievement. It indicates a marked commitment by parents and leaders, and the parents must have found the project beneficial to them.

4.3

The one centre which did not record an increase had peculiar problems of location. It was established in a village, way out at the top of the valley with no built area between it and the mountains beyond. All the children had to be brought up the valley by private cars and three families had moved away during the year. The village school itself had only 33 children, so that accepting any children from the immediate locality could have been seen as endangering the future of the local primary school.

4.4

It is noteworthy that the same centre that saw a decline

in the number of children over the year, could report in July 1987 that four of the six parents in attendance were able and willing to lead or assist in other nurseries in September 1987.

5. The Attendance of Adult Learners

5.1

It is somewhat astounding, too, that the centres largely retained their adult totals over the year, - a retention rate of 88 per cent. Although three of the centres had adults who were not related by kinship to children at the nursery, with 20-25 per cent of the adults in this category at two centres, the attendance of these groups was gratifying. Their presence could only strengthen the impact of the project on the local community.

5.2

The expected decline in numbers in mainly cognitive classes at evening institutes in the valleys over the first term is in the order of 40 per cent. Clearly some identifiable community and individual need is met by the Project, but one must have regard also to the enthusiasm and expertise of the teachers at the centres.

5.3

It is not normal for working-class people to talk about language, nor to undertake a sustained study of a second language. But at the Van Leer centres were groups of adults, from a variety of occupations and none, who were manifestly interested in the Welsh language and who daily discussed language patterns. They translated orally from one language to another and from dialect to received

pronunciation. One anticipated corollary of such progress could fairly be seen as greater parental potential to help their children's language development.

6. Parents' Observable Changes

6.1

Opportunities were given parents to respond to a specific question on any changes they had noticed in how they taught their children. Almost invariably the responses included reference to use of language, song and books in the home. Less than 10 per cent of parents cited changes in relationship with their children and very few articulated changes other than these implicit in greater use of language in the children's upbringing.

6.2

Some changes would be inescapable in this context and one piece of evidence of this emerged from the primary schools of the siblings of children at the centres. Mothers had been told that their children in the infant section of the primary school were remarkably better in their school work and in their application during 1987. Most likely the mothers were correct in surmising that their children's improved school performance was related to the greater use of language in the home, and to consequent attention given to the children's learning.

6.3

A few parents responded that their children were emulating the behaviour of other children, were insisting on doing more themselves and were becoming more sure of themselves and asserting their independence. Whilst these elements of child development could be seen as anticipated, they

were also probably accelerated. One could reflect on the Intervention and Headstart pre-school compensatory programmes in the USA in the 1960s, where providing a secure base for children to relate to others and the sooner gain confidence to assert their independence, was an integral part of learning readiness.

6.4

Obviously the impact of the project on changes in the natural pattern of child development will merit investigation for future reports.

7. Gains in Linguistic and Social Skills

7.1

In the absence of any verifiable knowledge of the children's level of language development when they started at the centre, the comments made herein are based on observations at the centres in June 1987 and responses made by officers and parents.

7.2

The play-group leaders were asked to give an indication of the children's linguistic progress, with any additional comment on their estimations. The response required was on a five-point scale with optional comment.

7.3

Although no statistical significance was anticipated from such returns, the responses tended to show that the officers were generally satisfied with the children's progress. They were manifestly concerned about how much Welsh the children understood and spoke and many reasons were advanced for differential levels of achievement:

"Welsh is her first language; able to learn quickly; understands everything but speaks very little; understands well; only recently started to talk; recently started at the centre; sibling at an English medium school; sister at Welsh school/unit."

7.4

It was not the assessor's aim to measure progress at this stage. There is a tendency, even among teachers of language, to measure achievement solely on articulation and repetition with very young children, and especially with many of these children who were rising three year olds, the stage they are at is incubation in terms of language learning. Some will remain much longer at this stage than others. But there was ample evidence of progress in understanding Welsh at the centres and any measurement of vocabulary and fluency must await a later review.

7.5

The nursery officers were aware of many variables that pre-determined the children's learning and behaviour at the nursery. Here is a selection of their responses:

"Has a hearing defect; is utterly spoilt; little behaviour problems (several); childhood illnesses; lack of confidence; difficulty in relating to other children."

7.6

The evident emphasis gleaned from observations and returns was that these pre-school units had already developed to be another extended family setting for the children. The children could express their natural emotions and have them restrained equally naturally by their larger family.

A larger group sang 'pen blwydd hapus' (happy birthday) to them and showed an interest in them and in their family. The children were being brought into the community while still retaining the security of the nuclear hearth, a situation that enabled them to develop their social skills and their relationship with peers and adults.

8. Methods and Approaches

8.1

Approaches used in living and learning with the children's groups were lively and caring. Any noticeable variation seemed to relate to the space and resources available at the centres. Whereas three centres enjoyed a spacious room or hall in excess of 802m, the other two were more confined and only one centre had the use of a substantial inventory of large toys.

8.2

All the nursery teachers responded to a question on priorities in their work after experiencing some nine months with their nursery groups. The emphases were clear and encouraging:

Care: provide enjoyable secure base, individual attention, everyone important.

Enjoyment: provide enjoyable activities, self-chosen play and games.

Movement: use of space, active play with others and individuality, dance.

Parental support: engender interest and help of par-

ents, enable parents and children to learn together.

Learning: through play, experiences (e.g. water, sand, dough, etc.) through art and craft, singing group and with parents.

8.3

The essential ingredients of care, fun and movement were evident in the nurseries as well as the teaching/learning element, but they did not comprise the same mix in all centres. Any differences in emphasis were most likely the results of different physical facilities and resources.

8.4

Two points on methods and approaches are made here more as encouragement than anything else:

(1) It would be beneficial for parents to participate in the nursery play and learning for at least two periods of 10-15 minutes every daily session.

(11) As some of the children were pre-nursery, any regular didactic teaching would be rather misplaced, Lest the assessor's attendance may have brought about more formal teaching, it may be reassuring to mention that the nursery is normally a play and learning readiness situation.

9. Adult Welsh Learners

9. 1

There was evident commonality of approaches and methodology used in the adult groups. Perhaps this was to be expected as the adults:

(1) had clear objectives;

(11) used largely the same texts which were based on known teaching/learning principles, and

(111) they were motivated and were learning from one-another.

9.2

An attempt was made to ascertain what the adults thought had helped them most during the year in learning Welsh. Surprisingly, the responses ranged widely from 'learning with my child', to listening to cassettes and "enthusiastic teacher". Some cast their nets wider and thanked the Van Leer Foundation for enabling them to learn Welsh.

9.3

In terms of achievement, suffice it to say for the present that in all the adult groups, by June 1987, there were several individuals who could well manage the nursery group, or groups of older children, in September. It seems, then, that continuity of language provision is built into the project.

10 Relationship with the Community

10. 1

There was much more to it than acquiring a level of proficiency in Welsh. For the first time in their life, members of the groups spoke to neighbours who had never spoken to them previously - in Welsh; other Welsh speakers round them. They noticed things Welsh in the community which they had been oblivious to in the past. Learning Welsh was gradually making them whole in relation to their community.

10.2 The relationship between members of the groups and between groups and their localities further helped the adults to feel at one with their community. The adult

groups became for their members 'primary groups' in the sense that they were cohesive groups of peers with many mutual interests.

10.3

The questions on whether members met one another socially outside the centre and whether they had noticed changes in their relationship with their communities provided mainly affirmative responses. Although it was not possible to tabulate the frequency of meetings and the extent of participation, such relationships were interpretable. A notable example was the practice of all the mothers (ten) in one centre meeting monthly in one another's homes, in turn, for an evening meal and 'hours of chat', - and to augment the centre fund.

10.4

Throughout the year, the adults and children at the centres had been together on excursions and to Welsh cultural functions, notably the Urdd (Welsh League of Youth) Eisteddfod held over four days in Witsun week in Merthyr. At the end of the first year adults from the five centres travelled 180 miles each way for a weekend at Nantgwrtheyrn, a remote village which is being rebuilt as a Welsh language teaching centre.

11. Resources

11.1

From discussions with the project Resources Officer and at the centres and from questionnaire responses, there emerged some divergence of views on needs and provision. Fortunately, the diligence and vision of the officer herself had made amends as has the supply of appropriate

reading and audio material produced by MYM.

11.2

The Resources Officer rightly emphasized the paramount need for material which enables and encourages parents to participate actively in their children's learning. MYM is currently exercised in producing this kind of material and the Resources Officer made the first five booklets available to project parents and children. The effect of such provision on the play-group programmes as well as on the children's learning could well form part of a future assessment.

11.3

One must have regard, though, to the age and social background of the children. Very nearly half of all the children at the centres were only rising three year olds during the first two terms, and consequently one hesitates before agreeing with the provision of too much print as daily/weekly dosage. Perhaps the envisaged MYM programme of 9 booklets and cassettes during the first year might not be precisely what these toddlers need in their first year.

11.4

There is also the fact that the questionnaire responses of all but one of the officers sought different kinds of resources. Herewith a selection:

Games - a variety of (three responses);

Screens - for large pictures and charts;

Furniture for 'ty-bach-twt' (Wendy House);

Materials and facilities to make large posters;

Materials to make large things.

11.5

This discrepancy in the provision of large toys and play material from one centre to another is mentioned elsewhere, but is confirmed here by the nature of the officers' responses. Perhaps the parents themselves will rectify this unequal provision in due course. Since learning through play is the essence of nursery education, an abundance of toys and games is a prerequisite. In any case, the emphasis in the nursery leaders' responses on resources makes plain that they are running a toddler's playgroup, and that the children should learn from experience and from activities.

12. Costs

12.1 Transport and rental costs varied considerably from one centre to another, as did the quality of the facilities provided. At this stage of the review, it would not be proper to anticipate how increasing costs will/should be met.

12.2

Despite the intention that all centres should become self-sufficient, the self sufficiency of the original five centres should, perhaps, be seen as a medium term aim. If parents are to provide various resources and pay for the MYM materials, etc., some financial support would seem desirable during the second year.

12.3

Finally, on the centres, it would be admirable if some out-door play area could be found. As the visits were

made to the centres in late June and early July, the absence of any facility for out-door play was glaring.

Conclusion

As this is a preliminary report, it is deemed best not to make positive recommendations on the aspects of the project reviewed. It is sufficient to say that the parent-child-leader partnership linked to community involvement augurs. The children and parents of these deprived localities cannot but benefit from this holistic approach.

During the first year of this Van Leer project, the Project Director and her team have already created something new and vibrant in these depressed valleys.

CYNLLUN GWAITH SESIYNAU RHIENTI/PLANT CYLCHOEDD VL

1. TYMOR YR HYDREF (cyn hanner tymor)

Themau:

1. Y corff / symud
2. Y cylch meithrin (daearyddiaeth, trefn sesiwn, amser llaeth, amser tacluso, etc.)
3. Y teulu (pobl, anifeiliaid)
4. Y tŷ (y cornel cartref)
5. Bwyd (ffrwythau / llysiau)
6. Yr hydref / cynhaeaf
7. Anifeiliaid bach gwyllt (cwningen, wiwer, draenog - tai, bwyd)
8. Nos Galan Gaeaf
9. Lliwiau, siapiau, rhifau (1-5)

Caneuon / Llyfrau LliwiauLlyfr Lliwio 1

1. Ble mae bawdyn?/ Mabon/ Mabli?
2. Un llaw i fyny
3. Troi ein dwylo
4. Un bys, dau fys
5. Dyma'r ffordd i olchi wyneb
6. 'Nôl a 'mlaen
7. Cylch o gylch
8. Cysgu ar y llawr
9. Ci (cath, pysgodyn, llygoden, parot) ydw i
10. Fel hyn mae Mami / Dadi

Llyfr Lliwio 2

1. Rhowch y lliain ar y ford
2. Beth sydd yn y fasged siopa?
3. Pen, ysgwyddau
4. Mae dail y coed yn cwmpo i lawr
5. Cwningen, cwningen (Wiwer fach, Draenog bach)
6. Pwy sy'n byw yn y twll/ nyth fan hyn?
7. Dyma'r ffordd i sgipio
8. Un a dau a tri banana (afal, oren)
9. Fel hyn mae codi tatws/ tynnu moron/ torri bresych
10. Cân Nos Galan Gaeaf/ Diolchgarwch

Llyfrau'r Cynllun Darllen

1. Mabli'n codi wal (rhifolion)
2. Mabli'n gwisgo (dillad)
3. Cinio Mabon (bwyd)
4. Sali Mali

II. TYMOR YR HYDREF (ar ôl hanner tymor)

Themau newydd:

1. Noson Guto Ffowc
2. Y tywydd

3. Y tŷ (gwaith tŷ, pobl sy'n dod at y tŷ)
4. Anifeiliaid gwyllt mwy (cadno, blaidd)
5. Y Nadolig

Caneuon/ Llyfrau Lliwio

Llyfr Lliwio 3

1. Cŵn Guto Ffowc
2. Mae'r glaw yn pitran patran
3. Morus y Gwynt ac Ifan y Glaw
4. Llygaid, trwyn
5. Yr Ōci-Côci
6. Mr. Hapus ydw i
7. Y Bwgan Brain
8. Troed yn taro
9. Tri chadno coch yn chwarae yn y nos
10. Dewch nawr i'r goedwig (Mr. Blaidd)

Llyfr Lliwio 4

1. Mynd ar y ceffyl
2. Mae pawb yn curo dwylo
3. Mae'r postmon tal (dyn y llaeth, cigydd, pobydd)
yn cnocio ar y drws
4. Hicori Dicori Doc
5. Adeiladu tŷ bach
6. Mi welais Jac-y Do
7. Dau gi bach
8. Dyma ni'n mynd i Fethlehem
9. Sêr y nos yn gwenu
10. Clychau Santa Clôs

Llyfrau'r Cynllun Darllen

1. Mabli'n gwneud popeth (symud/ anifeiliaid bach
gwyllt)
2. Llyfr Bach Jac y Jwc
3. Mabon yn cael bath
4. Bobî Jo
5. Mabon yn peintio llun

III. TYMOR Y GWANWYN

Themau posibl:

1. Y gaeaf (y tywydd, bwydo adar, etc.)
2. Afiechyd (annwyd, peswch, etc.)
3. Y dre
4. Y fferm (anifeiliaid)
5. Y Pasg/ Dydd Sul y Mamau

IV. TYMOR YR HAF

Themau posibl:

1. Y gwanwyn
2. Yr ardd
3. Y parc
4. Y traeth
5. Y sŵ
6. Cludiant

CWRS OEDOLION 1987/88

Hanner Tymor: 7 Medi - 26 Hydref

Pedair sesiwn yn y Ganolfan Newydd
Dwy sesiwn yn yr Hen Ganolfan

7-11 Medi - wythnos i sefydlu'r Ganolfan.
Ddydd Gwener, 11 Medi, 10.30 - 12.30 - Cwrs Hyfforddi

6 Wythnos

1. Dod i nabod (teulu, aelodau'r ganolfan etc.)
2. Y tŷ
3. Yr Ysgol Feithrin (ga i, corff, lliwiau, rhifau)
Treulio ½ sesiwn yn yr Ysgol Feithrin
4. Profiadau diweddar (gorffennol)
5. Y tywydd
6. Adolygu Trefn y gwersi: 1.Rhyw bwynt gramadegol
2.Geirfa
3.Deialog
4.Atgyfnerthu

*Ddydd Iau, 8ed Hydref - Ysgol Undydd
Cwmafan - 10.30a.m. - 15.30p.m.

Ar ôl hanner tymor:Hydref - Rhagfyr, 1987 (7 wythnos)

1. Afiechyd
2. Gofyn am bethau: ga i..., Dwi eisiau...,Wnei,
Wnewch..., Beth dych chi eisiau...?
3. Siopa - Trin Arian (rhain - rheina)
4. Amser (Pryd mae pethau'n digwydd, cyrraedd, gadael
a gorffennol)
5. Dillad (gwisgo, dadwisgo, hoffi/ casáu)
6. Y Dolig (Mynd i / Bwriadu)
7. Adolygu

Tymor y Gwanwyn

Hanner cyntaf (7 wythnos)

1. Beth ddigwyddodd dros y gwylliau? Adolygu.
2. Disgrifio pobl (ansoddeiriau/ gyda)
3. Piau/ Perthyn (gan) - Rhagenwau personol.
4. Byd Natur a'r Tymhorau (anifeiliaid y fferm)
5. Gwledydd y Byd (rygbi/ gêmâu eraill)
6. Gallu (Alla i? Doniau) Rhaid/ gwell i mi/
hen bryd i mi
7. Adolygu

*18 Chwefror, 1988 - Ysgol Undydd
Abertyleri - 10.30a.m. - 15.30p.m.

Ail Hanner (5 wythnos)

1. Dydd Gŵyl Dewi - Hen draddodiadau
2. Mynegi Barn (gan ddefnyddio bod/ anghytuno)
3. Dulliau teithio/ gwyliau
4. Y Pasg - Dyfodol
5. Adolygu

Tymor yr Haf

Hanner Cyntaf (6 wythnos)

1. Dylwn - Baswn - Hoffwn
2. Dylet ti fod wedi/ Ddylet ti ddim fod wedi
3. Cymharu ansoddeiriau - Mewn sefyllfaoedd e.e.
4. Cymharu ansoddeiriau - siopa gyda'r plant.
5. Adolygu a chyflwyno'r ffurf presennol/ dyfodol cryno.
6. Adolygu a chyflwyno'r ffurf presennol/ dyfodol cryno.

Ail Hanner (6 wythnos)

1. Cyflwyno Mo/ Mohonof (Thema Damwain)
2. Eisteddfod
3. Adolygu gan ddefnyddio nodau cyfathrebol
4. Patrwm ces i fy ngeni
5. Amhersonol
6. Adolygu

*19 Mai, 1988 - Ysgol Undydd
Aberfan - 10.30a.m. - 15.30p.m.

15 Gorffennaf, 1988 - Cau'r Canolfannau

18 - 22 Gorffennaf, 1988 - Gweithdy arweinyddion a darpar arweinyddion.

Calan Mai - Ymweliad i Sain Fagan

15 - 17 Gorffennaf, 1988 } Trip i Nant Gwrtheyrn
22 - 24 Gorffennaf, 1988 }

TABLE 1

The Van Leer Centres, Staff, Activities and Numbers, October, 1987

Centre 'O' Original, 1986 'N' New, 1987	Staff By Name	In-house Main Activities of centre	Duration and frequency per week	Highest enrolment numbers returned	Approx. Norm of Attend- ance* 87-88
Aberfan 'O'	Jillian Kitto Edwina Davies Anne England	Play-group Adult Welsh Class as Uni. Extra-mural Class	4 x 2 hrs 2 x 2 hrs	11 12	5
Y Pant 'N'	Marie Jenkins Anne England	Play-group Adult Welsh Class Ad hoc sessions in crafts	4 x 2 hrs 4 x 2 hrs	10 10	8 8
Abertyleri 'O'	Trudy Bufton	Play-group	4 x 2 hrs	13	6
Llanhilleth 'N'	Charlotte Connolly Nicholas Seabourne	Play-group Adult Welsh Class	4 x 2 hrs 4 x 2 hrs	8	5 2
Cwmafan 'O'	Anne Lewis Lynne Williams Greville James	Play-group Adult Welsh Class Univ. Extra Mural Class	4 x 2 hrs 4 x 2 hrs 1 x 2 hrs	16 8 8	6 3 3
Sandfields 'N'	Greville James Glenda Davies (from Nov.87)	Adult Welsh Class Play-group	4 x 2 hrs 4 x 2 hrs	7 6	2 3
Nant-y-Moel 'O'	Glenda Davies	Play-group	4 x 2 hrs	8	6
Abercynffig 'N'	Elinor Burke Jane Harries	Play-group Adult Welsh Class Ad hoc sessions in drama and history	4 x 2 hrs 4 x 2 hrs 4 x 2 hrs	13 10 8	6 8
Penrhiwceiber 'O'	Dawn Needs Julie Jones	Play-group Adult Welsh Class University Extra- mural Ad hoc sessions various	4 x 2 hrs 2 x 2 hrs 1 x 2 hrs	16 12 10	8 6
Penywaun 'N'	Joyce Morgan Cheryl Owen	Discontinued Jan.,88	-	(4) -	-
Aberdâr 'N'	Joyce Morgan Cheryl Owen	New 1988 Play-group		4	4
* Arith. mean of attendances observed on visits Nov. to June					

20 WEEKS - 15th JANUARY 1988 - 1st JULY, 1988
SESSION 1 - 15th JANUARY, 1988 - (10.30 - 12.00)

I N T R O D U C T I O N T O T H E C O U R S E

- Aims and objectives of the Van Leer Project
- Reference to the practical experience in the
Play-group
- Why work in groups?

Ivonne Owen

The group may act

- a) as an active learning process, providing opportunities to learn from each other,
- b) to reveal hidden strengths and potential of individuals, where helping and leadership comes from members of the group,
- c) as a support, which helps people to value their own ideas and experiences and alleviates feelings of isolation,
- d) to recognise that most people have worries or anxieties and feelings of inadequacy and to share ways of over-coming or coping with them.
- e) to promote participation, with being open-minded and sharing in the group acting as a model for working more closely with parents and each other.

To start working with a group we need:-

1. Careful planning.

2. To state and/or clarify the aims of the group in order to diminish anger or disappointment.
3. To develop or support participants self-confidence.
4. To encourage constructive criticism and positive comments to avoid a highly critical and judgemental atmosphere.
5. To ensure that all participants feel at ease within the group.

W O R K I N G   I N   P A R T N E R S H I P

- a) Joint-leadership as a partnership
- b) Partnership between the group leader and group members
- c) Partnership between all group members

Project Team

a) The para-professionals have been working with the salaried tutors for a year, building up a close relationship while receiving practical training to run the Play-group.

During this group discussion we aim to establish:

- 1. How effective this training is
- 2. What are the major difficulties
- 3. How it could be improved

b) Within a group, the para-professionals act as partners to the tutors and they are themselves parents of children in the Play-group. We should now aim to outline all the members particular skills and interests and establish what can be learned from the group meetings and what each member can offer to the group.

During these sessions we hope to develop the ability to lead group activities, to chair open discussion groups, to take note and follow up the issues arising.

c) Some group members have been asked, rather than chosen themselves, to attend the Centre. It is important to identify mixed commitment and to stimulate motivation

if the group meetings are to be successful, sharing events.

Some major issues to be considered are:

Group commitment

Expectations (How will individual expectations be negotiated if they are inconsistent with the group's goals and resources?)

Time-keeping - start on time, end on time and agree the use of time within the group meeting

Emphasising a positive and constructive approach (encourage any critical feedback to include an alternative way of behaving)

Using the group as a way of learning (encourage all members to contribute and to use the group to explore new ways of thinking)

Evaluation:

Look at your Centre critically and write a list of the group's strengths and weaknesses.

R U N N I N G   T H E   G R O U P   M E E T I N G S

Ivonne Owen - in collaboration with the 5 Play-group Leaders

a) Before the group meetings start:

Adults) Who is coming? What will the overall

Children) format of events or activities be?

Where will each group meet?

When will they meet? - dates and times

How will the time be organized?

- parent-child reading programme
- joint activities
- singing together
- break-time
- going home (language practice)

Who will be involved in making all these decisions?

How will the information be recorded, made available to others?

How to assess the results and make the necessary adjustments?

Remember: The group already has experience, knowledge and resources. Your role is to enable members to participate, pooling all they have to offer, so that learning from each other is maximised.

Evaluation: Making progress as a group.

Try to evaluate the good progress of your Centre by analysing the following aspects:

1. All members are confident enough to contribute fully
2. All critical comments are made in a positive and constructive way, offering alternatives not "moans"
3. Members recognise that they share similar problems or anxieties and offer support to each other
4. Members can accept a difference of opinion over issues raised without seeking a simple or correct answer
5. Members can identify strengths in other people and value their own

Evaluation:

Mr. Iorwerth Morgan

There are two parts to finishing a session:

- a) evaluating what has happened and
- b) looking ahead to the future

Bearing in mind that evaluation involves considering:

- what has been learnt as individuals?
- has the group achieved its goals?
- how did the activities help achieve those goals?
- what helped, hindered, challenged group members?
- what else could the group/play-group have done?
- what was missing?

*****

Evaluation can be time consuming BUT it is an extremely important part of learning and it is worth trying to ensure that there is time for it.

*****

GETTING STARTED

Ivonne Owen

Group Discussion:

a) Why are we here?

Different people usually have different expectations of a group/course or a Play-group. It is important to help each adult to think about what they want to get from a group and/or from the Play-group for their children, especially since they are meeting at a regular time, several days per week.

b) Identifying group expectations:

Ask each adult member, in turn, to continue with:

- What I hope to learn from other group members is.....

- What I hope to set from this group is..... and write these answers on a chart.

Discuss which of the listed expectations are compatible with each other, decide which expectations cannot be met at the Centre and why, consider if any changes can be made and programme accordingly with the group members.

c) Are you sure?

Working in pairs ask each person to think about why they are here and what they hope to gain from it. Ask them to explain 'Why is that?'

This exercise highlights the fact that people rarely have one simple reason for anything.

To help people to think through a plan of action ask questions like:

- What can you do about it?
- How could you start?
- Who could help you?
- When will you begin?

The Play Group Area:

Organizing the Daily Activities:

SESSION 6 - 26th FEBRUARY, 1988 - (10.30 - 12.00)

W H Y   W O R K   W I T H   P A R E N T S ?

Dr. Anne Brooke + Tutors

Evaluation:

6C Why work together?

95-110 mins
(+ additional 50
minutes for repeat
of role play)

Purpose

The advantages of parents and professionals coming together to foster the interests of families with young children in their community are often talked about – but are there really advantages? This exercise offers the opportunity to test this out.

Preparation

The materials supplied (overleaf) for this exercise consist of:

- a sheet describing ten different roles of people who might be part of a community liaison group
- a sheet describing four role-play situations, with space for you to add a fifth (local) situation of your choice, in discussion with group members.

You can use the exercise with up to five small groups of ten people working simultaneously on the same, or different situations. Choose the most relevant situation(s) for your group.

You will need: blackboard and chalk, or flipchart and pens, for each group; pens and rough paper for individual notes; a copy of the situations and the roles for each person, and a label on which each person can write the role they are playing.

Users' comments

'It was amazing how we all adopted a rather anxious and defensive role in the face of change rather than thinking about what was best for the children, the families or the community.'

'It certainly gave me some insight into the difficulties of other people's jobs and how we approach the same problem or situation so differently.'

'I realised I could not play my role very well because I did not really know what some of these workers actually did or were supposed to do.'

Working with Parents 6 Exploring ourselves

The exercise

1 If necessary divide the group into smaller groups of no more than ten people each.

- Give each group a role sheet for each member.
- Ask participants to select a role which is not their normal work role as this will enhance their learning.
- Then get participants to form into pairs, introduce themselves to their partner and discuss the role they have chosen
- Give people a label on which they can display their role.

(5 minutes)

2 Give each person a situations sheet and ask each group to consider one particular situation.

- Continuing in the same pairs, participants should discuss how they would respond to this situation in their new roles. Consider the different responses open to each person and write them down, still in pairs.

(20 minutes)

3 Draw the pairs back into their original group(s) of ten and ask them to stay in role and work together as a community liaison group.

- As a group of parents and professionals how would they respond to the situation?
- Consider the different responses that are possible and write them on a flipchart.

(30 minutes)

4 If there are several groups of ten working on the same situation, bring them all together. Display the responses of each group and invite a spokesperson from that group to highlight the points arising.

(20 minutes)

5 If time is available and the group are enjoying this exercise, you may want to ask groups to consider a second situation.

- Ask people to stay in the same roles and repeat the work in pairs on the new situation, then form a group response and share it with other groups.

(additional 50 minutes)

6 To conclude the exercise, stay in the large group and help group members to come out of role, by asking each person to quickly say their name and what their normal role is.

- Now ask each group member to jot down some of the things they have learned from this exercise:
  - about themselves
  - about professional workers
  - about parents
  - about interdisciplinary or community groups

(5-10 minutes)

7 Ask people to share some of the things they have learned in the large group.

(10-15 minutes)

⇒ Turn over

National Children's Bureau

6C Why work together? – Roles

Photocopy this page for distribution to the group.

Parent

You have a part time job and four children, all but the youngest at school. These responsibilities keep you pretty busy.

Day nursery representative

Your nursery serves a wide area including this community, but is based two miles away. It has twenty full time places and a waiting list of thirty. Four children attend from this community.

Health visitor

You have a caseload of two hundred families in a geographical patch. Much of your work is taken up with the elderly. This and your continued oversight of young children's health had seemed to fill your week almost completely, but you feel you should take a broader view of your job.

Social worker

Your caseload includes only five families with preschool children and one case of suspected child abuse which is your major concern. You don't give high priority to under fives provision.

Primary school reception teacher

You are a conscientious teacher with a class of thirty. You live a considerable distance away and while you would like to get more involved in local activities, you have your own children and family to get back to.

Nursery school/nursery class teacher

Your school has a parents room and you encourage holiday activities. Your head teacher has just delegated to you responsibility for community links.

Playgroup leader

Your playgroup has twenty-five children and meets for four mornings in the week. You hope to start a parent and toddler group. The parents group encourages you to take full responsibility for all aspects of the work. You could do with a bit more support.

Parent

You are a single parent. You have a daughter of four who attends the local nursery school, and a toddler of two. You are interested in the community and are a past secretary of the community association.

Childminder

Your family is now in full time schooling and you have been taken on to the childminder's register. Currently you care for two preschool children from 8.30 am-5.30 pm five days per week. Sometimes it gets a bit much.

Preschool community worker

Yours is a temporary job funded by the EEC to develop resources for families with young children. You are newly appointed and very keen to develop groups for ethnic minority families.

6C Why work together? – Situations

Photocopy this page for distribution to the group.

Situation 1

A local councillor has just come back from a study trip fired with enthusiasm to set up an under fives resource centre in the community. He has a reputation for getting things done, but for being rather inflexible. You are anxious that careful account should be taken of the needs of families and of services to ensure that the resource centre is able to be as responsive as possible to the needs of the community.

Situation 2

Falling rolls in a local primary school have led to two classrooms becoming available for use by the community. There are inadequate facilities for under fives in the area, and you consider that this accommodation could be used for families and young children. Unfortunately the head teacher has never been very interested in the community, tending to focus on the school's traditional activities.

Situation 3

As part of a cost cutting exercise, it has been decided to close the nursery class in the local primary school with a loss of forty nursery places. This has been a valuable resource for families in stress in the area. You are concerned to reverse the decision, or to establish some alternative resource.

Situation 4

A dual carriageway runs through your community with shops and other community resources either side of it. Most people cross at the single pedestrian crossing but this involves a considerable walk. Children often dodge through the traffic to cross the road.

A particularly hazardous spot is opposite the local swing park. There have been three accidents involving young children during the last five years. Something must be done to increase safety.

Situation 5

A particular local event or situation that has occurred in the last twelve months and acted as a 'trigger' to bring parents and workers together (add details here):

Evaluation

Before the group finishes this exercise, ask people to think about:

- one thing they liked about this session/exercise
- one thing they disliked about this session/exercise
- one thing they learned about working with families

Ask them to turn to the person next to them and briefly share their thoughts.

(5-10 minutes)

S E L F   E V A L U A T I O N :

What do I have to Offer?

Chaired by:

Purpose:

When exploring new ways of working it is important to build on people's strengths and not to undermine confidence by concentrating on perceived weaknesses.

This exercise is designed to encourage participants to talk about the skills, knowledge and experience they already have. It also serves to develop a consensus of what skills are needed in working with families.

1. What I have to offer parents.
2. What I have to offer children.

a) Ask the class to include professional, practical and personal skills.

b) Ask the group to consider:

- what would they like to have known before they started working with parents?
- what would they like to know more about now?

Evaluation:

Describe how the provision of these two needs could be built into an initial course/workshop for para-professionals.

WHAT IS PARENTAL INVOLVEMENT?

Chaired by:

Purpose:

One of the dilemmas for pre-school workers and parents when they work together is that there are many different forms, types and levels of parental involvement. Which of these operates in our scheme will depend on:

1. What it is like:

- Is it for parents and children together, or mainly children?
- Is it run by parents or paid workers?

2. The workers:

- What are their skills, abilities and preferences?
- How much time do they have?
- What resources and facilities are available to them?

3. The parents: - How much do they wish to be involved?

- What are their skills and abilities?
- What are their levels of confidence?

Evaluation:

How could you involve the parents at your Centre in different ways at different times?

What aspect of your work needs parental support or parental involvement.

W H O C A N D O W H A T ?

1. From a Parent's point of view
2. From a Leader's point of view
3. From an Area Development Officer's
point of view
4. From the Community point of view

Purpose:

Some people believe that you can't really understand children or the stresses of parenthood unless you are a parent yourself.

Parents already perform a number of roles with their own children and have skills as a parent and knowledge of the local community.

Pre-school workers on the other hand spend several years acquiring and developing knowlege and experience that parents may never have the opportunity to achieve.

The aim is to acknowledee and emphasize the strengths and advantages of each, for the benefit of children, parents and workers.

Evaluation:

There are many isolated parents in the Community who might benefit from being more involved but who need support and encouragement to come along.

How could you interest these parents sufficiently for them to want to come to the Centre?

T A L K I N G   A N D   L I S T E N I N G

Chaired By:

Purpose:

When two people talk they exchange not only words but a whole range of gestures, feelings, looks, values, attitudes and expectations.

How people communicate their ideas and what they want from somebody is very important in how that person understands what is expected of them and how they will respond.

Therefore, it is important to understand....

- how to communicate and listen to other people
- the many different ways of listening
- the many different ways of asking and denying

....to provide an opportunity for sharing some of the statements, questions or remarks which often upset or anger people and consider why this might be so and how to deal with them in future.

Evaluation: How would you re-act to one of these comments:

1. "You're not a parent, how do you know what it feels like?"

2. "Why should I talk to her, her child bites and she's boring"

3. "That's your problem, you're paid to do this job"

4. "I come here to chat to my friends not to do your job for you"

W H O ' S   W H O   I N   T H E   C O M M U N I T Y ?

- Social Services
- Electricity Board
- Local Bank Advisors
- Citizens Advice Bureau

Purpose:

Many people are involved in providing services for young children and their families. This can mean that there are many different skills and resources available to both workers and to families, but it can also result in confusion about who does what. This exercise should help to identify what is happening in their community.

Evaluation:

1. Produce a list of the Information/Help available in your area.
2. How could you ensure that parents have access to this information?

(By the end of the year it is hoped that a booklet with all this information can be produced by the Centres members)

C O M M O N   E X P E R I E N C E S

Play-group Leaders

Chaired By: Cheryl Owen - (Play-group Leader,
Rhydywaun Centre)

Purpose:

Working with parents and young children can be stressful. Sometimes this stress is related to the fact that pre-school workers' own experience of family life seems to be so different from the experience of the people they work with - both Colleagues and Parents. It can be helpful to relieve some of this stress by sharing some personal background with others in the group.

This exercise should be a good beginning to developing skills of empathy.

Evaluation:

Ask the attendants to turn to the person next to them and briefly share their thoughts.

After 10 minutes write them on the blackboard and compare similarities/ differences.

SESSION 13 - 6th MAY, 1988 (10.30 - 12.00)

W H Y W O R K T O G E T H E R?

Excercise 6C

(from "Working with Parents" National
Children's Bureau)

Chaired By: Elinor Burke - (Play-group Leader,
Abercynffig Centre)

6C Why work together?

Purpose

The advantages of parents and professionals coming together to foster the interests of families with young children in their community are often talked about - but are there really advantages? This exercise offers the opportunity to test this out.

P A R E N T S   A S   M A N A G E R S

Project Team

Purpose:

To give the parents/leaders the opportunity to examine:

- a) What is meant by the term management?
- b) What are the tasks, roles, responsibilities?
- c) What are the advantages of involving parents in management?
- d) How does Mudiad Ysgolion Meithrin work with parents?

Evaluation:

1. Describe the day to day running of your Centre for a week.
2. Make a list of the activities and tasks involved in policy making and planning, staff employment and development.

W H A T S H A L L W E D O O N M O N D A Y ?

Project Team

Purpose:

It is easier to assess, evaluate the progress made and/or introduce new ideas if you plan in advance the week ahead and write down your plan. Everyone attending the Centre should be able to find out at any time what is going on and what is planned as well as the final aim of any activities.

To define the purpose and form of the selected activities, the following questions should be answered:

1. What do they want to get out of it?
2. What do they want other parents and workers to get out of it?
3. Who should be involved in settling it up and running it?
4. When is the best time to have it?
5. Who will invite people to take part and how?
6. What needs to be done before they start?
7. Where will it be?
8. How much is it going to cost?
9. How much profit should be made?
10. How will we follow up any issues that arise and maintain interest?

Evaluation:

Name an activity planned for this week in your Centre

a) Identify one example of what you think might cause difficulty for the plan

b) Name two important reasons for making sure it succeeds.

E V A L U A T I O N

Project team

Leader: Mr. Iorwerth Morgan - External evaluator

Purpose:

In a practical sense we are evaluated every day - by ourselves, our colleagues and the families we work with. If something goes wrong we wonder why, if it goes well we recognise it and recommend it to others.

Evaluation means being aware of what we are doing, what we do well and how to achieve it. It also means checking that what we are providing is appropriate for everyone and making time to consider if there are new and different ways of doing things. It does take time but consolidating learning should be an integral part of any learning event.

Evaluation:

Think about this course so far and write down some of the things you have learnt in these categories:

- practical:
- theoretical:
- about yourself:
- about your colleagues:

- about your own needs as a worker
- about your own needs as a parent
- about working in a group
- about what was difficult to do

SESSION 17 - 10th JUNE, 1988 - (10.00 - 12.00)

P L A Y   G R O U P   E Q U I P M E N T   A N D
A C C O M M O D A T I O N   F A C I L I T I E S

Project Team

+ Social Services Officer

Purpose:

All Play-groups have to comply with the Social Services requirements. Therefore, the sooner we become familiar with these requisites the better, in order that a good rapport be established with the officers in charge and also that we work together to provide a good standard of service to the Communities.

The Project team have the valuable information as to where to shop for the right equipment, where and how it can be produced at a low price (at the Centre itself hopefully), how, where and when to organize workshops to produce certain items as well as offer some guidance as to how to obtain the most suitable model or design.

Important issues to discuss are the safety regulations and insurance policies and both the Project team and Social Services Officer are the people able to provide this information.

Evaluation:

Make a list of your Centre's equipment (useful for insurance purposes) and compare this with the Social Services minimum requirements. Submit a plan of action to obtain the necessary equipment with a detailed description and estimated cost of each item.

P L A N N I N G A B U D G E T

Project Team

Purpose:

To learn to evaluate the cost of running the Centre with the financial support of Van Leer and how to build up a financial system in order, eventually, to become self-financing.

Based on the two terms experience we should be able to organize suitable activities to combine fund-raising with the Centres activities in order to provide personal fulfilment as well as funding.

Evaluation

We should aim to:

- expand upon the actual provision
- to explore & use the local community potential
- to extend the Project to as wide a sector of the Community as possible
- to work with other institutions in the community such as the local school, Church, Chapel, Workers Club, Youth League, etc.,

THE PLAY GROUP ROUTINE

Project Team

Purpose:

Although we do not want to mention routine in a Play-group, since their pattern should be flexible and informal, there is a need for a framework to ensure the smooth running of the group.

There should be one/two (no more than two) people in charge of organizing the play-room before the time of arrival. There should also be someone to greet parents and children on arrival, as well as bid them farewell on their departure. The sessions activities should be planned beforehand and assessed at the end of the session.

The project team's experience is a valuable contribution to the guidance we could offer to the para-professionals and parents and a discussion session would contribute to an understanding of the limits of flexibility.

Evaluation:

Bearing in mind your experience at your own Centre, make a list of patterns you would like to keep and another list

of things you would avoid. For example:

"I would go to the Centre at least 20 mins before the session starts."

"I would avoid story-time at the beginning of the session (interruption by late-comers')"

SESSION 20 - 1st JULY, 1988 - (10.30 - 12.00)

H O W   T O   P R E P A R E   F O R   N E X T

S E P T E M B E R ?

Project Team

This would be a discussion group to pinpoint the aims and objectives of the Centre the following year - September, 1988 - July, 1989:

1. A brief discussion of what has been achieved during the year September, 1987/June, 1988.
2. What have we learnt?
3. What changes should be made?
4. What do we want to achieve in the year ahead and how can we achieve it?
5. How much will it cost?

The tutors and the para-professionals will go back to their Centres and discuss these issues with the other members and draw a plan and time-table for further discussion during a staff workshop - 18 - 22 July, 1988. The final proposal will then be submitted to the Advisory Committee.

ATODIAD 10

COMMUNITY EDUCATION DEVELOPMENT CENTRE
FAMILY EDUCATION UNIT

Interim Report of a training programme for staff of the
BvLF Welsh Project

1. Introduction.

This interim report results from the first three days of a 7 day training programme, run by Dorit Braun for staff of the BvLF Welsh Project. The report has been written to provide feedback to the project staff, to the sponsor body (MYM) and to the funding body (BvLF), of the ideas developed during the three days. It also aims to share some of the concerns and issues raised by staff about the development of the project. The staff proposed that the MYM Advisory Group for the project be invited to one of the future training days, to discuss the way forward, and it is hoped that this report will provide that committee with the background information for such a meeting.

Aims of the Training.

The training programme was designed by Dorit Braun, following meetings with the project staff, Ivonne Owen, Cennard Davies, Bryan Jones and Kate Torkington, (of BvLF).

The first three days aimed to develop the staff team through providing opportunities for:

- * personal development and confidence building
- * co-operative working
- * consideration of the assessment of needs
- * consideration of effective learning and teaching
- * development of aims and objectives of the Centres.

The further four days will look at Working with Parents, Working with Children, and Evaluation.

3. The Programme for the first three days.

It is important to point out that although a programme had been planned and resourced in advance, as the course progressed it was ammended in the light of the needs of the staff, and the very high calibre of discussions that took place. Below I outline the programme as it happened, rather than as it was planned.

Day 1

Introduction to the Programme

What's in a name activity

Small groups list hopes for the three days (see Appendix 1).

Time - Lines: individuals---> pairs on the experiences (personal and work) that bring me here today.

Plenary on the things we bring to the project

Effective learning - pairs share an effective learning experience---> small groups---> plenary on factors contributing to an effective learning environment (see Appendix 2).

Successful Teaching Experience - pairs---> plenary on effective teaching (see Appendix 3).

Debrief on teaching and learning the Welsh language.

Comments on the day.

DAY 2

Ice-breaker - unloading baggage activity

Likes and Dislikes of Childhood - pairs

The needs of children - small groups review likes and dislikes to produce statements (see Appendix 4)

Design a Family activity

Plenary on the needs of parents (see Appendix 5)

Small groups look at how the Centres can/do meet the needs of adults and children

Plenary to share aims identified and look at the place of adult language classes in the activities of the centres

Comments on the day.

DAY 3

Warm up - sentence completion: by the end of today I hope.

Small groups review aims and use card game to suggest and agree concrete objectives for the centres - ways of realising the aims

Small groups prioritize objectives and bring to plenary (see Appendix 7)

Obstacles to developing the objectives - brainstorm and discussion of how these might be overcome

"Selling" the Centres - in 2 groups:

- * selling to other agencies and the community (Appendix 8).
- * development plan to present to MYM and BvLF (Appendix 9).

Plenary to share ideas, and decide on messages to take forward

- * to Ivonne (staff to be responsible; see Appendix 10)
- * to BvLF (Dorit to do).

Closing comments and thanks.

4. Comments.

The project team clearly enjoyed the training. Many had expected a traditional lecture approach and were relieved to find that their active participation was encouraged throughout. Staff commented that they had learnt a lot about themselves and each other during the three days, and a real sense of purpose has been established. There was a sense of excitement and of moving forward. It seems a great shame that this kind of training was not made available to the team at a much earlier stage in the life of the project.

The staff entered the training with enthusiasm and commitment. It was clear that they are of a very high calibre, and very committed to developing the language in the context of helping their communities.

From the trainer's point of view, the bilingual nature of the course emphasised the dual responsibilities - mine, to structure appropriate learning opportunities, and the staff's to take responsibility for their own learning. I was in effect forced to trust the staff to make the most of the opportunities; in the event this trust was more than justified, and may have contributed to the emergence of such a strong group trust.

The opportunity to participate in open discussions, and to think broadly about their hopes, aims and objectives for the project also allowed staff to voice their frustrations and anxieties. These are outlined in the following section.

5. Issues

5.1 Decision making.

There was considerable concern over the ambiguity about decision making for the project. Staff felt that their recommendations were ignored, and sometimes overturned, by the Advisory group for the project, which they argue should give advice. There was also a feeling that this group could have a rather wider representation of community/ family/ early childhood interests.

5.2 Pay and Conditions.

The project staff are paid at much lower rates than those paid by local authorities. Local authority teaching rates are £11 per hour; project staff are paid £2.80 per hour. To make matters worse, staff are contracted for 23 hours, but clearly work far longer hours. The staff have presented a pay claim to MYM, but MYM have argued that they

cannot pay local authority rates, because they must pay staff in accordance with rates paid to other MYM staff. The project staff argue that they are not doing the same job as MYM staff. Ironically, it seems that this latter argument was used by MYM to reject the staff's suggestion that they be paid car allowances, which are paid to MYM field officers.

Project staff clearly feel undervalued and exploited - this made it hard for them to have the confidence to develop the project. To make matters worse the uncertainty over decision making has made people feel unable to develop the work as they would like. The training has given the staff a sense of direction, and confidence. However, unless the concerns over decision making and pay conditions are resolved soon, it is highly likely that staff will leave the project. This would be a severe blow. Below, I suggest possible solutions to the difficulties.

6. Recommendations

6.1 That clear terms of reference for the Advisory Group be drawn up by a group representing the project staff, the BvLF and MYM together with Ivonne Owen.

6.2 Following this, that the same group proposes additional members for the Advisory Committee.

6.3 Given the experimental and innovative nature of the project, it is clear that staff need full-time contracts if they are to be able to do the work required. Most staff are currently working for much longer than the specified 23 hours, and this seems highly exploitative. If staff were given full-time contracts on MYM pay scales this might be an acceptable compromise. Without full-time posts it is most unlikely that the staff will have the time to fulfil the three crucial dimensions of their roles - to build up the activities of the centres (while maintaining the playgroup and adult Welsh classes); to establish meaningful and permanent links with local agencies; and to ensure that the Centres become self-financing.

Dorit Braun, May 1988.

APPENDIX 1
HOPES FOR THE TRAINING

- 1) To establish the aims and objectives of the scheme once and for all.
- 2) Professional advice and suggestions to avoid an introspective view.
- 3) Adopt a holistic approach to personal and community needs.
- 4) Assistance with self advocacy.

*****

Learn how to assess needs of community.

Achieve more of a sense of direction as a group

Learn methods of reaching people

Learn how to help people develop their potential

*****

1. How to develop a family orientated centre.
2. Find out requirements of the community and methods of attracting them to the centre
3. Instil a sense of belonging and commitment to the centre
4. Questioning our own responses.

APPENDIX 2
AN EFFECTIVE LEARNING ENVIRONMENT

Secure - confidence
- base

Feeling accepted and wanted and needed

Feeling that it matters

Good relationships

Enjoyment

Variety

"formal" setting - planning; structure

Commitment

Ambition

Goal setting for individuals - success

Influence/ Feeling achieved something - confidence

APPENDIX 3
FEATURES OF EFFECTIVE TEACHING

Preparation

Own knowledge/ enthusiasm for the subject and the learner

Ability to communicate and motivate

Facilitate learning - not your responsibility alone -
teacher learns too

Interest - teacher and learner

Listen

Controlled fun - Enjoyment

Inspiring someone - giving them confidence - showing the
goal - evidence that they are capable

Allow people to contribute - Encouragement

Find out what the learner wants - Making things relevant -
at the stage of the learner

Feeling comfortable to make mistakes

Patience

APPENDIX 4
THE NEEDS OF CHILDREN

1. Stability, routine, love.
2. No emotional "highs" and "lows"
3. Relationships with a wider circle than the family
4. Listening to older people and sharing their experiences
5. Relevance of stimulating activity.

*****

- 1) FAMILY (Security, Order/ Routine)
- 2) FRIENDS - community activities
- 3) COMMUNICATION/ ATTENTION
- 4) STIMULATION (Books, drama, music, paints, etc)
- 5) ACCEPTED AND NEEDED - to fit in
- 6) POSITIVE SCHOOL EXPERIENCE

*****

APPENDIX 5
THE NEEDS OF PARENTS

Sense of purpose

Re-discovery

Fulfilment

Be your own person

Space

Sense of own worth and recognition

Male/ female roles - traditional and modern

APPENDIX 6
AIMS FOR THE CENTRES

Children

1. To provide a convenient meeting place - with other children and adults outside of the home
2. controlled stimulating play - opportunity to play with sand, paint, water, etc.
3. Widen the circle of relationships
4. The availability of co-operative play
5. Facilitate communication skills
6. Futherance of an orderly world
7. Development of language skills

FUN

Adults

1. ditto
2. Provides an opportunity for discussion with other adults
3. To develop a sense of one's own worth - develop extra social skills to encourage self fulfilment and change attitudes
4. To promote community awareness
5. To enable people, through giving them confidence, to be aware that they are capable of learning anything (language can be a springboard)
6. To broaden their horizons and give PLEASURE.

*****

1. Help the child to settle in the beginning
2. Organisation with flexibility
3. Providing enough activities for child-interaction
4. Helping the children to become part of their society
5. To provide stimulating activities
6. To help children to function as individuals and recognise them as such.

*****

1. Opportunity to socialise
2. Discuss and develop activities to realize individual needs
3. Help the parent to become more aware of his/her role in the education and development of the child
4. To act as a bridge between home and school (enabling parents and children to adapt more gradually)
5. To encourage and help people to develop self-reliance and a feeling of responsibility for the centre
6. To open the centre to a cross section of the population.

APPENDIX 7
OBJECTIVES FOR THE CENTRES

Provide an establishment to compensate for the ills of a disadvantaged community - by responding to actual needs expressed

Ensure well trained, well paid, committed staff

Find a suitable WARM DRY WELL LIT REASONABLY CHEAP CONVENIENT CENTRE

DISCO 1) children under 5 on Saturday mornings with additional games perhaps to allow mothers opportunity to shop 2 hours

2) children 7-11 (because there are not many activities for this age group)

3) young people 13-16 (for opportunity to socialize)

DRAMA GROUP which will call on all types of talent and abilities that people may have to offer eg. music, acting, art, dress making, dancing, writing, etc.

TRAINING COURSE FOR PLAYGROUP LEADERS to ensure future of the Welsh playgroup

Gwerin y Coed (Woodcraft Folk) - an organization for young people from 6-9, 10-14, 15-20 (boys and girls are not segregated) which teaches them about their environment and fellow man without being linked with militaristic organizations like the scouts or the guides.

Exchange Venue - ideas / books / records / school uniform / school books

Providing a 'permanent' centre so that parents and children know it will always be there

Playgroup / Welsh class at the same time

Talk to and get to know any interested adults to find the most suitable activities

Try to interest people in the running of the centre and get them to take some responsibility if possible

Ensure (somehow) that the parents come to see that the cylch belongs to them right from the beginning, that they are responsible for running it and for its well being

opportunities for the children to take part in activities together through singing, dancing but also to experiment individually by doing and following up things they particularly like

provide a wide range of activities for children every day - i.e. painting, dough, etc

To encourage and help people to develop extra social skills to enable people through giving them confidence to be aware that they are capable of learning anything (language can be a start)

Encourage the parents to stay with the children at the beginning

- 1) to help the child to feel at home
- 2) to give the parent an idea of what goes on in the cylch

To act as a bridge between home and school enabling parents to adapt gradually

Provide opportunities for interaction between the cylch and the home wherever possible and on a regular basis i.e. even after the opening weeks make sure that the parent spends at least half an hour each week in the cylch engaging in easy and pleasurable activities with own children eg. singing, reading stories, playing games.

Help the parent to become aware of his/her own role in the education and development of the child.

Allow parents and children to work together part of the time.

APPENDIX 8
SELLING THE CENTRES

We are advertising a community programme - family centres

Strategies suggested will need an information/ press officer - someone with knowhow to reach/liaise with the media, graphic designers, etc.

We should advertise through local authorities as part of their advertising campaigns, and leisure services/ social services.

Welsh medium schools should be selling us

To sell ourselves effectively through the above we need:

Information leaflet - to be distributed widely - possibly using GPO / free newspapers

Additional strategies include:

Community announcement (HTV)

Invite S4C to do a programme on Van Leer Centres

approach local industries offering Welsh language course to employees

M.S.C. Scheme

Promotional sales - T shirts, pens, stickers - with our own logo

local advertising (papers, magazines, etc.)

radio (local Swansea Sound, Radio Wales)

Quarterly magazine

Travelling exhibition

posters (eg. in unemployment offices)

APPENDIX 9
THE WAY FORWARD

Over 12 hours plus of discussion Van Leer Centres' staff have agreed on the direction that the centres should take from Sept. 1988.

1. Representatives of all agencies, statutory and voluntary, including teachers and parents, will be invited to form a consultative body for each centre.
2. This body would be expected to respond to evident and expressed needs in the locality.
3. Discussion groups, craft course, etc would be set up in response to needs and interests of local people.
4. Cylch Meithrin will continue and the provision of adult Welsh classes. Activities will periodically be organised with other Cylchoedd Meithrin (possibly No.1).
5. Courses and advice available at the Centre will be offered to a wide area.
6. It remains an intention that the Centres should become self-financing.
7. As the Centre becomes established we envisage that Centre staff could go out into the community to offer advice and recruit.

APPENDIX 10
MESSAGES FROM THE STAFF

A) TO IVONNE

1. Look into the possibility of funding an Information/press/ publicity officer - possibly getting funds from M.S.C., the BvLF, etc.
2. Possibly use the underspend to pay for a travelling exhibition of a permanent and high standard, to include a leaflet and posters, and to be professionally produced, describing the centres, with photos, etc.
3. Invite the Advisory Group to meet the whole staff to present our conclusions and ideas at the training session on 24th June - ie. as part of the training course.
4. Look into making representations to local authorities to get a building

B) TO VAN LEER

1. Send a copy of the report of the three days. This is also to be sent to the Advisory Group.
2. Recommend that the staff work full-time in order to build up the centres, make links with local agencies and ensure that the centres become self-financing.

COMMUNITY EDUCATION DEVELOPMENT CENTRE

FAMILY EDUCATION CENTRE

REPORT OF A TRAINING PROGRAMME FOR STAFF OF
THE BERNARD VAN LEER FOUNDATION WELSH PROJECT

This report has been written after the final four days of a seven day training programme, and should be read in conjunction with the Interim report of the first three days of the programme.

1. THE PROGRAMME FOR THE LAST FOUR DAYS

The last four days of the course were held once a week over a four week period.

1.1. FRIDAY 10TH JUNE: WORKING WITH PARENTS

Design a Closed Centre: small groups design "bad practice" in order to discuss good practice.

(Appendix 1). Plenary to discuss ideas and ways of overcoming them.

Family Photos (using the 'What is a Family Photoset') to discuss attitudes and assumptions.

Groups discussed range of activities that could be provided for parents and ways these could be set up.

1.2. FRIDAY 17TH JUNE: WORKING WITH CHILDREN

Session led by Jackie Lomas, Head of Spon Gate Nursery, Coventry.

The Environment: Video of purpose-built nursery and Spon nursery (in an old Victorian building).

Small groups plan an ideal environment.

Share plans and discuss ways round obstacles.

Language Development: video and discussion of the way Spon Gate has adopted the High Scope programme and it's relevance to the Welsh project.

1.3. 24TH JUNE: EVALUATION

Group Brainstorm: Why evaluate? (Appendix 2).

Group Brainstorm: How evaluate? (Appendix 3).

Small Groups work out Indicators of success of a different area of work:

- o Informal Adult Group on Parenting
- o Crafts
- o Family Activities

Report back on Indicators of success (Appendix 4).

Evaluation of this course: pairs set questions (Appendix 5).

Individuals write responses

Group Discussion

Preparation for the visit next week by members of the Steering Group - feedback on Interim report and Identification of issues to be discussed

1.4. FRIDAY 1ST JULY

Small groups worked out questions to ask the members of the Steering Committee in order to enable discussion and debate around the main areas of concern to the staff:

- o the role and composition of the Steering Committee
- o the need for adequate, permanent buildings coupled with the need to promote the project to local authorities
- o terms and conditions of employment the nature of the research into the project to be funded by the Polytechnic.

Six members of the Steering Committee joined the staff. They were welcomed, and an introductory activity on all our names was conducted in order to ensure that the "new comers" could feel part of the existing group. A short presentation about the newly agreed aims for the project was then made by a member of the project staff.

Dorit Braun then chaired a discussion based on the various questions devised by the staff.

Following lunch the Steering Committee members left and the staff conducted a short evaluation of the day.

2. EVALUATION

The comments made by staff both in their written evaluations and verbally at various stages in the course, indicated that they found the course of great value. The course helped individuals develop confidence, and gain self knowledge. It helped build a staff team and a feeling of trust and shared concerns within the staff. It enabled the staff to go back to basics and agree on the rationale for their work, as well as to reach consensus on their aims and objectives. It also gave some practical ideas of work that could be developed with children and adults at the Centres.

Below are a range of comments made by individuals in their written evaluations:

"I feel that we've all come a long way towards knowing one another and realising that we're working in a common project rather than on individual pieces of our own in a particular place".

"The course has certainly brought a welding of the team who are now of one purpose and who are prepared to discuss failures as well as successes".

"I have a definite idea of what I should do and how to go about it".

"We are all pulling together".

"I feel more positive on how to work with people".

"I was beginning to lose all my enthusiasm, but this new sense of purpose has given me more drive".

"I definitely feel we are more confident in each other and have formed closer friendships - aware of what each has to offer".

"Yes, much greater cohesion; strengthened friendships; more knowledge of what others have to contribute from understanding that strength derives from diversity".

"Yes, and as we have all had very varied experiences we have learned a bit about different ideas of life and each

other".

"It is a great pity that this course didn't happen sooner".

"It's changed my attitude toward the possibilities of the centres".

"It has made me more aware of the need to involve family in activities and develop more social events and No - in so much as we are still very restricted to what we can do by the number of hours we work (wages) and the lack of cooperation from MYM - lack of response from local authorities".

"It has provided a clarification of ideas and certainly helped towards an increased confidence in being able to meet the objectives".

"The course has changed my attitude towards the project, the other members of the team and myself".

"My outlook has broadened which I feel will benefit me personally as well as at work".

The learning method used throughout was experiential: the course depended on participants using and sharing their existing knowledge and experience. Therefore, in stating the undoubted success of the course it is important to acknowledge that this was possible because of the com-

bined skill and expertise of the project staff.

3. ISSUES

The previous "Interim Report" stated the issues that concerned the staff. The final day was an opportunity to discuss these issues with members of the Steering Committee. This meeting highlighted the different perceptions that have existed in the past, and was extremely valuable in enabling an open discussion of the issues with most of the relevant actors. In retrospect it would have been useful if the Foundation had been directly represented. At the meeting it was agreed that in future there should be at least one, if not two, such meetings annually, and it was hoped that a representative from the Foundation could attend in future.

At the meeting on 1st July there was warm support for the agreed aims and objectives as stated by the staff, and it was pointed out that each Centre should develop autonomously with its own Advisory Group drawn from local agencies and users. When Centres have such Advisory groups a representative from each would then be able to become part of the Steering Committee for the project.

It was also agreed that as a result of the change of direction from the original brief, staff salaries, terms and conditions of employment and job descriptions should be reviewed.

Finally, it was stated that the research post funded by the Polytechnic would be expected to contribute to the project, and would be developed in consultation with the project staff in order to ensure their cooperation and to ensure that the research contributes to the needs identified by the staff.

4. COMMENTS

It was clear that a breakdown in communications coupled with varying expectations of the project have been at the root of many of the difficulties.

Historically, the Steering Committee made decisions which ran counter to staff recommendations because the Steering Committee felt bound by the terms of their original submission to the BvLF. The Committee was also convinced that funding was for a three year period only, and therefore planned a strategy accordingly. For those who have worked with the BvLF in the past it is perhaps difficult to imagine that the Foundation would not respond flexibly and imaginatively to the developing needs of a project. However, for others, like myself, and the members of the Steering Committee, used to more bureaucratic and less sympathetic funders, it is hard to imagine the flexible response that always comes from the Foundation. The power of those who hold the purse-strings is always assumed to be the most important - therefore any advice given by Foundation staff is regarded as a directive, not simply as advice. At the same time it tends to be assumed, at

least in the early stages of the project, that the Foundation will not respond flexibly to projects changing outcomes which have been specified in the original grant proposal.

Perhaps it might be possible for Foundation staff to find ways to spend a little more time with project directors and sponsor bodies in the early stages of a project in order to build more solid relationships. This might ensure shared assumptions about the role of the Foundation and the Foundation's expectations for projects and sponsor bodies. Moreover, Foundation staff have considerable expertise of projects internationally, and so could be of immense help to projects in their early stages of development.

5. THE ROLE OF TRAINING IN PROJECT DEVELOPMENT

As stated in the previous Interim report, it is most unfortunate that training designed to build a staff team was only provided two years into the project. By the end of the seven day training programme three staff had already found new posts, and at least two more are actively seeking alternative employment.

Ideally, it seems to me that all project staff should have training when projects begin, which would cover many of the aspects covered in this seven day course, such as :
team building; personal development and confidence building; needs assessment; developing shared aims and objec-

tives; review and evaluation of work.

My personal opinion is that such training should be for all staff, i.e. including the project leader and any full-time workers. Indeed in some projects such induction might be provided by project leaders. However, the advantage of bringing in an outside trainer is that this allows the project leader and full-time staff to work alongside part-time staff and para-professionals, and to become part of a whole project team. In this sense I was disturbed that Ivonne chose not to participate fully in all the training days, particularly in the first three, where the aims and objectives for the project were negotiated and agreed.

Again, in the 'ideal situation', if project staff have had training at induction along the lines suggested, it would be important to provide further training in line with the development of the project, and not to prescribe this in advance. Training ought to support and facilitate project development; it should not dictate that development.

6. FUTURE TRAINING FOR THE WELSH PROJECT

At the end of the seven day course there was no time to do an analysis of future training needs. Instead a form was left with Ivonne (Appendix 6) and it was suggested that the Family Education Unit could be called in whenever the project saw fit. The Family Education Unit could provide further training for project staff, and/or for profes-

sionals working for relevant local statutory and voluntary agencies.

I greatly enjoyed working with the project staff, and appreciated their commitment and evident ability to do the work. The Family Education Unit would be delighted to support the development of that work in whatever way the staff decide is appropriate and look forward to hearing from the project.

DORIT BRAUN

JULY 1988

APPENDIX 1

DESIGN A CLOSED CENTRE

NB: The idea of this activity is to expose bad practice in order to discuss ways of improving a service and overcoming difficulties.

1. An inaccessible, cold, damp, dark, unattractive centre with alot of rotten wooden stairs.
2. Expensive accommodation (because we work in "poor" areas).
3. Unwelcoming attitudes on behalf of the staff.
4. "Closed-shop" as far as the group is concerned.
5. Overwhelming enthusiasm on behalf of the staff in the early stages in particular. (No impositions).
6. Chaos - disorganisation.
7. Lack of hygienic facilities and interesting equipment.
8. Lack of involvement between teachers and children.
9. No safety precaution.
10. An unaltering, rigid, monotonous routine (No trips, excursions, courses etc.)
11. No chance to socialise.
12. Vandalism of equipment.
13. Sharing buildings.
14. No chance for self-development to compensate for the sacrifice of time at home.
15. Too much pressure, too many demands, too much responsibility.
16. Failure to deal with difficult children.
17. No check on contagious illness.

1(a) Situation of building - inaccessible bus service - to community

(b) Inaccessibility to library, shops, countryside.

2. Condition of building - Poor appearance, entrance services

heating

lighting

water

toilet

3. Group Leaders (a) Too academic. superior approach.

(b) Not in touch with the community
education situation community needs

(c) Lack of relevant resources

(d) Over-emphasis on finance

(e) Teaching irrelevant to community
needs

4. Isolation from community needs.

5. No consultation with authoritative bodies.

6. No relevant role in development of the child.

7. Delegation of responsibility - too much
- too quickly

8. Inconvenient times for lessons and activities.

1. Inaccessible location.
2. Building without proper facilities.
3. Insufficient equipment of suitable standard.
4. Need to clear away every day.
5. Parents refused access to the nursery. Not given opportunity to help in running of group and children's education.
6. Unfriendly atmosphere for parents and children.
7. Insufficient organisation of activities for children and insufficient stimulation.
8. Welsh class not geared to parents' needs.
9. Failing to use Welsh with the children.
10. Unruly children tend to put other parents off.
11. No social activities whatsoever.
12. Too expensive in terms of fees.
13. No co-operation between tutors.
14. Insufficiently trained and capable staff.
15. Too much pressure on parents.
16. No provision made for the fathers of the children.

APPENDIX 2

WHY EVALUATE?

Review + more on continuous assessment.

Improve/adjust/tailor progress.

See what achieved.

Define the worth of something.

Job satisfaction.

Establish goals.

For funding body - are the aims being reached? Funds used wisely to meet them?

Clarify presentation.

APPENDIX 3

HOW EVALUATE?

Set objectives - may change plan.

Review - need help sometimes.

Record - forward + backward projection

practical work - not just writing

APPENDIX 4

INDICATORS OF SUCCESS

Regular attendance/number.

Does everyone contribute.

Feedback/response.

Suggestions/offers from participants.

Informal questioning.

Group expanding?/attracting new members

Enjoyment - enthusiasm

Attitudes changing?

Relationships in the group.

Sex representation.

Age range.

Time of activity.

Range of activities to appeal to extended family.

e.g. drama and music   )
environmental studies   )   broader horizons
sports   )
trips   )

An end product: whatever it might be

Self financing

Confidence increased

Communication within the group - facilitate

SUPPORT

Relevance - need of the individual + community   FRIENDSHIP

Know-how + enthusiasm

Facilities

Variety - go for what suits you

experiment

APPENDIX 5

EVALUATION OF THE COURSE

1. Are your objectives for the project clearer?
2. Do you feel part of a team with clear objectives?
3. Do we all know and understand our objectives for the forthcoming year and how to fulfill those objectives?
4. Has the course changed your attitude to anything?
5. Have you got a clearer picture of where you are going?
or of the possibilities of extending a Centre?
6. Do we feel more of a group and know each other's strengths?
7. Do you feel the course will make any difference to your work?
8. Has the course helped in arriving at new directions?
9. Has the course given greater cohesion to the staff?
10. Has the course enabled staff members to contribute of their experience and knowledge?

11. What part of the course did you least enjoy?

12. What part of the course did you find most useful?

13. Any other comments?

APPENDIX 6

TRAINING NEEDS

The Family Education Unit can provide training in the following areas :

Please indicate whether any are relevant.

- a)   for you personally
b)   for people and agencies with whom you work

	Relevant to me	Relevant to people and agencies I work with
Personal and Social Education * <i>personal growth and identity</i> * <i>assertion training</i> * <i>communication/counselling skills</i>		
Child Development * <i>awareness and understanding of childrens' needs</i> * <i>understanding how children learn</i>		
Family Life Education * <i>parenting</i> * <i>family relationships</i> * <i>family structures</i> * <i>families and social policy</i> * <i>social roles</i>		
Support for Families * <i>self help groups</i>		
Child Abuse * <i>responding to abuse</i> * <i>dealing with abuse</i> * <i>prevention programmes</i>		

PARENTS' QUESTIONNAIRE - PLANS FOR THE AUTUMN TERM

During the autumn term you will be asked to attend the cylch (group) once a week to take part in its activities with your child. If you have never attended a Welsh class, this will give you a chance to pick up some of the language at the same time as your child does.

It will help us to plan our activities if you will tell us what areas you would like us to concentrate on and what methods you would like us to use. Even if your child will have left the cylch by September or if you already know a bit of Welsh yourself, we would like to have your ideas on what might be useful to other people. MANY THANKS FOR YOUR HELP!

Name of <u>cylch</u>	Age of child	Have you attended	Will your
	in <u>cylch</u>	a Welsh class?	child be
			in the
			<u>cylch</u>
			in Sept

1. Would you like to sing Welsh songs/ play movement games with your child?

a) Would you like to join your child in craft and other developmental activities (painting, dough, jigsaws, board games, sand, water, etc.?)

b) If so, would you like to learn enough Welsh to be able to help the children with these activities yourself when your cylch leader is busy elsewhere?

2.a) Are you able to read aloud simple Welsh stories to your child at home (after practice in the cylch and if a translation is provided)?

b) If not, would you like to learn?

4. Would you like to learn a little Welsh to use at home with your child, in addition to songs and stories (phrases based on everyday activities, such as getting dressed, tidying up toys, having a meal)?

5. Would you like us to provide any written aids in addition to song and story books (i.e. the names of things and activities in the cylch, useful phrases [Good morning, Thank you, etc.], the names of things you use at home [clothes, food, toys, etc.]) or would

you prefer to learn them simply by listening or making your own notes?

6. Would you like to have a 5/10 minute practice session to help you to learn new songs, read new stories, become familiar with Welsh words used during activities in the cylch and at home, or would you prefer to pick up everything as you go along?
- Practice session   Pick up as we go along
- 7.a) Do you have any talents or experience which could contribute to activities in the cylch (i.e. craft, cooking, physical movement, music, etc.)?
- b) If so, would you be willing to discuss your ideas with the cylch leader and help put them into practice?
8. We would be grateful for any further comments/suggestions.

DIOLCH YN FAWR!

ADRODDIAD AR GYNLLUN VAN LEER YN ARDAL ABERAFAN A'R
DYFFRYN

YR ARDAL

Mae ardal Dyffryn Afan a Phort Talbot/ Aberafan wedi ei rhannu yn bentrefi bychain. Ar waelod y Dyffryn ar aber yr Afon Afan saif tref Aberafan? Port Talbot sydd ynddi ei hun yn rhannu i bentrefi bychain

1. Aberafan, i'r gorllewin o'r Afon Afan
2. Port Talbot rhwng yr afonydd Afan a'r Ffrwdwyllt i'r Dwyrain
3. Sandfield ar lan y môr
4. Baglan i'r gorllewin, rhwng Afonydd Nedd ac Afan
5. Taibach, rhwng yr Afon Ffrwdwyllt a Margam
6. Ardal Margam
7. Pentre'r Goetre, i'r gogledd o Daibach, ac wedyn yn y dyffryn ei hun;
1. Cwmafan
2. Y Bryn, pentre bach i'r Dwyrain o Gwmafan
3. Pontrhydyfen
4. Cymer Afan a'r Croeserw
5. Aber/ Blaengwynfi
6. Glynccorrwg.

Mae'r dyffryn yn ymestyn o'r môr am 18 milltir i Fwlch Afan ac fel y gwelir mae'r pellter yn creu problemau i bobl yn y blaenau, a'u cyswllt â'r ysgol Gymraeg leol.

Nid oes gwasanaeth bws arbennig i'r bobl sy'n byw o Gwmafan i fyny i Abergwynfi, ac mae'r teithio i'r dref ac yn ôl yn gostus yn enwedig i deuluoedd.

ABERAFAN/ PORT TALBOT Gwasanaethir yr ardal hon yn dda gan Uned Feithrin yn Eglwys y Tabernacl Newydd yng nghanol y dref. Mae hi'n uned lwyddiannus iawn gyda nifer da o blant. Felly nid ymhelaethaf ar yr ardal hon.

TAIBACH Bu'r Mudiad yn cynnal uned lwyddiannus yma peth amser yn ôl. Mae un ysgol sy'n gwasanaethu'r ardal ac yn derbyn plant yn dair oed. Ar ôl ymchwilio'r ardal ym 1987 ni ddaeth ond un fam ymlaen i ymholi am gyrsiau Cymraeg. Nid oes neuadd addas i agor CANOLFAN. Mae 4 plentyn yn mynd oddiyma i Rosafan. Hen ardal ddiwydiannol yw hi ond nid yn ddifreintiedig.

Y GOETRE Saif y pentre hwn i'r gogledd o Daibach. Nid oes yr un plentyn yn mynd oddiyma i'r ysgol Gymraeg leol. Mae ystad o dai cyngor yma ers 1939 ac ynddi un neuadd fach sy'n hollol anaddas at y pwrpas o gynnal Canolfan.

BAGLAN Pentre bach o amgylch hen eglwys sy bellach wedi ei ddatblygu yn gyfres o ystadau newydd ar gyfer ymfuweithwyr i'r ardal yn y 60au megis Blaenbaglan, Tŷ'n Y Tŵr, Pentwyn, Sunny Croft a Baglan Hall y cyfan yn ddwy filltir o'r dref. Gwasanaethir yr ardal gan dair ysgol gynradd ac mae pob un ohonynt yn derbyn plant yn dair oed. Bu'r Mudiad yn yr ardal peth amser yn ôl a sefydlwyd Cylch Mam a'i Phlentyn, ond cafwyd trafferthion a symudwyd i ardal arall. Mae tair neuadd yn yr ardal ac un ohonynt yn addas at ei ddefnyddio fel Canolfan. Mae nifer o sefydliadau yn cynnig gweithgareddau cymdeithasol megis yr Eglwys leol, Neuadd Les a Chlybiau.

Mae canran isel o siaradwyr Cymraeg, ond mae 26 o blant yn

mynd i'r ysgol Gymraeg leol gyda nifer uchel yn dod o gartrefi mewnffudwyr Cymraeg.

Nid yw'r ardal yn ddifreintiedig o gwbl.

Y BRYN Pentre bach cyn-lofaol rhwng Cwmafan a Maesteg. Mae llawer iawn o'r hen bobl yn siarad Cymraeg ac mae un capel Cymraeg yn gwasanaethu'r ardal, ac mae ysgoldy bach yno. Mae Neuadd y Plwyf ar gael ond mae hi mewn cyflwr drwg iawn. Mae neuadd fach arall sy'n cael ei defnyddio gan Hen Bensiynwyr, ac yn y bore a rhan o'r prynhawn gan y meddyg lleol. Mae un ysgol gynradd yn gwasanaethu'r pentre ac sy'n derbyn plant yn dair oed. Teithir 15 o blant i'r ysgol Gymraeg leol. Ar ôl siarad â rhai o famau'r ardal ni fyddai Deaconiaid y capel yn hapus iawn i weld plant yn defnyddio'r adeilad!

PONTRHYDYFEN Nid yw'r pentref hwn wedi llwyr cefnogi'r Ysgol Gymraeg leol fel y dylai. Mae sawl ffactor wedi dylanwadu. 1. Mae un rhan o'r pentref ym Mwrdeistref Castellnedd a'r llall ym Mwrdeistref Port Talbot gyda'r plant yn mynd i ysgolion cyfun mewn dwy wahanol ardal. Roedd Ysgol Gymraeg Pontrhydyfen yn sefyll ym Mwrdeistref Port Talbot, Oakwood, y rhan Gymreiciaf ond heb fod lawer o blant yno. Dim ond 35 o blant cynradd sy'n yr ysgol leol Saesneg ac mae tipyn o ddrwgdeimlad wedi bod rhwng y ddwy ysgol tan yn ddiweddar. Teithir 6 phlentyn i Rosafan bob dydd. Mae un neuadd les gydag ystafelloedd addas at bwrpas o gynnal Canolfan ond disgwylir i'r rhent fod y tu hwnt i allu unrhyw grŵp. Mae'r Neuadd Les hon yn cynnig gweithgareddau cymdeithasol, ynghyd â'r Capel Cymraeg a'r Eglwys leol. Mae dyfodol yr ysgol leol yn ansicr ac bydd unrhyw ymgais i sefydlu Uned Feithrin Gymraeg yn yr ardal yn wynebu problemau o'r dechrau.

CYMER AFAN Ardal cyn-lofaol wedi ei rhannu'n ddwy, sef yr Hen Gymer a'r Croeserw, sy'n ystad o dai Cyngor wedi ei leoli ar ben mynydd, ac sydd wedi dioddef yn enbyd gan ddiweithdra a thlodi am amser hir. Mae'r ardal yn cael ei chydabod fel un ddifreintiedig. Rhai blynyddoedd yn ôl sefydlwyd Cymdeithas Gymunedol i ateb anghenion yr ardal yn gymdeithasol a diwydiannol, fe'i lleolir yn Glamorgan House, hen sinema a siop sy wedi ei addasu fel Canolfan addas gyfleus i bawb. Mae Mamau a phlentyn yn cwrdd yma bob bore, drwy'r Saesneg. Mae nifer da o deuluoedd yn mynychu'r lle. Mae cynllun 'Llyfrgell Deganau' yn cael ei weithredu o'r ganolfan, lle mae arbenigwyr yn mynd o gwmpas tai ac yn dysgu'r rhieni sut i chwarae a defnyddio tegau gyda'u plant. Mynychir rhieni Croeserw, uned Feithrin yn Tudor Park, Croeserw yn y boreau, ac mae'r ysgol leol yno, fel yn y Cymer, yn derbyn plant yn dair oed. Wrth siarad a'r rhieni, dangoswyd diddordeb mewn dysgu'r iaith eu hunain, ond nid felly i'r plant. Soniwyd hefyd dro ar ôl tro am bellter yr Ysgol Gymraeg leol o'r ardal. Rhedir hefyd uned feithrin gan wraig y Ficer lleol yn Neuadd yr Eglwys. Gan fod llawer o gymdeithasau eraill yn defnyddio'r canolfannau hyn credaf y bydd sefydlu canolfan yn yr ardal hon yn anodd iawn. Yn fy marn i dyma'r math o ardal ddifreintiedig sy'n addas i waith van Leer.

Mae cysylltiadau agos iawn wedi tyfu rhwng Uned Ieuenctid yr Ysgol Gyfun leol a'r canolfannau. Dim ond tri phlentyn sy'n mynd i Rosafan o'r Cymer ac mae problem y gost o

gludo'r plant i'r ysgol yn codi'n wythnosol. Erbyn hyn mae Cymdeithas Rieni'r Ysgol yn talu £200 y mis i gludo'r plant y 15 milltir.

GLYNCORRWG Ardal cyn-lofaol lle mae un Capel Cymraeg ac Eglwys yn gwasanaethu'r pentre. Nid oes un neuadd addas i sefydlu canolfan er i'r Ambulance Hall gael ei defnyddio i gynnal grwp meithrin Saesneg sy'n bwydo'r ysgol leol. Ysgol gymharol fach yw hi sy'n derbyn blant yn dair oed. Mae rhai rhieni sy'n barod i anfon eu plant i grwp meithrin Cymraeg ond bach iawn yw eu nifer. Mae dau o blant o'r pentref yn teithio'r ddwy filltir ar bymtheg i Aberafan.

Gadawais ardaloedd Cwmafan a Sandfields tan y diwedd.

CWMAFAN Bu grwpiau van Leer yn y pentre hwn am ddwy flynedd, ac er i broblemau godi am adeiladau, mae Grwp Cwmafan yn dal i fod yn un llewyrchus. Gwelwyd cynnydd yn nifer y plant a'r rhieni ar ôl symud o'r Aelwyd i adeilad sy'n fwy cyfleus ac yn agosach i ganol y pentre. Nid y gorau o adeiladau ydy ac mae ei gyflwr mewnol ac allanol yn ddrwg iawn. Pwrpas y symud oedd sicrhau blaenoriaeth ar adeilad newydd sy'n cael ei godi gan perchnogion yr adeilad presennol, sef Cyngor Bwrdeistref Port Talbot. Telir pris rhesymol am yr adeilad sy o fewn cyrraedd y grwp. Mae neuadd dda i'r plant ac ystafelloedd dysgu a chegin. Telir teyrnged i Mrs. Anne Lewis a Mrs. Lynne Williams am eu bwrdfrydedd ac am eu gwaith diwyd, wrth gynyddu nifer y plant a'r rhieni. Derbynniaf fod yn rhaid i van Leer symud i ardal newydd ond er yr holl broblemau ynglŷn â'r adeiladau yn Hydref 1987/ 88 mae'r uned yn raddol yn ei sefydlu ei hun fel canolfan. Mae llawer o weithgareddau yn cael eu cynnig i'r rhieni ac i bobl eraill yn y pentre ac yn sicr yn ran o fywyd beunyddiol y lle. Er nad yn ddi-freintiedig yn wir ystyr y gair, mae llawer iawn o ddiweithdra yma. Mae'r Gymraeg i'w clywed ar y stryd ac mewn siopau o hyd, ac mae pump capel Cymraeg yn cynnal eu cyfarfodydd bob Sul. Mae 47 o blant yn mynd oddiyma i Ysgol Rhosafan. Erbyn hyn mae 10 rhiant a thua deg o blant yn dod yn gyson 5 bore yr wythnos ac mae rhagor o rieni yn y pentre wedi dangos diddordeb am y flwyddyn nesaf. Credaf y dylid ail-ystyried y symud o Gwmafan, gan fod rhagolygon da am Ganolfan lwyddiannus a gweithgar.

SANDFIELDS Penderfynwyd symud o Gwmafan i Sandfields yn Haf 1987 ac aethpwyd ati i sicrhau neuadd yn yr ardal. Penderfynwyd ar Neuadd Eglwys y Drindod Sanctaidd yn yr ardal fel un addas i dderbyn plant ac oedolion. Roedd y telerau rhent hefyd yn foddhaol, yn £15 yr wythnos. Hysbysebwyd yr ardal gan Mrs. Rees a minnau yn Awst a Medi. Hefyd cylchlythyrwyd rhieni'r ysgol Gymraeg am ein cynlluniau. Erbyn diwedd Mis Medi daeth 6 rhiant a phedwar plentyn i'r ganolfan. Bu i Mrs. Rees ymddiswyddo ar ôl pythefnos. Er yr holl anawsterau a achoswyd bu'r rhieni'n ffyddlon ac yn deyrngar iawn i'r ganolfan a daethant yn gyson. Bues i'n bersonol yn gofalu am y plant a chynnal dosbarthiadau iaith, am bump wythnos, nes i ni apwyntio merch o'r hanner tymor tan y Nadolig, nes i'r Sefydliad benodi merch barhaol! Rhaid talu clod i'r ferch gymrodd drosodd dros dro. Roedd cymwysterau arbennig iawn gyda hi (NNEB) a'r gallu arbennig i gyfathrebu â'r plant,

ymestyn eu hiaith a chreu sefyllfaoedd profiadol ac effeithiol iddynt. Cafwyd amser diflas iawn drwy'r gaeaf er i'r tywydd fod yn fwyn ar y cyfan. Nid oedd gwres o gwbl am gyfnodau hir ac ar ben hynny daeth pobl yr MSC i mewn i adnewyddu a phaentio'r neuadd. Symudwyd y plant a'r rhieni o gwmpas yr adeilad bron yn feunyddiol, ac roedd ceisio creu awyrgylch effeithiol cymaint a hynny'n annos. Penodwyd merch arall ar ôl y Nadolig ond yn fy marn i, nid oes gan hon y sgiliau cyfathrebol neu'r agwedd arbennig sy eisiau gan ferch mewn swydd o'r fath. O'r herwydd nid oes un o blant y rhieni sy'n dysgu'r iaith yn dod i'r uned ac nid oes unrhyw gyfathrach rhwng y rhieni a'u plant yn yr iaith Gymraeg.

Erbyn hanner tymor y Gwanwyn gwellwyd ar gyfleusterau'r neuadd ar ôl i mi gael gair gyda'r Ficer ynglyn â glendid a threfn y lle. O ganlyniad daeth dwy rhiant newydd a nifer o blant eraill i'r ganolfan. Mae rhai ohonynt yn dod er mwyn rhoi eu plant mewn gofal rhywun arall am ychydig o amser bob dydd, ond y gobaith yw, y bydd gan rhain yr awydd i fynd ati i ddysgu Cymraeg ac i sicrhau addysg ddwyieithog i'w plant.

Nid yw'r amser a dreuliwyd yn Sandfields wedi bod yn hollol ofer. Fe wnaed cysylltiadau da gyda Undeb y Mamau ac hefyd gyda Chymdeithas Feibion yr Eglwys. Cafwyd diwrnod da Ddydd Gwyl Ddewi ac ymwelodd Ysgol Rhosafan a'r adeilad i roi ychydig o gyngerdd i'r aelodau. Mae pump mam hefyd, yn siarad Cymraeg erbyn hyn. Er yr holl anawsterau credaf fod yna bosibilrwydd o sefydlu canolfan yn yr ardal erbyn y flwyddyn nesaf. Nid ydyw'r ysgol wedi ei sefydlu'n iawn yn yr ardal eto, ac er bod yr ysgolion lleol yn derbyn plant yn dair oed, ac er bod cymaint o sefydliadau megis eglwysi, cymdeithasau a chlybiau yn paratoi gweithgareddau ar gyfer y trigolion, mae lle i gredu bod Van Leer yn cynnig rhywbeth gwahanol cyffrous. Nid sentiment mo hyn.

Allan o'r ymchwil fanwl a'r holl dystiolaeth credaf y dylid ystyried naill ai datblygu Sandfields neu Gwmafan, yn lle symud i ardal arall a cheisio mewn blwyddyn, sefydlu canolfan arall mewn ardal lle bydd y ganolfan yn ymladd am ei bywyd drwy'r flwyddyn. Gwn yn iawn bod lleoedd fel y Cymer, Blaengwynfi a'r Croeserw yn ardaloedd 'delfrydol' o ran eu natur cymdeithasol a di-freiniaith ond am y rhesymau a roddwyd ni fyddaf yn hapus i genhadu yno - eto. Gobeithio y bydd yr adroddiad hwn yn arweiniad i'r Pwyllgor i ddewis canolfan arall yn Nyffryn Afan yn Hydref 1988.

Yn gywir,
J.Greville James.

CANLLAWIAU GWAITH

Cyffredinol

Bydd yn atebol i'r Arweinydd am gyflawni'r dyletswyddau canlynol:

Dyletswyddau: Cydweithio â'r Tiwtor Oedolion/ Arweinyddes Feithrin i

1. Genhadu, sefydlu, ac arwain Cylchoedd Mam a'i Phlentyn, Cylchoedd Meithrin, Cyrsiau Cymraeg i Oedolion ac i hyfforddi darpar arweinyddion Meithrin.
2. Sicrhau adeilad addas a threfnu yn ôl y gofyn gyda'r Gwasanaethau Cymdeithasol. Cofrestru efo Mudiad Ysgolion Meithrin a chysylltu â'r Swyddogion Datblygu lleol.
3. Paratoi'r defnyddiau cyntaf syml ar gyfer y Cylchoedd mewn gwaith cyn rif, cyn ddarllen, unedau gwrando a sylwebu.
4. Adrodd ar werth defnyddiau i'r Swyddog Adnoddau.
5. Unrhyw waith arall perthnasol a chyffredinol i swyddogaeth y Cynllun yn ôl cyfarwyddyd yr Arweinydd.
6. Ni chaniateir i'r sawl a benodir ymgymryd â gwaith arall heb ymgynghori a chael caniatad yr Arweinydd ymlaen llaw.

UNDEB

Y mae hawl gennych i ymaelodi neu beidio ag ymaelodi ag undeb o'ch dewis.

TREFN CWYNO

Os oes gennych gŵyn parthed eich cyflogaeth, y mae gennych hawl i'w wneud yn hysbys a'r dull canlynol yw'r modd gorau i wneuthur hynny.

- (i) Dylech weld y Swyddog yr ydych yn gyfrifol iddo - Yr Arweinydd.
- (ii) Os ydych am ddilyn y mater ymhellach gellwch wneud y gŵyn yn ysgrifenedig a'i cyflwyno i Bwyllgor Ymgynghorol Cynllun van Leer, sy'n atebol i Gyngor Cenedlaethol y Mudiad.

CANLLAWIAU GWAITH

TIWTORIAID

Cyffredinol

Bydd yn atebol i'r Arweinydd am gyflawni'r dyletswyddau canlynol:

Dyletswyddau: Cydweithio â'r Tiwtor Oedolion/Arweinyddes Feithrin i:

1. Genhadu, sefydlu, ac arwain Cylchoedd Mam a'i Phlentyn, Cylchoedd Meithrin, Cyrsiau Cymraeg i Oedolion ac i hyfforddi darpar arweinyddion Meithrin.

2. Drefnu sesiynau trafod, gwaith crefft a darlithoedd perthnasol i anghenion yr ardal.

3. Gysylltu ac Unedau ac Ysgolion Cymraeg yr ardal, yr Awdurdodau lleol ac unrhyw fudiad a all gyfrannu tuag at ddatblygiad y Ganolfan. Gwneir hynny mewn cysylltiad a'r Arweinydd.

4. Sicrhau adeilad addas a threfnu yn ôl y gofyn gyda'r Gwasanaethau Cymdeithasol. Cofrestru efo Mudiad Ysgolion Meithrin a chysylltu â'r Swyddogion Datblygu Lleol.

5. Paratoi'r defnyddiau cyntaf syml ar gyfer y Cylchoedd mewn gwaith cyn rif, cyn ddarllen, unedau gwrando a sylwebu.

6. Adrodd ar werth defnyddiau i'r Swyddog Adnoddau.

7. Unrhyw waith arall perthnasol a chyffredinol i swyddogaeth y Cynllun yn ôl cyfarwyddyd yr Arweinydd.

8. Y mae'r oriau gwaith yn rhai hyblyg ac yn cynnwys cyfarfodydd staff a chyrsiau hyfforddiant mewn swydd.

9. Ni chaniateir i'r sawl a benodir ymgymryd â gwaith arall heb ymgynghori a chael caniatad yr Arweinydd ymlaen llaw.

UNDEB

Y mae hawl gennych i ymaelodi neu i beidio ag ymaelodi ag undeb o'ch dewis.

TREFN CWYNO

Os oes gennych gwyn parthed eich cyflogaeth, y mae gennych hawl i'w wneud yn hysbys a'r dull canlynol yw'r modd gorau i wneuthur hynny.

i. Dylech weld y Swyddog yr ydych yn gyfrifol iddo - Yr Arweinydd.

ii. Os ydych am ddilyn y mater ymhellach gellwch wneud y gwyn yn ysgrifenedig a'i chyflwyno i Bwyllgor Ymgynghorol Cynllun Van Leer, sy'n atebol i Gyngor Cenedlaethol y Mudiad.

12 awr dysgu y/w = £9.20 x 12 = £110.40 y/w

38 wythnos = £110.40 x 38 = £4,195.20

Gwaith ychwanegol= £4.18 x 11 = £45.98

38 wythnos = £45.98 x 38 = £1,747.24

Cyfanswm	£5,942.44
----------	-----------

Yn wreiddiol Blwyddyn III

£4,060

ABERDAR

GWEITHGAREDDAU

Tiwtoriaid: Cheryl Owen - Plant

Joyce Morgan - Oedolion

Dydd Llun - Dydd Iau, 10.00 - 12.00, Ysgol Feithrin & Dosbarth Cymraeg.

Dydd Llun - Dydd Gwener yn ystod y bore, Siop llyfrau a recordiau Cymraeg ar agor. Mae'r Siop hefyd ar agor fore dydd Sadwrn.

Prynhawn dydd Mercher - Sesiwn Cadw'n Heini

Pob Nos Fercher - Disco i blant

GWEITHGAREDDAU YCHWANEGOL

9 Gorffennaf - Ffair Sborion

1 Medi - Sesiwn i beintio'r Ganolfan

1 Medi - Sesiwn clorio cadeiriau

10 Medi - Cwrs Undydd, pobl lleol ac aelodau Canolfan

Merthyr

14 Medi - Dydd i wneud silffoed ac ati i'r siop.

28 Medi - Noson Ddrama

1af Hydref - Ffair Sborion

20 Hydref + dwywaith bob tymor - Bws Darllen Llyfrgell

Ffair Llyfrau - ysgolion lleol trwy Hydref a Tachwedd

21 Hydref (Marchnad Lleol) - Stondin Teisennau

31 Hydref - Noson Cymdeithasol

19 Tachwedd - Ffair Crefft

1af Rhagfyr - Ffair Llyfrau (Merthyr)

3 Rhagfyr - Noson Ddrama

6 Rhagfyr - Parti Nadolig i Ddysgwyr y Cwm

Y PANT/DOWLAIS

GWEITHGAREDDAU

Tiwtoriaid: Sian Bevan - Plant

Greville James - Oedolion (4 sesiwn yr
wythnos, 1 sesiwn Crefft yr wythnos)

Dydd Llun - Ddydd Gwener, 9.30 - 11.30, Dosbarth Meithrin
a Gwersi Cymraeg

GWEITHGAREDDAU YCHWANEGOL

25 Hydref - Parti tegannau

10 Tachwedd - Noson Patagonia

7 Rhagfyr - Stondin Crefft - Ffair yr Ysgol Gymraeg

SANFIELDS

GWEITHGAREDDAU

Tiwtoriaid: Anne Lewis - Plant

Greville James - Oedolion (2 sesiwn yr
wythnos, 1 sesiwn Crefft yr
wythnos)

Dydd Llun/Mawrth - 13.00 - 15.00, Ysgol Feithrin a Dos-
barth Cymraeg

Dydd Iau/Gwener - 10.00 - 12.00, Ysgol Feithrin a Dosbarth
Cymraeg

GWEITHGAREDDAU YCHWANEGOL

Bob mis - Noson Gymdeithasol yng nghartref y rhieni

31 Hydref - Parti dillad

12 Tachwedd - Ffair Nadoiig

12 Tachwedd - Twmpath Dawns

5 Rhagfyr - Cyngerdd Carolau yn yr eglwys

12 Rhagfyr - Noson Gymdeithasol yn y Rolling Mill

13 Rhagfyr - Hwyrnos

Wythnos gyntaf Ionawr (dyddiad i'w benodi) - Noson Mari
Lwyd

CWMAFAN

GWEITHGAREDDAU

Tiwtoriaid: Lynne Williams - Plant

Greville James - Oedolion (2 sesiwn yr wyth-
nos, 1 sesiwn Crefft yr
wythnos)

Dydd Llun - 13.00 - 15.00, Ysgol Feithrin a Dosbarth
Cymraeg

Dydd Mawrth/Mercher/Gwener - 10.00 - 12.00, Ysgol Feithrin
a Dosbarth Cymraeg

GWEITHGAREDDAU YCHWANEGOL

28 Medi - Gwers crefft

3 Hydref - Ffair Sborion

12 Tachwedd - Ffair Nadolig

5 Rhagfyr - Cyngerdd Carolau yn yr eglwys

12 Rhagfyr - Noson Gymdeithasol yn y Rolling Mill

13 Rhagfyr - Hwyrnos

Wythnos gyntaf Ionawr (dyddiad i'w benodi) - Noson Mari
Lwyd

ABERCYNFFIG

GWEITHGAREDDAU

Tiwtoriaid: Elinor Burke - Plant

Bryan Williams - Oedolion

Dydd Llun 10 am - 12 pm (Mam a'i phlentyn)

1 pm - 3 pm Gwers Cymraeg

1 pm - 3 pm Ysgol Feithrin

Dydd Mawrth 1 pm - 3 pm Gwers Cymraeg

1 pm - 3 pm Ysgol Feithrin

Dydd Mercher 1 pm - 3 pm Gwers Cymraeg

1 pm - 3 pm Ysgol Feithrin

Dydd Iau 1 pm - 3 pm Gwers Cymraeg

1 pm - 3 pm Ysgol Feithrin

GWEITHGAREDDAU YCHWANEGOL - 31 Tachwedd ymlaen

Dydd Llun 1 pm - 3 pm Arlunio

Dydd Mawrth 10 am - 12 pm (Grŵp Trafod)

1 pm - 3 pm Drama

Dydd Mercher 1pm - 3 pm Mathemateg

Dydd Iau - Rhagfyr 15 - Parti Nadolig, 1 pm - 3 pm.

Dydd Sadwrn - Rhagfyr 17 - Cinio Nadolig - Oedolion.

CODI ARIAN

Rydyn ni'n gwerthu tocynnau raffl tan ddiwedd Mis Hydref
er mwyn i ni gadw hanner yr elw.

Dydd Sadwrn, Rhagfyr 19 - Twmpath Dawns

Dydd Sadwrn, Rhagfyr 3 - Ffair Nadolig

LLANHILLETH

GWEITHGAREDDAU

Tiwtor: Charlotte Connolly

Dydd Llun - Dydd Gwener, 9.30 - 11.30, Dosbarth Meithrin a
Gwersi Cymraeg

Dydd Mawrth, 9.30 - 11.30, Cwrs Stepen y Drws - Anne
Brooke

GWEITHGAREDDAU YCHWANEGOL

18 Hydref - Parti 'Tuppa Ware'

1af Tachwedd - Parti dillad

5 Tachwedd - Disco

14 Tachwedd - Parti 'Tuppa Ware' yng nghartref y rhieni
Dosbarth peiriant gwau bob yn ail ddydd Llun ers 28 Tach-
wedd

29 Tachwedd - Ymweliad i'r cylch gan Faer Bwrdeistref
Blaenau Gwent

6 Rhagfyr - Gwasanaeth Carolau yng Nghapel Abercarn -
plant o uned Sofrydd yn canu.

11 Rhagfyr - Pedair mam a'r tiwtor yn ymweld â Pharlwr y
Maer yn y Civic Centre yng Nglyn Ebwy.

21 Rhagfyr - Parti Nadolig i'r Plant

Ymweliad i'w drefnu gan Mrs. Gloria Jones, athrawes mewn
gofal yr uned Gymraeg yn Sofrydd.

SEFYDLIAD BERNARD VAN LEER FOUNDATION

CYNLLUN VAN LEER PROJECT

DE CYMRU SOUTH WALES

ADRODDIAD Y SWYDDOG ADNODDAU

REPORT OF THE RESOURCES OFFICER

GORFFENNAF/JULY 1989

SWYDDOG ADNODDAU/RESOURCES OFFICER: ANNE BROOKE

INTRODUCTION

In introduction to my final report as Resources Officer for the Bernard van Leer Project in Wales under the original grant, I quote the opening explanatory paragraphs of my 1987/88 Annual Report (slightly revised).

The aim of the materials produced under Foundation auspices over the past three years was:

1. To bring parents of cylch meithrin (nursery group) children (aged 2 - 4 years) for brief periods into the cylch itself and enable them to participate to some degree with their children in the variety of experiences offered there.

2. To extend nursery education and the learning possibilities of parent/child interaction generally, beyond the cylch and into the home.

Attempts such as the above to realize the full developmental potential of the parent/child relationship are becoming increasingly popular all over the world. In Wales the unusual, though by no means unique, aspect of the enterprise is the fact that many parents do not themselves speak the language in which their children are being educated. This is especially true in the predominantly Anglicized South-east where the van Leer centres are located. A minority of these parents will attend Welsh classes and become fluent in the language to a greater or lesser

degree. Most will not. If this large majority is to support and interact with their children in the context of the cylch meithrin, some alternative to learning Welsh per se must be developed.

This, then, was the goal of the experiments conducted in the van Leer centres: that is, to devise methods, not to teach parents Welsh, but to enable them to use it. Singing and story sessions provide an obvious starting-place, since with written materials there is no need to improvise. Fortunately, the phonetic character of Welsh - the fact that there is only one sound for almost every letter - enables parents both to sing new songs and to read new stories with little difficulty. The implications from a developmental point of view scarcely need to be elaborated - the fact that songs and stories (which include, of course, music, movement of every kind, games, pretend/drama) are among the most effective means of invoking total response from young children, cognitive, imaginative, physical, and emotional.

The language of songs and stories is given - that is its great advantage for parents. By starting with the simplest songs and stories, they and their children can use and enjoy Welsh from their earliest days in the cylch (and enjoyment is probably the most important factor of all). In time, they can come to read, sing and understand Welsh that is far more exciting, colourful and complex than that which most parents will ever be able to use in con-

versation. That is, songs and stories provide the only means by which parents can enrich, in the fullest sense of the word, their child's Welsh experience and this with a minimum of effort and a maximum of joint pleasure.

To move beyond songs and stories to other areas of cylch meithrin development, where written aids are less appropriate, is more challenging. The first year's booklets / cassettes produced for use in the home (see my Annual Report 1986/87) and the autumn 1987 activity leaflets developed for use in the cylch (see my 1987/88 report) were attempts to do just this and both met with only partial success. Each additional experiment has been an effort to utilize the workable elements of the one preceding in another, more successful format. As the 1987 Autumn Term's Cynllun Rhieni/Plant (song booklets/cassettes/activity leaflets) was to some extent a cylch based variation of the 1986/87 Cynllun Meithrin (activity booklets/cassettes for the home), so the Pecynnau Hwyl (Fun Packs), developed during the past year and a half and this past Autumn's Term's mini course for new parents, Stepen y Drws (The Doorstep) derived from both.

During this final year my task was twofold. On the one hand, it was important to explore and assess additional possibilities for parent/child interaction and development. On the other, it was necessary to consolidate the experiments of the preceding years with a view to eventual dissemination of the more successful ideas and materials. By the summer of 1988 it was believed that the

Pecynnau Hwyl provided a format which would be suitable for cylchoedd (groups) in other areas in Wales. Further investigation this past year indicated that publication of the packs, as such, was not practicable from a financial point of view. But at the same time it became apparent that certain of the pack elements - the song and story booklets/cassettes - could become useful in another context.

These most recent developments, together with future prospects, form the substance of this report.

THE MATERIALS

The primary materials for the year 1988/89 comprised the Pecynnau Hwyl (Fun Packs), produced and distributed throughout the year, and Cwrs Stepen y Drws (Doorstep Course) introduced at the beginning of the Autumn Term.

Methods of Assessment

Ideas and materials were assessed by the following means:

1. An average of two visits per term to each of the six van Leer centres for observation and discussion with parents and tutors.
2. The pilot of Cwrs Stepen y Drws necessitated more frequent visits to the two centres involved - seven to Llanhilledd and three to Sandfields.

3. Discussion with tutors on the telephone and during staff meetings.

4. Preliminary discussions with the Mudiad Ysgolion Meithrin (Welsh Nursery School Movement) Publications Subcommittee (of which I am a member), since MYM is the most probable eventual publisher of the materials.

5. Ideas connected with expanding the customary role of parents in MYM cylchoedd meithrin were also discussed during courses in which I participated both in the area of the van Leer centres (six courses in Morgannwg Ganol/Mid Glamorgan) and also in other parts of Wales (one each in De Morgannwg/ South Glamorgan, De Powys/South Powys, Ynys Môn/Anglesey in Gwynedd, and Penfro/Pembroke in Dyfed).

PECYNNAU HWYL

The general format for the Pecynnau Hwyl and the decision to produce two per term were based on the consensus reached, via verbal assessments and parents and tutor questionnaires, during the preceding year (see the 1987/88 report). In the event, finances in the Summer Term did not permit the production of the last in the projected series of six packs.

The packs comprised various combinations of:

1. Cassettes of nursery songs with accompanying booklets, in which pictures, in the case of children, and a

transcription plus translation, in the case of parents, indicated the meaning of the songs.

2. Story picture books, with translations for parents and cassettes to help them with pronunciation. On the cassettes also were versions of three traditional tales, in which special songs and sound effects encouraged children to "play" them with their parents or older siblings.

3. Games (and a jigsaw) for the family to enjoy playing together. Board and card games are tailor-made to promote early learning, of course, and in those for this year particular emphasis was given to the body (recognition of parts and their movement) and shapes (recognition, distribution, counting).

4. Craft activities, designed to allow families to enjoy creative experiences together and children to develop specific skills, such as cutting with scissors.

Each pack was based on themes which followed the normal progression of the nursery year. Among the more important were the Body and how it moves, Animals (pets/woodland/farm), Homes (human and animal), Weather, the Seasons, Festivals (Halloween, Christmas, etc.), the Farm, the Seashore, and Transportation.

The Song Cassettes and Booklets (Amser Canu 1-5)

The only new nursery song cassettes produced this year were the two for the Autumn Term, since we were able to re-use last year's recording from January on. On these new cassettes, like the old ones, it was decided to in-

clude dialogue as well as songs, since the majority of parents had opted for this arrangement last year (see the 1987/88 report, App. 2, Question 5). The dialogue provided a fictional cylch meithrin setting for the songs which, beginning with the usual nursery routines in Amser Canu 1, developed in Amser Canu 2 into an (imaginary?) adventure in the forest, before returning safely back to the cylch for a Christmas celebration.

Although the amount of dialogue was reduced somewhat from that of the preceding year's cassettes, I discovered once again the impossibility of achieving the "perfect" balance. Whereas the majority of Llanhileth mothers, who initially had little interest in the language, would have preferred no dialogue at all, those in Y Pant claimed that their own Welsh was improved by listening to the cassettes over the ironing board. Generally speaking, however, the songs proved once more to be a popular way for parents to assist their children's development both in the cylch and at home.

During discussions on a course for prospective cylch meithrin leaders in Morgannwg Ganol, I was reminded again of the almost total absence of cassettes which can help new leaders to learn a core set of nursery songs (see the 1987/88 report, p. 3). In this particular case some cassettes left over from last year were gratefully received. But clearly there is an urgent need, from the point of view of leaders as well as children and their

parents, for song cassettes of this kind to made available in the immediate future.

The Stories

The original intention was for the van Leer cylchoedd to participate in the MYM Cynllun Stori (Story Project) (see below) designed to ensure that a) parents and children receive simple and inexpensive (£1 or under) Welsh story books on a weekly basis and b) non-Welsh speaking parents are taught how to read them aloud to their children. Accordingly, in the Autumn Term books already in print were interspersed with a series of four cylch meithrin stories (the first of its kind), Twm a Cadi a Fi, which I had begun to develop during the preceding spring. However, because of the scarcity of suitable commercially produced books, it was decided during succeeding terms to experiment with a series of traditional stories. Six of these were subsequently produced and included in Pecynnau Hwyl 3-5: Y Tri Bwch Gafr (The Three Billy Goats Gruff), Y Ffroesen Glyfar (The Clever Pancake), Y Tair Arth (The Three Bears), Hugan Goch Fach (Little Red Ridinghood), Y Tri Mochyn Bach (The Three Little Pigs), and Yr Iar Fach Goch (The Little Red Hen).

During subsequent assessments of the cylch meithrin stories, it was reported that the central character, a teddy bear usually in trouble, was one with which a number of children could identify. However, some of the plots proved overcomplicated for the under-threes in their first term in the cylch, and revised versions were subsequently

prepared (with the critical assistance of Llanhileth mothers, since they, of all the Project parents, had the least Welsh language background).

The traditional stories were generally well received among the three year olds, as well as the occasional younger child in homes where the practice of reading aloud was already well established. Where the stories were "played" it was done with great verve (I myself witnessed a spirited encounter between the Biggest Billy Goat and the Bwgan Drwg (Troll) in one of the cylchoedd), but only a few instances were reported among parents and children at home.

Parents with no previous knowledge of Welsh found that the cassette readings of the stories helped their confidence as well as their pronunciation. Various methods of presenting these readings were tried out during the year and responses noted.

The Games

The games (plus Christmas jigsaw) in this year's and last year's Pecynnau Hwyl were primarily attempts to produce appealing, inexpensive Welsh versions of traditional board and card games for small children (Happy Families, Lotto, Dominoes etc). Though individual problems remain to be worked out (e.g. language difficulties with this year's Mae Dai yn Dweud, a simplified version of the card game Simon Says), the attempts were successful on the

whole. Families enjoyed playing the games at home and sometimes in the cylch, even though the materials were not quite as shiny as their commercial counterparts.

It was suggested by the Project tutors that a toy library might provide an alternative to the games in the packs, and an experiment is currently in progress whereby some simple Welsh vocabulary and phrases are provided for a commercial set of picture dominoes in each cylch.

The Craft Activities

Probably the most successful of the craft activities this year were the making of Christmas cards and Valentines, In accordance with a suggestion in an American book, Valentine materials were provided for mothers too, so that they could send cards to their children and demonstrate to them how the postal system works at one and the same time!

FUTURE DISSEMINATION

The Background

Since the autumn of 1986 Mudiad Ysgolion Meithrin has been experimenting with the Cynllun Stori (Story Project) alluded to above. The project is an attempt:

1. To persuade every cylch parent to read to his/her pre-school children on a regular basis.

Research in recent years has demonstrated that this experience is essential to the fullest linguistic and conceptual development of young children and can in no way be

postponed to the period when formal education begins. (See in particular the work of Gordon Wells, former director of the Bristol Language Study. A concise and readable description of this phase of his fifteen year research project, noting both its social and its educational implications, can be found in his The Meaning Makers: Children Learning Language and Using Language To Learn [London: Hodder and Stoughton, 1987], pp. 139-162).

2. To provide parents and children with interesting, inexpensive stories and develop a system that will ensure their distribution on a weekly basis.

In the case of non-Welsh speaking parents the stories must be sufficiently simple in the early stages and include a translation.

3. To teach non-Welsh speaking parents how to read aloud and enjoy the stories with their children.

It should be noted here that, by now, 65% of the 11,500 children presently attending some 850 MYM cylchoedd come from non-Welsh speaking homes.

The Cynllun Stori has proved workable and successful in the areas where it has been introduced to date (including the van Leer centres, of course). That is, it has been demonstrated that, where conditions regarding cost, distribution, presentation, etc. are effectively met, par-

ents and children from every social and economic background enjoy and profit from reading stories aloud together.

An aspect of the Cynllun which has particularly exciting implications for the future was pinpointed during a survey conducted in Morgannwg Ganol/Mid Glamorgan in the spring of 1988. This was its potential for providing English speaking parents with a specific and recognized role in their children's Welsh medium education. Such a role has seldom been possible in the past when, because of the language factor, parents have often been discouraged from participating in cylch meithrin activities other than those involving fund-raising and general administration. The Cynllun, however, calls for a fifteen minute weekly session during which parents and children are introduced to the new story, parents learn how to read it (by reading it aloud in chorus with the cylch leader), and a song or two may be sung as well. The result of this arrangement, according to the Morgannwg Ganol survey, was that a) leaders became aware that their work was receiving additional support from parents and b) parents realized that there was something that they could do easily and pleasureably, which was of vital importance to their children's development. By thus providing a rationale for parent involvement that was recognized by both parents and leaders, it was felt that the Cynllun had made the cylchoedd more effective in every aspect of their work.

MUDIAD YSGOLION MEITHRIN

CYNLLUN VAN LEER

MS. KATE TORKINGTON - BERNARD VAN LEER FOUNDATION PRO-
GRAMME DEVELOPMENT OFFICER

May 22, 23, 24, 25

Crest Hotel, Westgate Street, CARDIFF.

Tel: 0222 388 681

MONDAY

9.00 - Project Office - Cennard Davies, Allan James

10.00 - Penrhiwceiber

11.30 - Cwmafan

11.45 - Lunch

13.00 - Sandfields

13.45 - Abercynffig

15.00 - Project Office - Save the Children

TUESDAY

10.00 - Welsh Office

13.30 - Project Office - Anne Brooke (Resources Officer)

14.30 - Project Office - Anne England (Research Officer,
Iorwerth Morgan (External Evaluator), Ivonne Owen (Director)

WEDNESDAY

9.30 - Y Pant - Merthyr Tudful

11.00 - Llanhilleth

12.30 - Lunch

14.00 - Aberdâr

17.00 - Project Office - Buffet and Staff Meeting

THURSDAY

10.00 - Aberfan

12.00 - Project Office

Afternoon - M.Y.M.

MUDIAD YSGOLION MEITHRIN, CAERDYDD, WALES

Proposal to the Bernard van Leer Foundation, The Hague,
The Netherlands

This submission is for a parent-managed three year project to develop the provision of Welsh-medium playgroups within South East Wales and to further the educational content of those groups within the home and community.

The Project Region: South East Wales

The region is bounded on the east by the Western Valleys of Gwent and extends in the west to the Western boundary of mid-Glamorgan, defined the north by a line of towns, Treorchy, Aberdare, Merthyr Tydfil, and the South by Cardiff and the coast.

Background

The Valley Region of mid-Glamorgan in South East Wales is one of the most densely populated areas in Europe. Coal and the manufacture of iron were the economic mainstays of the area until immediately after the First World War. From the 1920's there began a decline which accelerated rapidly after 1945 and which has now resulted in a region of multi-disadvantage.

In a recent English study all the Districts in England and Wales were graded into twenty five groups according to a number of indicators of deprivation. These included very high unemployment, particularly amongst youths and females; a high incidence of houses lacking basic facilities

such as indoor toilets and a high level of overcrowding and an extremely high adult and infant mortality rate. The study found that "some of the Districts of Rhondda, Cynon Valley and Merthyr Tydfil in mid-Glamorgan represent the worst incidence of deprivation amongst all areas in England and Wales" whilst Rhymney Valley, Blaenau, Gwent and the Afan Valley are in the next most deprived group.

In the mid 19th century this was an area of subsistence farming. The rapid economic development which transformed it later to a region of high industrialisation was accompanied by an equally sudden change in the linguistic pattern. Prior to 1850 Welsh was the predominant language; the vast majority of the population was Welsh speaking and a high percentage of those were monoglots. It was, however, a language which had its roots in an agrarian society and with the influx of population into the region to meet the demand of the new industries for manpower, the language receded. English, already the language of law and government, rapidly became the language of commerce and business. Later immigration from England reinforced the anglicising process and thus it was that Welsh became a symbol of economic, social and educational disadvantage.

Within the period 1901-1951 the percentage able to speak Welsh declined from 43.5% to 20.3% of the population. Whilst the decline amongst young children was even more alarming. The decade 1961-1971 saw the Rhondda Valley

lose 11,938 Welsh speakers whilst Merthyr Tydfil and Aberdare lost 5224 and 5039 respectively.

Despite these developments, however, a strong sense of Welsh identity persisted and one of the factors responsible for this was the small number of Welsh medium schools which had been established in the later 1950's. These schools provided Welsh medium education in the main for children from Welsh speaking homes. Gradually some non Welsh-speaking children sought admission and this led to an increase in both their size and number during the late 60's and early 70's.

The founding in 1971 of Mudiad Ysgolion Meithrin, the national voluntary organisation for the education of the under-fives, led to a dramatic increase in these figures.

Parental motivation for selecting Welsh medium education is difficult to analyse and few studies have been conducted within this area of South East Wales. The following factors, however, seem relevant.

1. Parents' wish to ensure that their children would not suffer the same loss of language and culture identity that they themselves experienced.

2. A strong belief in the benefits of bi-lingual education and a high regard for the standard of education in bi-lingual schools.

3. A belief that possession of the Welsh language would enhance social and employment opportunities.

4. A desire to participate in the child's educational development, which they were able to fulfill through the active Parent Teacher Associations which Welsh schools encourage.

5. The awareness that, given an early start, the normal child could achieve full bi-lingualism.

Continued parental pressure on the Local Education Authorities to respond to these views has been crucial in the development of the pattern of bilingual education in mid-Glamorgan. Since the establishment of bi-lingual education, parents have been involved not only in the setting up of schools and the maintenance of pre-school groups but have set up a series of committees and other structures to encourage the Local Education Authority to meet grass-root demands. In this context they have played a central role in establishing and developing Mudiad Ysgolion Meithrin which, in conjunction with them, has transformed the situation in the area during the past decade, showing the effectiveness of parental self-help in providing support and resources for Welsh-medium education for young children.

Mudiad Ysgolion Meithrin and its development in S.E. Wales

The association was established on a National basis in 1971 and took under its auspices a total of 67 groups scattered throughout the country. Of that number at that time only 5 were located in the region and even in 1976, when the national numbers had increased to 200, there were only 17 within the region. Currently, the number of groups in the region stands at 85 and a brief resume of the growth and development of Mudiad Ysgolion Meithrin will explain this growth.

We have been in receipt of funding from the Welsh Office since 1973/74. The first award in that year was for a sum of £5,500 to be used exclusively for Headquarters and Administration and this condition prevailed as our grant increased until 1978, when an additional specific 'Language' grant of £20,000 was awarded. Since then, Welsh Office funding has increased substantially, to the current totals of £112,400 for 'Headquarters and Administration' and £210,000 for the Language Grant. We act as an agency for this latter award, based on agreed guidelines for its distribution.

The 'Headquarters and Administration' grant is used for funding our Central Office in Cardiff with four full-time and two part-time staff together with 28 part-time Field Officers located in our various regions with responsibility for our Association's endeavours there.

These 'Headquarters and Administration' awards have ena-

bled us to appoint three part-time staff (60 hours in total) in mid-Glamorgan and we have sought to maximise our efforts in language restoration through our preschool groups (Ysgolion Meithrin). The region has been considered a part of anglicised Wales for the past 50 years but even so it had the advantage of a potent residue of language and Welshness and our Association has exploited this situation and afforded many parents an opportunity of expressing their identity by enrolling their children in our groups. A minimum of 95% of these children now come from homes where Welsh is not the first language.

The demand for our provision has been a matter of considerable surprise even to us; so much so, that now we are confident that 70%/80% of parents in the region would choose Welsh medium pre-school education for their children were it available and were they informed of its availability. Demand considerably exceeds our present ability to meet it. Two factors are responsible for this in the main; our lack of local Field Staff to inform parents of our provision and the fact that we are seeking Welsh speaking group leaders from that age range where the language suffered such a traumatic loss immediately following the Second World War.

We have compensated to some extent for this situation by training our own staff through organising a Welsh language course for non-Welsh speaking adults, mainly parents of children in our groups, in conjunction with a

training course on pre-school education. This initiative has been extremely successful and at present all the leaders in our groups (15) in the Rhondda Valley are products of this system. Unfortunately, owing to geographical and domestic difficulties, it is only those parents living within the immediate vicinity of the course venue at Pontypridd who are able to take advantage of it. Our own resources are insufficient to enable us to provide such a course on a wider basis even though our experience indicates that it is sorely needed.

Our growth and development to our present national total of 650 groups has earned us recognition not only within Wales but also on a European and International level and many groups, from as far afield as India and the Basque country, have visited us to seek our advice.

We were in receipt of funding from The European Cultural Foundation from 1981-83 to fund a research project into the language gains of children in our groups, under the direction of Dr. Anne Brooke, and its results have formed the basis of wide discussion within other minority language groups.

The Proposal

Mudiad Ysgolion Meithrin wishes to extend and develop the provision of pre-school playgroups within the community to help families realise their linguistic, social and educational aspirations. The main thrust of the project is to involve parents from the outset in the educational and

linguistic development of the child. Our recent experience indicates that the Mother and Toddler group and playgroups are most effective vehicles for involving parents in their child's education, not least in terms of language acquisition. In this situation parents and children work with the language together and the result is that good learning practices can be transferred to the home environment.

A main goal of the proposed project will be to develop a variety of learning materials for the mother and toddler group, playgroups and for the home environment. This should enable the project to provide support for parents and children both in home and group to reinforce the positive effects of each.

The content of the playgroup programme also needs careful consideration and, under the guidance of a Field Officer, it is feasible that parents will make a direct contribution to this aspect of the work, devising materials and strategies suited to local requirements and drawing on local resources.

Early contact with the target language in the 'Mother and Toddler' groups and playgroups allow parents to play an active part in playgroup organisation and prepares them to carry on offering support for the child's development long-term.

Many of the parents in this area themselves left school at

an early age and regard themselves as school failures. They are well motivated to ensuring that their child's experience of learning is linguistically and developmentally positive. Experience within the M.Y.M. organisation is that Welsh playgroup parents become more effective members of the community, and also share their skills with other groups, after they have gained confidence in organising their own playgroup. They also become sufficiently confident to pursue their own education on behalf of their children.

Specific Objectives

1. To establish pre-school playgroups in deprived areas in South Wales which will develop children's social and linguistic skills.

2. To develop mother / toddler group, playgroup and family-based learning materials together with distance learning materials and facilities for parents, with a particular focus on language acquisition.

3. To offer parents a leadership training programme with a view to enabling new groups to become autonomous and self-financing.

4. To establish and strengthen channels of communication between parents and the Local Education Authority and to make available within the community information on the nature and provision of bi-lingual early education.

5. To assess the feasibility of extending this pilot scheme to other deprived areas in Wales.

To identify problems specific to minority language speakers and to assess the validity of project outcomes

compared with other language groups.

Intended Action

The project will seek to utilize resources and expertise already available within Mudiad Ysgolion Meithrin and in communities and Institutes of Higher Education within the community of mid-Glamorgan.

The initial task will be to identify two or three localities suitable for development and to establish links with interested parents. These will be encouraged to become involved in the proposed pre-school group and committed to its success through direct involvement. Groups need to be autonomous and self financed and so training and support will be also offered to parents as they institute committees and fundraising programmes. At first groups will have to depend on bringing in experienced Welsh-speaking playgroup parents from neighbouring communities to develop local expertise. In addition a language learning programme for parents will be instigated locally by the project and it is envisaged that at the end of the first year the parents will have acquired sufficient language and child development skills to be responsible for the groups themselves.

Individual parents working and expressing themselves through the playgroups have provided the dynamic for the development of Mudiad Ysgolion Meithrin thus far. It is intended that these new groups will be integrated fully

into the local and national network in order that they can maintain and continue their growth.

Every new group is envisaged as a potential source of help for emerging networks of new groups within each locality. Parents from groups having completed the necessary training courses will be encouraged and offered support to establish more groups along similar lines in the nearby areas.

The central theme of our groups is child development through play through the medium of the Welsh language. We believe that play is essential to the very young child and our groups seek to create situations where the child can exploit the possibilities of play to the utmost, together with parents and local communities. The project will work to develop new approaches to the integration of linguistic and other developmental goals within the playgroup, home and wider community.

The project will encourage all groups to establish firm links with local schools. Groups normally invite the Head Teacher and reception class teacher of the local school to meet the parents and children in the Meithrin groups and seek an invitation to visit the school. Bonds of this kind are crucial in terms of ongoing parental support and development. Such procedures do not form part of Local Authority policy, however.

Within the broad context of child development the play-

group will arrange a programme which seeks to enhance and develop skills which are transferable to the home. We believe that the influence of the home and family are crucial to the educational and social development of the child and it is therefore most important to harness those resources. We would structure ways for parents to be involved in all aspects of the child's development through a variety of strategies aimed at establishing child/parent learning situations within and beyond the mother and child groups.

Initial experimentation has already been undertaken successfully and some materials produced. (Attached). We would seek to extend the scope of the limited materials currently available in Welsh for this age group. This need is heightened by the fact that those children seeking bilingual education are unable to enter school at the same time as their peers entering English medium schools because of present Local Authority policies. This difficulty has had the effect of unifying parents to fight for better provision. The project would aim to build on parental interest and commitment in new ways.

By extending the network systematically it is intended to bring 1000 children and their families in the most severely deprived areas into parent-run playgroups within three years. This scheme would service areas not served at present by any form of pre-school provision.

Long-term prospects

The basic philosophy of Mudiad Ysgolion Meithrin, the organisation seeking to launch this project, is that each group established under its aegis should become self-supporting in all respects. The intensive assistance proffered in the initial stages is seen as pump priming and the aim is to transfer responsibility to local personnel in the shortest possible time. It is the local community that knows its own needs and has the fullest knowledge of the human and material resources available. The fact that Mudiad Ysgolion Meithrin has established 650 pre-school groups in Wales since 1971 amply illustrates the success of this strategy. It is therefore intended that local self-determination will also be the basis of this project. However, this is linked with a strong, unified national organisation able to represent the needs of the field to policy-makers at national level and a continuing commitment to liaison and development at the grassroots.

In the field of initiating community-based pre-school educational programmes Mudiad Ysgolion Meithrin has a proven and respected track record. Similarly, the Polytechnic of Wales at Pontypridd has over a number of years pioneered courses for pre-school playgroup leaders and has produced a considerable body of language learning materials for both children and adults. The resources of both these bodies will be at the disposal of the proposed

project.

Movements concerned with the welfare of the pre-school child in the Celtic areas of Ireland, Scotland and Brittany have benefitted greatly from the experience of Mudiad Ysgolion Meithrin in Wales and would certainly stand to gain from the successful development of this project. Within Wales it is intended that the successful elements of the programme will be disseminated throughout the county of mid-Glamorgan and to other authorities in Wales.

Evaluation

The evaluation programme will concentrate on:

1. The ability of the project team to establish pilot playgroups in the selected areas, analysing the strengths and weaknesses of the strategies employed and to bring 1000 children within Mudiad Ysgolion Meithrin groups by 1989.

2. Project success in winning the support of parents and other members of the local community and involving them directly in:

- the socio-educational aspects of the scheme
- the management and administration of the groups.

3. The suitability and efficiency of the teaching / learning materials produced for parents, group leaders and children.

4. Measuring the linguistic, social and intellectual development of the children and the effect of project

initiatives on parents and children's interaction in the home.

5. Assessing the ability of each group to become self-sufficient in finance, management and staffing.

6. Success in transferring the general philosophy of the project and the strategies evolved during the pilot stage to other areas of Wales.

7. Measuring improvements in the relationship between parents and the schools their children will eventually attend and improved channels of communication between project parent groups and the Local Education Authority.

Parental Development

Among our present complement of Development Officers nearly 40% of them are parents who first became interested in the idea of Welsh medium pre-school education for their children. This developed to such an extent that they themselves decided to learn Welsh and change the language of the home. The next step has been for them to return to Mudiad Ysgolion Meithrin as part of its staff. We are delighted with this development since they have a high level of credibility with other parents they meet.

Personnel

Project Leader: This person will be responsible for the day to day management of the project and in all practical aspects of the work.

He/she will be in charge of defining strategies; and will

be responsible for overall financial control of the project and staff management.

Field Officers: These will work under the guidance of the Project Leader. They will be responsible for establishing links with families once the project areas have been defined. In addition to supporting the groups, they will provide direct input to the project on educational strategies and materials development. They will work closely with parents to strengthen the home as learning environment in cooperation with the playgroup and school.

Resources Officer: There is a dearth of suitable materials in this field and consequently this post will be crucial to the success of the project. The material should also be of value in other cultural contexts.

These materials should include guides to pre-reading and pre-maths activities, programmes to develop listening and visual perception skills, motor skills and other materials which will enhance the child's social development. Similar specialised materials are also required for the parents, including group leaders and helpers.

Evaluator: The evaluator should have wide experience in the practice and theory of pre-school education in a bilingual setting. It is important that he/she should have easy rapport both with the participating parents and the project team together with sympathy for the stated aims of

the project and a thorough understanding of the aspirations of its instigators. The evaluator should be able to write objective judgments which, in conjunction with the enthusiasm of the volunteers, will present a balanced appraisal. The evaluator could be employed on a part-time basis but should reside within easy reach of the area served by this project.

People with this kind of background together with the academic standing we would require are not common but our experience in the field leads us to believe that suitable candidates could be found.

Clerk/typist: General secretarial duties in addition to working as secretary to the Project Leader.

Job Sharing

We trust that the Foundation would not object to job sharing if the project workers were agreeable. In this instance, of course, there would be a possibility of a greater spread to the project.

SUMMARY OF FINANCIAL REQUESTS

<u>Project Director</u>	<u>Year 1</u>	<u>Year 2</u>	<u>Year 3</u>	<u>Total</u>	
Salary	14,052	15,432	16,908	46,392	
National Insurance	1,468	1,612	1,766	4,846	
Superannuation	1,327	1,438	1,597	4,382	
Expenses	2,500	2,650	2,800	<u>7,950</u>	63,570
<u>Field Officers (3)</u>					
Salary	10,164	11,088	12,636	33,888	
National Insurance	1,062	1,158	1,320	3,540	
Superannuation	960	1,047	1,194	3,201	
Expenses	2,000	2,120	2,250	<u>6,370</u>	
				<u>46,999</u>	
				X3	140,997
<u>Resource Officer</u>					
Salary	10,164	11,088	12,636	33,888	
National Insurance	1,062	1,158	1,320	3,540	
Superannuation	960	1,047	1,194	3,201	
Expenses	2,000	2,120	2,250	<u>6,370</u>	
				<u>46,999</u>	46,999
<u>Clerk/Typist</u>					
Salary	4,776	5,376	5,976	16,128	
National Insurance	498	560	624	1,682	
Superannuation	450	508	564	<u>1,522</u>	
					19,322
<u>Bookkeeper</u>					
Salary	3,456	3,804	4,188	11,448	
National Insurance	361	397	437	1,195	
Superannuation	326	359	395	<u>1,080</u>	
					13,723
<u>Other Expenditure</u>					
Postage/Telephone				2,000	
Insurance				1,500	
Stationery				<u>1,750</u>	
				<u>5,250</u>	
				X3	15,750
					<u>300,371</u>

c/o £300,371

<u>Equipment</u>	<u>Year 1</u>	<u>Year 2</u>	<u>Year 3</u>	<u>Total</u>	
Typewriter				1,000	
Cassette Recorder				500	
Video Recorder				400	
Television				400	
Other Equipment/Materials				<u>8,500</u>	10,800
<u>Evaluator</u>					
Salary	10,164	11,088	12,636	33,888	
National Insurance	1,062	1,158	1,320	3,540	
Superannuation	960	1,047	1,194	3,201	
Expenses	2,000	2,120	2,250	<u>6,370</u>	<u>46,999</u>
				TOTAL	£358,170

ATODIAD 20
Eisenhowerlaan 156
The Hague
Mail to: P.O. Box 82334
2508 EH The Hague
The Netherlands

Cables: Leerfund,
The Hague
Telephone 070-512040
Telex 33678 bvlfnl

The Hague, 18 January 1988 X58(410)86-036

Dear Ivonne,

It was a very pleasant and most informative two days I had in Wales. Thank you very much for guiding me around and for sharing your views with me. Thank you too for introducing me to Philip and the members of your team. All in all most enjoyable.

I think it was a useful visit which helped me to get a better picture of the work you all are involved in. I came home very impressed with what I saw, with the good quality and motivation of yourself and your colleagues. You and all the others should be warmly congratulated on what has been achieved in such a short period and with such few means.

I also enjoyed the sessions with the Advisory Committee and Bryan Jones. I have learned to see them all as sympathetic and supportive people with a good deal of enviable experience. I am sure they can give you the backing you need.

Looking back on my trip, I think that we have views, in common, on the following matters (we = you, Bryan Jones, the Advisory Committee and myself):

The project is about early childhood care and education (ECCE) and family/community support and not about the promotion of the Welsh medium per se. Welsh can at best be a means to help parents and children gain in confidence and retain their sense of cultural identity.

The playgroups require strengthening in the field of ECCE as well as in the area of parental and community involvement. Thus, community needs assessment, collaboration with municipalities, social services and parents are seen as essential.

- In addition to language support and educational stimulation, it is understood that the project should look into the wider needs of children (health, safety, prevention of abuse) as well as those of the parents, in particular the mothers. Your 'crafts' approach is especially appreciated.

- The team needs additional training in ECCE and Community Development, while you have expressed a need for support in project management. Rita will approach you before long with a concrete proposal on this.

- The Advisory Committee should permit the project an outspoken "experimental status" allowing it to develop

Initiatives relatively independently.

- The membership of the Advisory Committee will be enlarged and incorporate people who reflect the wider interests of Welsh society, especially as they relate to the needs of children and families "at risk". You will play an active role in proposing new members.

- We talked about the crucial position of teenagers in the communities and their importance to young children and families. You will discuss ways and means of including them in your project activities.

- Mudiad Ysgolion Meithrin and the Politechnig will study ways to increase their inputs to the project. I am particularly referring to the fact that the project has to make substantial payments to these bodies.

- The position of the "Resource Officer" will be reassessed and it is anticipated that her work will be considered as an independent "mini-project" for the rest of the project duration, thus relieving you from your supervisory responsibility.

- The evaluation will be mainly process-oriented, illuminating and facilitating both team members, play-groups' staff and mothers alike.

These are just the main points. I will discuss my observa-

tions in full detail with Rita, who will undoubtedly follow up on all the other matters not touched upon. I am particularly hopeful that the Advisory Committee will give you the back-stopping you require.

I look forward to hearing from you again. All good wishes to yourself, Philip, your colleagues and the members of the Advisory Committee.

Yours sincerely,

Nico van Oudenhoven
Deputy Executive Director,
Operations

HOLIADUR AR GYMHELLION RHIENI DROS ADDYSG GYMRAEG I'W PLANT

1. Enw ysgol/ion eich plentyn/plant?
2. Oedd eich plentyn/plant yn arfer mynd i Gylch Meithrin Cymraeg?
3. Aeth eich plentyn/plant i Gylch Meithrin Saesneg o gwbl?
4. Faint oedd oed eich plentyn/plant wrth ddechrau yn yr ysgol Gymraeg?
5. Pam oeddech chi eisiau i'ch plentyn/plant fynd i'r ysgol Gymraeg?
  - a. Dyna'r ysgol leol.
  - b. Er mwyn dysgu a siarad Cymraeg.
  - c. Er mwyn cael addysg dda.
  - ch. Er mwyn cael gwell swydd.
  - d.
6. Pwy o'r teulu oedd yn fwyaf awyddus i'r plentyn/plant fynd i'r ysgol Gymraeg?
  - a. Y fam
  - b. Y tad
  - c. Y ddau
  - ch. Mamgu
  - d. Tadcu
  - dd. Arall
7. Pwy oedd yn siarad Cymraeg yn y teulu pan benderfynoch ddanfon eich plentyn/plant at yr ysgol Gymraeg?
8. Ydych chi'n siarad Cymraeg gyda'ch plentyn/plant?
  - a. Ddim o gwbl
  - b. Weithiau
  - c. Yn aml
  - ch. O hyd
9. Ydych chi'n gallu helpu'ch plentyn/plant gyda'u gwaith cartref?
  - a. Ddim o gwbl
  - b. Weithiau

c. Yn aml

ch. Bob amser

10. Wrth godi'ch plentyn/plant, ar gyngor pwy y basech chi debycaf o wrando?

a. Eich mam

b. Nyrs

c. Ymwelydd iechyd

ch. Clinig

d. Arall

11. (Ai) teulu un rhiant ydych chi?

12. Beth oedd eich gwaith cyn cael plant?

Mam

Tad

13. Beth yw eich gwaith presennol?

Mam

Tad

14. Faint oedd eich oed yn gorffen addysg ffurfiol?

Mam

Tad

15. Fyddwch chi'n mynd i weithgareddau'r Gymdeithas Rhieni ac Athrawon?

a. Ddim o gwbl

b. Weithiau

c. Yn aml

ch. Bob tro

16. Fyddwch chi'n mynd i weithgareddau a drefnir gan yr ysgol e.e. gwasanaeth carolau, cyngerdd ysgol ac ati?

a. Ddim o gwbl

b. Weithiau

c. Yn aml

ch. Bob tro

17. Pa wahaniaeth mae addysg Gymraeg wedi'i wneud i'r cartref?
- a. Gwyllo S4C
  - b. Gwranddo ar Radio Cymru
  - c. Siarad Cymraeg yn amlach/o hyd
  - ch. Prynu llyfrau a phapurau Cymraeg
  - d.
18. Oedd unrhyw un tu allan i'r cartref wedi'ch cymell i beidio â danfon eich plentyn/plant at yr ysgol Gymraeg?
- a. Oedd
  - b. Nac oedd
  - Os oedd, pwy?
  - c. Cymydog
  - ch. Perthynas
  - d. Athro/athrawes
  - e. Arall